

1964

V. ALANTAS - P. ANDRIUŠIS - O. B. AUDRONĖ
B. AUGINAS - M. AUKŠTAITĖ - K. BARĖNAS
A. BARONAS - V. BOGUTAITĖ - K. BRADŪNAS
A. N. DIČPETRIS - J. GAILIUS - A. GIEDRIUS
B. GRAŽULIS - K. GRIGAITYTĖ - Dr. J. GRINIUS
A. GUSTAITIS - A. J. JŪRAGIS - K. JURGELIONIS
M. KATILIŠKIS - J. KUZMICKIS - A. MACKUS
J. MIKUCKIS - P. ORINTAITĖ - A. RŪTA
B. RUTKŪNAS - D. SADŪNAITĖ-SEALEY - L. SUTEMA
V. ŠLAITAS - J. ŠVAISTAS - J. TININIS
A. TULYS - M. VAITKUS - L. ŽITKEVIČIUS

P I R M O J I

Literatūros metraštis ●

PRADALGĖ

**PIRMOJI PRADALGĒ
LITERATŪROS METRAŠTIS**

653604

V. ALANTAS — P. ANDRIUŠIS —
O.B. AUDRONĖ — B. AUGINAS —
M. AUKŠTAITĖ —
K. BARĖNAS — A. BARONAS —
V. BOGUTAITĖ — K. BRADŪNAS —
A.N. DIČPETRIS —

PIRMOJI PRADALGĖ

literatūros metraštis

Redagavo K. Barėnas

J. GAILIUS — A. GIEDRIUS — B. GRAŽULIS
— K. GRIGAITYTĖ — Dr. J. GRINIUS —
A. GUSTAITIS —
A.J. JŪRAGIS — K. JURGELIONIS —
M. KATILIŠKIS — J. KUZMICKIS —
A. MACKUS — J. MIKUCKIS —
P. ORINTAITĖ —
A. RŪTA — B. RUTKŪNAS —
D. SADŪNAITĖ-SEALEY — L. SUTEMA —
V. ŠLAITAS — J. ŠVAISTAS —
J. TININIS — A. TULYS —
M. VAITKUS —
L. ŽITKEVIČIUS

Nidos Knygų Klubo Leidinys Nr. 51, 1964.

**Printed by NIDA PRESS,
1, Ladbroke Gardens, London, W.11.**

SU PIRMAJA PRADALGE

Mūsų rašytojai ir kultūrininkai yra ne kartą skundęsi, kad turime čia svetur apie šimtą rašytojų, o neįstengiamo išlaikyti nei literatūros žurnalo, nei leisti pastoviai net literatūros metraščių. Teisingai tuose nusi-skundimuose sakoma, kad tai gi būtų mūsų garbės dalykas. Žiūrėkite, sako, Lietuvoje dabar ir literatūros žurnalas eina, ir metraščiai kasmet išleidžiami. O mūsų gi čia visas šimtas!

Šitaip kalbėdami, žinoma, pražiūrimė vieną svarbų dalyką: mes visi čia gyvename ne Lietuvoje. Mūsų rašytojai svetur negali atsidėti vien kūrybai. Mes leidybiniam darbui neturime po ranka valstybės išdo. O ir mūsų skaitytojas, kaip jau nebe šiandien pastebime, pradeda dezertyruoti, nebejausti savo pareigos ir lietuviškos garbės.

Tačiau ar iš tikro, negalėdami išlaikyti literatūros žurnalo, mes nebūtume pajėgūs kasmet susilaukti literatūros metraščio? Argi mūsų skaitytojams nebūtų malonu bent kartą per metus susilaukti knygos, kurioje dalyvauja bent kelios dešimtys autorių? Tikimės, kad būtų malonu ir kad tokius metraščius reikėtų leisti. Dėl to

Nidos Knygų Klubas ir imasi šios pareigos — pristato „Pirmąją Pradalę“.

Jeigu skaitytojai, pirmoje eilėje Nidos Knygų Klubo nariai, priims šį metraštį taip pat šviesiai, kaip mes jį pristatome, tai vėl kviesime talkon rašytojus ir kitais metais pristatysime „Antrąją Pradalę“ su viltim, kad šitaip vyks metai po metų, kol Nidos Knygų Klubas pareigas perims pajėgesni leidėjai arba kol Vilnius vėl pasidarys mums visiems lietuviškos šviesos šaltinis.

Kol kas, tiesa, šiame metraštyje dalyvauja ne visi svetur gyvenantieji rašytojai. Bet nuoširdžiai tikime, kad kitame metraštyje tarp dabartinių jo dalyvių turėsime ir tuos, kurie jau yra pasižadėję, o taip pat ir tuos, kurie per kitus darbus nepajėgė šikart ateiti į talką dar nė pažadu.

Tačiau ir šikart metraštyje dalyvauja gražus būrys, pradedant vyriausiąja karta su Mykolu Vaitkum ir Juozu Mikuckiu ir baigiant Danguole Sealey ir Aleksandru Napoleonu Dičpetriu. Prieš vyriausiuosius lenkdami pagarbiai galvas, dėl jaunųjų nesulaikome džiaugsmo: jų atėjimas į literatūrą ir dalyvavimas metraštyje liudija, kad mes pasiryžę kurti ir gyventi, kaip lietuviai.

Šio metraščio medžiaga pateikiama pačiu, rodos, demokratiškiausiu būdu — pagal autorių pavardžių abėcėlinę tvarką. Žinoma, toks tvarkymas nėra išradin-gas. Bet jis patogus skaitytojui, kuris, ištisai skaitydamas, po novelės užtiks kito autoriaus pluoštą eilėraščių, dar toliau kritikinę studiją, pluoštą atsiminimų, vėl pluoštą eilėraščių ar poemą ar porą novelių iš karto.

Visi šių darbų autoriai yra gyvieji, išskyrus Kleopą Jurgelionį, kurio „Meilės ryto“ poemą mums pasisekė gauti metraščiui per Antano Vaičiulaičio malonę.

Kaip matote, šis metraštis nėra puošniai išleistas, kaip gal turėtų būti. Jis toks pat paprastas, kaip ir visi Nidos Knygų Klubo leidiniai, be šventadieniškesnio drabužio. Bet ką gi žmogus darysi, kad puošnumas kaštuoja pinigą, kurio nėra! Dėl to ir ateiname tokie, kokie pajėgiame, tikėdamiesi, kad mūsų metraščio nepuošnų drabužį išpirks jo turiniu besireiškianti karšta lietuviška širdis...

Leidėjai ir redakcija

P. S. Baigiant spausdinti šį metraštį, pasiekė liūdna žinia, kad tragiška mirtis iš mūsų eilių išplėšė vieną jaunųjų ir talentingųjų jo dalyvių — Algimantą Mackų.

ATĖJO LAIKAS VIEŠPATYSTEI

IŠTRAUKA IŠ XIII AMŽ. KRONIKOS
„ŠVENTARAGIS“

Lietuvą valdo Mindaugas. Jis turtingas karalius, kuris turi savo pilį. Jis labai galingas ir vadovauja 30.000 vyrų kariuomenei, žygiuodamas prieš ordiną. Jam priklauso daug žemių... Valdydamas kraštą, jis turi kažkokį administracinį aparatą... Jo pasiuntiniai lanko ordiną, popiežių ir Rusiją. Jo dvare surašomi žemių dovanojimo popieriai.

Iš Eiliuotosios Livonijos kronikos

Vorutos pilies kieme liepsnojo ugniakurai. Ilgais iešmais persmeigti šernai tingiai vartaliojosi laužų liepsnose, varvindami taukus į ugnį ir skleisdami aštrų kepsnių kvapą, sumišusį su gėralų išgaromis bei prasimušusiu iš arklidžių dvoku. Tarnai, virėjai ir vergai suplukę darbavosi prie laužų, nes reikėjo karališkai pavaišinti tiek svečių, kiek dar niekad nebuvo mačiusi Lietuva. „Teneišaina išmano naujosios pilies nė vienas svečias, kurs

nepasakytų: tokios puotos savo gyvenime dar nebuvau matęs!“, — taip pasakė pats Mindaugas savo pilininkui. Prie ugniakurų painiojosi medžiokliniai šunys, pešdamiesi dėl numestų kaulų, kuriuos, pasinešę į pasienius, urgždami graužė.

Dideliame rūsyje, vadinamame vynine, vėl virė kitas gyvenimas. Iš sukrautų į šusnis midaus, alaus ir vyno statinių tarnai pilstė į molinius ąsočius gėralus ir nešiojo juos puotaujantiems kieme ir už pilies sienų svečiams. Vyninės palubėje kabojo avies kailiuose supiltas bizantinis vynas, atgabentas į Lietuvą pirklių arba laimėtas karo žygiuose.

Iš kareivių gyvenviečių sklido linksmos dainos, juokai ir klyksmai moterų, kurios ten nešiojo valgius ir gėralus. Sargybiniai, stoviniuodami ant pilies sienų, ne tiek dairėsi po apylinkes priešų, kiek pavydžiai žvalgėsi į savo lėbaujančius draugus ir į visą tą linksmą ir triukšmingą sąmyšį.

Kas nebetilpo pilies kieme, įsikūrė laukuose aplink pilį. Ten vėl kūrenosi laužai, skambėjo dainos, vietomis jaunimas šoko pagal klajojančių muzikantų paukų, skudučių, ragų, švilpų ir lumzdelių muziką; senimas kalbėjosi su žyniais ir žygoniais, medžiokliai, susimetę būreliais nuošaliau, pasakojosi apie medžioklinius nuotykius, stengdamiesi vienas kitą pralenkti savo narsybe bei išradingumu besimant su laukiniais žvėrimis; seni kareivos, išmindžioję tolimas priešų žemes Min-

daugo ir kitų kunigų vadovybėje, skendėjo savo atsiminimuose, pavydžiai ir su panieka žvilgčiodami į žaliąjį jaunimą, kuris dar nebuvo ragavęs karo lauko ugnies; ūkininkai tęsė savo nepabaigiamas kalbas apie derlius, sausras ir bandas. Sukeliavo į naująją Mindaugo pilį iš visų Lietuvos atkraščių ir visokių perėjūnų, valkatų bei elgetų, nes valdovas atidarė visiems savo rūsius ir išteklius gal ne tiek iš dosnumo bei vaišingumo, kiek iš noro nustebinti ir pasirodyti, jog jis, o ne kas kitas, yra galingiausias ir turtingiausias Lietuvos viešpats. Jis žinojo, kad visi tie žmonės, išsiskirstę po visą kraštą, išnešios gandą apie jo galybę.

Didžiojoje puotos menėje skobniai buvo sustatyti pasieniais. Ant milžiniškų sidabrinių ir žalvarinių padėklų garavo kalnai kvepiančios žvėrienos ir paukštienos, atskiruose padėkluose svečių skanulį dilgino sukrautos skaniausios mėsos — meškų letenų ir elnių nugarų — krūvos. Mažesnėse lėkštėse per visus skobnius buvo išdėlioti vaisiai, sūriai, sviestas, smulkiai malta duona. Valgė svečiai rankomis užsigerdami alumi, midumi ir atvežtiniais vynais, kuriuos tarnai pilstė į savų meistrų auksu bei sidabru apkaustytus ragus arba į parsigabentas iš svetur sidabrines ir auksines taures.

Menės viduryje, kartu su tarnais, vergais ir šunimis, stumdėsi neužaugos ir kupriai juokdariai, stengdamiesi linksminti savo

viešpačius aštriais liežuviais, bet jų niekas neklausė, tik kai tūlas svečias sviesdavo jiems atsigręžęs meškos leteną ir kai juokdariai stodavo muštynėsna su šunimis, menėje nuskambėdavo puotaujančių užkrečias juokas.

Į Vorutą tą dieną, galima sakyti, sukeliavo visa ano meto Lietuvos diduomenė. Už Mindaugo skobnių sėdėjo Utenos, Eiriogalos, Kernavės, Jurbarko, Ukmergės, Deltuvos, Šiaulių, Raseinių, Nalšėnų, Eisiškės, Vilniaus, Padysnio ir Žemaitijos kunigai, rikiai ir Mindaugo vietininkai. Garbės skobniuose sėdėjo vyresnieji Lietuvos dvasininkai. Netoli nuo Mindaugo sėdėjo jo vyresnysis sūnus Vaišvilkas, kuriam tėvas buvo pavedęs valdyti Juodąją Rusią ir kuris vėliau, po Mindaugo tragiškos mirties, trumpam užims jo sostą. Garbingoje vietoje sėdėjo Mindaugo intymus patarėjas, diplomatas Parnus, kuris vadovaudavo Lietuvos valdovo siunčiamoms į kitus kraštus pasiuntinybėms ir kuris vėliau vadovaus Mindaugo pasiuntinybei pas popiežių Inocentą IV karūnacijos reikalu. Prieš šeimininką, kitapus skobnio, sėdėjo Mindaugo svainis ir amžinas jo priešininkas, žemaičių kunigas Vykinas. Jis buvo vedęs Mindaugo seserį. Vėliau jis sudarys prieš Mindaugą galingą sąjungą su Voluine, Livonijos ordinu, patraukdamas savo pusėn žemaičius ir jotvingius ir apguldamas tą pačią Vorutos pilį.

Mindaugas pažiūrėjo per skobnį į kitą šalia Vykinto sėdintį žemaičių kunigą Erdvilą.

Jis buvo jo vienamžis, vidutinio ūgio, linksmas, mėgstant medžioklę, nuotykius ir moteris vyras. Jau gerokai kaistelėjęs jis pusbalsiu kuždėjo kažką į ausį savo kaimynei, dar jaunai, gražiai moteriai. Jos žalvariu ir emaliu papuošti ausų kabučiai virpėjo nuo juoko, o jos tamsiai mėlyno stiklo suvarstyti ant sidabrinės grandinės ranti karoliai blaškėsi ant išpraustos į kikliką labai pakilios krūtinės. Mindaugas ir Erdvilas buvo jaunystės draugai. Mindaugas mėgdavo medžioti Raseinių giriose, ir jie abu svajojo apie Lietuvos suvienijimą.

— Štai, kur auksinė yla kailiui susiūti, — pagalvojo Mindaugas samprotaudamas, kad jei Erdvilas pasiduotų jo valdžiai, tai visa rytinė Žemaitija įsijungtų į jo valdas, o tada ir Vykintas, vakarinės Žemaitijos valdovas, nedrįstų spyriuotis.

Atkeliavo svečių iš Prūsijos, Jotvingijos bei iš draugiškų Lietuvai kuršių ir sėlių sričių, buvo kunigaikščių ir iš pavaldžių Mindaugui maskolių žemių.

Vieni tų didžiūnų rėmė Mindaugo siekimus nesvyruodami, pasidavė jo valiai ir liko valdyti savo žemėse; kiti dėjosi pripažįstą Mindaugo viršenybę, bet iš tikrųjų už jo nugaros gniaužė kumščius ir tykojo progos nusi-kratyti jiems primesta valia. Mindaugas stengėsi patraukti diduomenę savo pusėn išmintimi, sidabru, aukštomis vietomis savo Valstybės Taryboje, administracijos aparate ir ka-

riuomenėje, o kur nepadėjo geras žodis, dovanos ir tarnybos, jis nevengė grasinimų ir net smurto ir ne vieną neklaužadą ištrėmė į Maskoliją arba net ir galą padarė. Pagal ano meto valdovų papročius Mindaugas su savo dvaru kilnojosi iš vienos savo pilies kiton, ruošdavo medžiokles, lankydavosi per šventes ramovėse, dosniai jas apdovanodamas ir aplamai stengdamasis palenkti savo pusėn dvasininkiją, kuri ilgainiui iš tikrųjų tapo jo naujos politikos tvirtu ramsčiu; žodžiu, Mindaugas visaip maišė Lietuvos katilą, galuodamasis suvirinti atskirus jos gabalus į vieną politinį kūną. Reikėjo ne tik nugalėti, bet ir su šaknimis išrauti per amžius susiklosčiusius politinius papročius, ambicijas, asmeninius bei dinastinius interesus, reikėjo nutildyti kunkuliuojančias pavydo, valdžios troškulio, saviemylos aistras, žodžiu, reikėjo sustabdyti krašto išcentrines jėgas ir jas pakreipti įcentrine linkme. Naująja santvarka toli gražu nebuvo patenkinti ir ūkininkai, nes, vienvaldystei įsigalėjus, be vietinių mokesčių ir duoklių, pridedėjo mokesčiai ir duoklės Mindaugo išdui, o ir savivaldybių teisės ir laisvės turėjo būti apkarpytos. Mindaugas jautė ir jaus per visą savo gyvenimą, kad po prigesinto ugniakuro pelenais teberūsena žarijos...

Čia aprašomų įvykių laikais, tai yra, apie 1240 metus, Aukštaitija jau buvo apjungta, bet žemiačiau, o ypačiai prūsai ir sūdavai, slavų kronikose vadinami jotvingiais, tebesi-

tvarkė savarankiai. Didžioji Mindaugo svajonė buvo sujungti visas baltų gyvenamas žemes nuo Vyslos iki Dauguvos į vieną politinį kūną, bet jis žinojo, kad visko iškart neapžiosi. Prūsija ir Sūdavija buvo toliau nusikišusios į vakarus ir pietus, bet Žemaitija buvo pašonėje. Jo sumanymuose Žemaitija turėjo būti pirmon galvon sulieta su Aukštaitija. Jis žvilgterėjo į savo skersai skobnio sėdintį svainį, plačių pečių, apkūnų, barzdotą žemaičių kunigą Vykintą, ir pagalvojo:

— Tas kelmas man bus nelengva išrauti...

Vykintas daug valgė ir gėrė, nepaisydamas savo kaimynų. Ir iš viso jis elgėsi taip, tartum visų akyse būtų norėjęs pabrėžti savo nepriklausomumą. Savaimė suprantama, kad visų Mindaugo priešų žvilgsniai kryo į žemaičių kunigą. Mindaugas žinojo, kad kol Vykinčas sėdės savo Tverių pilyje, ramybės nebus, ir Lietuva nebus suvienyta.

Prieš Mindaugą stovėjo auksu apkaustytas stumbro ragas, iš kurio jis retkarčiais siurbtelėdavo gurkšnį vyno, persimesdamas vienu kitu žodžiu su sėdinčia dešinėje savo žmona Morta, kartais pajuokaudamas su jos seseria, kitoje pusėje sėdinčia gražuole Nalšėnų kunigiene Daumantiene, bet iš tikrųjų jo mintys slankiojo kitur. Kai 1219 m. 21 Lietuvos kunigas pasirašė Haliče taikos sutartį su Voluine, živibuntas pasirašė pirmasis: jis ta-

da buvo galingiausias Lietuvoje. Mindaugas gerai atsiminė tą stambų, stipruolį vyrą, kurio galybės jie tada visi privengė. Prie savo gyvos galvos gal tik Mindaugo tėvas, kunigas Ringaudas, galėjo atsverti Živibunto politinį svorį. Jie abu varžėsi dėl įtakos, bet prie atvi-ro susirėmimo niekad nepriėjo, nes Ringaudas, būdamas išmintingas, taikus ir lankstus politikas, nesklandumus gebėjo derinti taikiu būdu. Betgi Ringaudui mirus daug kas atsimainė. Jo sūnūs Dausprungas ir Mindaugas tada dar buvo jauni vyrai, ir jiems grėsė rimtas pavojus būti paglemžtiems Živibunto galias. Živibunto išigalėjimas nebuvo pakeliui ir žemaičių kunigams. Ieškodami atsvaros prieš Živibuntą, Ringaudaičiai ir žemaičių kunigas sutarė apsijungti giminystės ryšiais: Dausprungo ir Mindaugo sesuo ištekJė už Vykinto, o Dausprungas vedė Vykinto seserį. Ta abipusė valdančiųjų šeimų giminystė tapo lemiamu veiksniu Lietuvos vidaus gyvenime.

Mirus Živibuntui, Ringaudaičiai tapo galingiausiais Aukštaitijos valdovais be jokių varžovų, juo labiau, kad kai kurias Živibunto žemes po jo mirties jie gebėjo prisijungti prie savo valdų. Ringaudo giminės priešakyje atsis-tojo jo vyresnysis sūnus Dausprungas, betgi prie jo gyvos galvos didesnių permainų Lietuvos vidaus gyvenime neįvyko. Kronikose, galima sakyti, jokių žinių apie tą vyrą neužsiliko. Tačiau viskas ėmė keistis, kai, jam mirus, Ringaudaičių palikuonių vadovybę į savo ran-

kas perėmė jaunesnysis brolis, veržlus ir ambicingas Mindaugas.

Tuomet įpėdinystės, šeimos ir valstybės reikalai susivėlė į vieną mazgą. Žemaitijos ir daugumo Aukštaitijos kunigų akyse Mindaugas neteisėtai atsisėdo Dausprungo kėdėn. Dausprungas mirdamas paliko du sūnus: Tautvilą ir Edividą. Tad pagal anuometinius papročius Dausprungo palikimą turėjo paveldėti jo vyresnysis sūnus Tautvilas, o ne jo dėdė Mindaugas. Kitaip sakant, Mindaugą daug kas laikė uzurpatoriumi, ir, galima sakyti, visų simpatijos kryo Dausprungaičių pusėn. Jausdamiesi esą nuskriausti ir, be abejo, pakurstomi ir paremiami iš šalies, Tautvilas ir Edividas ėmė šiaušti prieš savo dėdę, reikalaudami gražinti savo tėvo palikimą. Gal Mindaugas savo broliavaikius ištrėmė, gal jie patys pabėgo, nežinia, bet gana to, kad jie atsidūrė Žemaitijoje pas savo tetą Vykintienę. Dabar Vykintas jau garsiai galėjo kalbėti, kad jo svaiginis Mindaugas esąs ne tik garbėtroška, savanaudis ir svetimo gero grobikas, bet ir savo brolių skriaudėjas. Tautvilas ir Edividas Vykinto rankose buvo svarūs švietalai prieš Mindaugo poveržius įsigalėti visoje Lietuvoje.

Ir rytinės Žemaitijos valdovas Erdvilas aiškiai stojo Vykinto pusėn. Mindaugas ne kartą kalbino savo jaunystės draugą susiprasti ir nestoti jam skersai kelio, bet šis nesiryžo atsisakyti nuo patvaldystės savo žemėse ir nusigręžti nuo bičiulystės su Vykintu, nors ir

suprato didžiąją Mindaugo mintį ir širdies gilumoje jai pritarė. Siuntinėjo Mindaugas savo pasiutinius pas abu žemaičių kunigus, bet jų atsakymas buvo vienas: gražink Tautvilui jo tėvo palikimą. O tai reiškė: atsisakyk nuo savo viršenybės, atiduok vyriausią valdžią Tautvilui, kurio užnugaryje atsistos Vykintas, kitaip sakant, taps vienvaldžiu Aukštaitijos ir Žemaitijos viešpačiu, žodžiu, sunaikink pats savo rankomis, ką esi lig šiol padaręs, ir dūlėk kokioje užkampio pilaitėje, kol galą gausi arba kol tau galą padarys Vykinto pasiūsti bernai. Mindaugo galvoje vis aiškiau brendo mintis — giminės ne giminės — tą mazgą perkirsti vienu atsivėdėjimu...

— Ko mano svainis toks tylus? — pračiauškėjo atsigrėžusi į Mindaugą Daumantienė. — Svečiai pagalvos, kad tu juos pamiršai.

Jis žvilgterėjo į savo svainę. Ji buvo dar labai jauna. Smulkių, baltų dantukų virtinėlė blizgėjo tarp pilnų, raudonų lūpų, o didelėse, žaliose akyse žaidė smalsumas ir pašaiپی šypsenėlė, kuri tačiau, jis žinojo, kaip po šviesla priedanga, slepia valią, išmintį ir veržlų norą gyventi. Iš po jos plono, beveik peršviečiančio nuometo, suimto ant viršugalvio dailaus darbo žalvariniu apgalviu, kyšėjo medaus spalvos plaukų garbanos. Aplink jos ploną kaklą švytėjo apsivijusi grąkšti įvijinė apvara, daiktais nusagstyta tamsiai mėlyno stiklo karoliukais, primenančiais jos dantukus. Ant jos kairio-

sios rankos smukinėjo gintarinė apyrankė, papuošta emalio akutėmis ir virvutės rašto imitacija. Labiausiai jį stebino jos kaklo odos nepaprastas, beveik apakinąs baltumas. Jos sesuo, jo žmona, istorijoje žinoma tik krikščionišku Mortos vardu, buvo žymiai vyresnė. Ji irgi buvo graži, bet tas jos grožis buvo šaltesnis, santūresnis.

— Aš žiūriu, kad mūsų bičiulis Erdvilas visur suranda progos pamedžioti. — Mindaugas parodė akimis žemaičių kunigą, kuris lenkė taurę po taurės į savo kaimynės sveikatą ir įkalbinėjo ją užsukti pas jį į Raseinius grįžtant namo. Erdvilas nugirdo Mindaugo pastabą ir tuoju atsiliepė:

— Kas nežino, kad didžiausias medžioklis Lietuvoje būsi tu? Žiūrėk, koki žvėryną prisimedžiojai! — Jis apmojo akimis visą menę ir pridūrė: — Tik tau nesiseka sumedžioti žemaičių meškos.

— Gal ir ne, tur būt, teks palaukti, kol ją nudobs iš svetur atsibastę medžiokliai, — Mindaugas šypsojosi, žiūrėdamas per skobnį į Vykintą.

Žemaičių kunigas užuominą suprato. Jis ramiai išlenkė iki dugno savo ragą ir, brūkstelėjęs atvirkščia ranka per barzdą, garsiai atsakė:

— Nebijok, žemaičių meška moka taip meiliai priglauti prie savo gauruotos krūtinės neprašytus medžioklius, kad net ir jų geleži-

niai šarvai sutrupa. Prie Šiaulių*) jie patyrė žemaičių meškos glėbio saldybę.

Visa didžiulė menė į Vykinto žodžius atsiliepė pritariančiu murmėjimu. Šiaulių kautynių laimėjimu didžiavosi ir džiaugėsi visa Lietuva. Bet kartu visi suprato ir Vykinto žodžiuose paslėptą užuominą: nekišk nagų prie žemaičių! Ne tik medžiokliams iš svetur, kitaip sakant, kalavijuočiams, bet ir saviems grobuoniams žemaičių meška gebės šonkaulius sutriuškinti... Paskatintas pritarimo Vykintas tęsė toliau:

— O kur buvo aukštaičių sakalas, kai totoriai užpuolė Naugarduką ir sugriovė jo pilį**)? Tur būt, ramiai tupėjo savo narve ir krapštėsi pagurklį, — pridūrė jis, su pašaipa pažiūrėdamas į Mindaugo sakalą, tupintį ant sienoje pritaisytos laktelės už šeimininko nugaros.

Vieni svečiai palydėjo Vykinto žodžius garsiu nusikvatojimu, kiti — pykčio prasiveržimu, tik pats šeimininkas liko ramus, tartum savo svainio pašaipos ir visai nebūtų supratęs. Atsigręžęs jis ištiesė ranką, ir paukštis tuojau purptelėjo jam ant peties. Šnarvis buvo jo mėgiamiausias sakalas. Jis pakišo jam mėsos

*) Vykintas turėjo galvoje 1236 m. prie Šiaulių įvykusias kautynes, kurias kalavijuočiai žiauriai pralaimėjo.

**) Totorių vadas Kaidanas sugriovė Naugarduko pilį 1240 m.

gabalą, šnarvis griebė savo kumpu snapu skanėstą ir godžiai prarijo. Visi smalsiai sekė tą vaizdą ir laukė, kas bus toliau, nes vargu ar Lietuvoje dar buvo likęs bent koks didžiūnas, kuris nebūtų žinojęs, jog Mindaugas niekad nemėgsta likti skolingas. Ilgai laukti nereikėjo.

— Girdėjai, šnarveli, ką žemaičių kunigas kalba apie tave? — prabilo Mindaugas, švelniai kreipdamasis į savo sakalą. — Kai Kaidanas savo lenktu kardu kapojo Naugarduko sienas, tu ramiai sau plunksnas rakinėjai. Tinginėli, tu tinginėli, reikės leisti tave pas žemaičių mešką narsybės pasimokyti...

Visi suklego, sukvatojo. Juokėsi ir Erdvilas, tik Vykintas tylėjo paniuręs.

Padysnio pilies kunigo Suginto jaunėlis šventaragis, sėdėdamas su kitais kilmingais jaunuoliais tolimiausiam kampe, neatitraukė savo akių nuo Mindaugo ir galvojo, kad sakalas ir jo šeimininkas iš tikrųjų turi kažką bendra.

— Tavo juokas man galvos nepramuš, — sumurmėjo Vykintas, kai visi aptilo.

— Kvaili juokai prie barnių veda! — kažkas riktelėjo iš svečių.

— Tik paskutinis grevelda juoko nesupranta, — atsiliepė bosas iš kito kampo.

— Užčiaupk savo vambą, o kad ne, aš tau šerną su visais šeriais suvarysiu į kakarinę, nebereikės nė Mindaugui į ją sidabro žer-

ti! — plonu balsu spiegė rikis Žiobrys, pašokęs nuo suolo.

Svečių įkaitusiose galvose spraginėjo prasiveržimai, kurių Mindaugas nenorėjo. Jo šalininkų ir priešų savitarpio priekaištai bei kaltinimai skraidė nuo vieno skobnio prie kito, kaip strėlės degančiais smaluotais smailgaliais. Mindaugo priešai, pašokę nuo suolų ir grūmodami kumščiais, šaukė, kad prie Dausprungo gyvos galvos buvę daugiau laisvių, kad Mindaugas pagrobęs iš Tautvilo viršenybę ir noris visus paversti savo vergais; gi Mindaugo šalininkai su nemažesniu tūžmu atsiartinėjo, kad tik Mindaugas visus subūręs daiktan, kad tik jo aštrus protas ir kalavijas atšaldęs priešų užmačias, kad jo valia ir galia Lietuvos sienos buvusios nustumtos toli į rytus... Žodžiu, senoji Lietuva susirėmė su naująja, ir kilo visai rimtas pavojus, kad žodžiai prives prie veiksmų.

Erdvilas susižvalgė su Vykintu, ir abu nusišypsojo patenkinti. Palinkęs prie savo kaimynės, Erdvilas riktelėjo jai į ausį:

— Mindaugo žvėrynas nerimsta!

Tuo tarpu rikis Žiobrys iššoko iš užstalės ir, šleivodamas ant savo ilgų kojų, atsistojo prieš Mindaugą, gniaužydamas savo karo kirvio kotą.

— Aš būsiu dievų rūstybės kirvis! — spiegė jis plonu, pragertu balsu. — Tu nori pirmauti! — dūrė jis pirštu Mindaugo link. — Tu nori, kad mes visi, Lietuvos viešpačiai,

paskui tave repliotume ir laižytume tavo padus. To nebus, aš, rikis Žiobrys, tai sakau! Mes esame laisvi savo valdų viešpačiai, ir kas užsi-geis mums išrežti režį iš nugaros, tam mano kirvis nuims makaulę nuo pečių!

Šventaragis įtemptai sekė pusgirčio rikio mostus ir kiekvieną akimirką buvo pasiruošęs šokti iš užstalės ir sutramdyti tą skėtroną, bet, žvilgterėjęs į Mindaugo ramų, tartum suakmenėjusį veidą, susilaikydavo vietoje.

— Tu užsimiršti, kad esi mano svečias, riki, — pratarė Mindaugas ramiu, lediniu balsu. — Neversk manęs užmiršti mūsų viešnagystės papročių...

Betgi Žiobrys, užuot aprikęs ir grįžęs į savo vietą, puolė dar didesnį tūžman. Iš jo plačios burnos plūste plūdo šlykščiausi keikimai ir prasimanymai, ir, rodėsi, nebeatsiras pasaulyje rankos, kuri sulaukytų tą srautą. Bet tą pačią akimirką, kai rikis apgniaužė savo dešiniąją ranką kirvio kotą, Mindaugas staiga ištiesė ranką, ir šnarvis, kaip strėlė, bloškėsi per skobnį rikiui ant veido, savo ilgais sparnais apglėbdamas jo galvą. Žiobrys suspiegė ne savo balsu ir, skėtrodamasis rankomis, kaip ilgas griuvo aukštiekninkas ant grindų. Šnarvis spėjo jam iškirsti tik vieną akį. Jei jo nebūtų apgynę susispietę aplink juokdariai, greičiausiai sakalas būtų suleidęs savo aštrų snapą ir kiton.

— Va, kad nori: dievų kirvio didvyris

krito po paukštelio snapu, — kažkas murmtelėjo pusbalsiu pritylusioje menėje.

Mindaugas mostelėjo ranka. Tarnai išnešė vaitojantį ir apsikruvinusį rikį iš menės. Paskui jį išsekė vienas žynys.

— Barnių bus gana! — Prabilo Mindaugas ramiai, bet kietai. — Mano pastogė padūkusių šernų piautynėms ne vieta. Dabar ne metas broliui geląsti kirvį prieš brolių. Ką aš padariau—padariau, kas dar reikės padaryti—padarysiu! O padaryti dar daug reikia. Mano svainis teisingai sako: kalavijuočiai buvo sutriuškinti prie šiaulių, bet į žemaičių jūrą*) nebuvo sumurdyti. Šiaurėje pavojai mums atslūgo, bet neišnyko, o vakarų padangėje debesis eina tirštyn ir tirštyn. Visi gi žinome, kad tas pakvaišėlis mozūrų Konradas**) pasikvietė talkon kryžiuočius. Gal jam ir svilo padai nuo prūsų ir sūdavų jo žemėse pakurtų gaisrų, bet kažin, ar naujieji talkininkai ir jam pačiam nepadarys galo, kai sušils savo gūžtoje? Mums gi ir šiandien aišku, kad vakaruose mes įsigijome kitą negandą. Iš pradžios tie atsiasteliai šventuoliai pasistatė pilaite ant Vyslos kranto ir pavadino ją Voegelsangu, mūsiškai tariant, Paukštelių Giesme. Atseit, atskri-

*) Baltijos jūra kai kuriose kronikose vadinama žemaičių jūra.

**) Mozūrų kunigaikštis Konradas, nebegalėdamas atsiginti nuo prūsų ir jotvingių puolimų, 1230 m. pasikvietė talkon kryžiuočius.

do paukšteliai iš svečių kraštų, susisuko lizde-
lį paupyje ir čiulba sau giesmeles savo Dievo
garbei. Betgi greit pasirodė, anot mūsų išmin-
ties, kad karvelio plunksna už kepurės, o vilko
dantys nasruose. Bežiūrint tie paukšteliai
čiulbonėliai virto plėšriais kovarniais, vis to-
liau beskraidančiais grobio po prūsų ir sūda-
vų žemes. Prūsai gal ir būtų jiems apkapoję
sparnelius ir sučirškinę juos ant savo laužų,
jei atėjūnams už nugaros nestovėtų pats
krikščionių krivių krivaitis ir Vokios impera-
torius. Tie paukšteliai jau suleido savo nagus
į pamedėnų ir pagudėnų žemes, o dabar įniko
plėšti Varmę, Notangą ir Bartą. Prūsai narsiai
švaistosi savo kardais ir kirviais, bet jau įjun-
kusios į žirnius kiaulės išvaryti nebepajėgia.
Kad visos prūsų giminės būtų susimetusios
daiktan ir vienu kumščiu tvotų tiems rikliams
per makaules, jiems kur kas būtų sunkiau
Prūsiją apžioti: dabargi jie ryja kąsnį po kąs-
nio. Kodėl bendras negandas nesubloškė mū-
sų brolių vienan kūnan, gal tik vieni dievai te-
žino. Siunčiau aš savo pasiuntinius pas jų va-
dus, įkalbinėjau, kol nevėlu, ištiesti vieni ki-
tiems brolišką ranką, bet mano žodžiai neap-
švietė jų protų. Jie tartum akliai švaistosi sa-
vo kardais ant bedugnės kranto. Pralaimėję
šiaulių mūšį, kalavijuočiai susidėjo su kry-
žiuočiais. Jų užmačios aiškios: jie nori prūsų
ir latvių pavergtas žemes pajūriu sujungti į
vieną kūną, o tada Žemaitija atsidurtų vokie-
čių replėse. Žemaičių meška, anot mano svai-

nio, laikosi tvirtai, bet ar ji išsilaikys be visos Lietuvos talkos, jei vokiečiai paklupdys visą Prūsiją ir priartės prie žemaičių sienos ir jei visa Žemaitija bus suspausta vokiečių iš šiaurės ir vakarų, vargu ar ir pats žemaičių kungas gebėtų tą mislę įminti? Ar dar kam šiandien neaišku, kad visa Lietuva turi kalti ginklą visam kam? Mes neturime kartoti savo brolių klaidų. Mes ir šią Vorutos pilį pastatėme tam, kad ji sergėtų ir gintų mūsų sienas iš šiaurės ir vakarų.

Mindaugas nutilo ir peržvelgė savo svečius. Jis ypačiai pabrėžė prūsų daromas klaidas. Užumina buvo aiški: nekartokime jų klaidų, kitaip sakant, dėkimės daiktan, nebesidairykite kiekvienas po savo kiemą ir pripažinkime jo viršenybę. Paskum Mindaugo žvilgsnis nukrypo į rytus.

— Mano svainis sako, kad Kaidanas sugriovęs Naugarduko pilį ir kad mes, aukštaičiai, jos negynę. Neužmirškime, kad totorių rykštė pasviro ne tik ties Lietuva, bet ir ties visa Maskolija ir ties vakarais. Totoriai išskerdė maskolius prie Sities upės, sudegino Maskvą ir pavergė visą pietinę Maskoliją. Jų vadas Batyjus sugriovė Kijevą ir išdraskė riurikaičių visą valstybę. Kardu ir ugnimi jie siautėja po Lenkiją, Vengriją, Sileziją ir Austriją. Jie eina kaip sausros išdžiovintų stepių gaisrai. Jų antplūdis nuplovė Naugarduką, bet bent tuo tarpu Lietuvos gilumon jie nesibrovė. Mes būtume labai neapdairūs, jei, vienai ban-

gai atslūgus, nesiruoštume kitos bangos antplūdžiui. Jei prieš totorių isibrovimą Vitebskas, Polockas, Smolenskas ir Pskovas žvalgėsi Kijevo link, tai šiandien tie miestai dairosi Lietuvos globos. Mes turime ten tvirtai pastatyti savo koją, ir mes tai padarysime. Tos žemės buvo mūsų prosenolių gyvenamos, ir mes vėl jas susigražinsime. Jas turi valdyti Lietuvos valdovai. Jei tūlas maskolis tauškia, kad Lietuva išnaudojanti Maskolijos sužlugimą ir grobianti svetimas žemes, tai tas yra melagis, neišmanėlis ir piktavalis plepys. Jei prūsai, sūdavai, žemaičiai, aukštaičiai ir visos pagal Žemaičių jūrą gyvenančios giminės nestovėtų skersai kelio kryžiuočiams ir kalavijuočiams, kur jie šiandien būtų išmeigę savo kardus? Į mūsų pylimus atsimušą vokiečių bangos, į mūsų skydus atsikaria jų kardų smūgiai! Jei maskoliai mums moka duoklę, tai jie moka tik sidabru, o mes giname juos savo krauju. Su ramia sąžine mes galime semtis išteklių iš maskolių aruodų ir nelikti jiems skolingi: priešingai, jie mums liks skolingi ilgiems laikams. Aš jums sakau ir kartoju: ne metas šiandien graibstyti vienas kitam už gerklės, šiandien mes visi turime pūsti vienon dūdon...

Jis nutilo ir vėl apmetė akimis menę bičiuliškai pridurdamas:

— Kam šioje menėje išsprūdo iš lūpų nereikalingas, užgaulus žodis, tebūna užmirštas. Puotausime toliau, kaip broliams dera. Tebū-

na ši puota mūsų vienybės apvainikavimas ir mūsų galybės parodymas. Aš noriu, kad jūs visi išimtumėte galvosna vieną mintį: Lietuva atsistojo ant naujo tako, ir nėra pasaulyje galybės, kuri jos žingsnius supančiotų. O dabar tepradžiugina mūsų ausis ir širdis mūsų dainius Džiūgas.

— Moka kaukas valdyti savo žvėryną, nieko neprisidėsi ir neatimsi, — pramurmėjo į ausį Erdvilas savo gražiajai kaimynei.

Tuoju menės viduryje buvo pastatyta kėdė, ir duryse pasirodė dainius Džiūgas, nešinas didelėmis kanklėmis. Jis buvo dar apyjaunis vyras, maždaug Mindaugo vienmetis, ištaigingai apsirengęs ir per krūtinę pasikabinęs sidabro grandinę, Mindaugo dovaną. Jo bičiulystė su valdovu siekė jų jaunystės laikų. Savo dainose, sagose ir sakmėse jis skelbė naujosios Lietuvos dvasią bei poveržius. Atsisėdęs iš pradžios jis kankliavo susitelkęs, tartum laukdamas įkvėpimo iš dievų, paskum laikiu žvilgsniu apmojo menę ir pradėjo:

Gal ir dievai šiandien puotauja Anapilio soduos

Ir nuolankiais žvilgsniais dairo po mūsų žemele, —

Gal ir Ugnis Amžinoji šiandien žybsi linksma šventuos

[ažuolynuos,

Ir Saulė motutė džiaugsmingai keliauja žvaigždžių taku,

Nes žemėje aisčių nesantarvė baigės,

Ir viešpačiai mūsų puotauja už skobnių vaišingų,

Pamiršę kerštingas dienas praeities.

Sakau jums: pasibaigė irzlus viešpatynas
Ir stojos nauji vienos viešpatystės laikai.
Plaukė Nemunu aisčių vytinė, o buvo vairuotojų tiek,
[kiek galvų.
Ir aisčių vytinė bejėgė svyravo įklampus purion seklu-
[mon,

Kaip gulbė sparnais palaužtais.
— Kas mūsų laukia? — kaip kardas aštrus,
Klausimas stojos kiekvieno upeivio širdy neramioj.
Ir tada visus vairininkus savo galinga ranka
Pastūmė nuo vairo šalin didus Vairininkas.
Jis liepė bures ištiesti ir imtis rankosna irklus ažuoli-
[nius

Ir, žvilgsnį įsmeigęs į tolį, sušuko:
— Aš vienas vairuosiu, nes baigės laikai viešpatyno
Ir stojos vienos viešpatystės gadynė!
Jo balsas Perkūnu dundėjo per klonius ir kalnus,
Žadindams džiaugsmą ir viltį lietuvio širdy neramioj,
Kaip žadina saulėtą džiaugsmą
Audra su žaibais drėkindama žemę po sausros be gy-
[vybės.

Ir šiandien aisčių vytinė Nemunu plaukia rami ir didi,
O jos tviskančių burių viršūnės seka kaimynai Rytuos,
[Vakaruos

Su nuostaba, baime ir juodu pavydu
Tardami vardą drąsaus Vairininko.
Ir mūsų dievai šiandien puotauja linksmi Anapilio so-
[duos

Ir žvalgos maloniai į naująją pilį Vorutos,
Nes čia jie užkūrė židinį naujos Gabijos,
Nes čia gimsta naujoji mūsų žemės dvasia, —
Nes baigės irzlaus viešpatyno laikai
Ir stojos vienos viešpatystės garbinga gadynė,
Kuri per amžius turės byloti mūsų ainiams,
Iš kokių akmenų mes turim statyti savo žemės garbę,
[galybę ir šviesų rytojų.

ROMUALDAS JUKNEVIČIUS:

ASMUO IR KŪRYBA

(PALAIDI PRISIMINIMAI)

R. Juknevičių ėmiau pažinoti VD universitete, nors iš matymo jį prisiminiau iš Aušros gimnazijos, kur buvo prisiglaudusi ir Aukštesnioji Komercinė mokykla kampsininkės teisėmis (aušroakai baigdavo pamokas prieš 14 val., o komersantai pradėdavo apie 16 val., vadinasi, vieni ir kiti nesusieidavo į krūvą. Tikslai girdėjau, kad su St. Pilkos pagalba R. Juknevičius įdomiai pastatęs Moljero Skrajojantį Gydytoją ir pats charakteringai vaidinęs vyriausią rolę.

Žemutis, lieknas šviesiaplaukis R. Juknevičius puošniai rengėsi, smarkiai išsiskirdamas universiteto koridoriuose tarp kaimiečių jaunuolių. Šią silpnę jis išsaugojo visą gyvenimą. Mums, bohemos žmonėms, tatau dvelkė nedovanotinu miesčioniškumu. Kietai iškrakmolytos apykaklės, kantu suglaistytos kelnės, rankogaliai su mandriom sankabėlėm, ant kaklaraiščio kažkoks metalinis blizgutis, švarko kišenėlė tvarkingai sulankstyta fan-

tazija, įsikvepinęs. Universitete daugiausia laikydavosi su savo sužadėtine (vėliau — žmona, vedė ankstyboj jaunystėj), lyg vengdamas pilkosios studentų minios. Patempta apatinė lūpa į priekį ženklino išdidumą ar panieką. Ir korporaciją pasirinko vieną iš pačių miesčioniškiausių, kažkokią fraternitas, kurios tikslas kurstyti draugystę, garbę ir kitokią velniavą. Juostelės, uniforminės kepuraitės, vėliava nei pridėti, nei atimti, viskas tip top, auksas-sidabras. Rinktinių, turtingų tėvelių vaikelių savybės dvasia. Nors ir vėliau, jau galutinai bei prapultinai įsiteatrinęs, metė tuos korporantiškus gražgrožius, bet išorinio valyvumo niekada neprarado bet kokiomis aplinkybėmis (net Bachaus saturnaliuose nepamisdavo žmogiško paveikslo). Tų laikų humanitarai, kurie jautėsi mūzų pateptaisiais, pabrėžtinai didžiavosi kiaurais batais, suglamžytomis studentiškomis kepuraitėmis (baltomis su žaliais lankeliais), ant pečių nugulusiom kudlom. Atsimenu, susitikę ties Karo Muziejum su Antanu Miškiniu, kalbas baigdavom karčiais apgailestavimais, rašydavom į nuostolius tuos uteniškius moksladraugius, kurie, atvažiavę Kaunan, sumiesčionėdavo, vadinasi, imdavo puoštis, vaikštinėdavo Laisvės Alėjos viduriu įsikvepinę, pasiramščiuodami grakščiomis lazdelėmis, kamašuoti, skrybėliuoti. Mūsų manymu, iš jų jau nieko kūrybiška negalima tikėtis, pabaltinti karstai. Nors iš vienos pusės mes bazavomės lietuviš-

ku kaimu, bet nesąmoningai mėgdžiojome rusiškojo studento-vaikatos stilių (ar gi mūsų kaimas pasižymėjo nevalyvumu?).

Dar R. Juknevičiaus bruožas, kuris skyrė jį nuo mūsų, kaimo jurgių, buvo jo pasimėgavimas rusiška kultūra, kalba. Koridoriuose jisai su savo mergaite (abu grynakraujai žemaičiai) kalbėdavosi rusiškai. Tai jam vėliau buvo nemaža kliūtis lietuviškajame teatre, kai teko sunkiomis pastangomis gydytis nuo svetimo akcento. Humanitariniame Fakultete jį vis matydavau doc. M. Banevičiaus paskaitose. Šis auksaburnis rusas taip įelektrizavo jaunuosius klausytojus, jog jie išeidavo iš auditorijos kaip iš pirties. Grožis išgelbės pasaulį, žmonija rieda į ateitį, kur išviespataus gėris, tiesa, idealizmas, artimo meilė. Gromulodami Turgenevą, Dostojevskį, lektorių ir studentai gyveno niekieno žemėje (tuometinėje Rusijoje šie šūkliai nebegaliojo, Dostojevskis ir Turgenevas buvo draudžiamųjų sąraše, o nepriklausomos Lietuvos jaunimas turėjo kitus siekius). M. Banevičius ne dėstė, kaip mes suprantam, rusų literatūrą, bet ją skelbė kaip evangeliją, kaip kad šventikas iš sakyklos. Vietoj faktų, kritikos, jis bėrė idėjas. Juk rusų klasikai skelbė tiesą, gėrį, grožį, meilę, vadinasi, tuos pačius idealus, kaip ir Kristaus evangelija. Ergo, didieji menininkai yra pranašai, apaštalai, o meno mylėtojai — didelė tikinčiųjų bendruomenė. Tik prisiminkime mūsų vyresniosios kartos, ku-

rios dalis mokėsi Rusijoje ar ten pabėgo nuo karo, pasakojimus apie šaliapiną, aktorių Kačalovą, Maskvos Dailės Teatro spektaklius, apie L. Tolstojų, Stanislavskį, dail. Riepiną, šokėją Anną Pavlovą, P. Čaikovskį. Tai pusdieviai iš Olimpo šlaitų, tai prometėjai, kuriems mirtingieji yra teverti deginti smilkalus ant altorių.

Šioje tvankioje pamaldumo nuotaikoje brendo nemaža mūsų scenos ir literatūros jaunimo, kuriam buvo prieinama rusų kalba. P. Juodelis (vėliau apvažinėjęs Vak. Europą per kelis mėnesius ir pareiškęs, kad tenai dvasinės versmės jau yra išsisėmę), Alg. Jakševičius, vėliau persimetęs į Amerikos dramaturgiją, Henrikas Kačinskas, iš dalies A. Gričius-Pivoša (jį stipriai veikė žemaitybės priešnuodžiai) ir tutti quanti. Dalis vyresniosios kartos literatų per Jeseniną ir Majakovskį plus Marinetti atsikratė evangeline meno dvasia, įpūsdami keturvėjininkų sąjūdį, sekanti karta (R. Juknevičiaus amžininkai) Trečiu Frontu galutinai išsipagiriojo iš banevičinio svaigulio ir užėmė bolševikines pozicijas meno fronte. R. Juknevičius, nors ir traukiamas trečiafrontininkų, lieka vienišas su M. Banevičiaus įkvėpta meno pasaulėžiūra. Jo ištikimiausias draugas teatralas Juozas Grybauskas visus savo organizacinius talentus sudeda ant trečiafrontininkų aukuro, vėliau režisuoja komunistų vadovaujamoje darbo jaunimo draugijoje Viltis, visur atatupstą traukdamas už

rankos ir R. Juknevičių. Gaila buvo žiūrėti, kaip jis nuobodžiaudavo Vilties klubo patalpose Ožėškienės gatvėje prie apkrautų sovietine literatūra stalų, prie sieninio laikraščio žukinių (dail. St. Žuko) baidyklinių karikatūrų, kolektyvinių mankštų scenoje, visur siuvinėjant apšėpusiems, nuogakakliams, išūliams jaunuoliams ir jaunuolėms, vieni kitus besivadinant draugais. Jo senajai meno sampratai čia buvo suduotas mirtinas smūgis: neskoningi, ant prasto popieriaus atspausti sovietiniai teatro žurnalai, masinė isterika intymiam, kameriniam menininkui buvo priklaus už nuodus.

Nors ir R. Juknevičius vėliau skeptiškai prasitardavo apie M. Banevičiaus indoktrinaciją, ją buvo nusipurtęs, bet pasiliko ištikimas K. Stanislavskio teatrinei evangelijai „Mano gyvenimas mene“. Tai viena reikšmingiausių knygų mūsų šimtmetyje, parašyta su nuginkluojamu nuoširdumu, primena šv. Augustino ir J.J. Rousseau išpažintis. Tai yra teatralų šventraštis, o kita jo knyga „Aktoriaus saviuosa“ — breviorius arba Ignaco Loyolos „Dvasinės mankštos“. Juo naudojosi viso pasaulio vaidybinės akademijos. Kad ir visų tuometinių režisierių, aktorių ir šiaip intelektualų tarpe kas kelintas žodis buvo Stanislavskis, tačiau niekas iki Olekos-Žilinsko atvykimo nebuvo praktiškai sugromulojęs vadinamosios teatro sistemos arba metodo. R. Juknevičius, perėjęs pro Žilinsko mokyklą

pirmas „iš niekur neatvykusių režisierių“, ėmė tobulai groti šiuo instrumentu. Kai visokie trečiafrontininkai ir viltininkai tiktai filozofavo apie Stanislavskį, R. Juknevičius pasisavino šio evangelisto darbo metodus ir juos vaisingai vėliau įnešė lietuviškon scenon.

Grįžtant atgal, R. Juknevičius universitete, be minėtosios miesčionėlių fraternitas, niekur kitur nesireiškė, kartais pasimaišydavo Pirmųjų Rūmų begaliniuose koridoriuose persirišęs pažasčius korporantiška juostele, išsi gražinęs frantelis. Nei prie studentų laikraščio, nei literatūros vakarų, viešų humanitarų diskusijų neprikišo savo trigrašio, nedalyvavo populiariame Akademinio Sporto Klube, nematydavai jo triukšminguose studentiškuose alaus bareliuose, nei garsiuose humanitarų draugijos baliuose su aktualijų programomis, kur atsilankydavo B. Sruoga, P. Augustaitis, Mykolaitis-Putinas, P. Skardžius ir atskirame kambaryje linksmiai bendraudavo su prasikišusiais studentais pirmūnais, nesibijodami kandžių pastabų iš scenos jų adresu. R. Juknevičiaus interesai nesutapo su bendra lietuvių humanitarų pįjonierine veikla. Atsirasdavo tik teatro seminare, nors aktyviai nesireikšdamas.

1929 metai Lietuvos teatriniame gyvenime buvo **annus mirabilis**. Teatro Seminare Balys Sruoga paskelbė žinią, jog netrukus grįžta iš Rusijos vienas iš gabiųjų stanislavskinės mokyklos aktorių Oleka-Žilinskas, kurį jau

buvom matę įdomiai vaidinant keliose sovietinėse filmose (Leningrado lindyne ir kit.). Lietuviškajam teatriniam jaunimui tai buvo kažkas panašu į herojaus grįžimą, nes Maskvą vienbalsiai laikėm aktorių Meka (neturėdami kitų standartų).

Atsimenu, su koku entuziazmu laukė mesiaus R. Juknevičius, J. Grybauskas, Alg. Jakševičius, H. Blazas ir kiti. Teatro seminaro vardu jie bėginėjo po Kauną, ieškodami išsinomuoat pastogės iškilmingam Olekos-Žilinsko priėmimui. Susirado nebenaudojamą buv. kino salę, lyg kokį vaiduoklių klojimą be jokių baldų, tiktai keturias sienas, ir tas pačias apsilupinėjusias, murzinas. Į kepurę rinko pinigų popierinėms dekoracijoms, spalvotiems kaspinams, įkinkė darban dail. St. Žuką, Alg. Jakševičių (jis tada lankė Meno Mokyklą), praleidom porą naktų be miego, pridenginėdami aptriušusias sienas ir lubas blizgučiais, plakatais, visokiais kibur-viburiais, transparentais. R. Juknevičius, atrodė, rengiasi kažkokiam spektakliui iš valkatų gyvenimo, jo išradingumui nebuvo galo. Lyg burtininkui pamojus lazdele, atsirado senovinė sofa, sulūžę stalai, kerėpliškos kaladės atsisėsti, jaukūs kampeliai, paviljonai, nuo lubų nuleisti virvagaliai, ant kurių parištos dešros (J. Grybausko tėvas buvo Maisto fabriko ūkio vedėjas!), degtinės, obuolinio vyno buteliai, silkės, svogūnai, druskidės, pipirinės, garsvyčių puodukai, — tikras kvailių rojus!

Į šį perkrautą balaganą staiga su Baliu Sruoga įžengia Oleka-Žilinskas. Aukštas, lieknas, tamsiaplaukis, nuo grimo pabalusiu veidu, juodai diplomatiškai apsirengęs vyras pačioje amžiaus jėgoje. Toks, kokiu mes vaizduojamės kiekvieną idealų aktorių. Mūsų kolegės taip ir prilipo prie šio pusdievio, nepasidalindamos juo iki pat išsiskirstymo. Tikras gražuolis. Bet ir elgiasi kaip olimpietis: saikingai geria, išlaiko tam tikrą atstumą, diplomatiškai šypsosi, kiek ironiškas žvilgsnis, draugaudamas neatiduoda viso savęs, kaip buvo įprasta mūsų teatralų bendruomenėje, išsiauklėjusioj rusiškos „plačios sielos“ mokykloj.

R. Juknevičius, tiek nuveikęs darbų šio pobūvio pasisekimui, po to jautėsi asmeniškai kiek nusivylęs šiuo teatro liūtu. Patempęs apatinę lūpą, jis vėliau prasitardavo, girdi, tiek sielos įdėjom į tas sutiktuves, atėjom su išskėstom rankom, o jisai tesišnekėjo su moterimis ir su žmonėmis, kurie patys nėra aktoriai...

Viską godžiai suvirškinęs ir tobulai pasisavinęs, ką patiekė Oleka-Žilinskas savo vaidybos mokykloje, R. Juknevičius vėliau kalbėdavo apie savo dvasios vadą su tam tikra skeptiškumo atorūga. Gal tai buvo dviejų didelių talentų abipusė atotranka?

* * *

1930 m. humanitarų studentų grupė susaukė susirinkimą steigti akademiniam teatrui. Henrikas Blazas, Lietuvos Studento redaktorius, priminė Maskvos universitetines tradicijas (vėl ta Maskva!), kur pažangios idėjos reiškiamos per studentinius teatrus, naujoviškai statomas Aischilas, Sofoklis, ieškoma naujų kelių pateikiant avangardinius Vakarų dramos veikalus. Ugingai šnekėjo J. Zavadskas, Vaupšas, Grigaliūnas (amžinas humanitarų organizatorius) ir po visų raktinių prakalbų buvo įsteigta Studentų Teatro Draugija, sutrumpintai pavadinta Stedra. Įsirašė visi studentai, tuo pačiu metu lanke ir vaidybos studijas (R. Juknevičius, J. Grybauskas, K. Kymantaitė, Alg. Jakševičius, J. Zavadskas, A. Zdanavičiūtė, Petravičiūtė), o taip pat ir daugumas teatro seminaro lankytojų.

Draugijos V. D. Universitete dygo kaip grybai, patriukšmaudavo per susirinkimus bei rinkimus ir po to miegodavo. Bet Stedros atveju skeptikų spėjimai nepasiteisino, tuojau patekome į nuošalaus, niekur nepasireiškusio R. Juknevičiaus rankas. Griežtas, geležines rankas. Kai mes ginčijomės, svaidėmės bendrybėmis, jisai jau turėjo konkretų planą — pastatyti moderniškai Moljero Skrajojantį Gydytoją. Bet koks gi tas jo Moljeras? Liko tik jo bendri griaučiai, intriga, o tekstas, ypač ilgieji monologai buvo suaktualinti, į prancūziškų veikėjų lūpas įdedant profesorių Iz. Ta-

mošaičio, M. Roemerio, Vabalo-Gudaičio bei kitų nuvalkiotas tiradas iš paskaitų. Ne vien tekstinėmis aktualijomis pasižymėjo šis vienintelis studentų spektaklis. Universiteto administracijos pasipiktinimui iš koridoriaus buvo scenoje praardyta didelė skylė, o iš jos į sceną nuleista šliaužiamoji lenta (lyg vaikų žaidynių aikštėje). Salėje susirinkus publikai (jos buvo sausakimšai), aktoriai, pasilipę kopėčiomis iš koridoriaus, vienas paskui kitą pasipylė čiuožti iš palubio į sceną, kur nebuvo jokių dekoracijų, išskyrus keletą moljerinio periodo kilnojamųjų pertvarų. Iš dangaus nukritę, vaidintojai tuojau šoka prie telefono: nėra kostiumų, vežė iš Paryžiaus ir kažkur įstrigo muitinėse!

„Apskambinę“ Paryžių, Berlyną, Virbalį, gauna atsakymą, kad kostiumai jau pakeliui į Pirmuosius Universiteto Rūmus, ir tuomet iš palubio ta pačia lenta nušliaužia didžiulis pintinis krepšys, kurį atidare, aktoriai išsigraibsto drabužius ir, pasislėpę už pertvarų, ima rengtis bei pudruotis. Aniems persirenginėjant, publiką užima... sufleris, bet ne iš „po-grindžio“, o užsikopęs ant aukšto, specialiai pastatyto bokšto avanscenoje. Nuo to keisto pastato viršūnės platformos scenon nuleista slidi lenta. Sufleris pasakoja žiūrovams universitetines aktualijas, anekdotus, nieko bendra neturinčius su Moljeru. Vaidiloms stojus akcijon, sufleris keletą kartų pasikeičia replikomis su pagrindiniais veikėjais, po to

užmiega ir per vieną pauzę nučiuožia žemyn ir dingsta.

Teatralų popiežius B. Sruoga po šio spektaklio parašė ilgą recenziją, išpranašaudamas R. Juknevičiui gražią ateitį, pripažindamas šį spektaklį kaip tikros histrijoninės dvasios polėkingą prasiveržimą, palygindamas jį su *commedia del'arte*. Su tuo pačiu pastatymu Ste dra gastroliavo ir Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijoje, kur sufleris ir aktoriai turėjo specialiai pasigaminti vietinių aktualijų. Abiejuose vietose vaidinimas buvo audringai priimtas, Dotnuvoje po spektaklio buvo surengtas pasakiškas bankietas, R. Juknevičius buvo pasodintas greta rektoriaus prof. Tonkūno, vietoj gaminamo vyno pagrindys veikė iki pat aušrelės...

* * *

Per Skrajojančio Gydytojo repeticijas pirmą kartą pamatėm R. Juknevičiaus režisierinius-organizacinius talentus. Jis patsai savo nuosavomis miesčionėlio rankomis įvedinėja elektros apšvietimą, pritaikinėja filtrus, prisisėmęs pilną burną vinių kaukši su plaktuku, kišenius prisigriozdinęs visokiausių atsuktuvų, graižtų, segtukų, kišasi į stalių darbus, nurodinėja dailininkui (Step. Žukui), bando muzikos ir garsų plokšteles. Tai visad darbis praktikas, ko sunku laukti iš menininko kūrėjo. Jo režisieriniam sumanymui turi nusilenkti net universiteto ūkio vedėjas, kurio

vos netrenkė apopleksija, kai jis pamatė, kad kažkokie tipeliai ima griauti storą mūrinę sieną didžiojo iškilmių salėje. Generalinės repeticijos dieną toji orioji salė buvo panaši į mūsų lauką: dulka barstomas tinkas, gręžiamos skylės parkietinėse grindyse, suverstos lentgalių krūvos, fanieros gabalai, dekoracinių dažų puodai, aptaškyti popierių lakštai, visur kopėčios, skiedros, piūvenos, spalvoti lempų gobtuvai, užia primusas, kepamos medžioklinės dešrelės, kai kur iškišęs raudoną gurklį ir valstybinės buteliukas (amatininkai, dailininkai ir aktoriai paskutines dvi naktis dirbo be miego). Atrodė, ši salė jau niekada nebus tinkama ne tiktai iškilmėms, bet nė seno laužo sandėliui!

Kartkartėmis pro duris įkiša galvą universiteto sargas ar profesorius, griebiasi už plaukų ir, numojęs ranka, pabėga, net neatsigręždamas į tą pusę. Administracija, duodama leidimą, tur būt, manė, jog čia tebus nekaltas mėgėjų vaidinimėlis su paspalvoto popieriaus dekoracijomis... na, tačiau jau kartą taip žiauriai sumaitojus sienas, grindis ir net lubas, ne gi atšauksi leidimą! Tame siaubingame chaose viešpatauja vienmarškinis R. Juknevičius, ranka braukdamas šviesius plaukus, šluostydamas prakaitą, komanduodamas ir pats dirbdamas už kelius vyrus, neprarasdamas savo dabitiško paveikslo. Jo komandos, lydimos vieno kito sparnuoto žodelio, gerokai išiprikūldavo bendradarbiams, bet šie, maty-

dami, jog viskas daroma pagal tikslų planą, be tuščio bėginėjimo-trepinėjimo, turėdavo paklusti jo valiai, o dar daugiau — jo fantazijai bei išradingumui. Regis, visiškai ne tas kasdieninis, lėtas, melancholinės šypsenos studentėlis miesčioniukas, lankąs sentimentalių nes lekt. M. Banevičiaus paskaitas, besivedžiodamas su savo sužadėtine universiteto koridoriuose. Repeticijose pamatėm, jog čia juokų nėra, turime reikalo su stipria organizatoriaus valia, psichologo išvalgumu. Jisai mokėjo tiesiog „įlikti“ į bendradarbio sielą ir iš ten pasiimti, kas reikalinga. Su tokia energija ir planingumu jisai galėjo tikti didelei biznio bendrovei.

Atsimenu, niekaip negalėjau suprasti, kodėl R. Juknevičius ir mane kviesdavo į repeticijas, nors nelankiau jokios vaidybos studijos (visi kiti vaidintojai mokėsi pas Oleką - Žilinską). Vieną vakarą pabandęs mano histrijoninius talentus ir radęs juos nepakankamus, davė man sufleriaus vaidmenį, kur reikėjo pasakoti universitetines aktualijas.

Kiti repeticijų dalyviai, gindamiesi nuo miego, patraukdavo vieną kitą gurkšnelį iš buteliuko, bet R. Juknevičius, šiaip jau lašiuko draugas, darbo metu alkoholį palikdavo ramybėje. Šio įpročio laikėsi ir vėliau, savo režisierinio zenito metais, žinoma, po premjeros nesitenkindavo vaisvandeniais...

Skrajojančio Gydytojo spektaklį visa galva aukščiau iškėlė virš bendro tuometinių mė-

gėjų teatrų lygio ne vaidyba, bet režisieriaus išradingumas, eksperimentai, aktualijos. Akademiniam jaunimui, ištroškusiame naujovių, šis originalus pastatymas padarė išpūdį, o pačiam R. Juknevičiui buvo pirmas puslapis nemažoje būsimųjų laimėjimų knygoje, patiems vaidintojams išvirkstė entuziazmo (vėliau jie visi sudarė Jaunųjų Teatro ansamblį, vaidino Dėdės Tomo Lūšnelę ir Meilę Nežaidžiama). Be to, galėjo prisiplakti ir jaunojo režisieriaus prestižo sumetimais teatrinio renesanso eroje, atvykus Olekai - Žilinskui. Gaila, kad Stedra universitete tesuspindėjo meteoru ir po vieno veikalo išsiardė, studentams-aktoriams tapus tikrai aktoriais. Tik gerokai vėliau Teatro Seminario auklėtiniai (Alg. Jakševičius, Ant. Rūkas ir kiti) suorganizavo eksperimentinę studiją ir pastatė kelius spektaklius.

* * *

Stedros laikais R. Juknevičius, J. Grybauskas, Alg. Jakševičius ir šių eilučių autorius atlikome teatrinę maldininkų kelionę į Rygą, kur per Velykų atostogas rusų dramos teatras vaidino M. Gogolio Revizorių su garsiuoju stanislavskiniu aktorium M. Čechovu, be to, nacionalinėje operoje ėjo Max Reinharto pastatyta operetė Šikšnosparnis.

Po spektaklio parėję didelį viešbučio kambarį, išgėrėm. Mus aplankė viena pažįstama iš Kauno kolegė, ištekėjusi už latvių veikėjo. R. Juknevičius geroje nuotaikoje (po

gero vaidinimo) būdavo nepamainomas pramogininkas, nors kartais su geroka priekabumo doze, J. Grybauskas taip pat jautėsi devintame danguje po M. Čechovo vaidybos, ypač scenos, kai revizorius provincijos restorane valgo mėsos kepsnį, kietesnį už bato puspadi, — ir, dievaži, tikrai valgo!

Tiktai vienas Alg. Jakševičius nesijungė bendron linksmybėn, sėdėjo ant savo lovos krašto ir, rūkydamas vieną po kito latviškus papirosus, tylėjo, it žemę pardavęs, linguodamas žemyn nukartas kojas.

R. Juknevičius neiškentęs pribėgo prie jo lovos ir ėmė purtyti jį už apykaklės:

— Ei, Jakšy, ko čia dabar susmukai, eik gert!

Alg. Jakševičius, tragiškai rimtas vaikiną, nesupratęs R. Juknevičiaus užmojų, stiklinėmis akimis žvelgdamas į lubas, ėmė aiškintis:

— Žinai, ketverius metus rimtai padirbėjus, galima pasiekti M. Čechovo vaidybos aukštį... Bet labai rimtai padirbėjus!

Įsilinksminęs R. Juknevičius ėmė viešai reklamuoti šią alkaną mintį, pašiepti, bet vėliau traukinyje paklausė:

— Tai ką tu turėjai galvoje? Gali pasiekti tik tai, ką tu gali pasiekti, kam čia M. Čechovas?

Būdinga, kad R. Juknevičius kaip aktorius turėjo beveik visus M. Čechovo duomenis (nedidelis ūgis, beveik ir veido bruožai). Alg.

Jakševičius buvo pasiekęs nemaža (ankstyva mirtis sutrukdė dar didesnius laimėjimus) kaip aktorius ir režisierius, bet ką jis turėjo bendra su M. Čechovu?

Šauniame Rygos mieste R. Juknevičius jautėsi kaip žuvis vandenyje, jo miesčioniški įpročiai skleiste atsiskleidė vaikščiojant erdviuose, unksminguose bulvaruose, užsukant į triukšmingus restoranus, jaukius požemių kafešantanus, parkus su pavilijonais, rusiškas arbatines su samavorais, užkandines su Filipovo pyragaičiais, naktines skyles su rusų dainininkais bei čigoniška muzika. Visur susikalbėdamas rusiškai, atrodė, patekęs į senų gerų laikų Rusijos miestą, net sulatvintus gatvių vardus vadindamas senoviškai, rusiškai, Puškinskaja, Moskovskaja (stebėjomės, iš kur jis visa tai žino!). Pastovėti prie baro trumpam užkandžiui, užsukti į itališkų ledų svetainę, pavažiuoti skambaluojančiu tramvajum keletą stočių visai be reikalo, pasisverti ant automato, tyčia pasiklausinėti policininką, apsiskusti su visomis ceremonijomis kirpykloje, — buvo jam tikras malonumas! Jisai, kaip ir jo ginklanešys J. Grybauskas, buvo mums miesčioniškos civilizacijos pavyzdžiai ir net pavydo objektai.

Ja oblivalsia siernoj kislotoj
Vsio iz za dam, vsio iz za dam...
(Aš apsipyliau sieros rūgštimi
Vis dėl damų, vis dėl damų...), —

dainavo, mėgdžiodamas nevykusį Rygos kupletistą, J. Grybauskas, grįžtant traukiniu į Kauną.

* * *

R. Juknevičius į Klaipėdą atvažiavo kaip vokiškas gizelis po vandravojimo metų, grįžęs iš studijų Maskvoje (tenykščio gyvenimo sąlygomis labai nusivylęs, neradęs tenai prieškarinių miesčioniškų malonumų, bet meniškai subrendęs). Pajūrio sostinėje tuojau įsivėlė į Hejermanso Vilties pastatymą. Nors lietuvių teatras vaidindavo vokiškajame miesto teatre, bet repetuodavo konservatorijoje. Vieną dieną kažkokiu reikalu tenai nuvykęs pasimatyti su kažkuo, praveriu vienos patalpos duris ir patenku tiesiai į R. Juknevičiaus repeticiją. Salėje pasagos pavidalu sustatytos kėdės, susėdę aktoriai, o viduriu vaikštinėja režisierius. Puošnutėlis, kietuose apykaklės varžtuose, išsiglaistinės, lyg tik ką išėjęs iš galanterijos krautuvės. Tylu kaip lavoninėje. Kiek pastovėjęs prie durų, supratau, kad jis su aktoriais atlieka vaidybines pamokas, tarytum šie dar nebūtų profesionalai, kaip kad jų tarpe senesnio amžiaus žmonės (Krameris, Arlauskaitė, Bindokaitė). Absoliutinis susikau-pimas, susidrausminimas, kažkas panašu į bažnyčią arba kareivines. Tiesiog reikėjo stebėtis, kaip jį, privatiame gyvenime toks neautoritetingas, gali „paimti į nagą“ tokią skirtingo išsilavinimo, skirtingų mokyklų auk-

lėtinių minią! Pastovėjau, pasižiūrėjau, dar norėjau koki žodelį pasakyti R. Juknevičiui, bet čia pat nusprendžiau, jog geriausia politika bus kuo greičiau dumti iš salės. Kaune ne kartą stebėjęs (būdamas statistu) palaidai triukšmingas repeticijas, dabar nusigandau ir džiaugiausi, kad manęs neišmetė už pakarpos laukan...

Kaip jau užsiminėjau, R. Juknevičius, pradėjęs statyti naują veikalą, laikydavosi totalinės blaivybės, tad ir Viltį repetuojant su juo niekur nesusitikdavom, jis lyg dingo iš Klaipėdos (gyveno Viktorijos viešbutyje, kol atsikraustė šeima), su spauda ir visuomene tesusisiekdamas per teatro propagandos ministerį J. Grybauską. Šisai kas rytą vėju išiverždavo Vakarų dienraščio redakcijon vis su naujom žiniom apie Vilties pastatymo eigą, diplomatiškai išsigerindamas net nervingiausiems redaktoriams (tai buvo mandagiausias redakcijos klientas). Po tokios reklamos publika rinkosi į premjerą net su tam tikra skepticizmo priemaiša, girdi, tie kauniečiai yra per daug geros nuomonės apie save. Žiūrovų niekuomet nestigdavo Klaipėdos teatrui, bet tą vakarą atėjo daugiau, negu galėjo tilpti. O tai didžiulioje jaunimas, Prekybos, Pedagoginio institutų, konservatorijos studentai, V. D. Gimnazijos auklėtiniai, valdininkai (taip pat daugiausia jauni didlietuviai), įgulos pulko karininkai, puskarininkiai. Kita vertus, veikalas savo turiniu taip artimas pajūrio gyvento-

jams, kurie kasdien stebėdavo Vitės žvejų uosto nusidavimus, kvėpė į plaučius jūrų kerpių bei laivų deguto kvapus. Vadinasi, režisierius savo debiutui mokėjo pasirinkti temą, tačiau iš antros pusės rodė jo drąsą statyti žvejišką veiklą žvejiškai nusiteikusiam žiūrovui, kuriam nepakiši nieko, kas nekompetetinga, nes tavo tuoj sugaus už rankos. R. Juknevičius su dailininku V. Palaima turėjo paslampo Viteje ir Melnragėje. Vienoje scenoje žvejai turėjo dainuoti savo dainą. Režisierius nesirinko lietuviškos ar vokiškos melodijos, bet sulietuvino garsiąją anglosakų „John's Brown's body lies...“ (lietuviškai skambėjo: „Jono Brauno kūno žemėj guli sąnariai...“). Girdi, duosi lietuvišką ar vokišką dainelę, dings egzotika.

Uždangai pakilus, užgniaužė kvapą. Aktorių kostiumai ir visos scenovaizdis (dail. V. Palaimos) atrodė lyg didžiulis flamandų mokyklos paveikslas. Šviesos, kaitaliojamos pagal mizanscenas, lyg vis krauna naujus dažus ant to paveikslo, prislopinant tam tikras vietas, kitas pabrėžiant, naudojant akiai nesu- gaunamus perėjimus. Šviesų simfonijos dėka daiktai ir žmonės scenoje, besigrupuodami spalvingais plėmais, visą laiką piešia naujus to paties paveikslo varijantus, išryškinant reikšmingesnę frazę, sukeliant nuotaikas, pratęsiant replikos sukeltą įspūdį. Ypač realistiškai, gal net natūralistiškai vyko audros scena. Atidarius duris, imdavo siūbuoti lempos, plevėsuoti langų užuolaidos, skraidyti popie-

riai. Kaip apšvietimas, taip ir garsų gamyba žiūrovui nekelia jokių įtarimų, jį verste priverčia laikinai pamiršti, kad jis dabar sėdi teatre. Perkūnijos scenoje buvo išvengta tradicinio publikos terorizavimo.

Ne vien scenovaizdyje, bet ir aktoriuose pirmą kartą Klaipėdoje matėme „režisieriaus diktatūrą“. Seniai pažįstami Krameris, Jokna, Palubinskas, Rudzinskas, Jackevičiūtė, Arlauskaitė, Bindokaitė buvo lyg grįžę iš Taboro kalno, persikeitę, kažkokie neregėti. Ypač stebėjomės naujuoju Krameriu. Tradicinės mokyklos ir išbandytos praktikos komikas, Kaune daugiausia vaidinęs svetimšalius (Aušros Sūnuose — vokiečių žandarą), išsiauklėjęs rusų gastrolieriniuose teatruose, pirmą kartą čia vaidino rimtą boso rolę, elgėsi santūriai, skalsiai, pametęs savo lengvabūdišką ego. Stanislavskinė mokykla nepripažįsta aktorių diferenciacijos (tragikas, komikas, meilužis), tad šiame spektaklyje ir pamatėm teoriją praktikoje. Panašiai atsitiko ir kitam prisiekusiam komikui J. Petrauskui, kai Oleka-Žilinskas jį perkeitė į rimtą žydą Sabatai Cvi pastatyme. Vėliau teko su Krameriu plaukti lietuvišku bekoniniu laivu iš Klaipėdos į Antverpeną, vargšas sirgo sunkia jūros liga, tačiau blaivesnėmis akimirkomis teiraudamasis dėl Vilties, supratau, jog jis tą rolę laikė viena geriausių savo repertuare ir neturėjo jokio kartėlio chirurgui R. Juknevičiui. Palubinskas, Rudzinskas, Jackevičiūtė, kaip jaunesnė medžiaga,

davėsi kur kas lengviau apdorojama. Girdėjau, režisierius ligi ašarų prikamuodavęs aktorę Jackeivičiūtę repeticijose. Vienas iš pradedančiųjų aktorių, to spektaklio dalyvis dar dabar, šias eilutes rašant, prisimena Vilties repeticijas, kaip kad kunigas — seminarijos laikus.

Ypač nepamirštama žvejų vakarojimo scena. Į pensiją pasitraukęs žvejys (H. Kačinskas) iškelia degtuką užsidegt savo kukavinei pypkei, pasakodamas jaunimui apie pagautos žuvies mirštančią akį. Tą akimirką, kai jis vaizduoja paskutinį žuvies žvilgsnį, staiga senelio drebančioje rankoje užgęsta degtukas. Su išieškotomis pauzėmis pateiktas toks gyvenimiškai poetiškas vaizdas tiesiog chirurgiškai įsipiauna sąmonėn. Tai buvo, tur būt, pastatymo zenitas, H. Kačinsko ir režisieriaus triumfas. H. Kačinskas įsirašė savo didžknųgėn vieną geriausių rolių.

Kažkoku būdu tomis dienomis Viktorijos viešbutyje buvo apsistojęs olandų žurnalistas ar biznierių, kurį nepailstamas J. Grybauskas pakvietė į premjerą. Po vieno veiksmo jis išėjo iš salės. Nuomonė? Girdi, jūsų teatras per daug kelia balsą, olandai yra ramesni žmonės. Tatai kiek apkartino pergalės saldų vyną R. Juknevičiui.

Po šios premjeros gizelis, atlikęs ilgus vandravojimus, buvo pakeltas į meistrus. Recenzijos buvo medum teptos, Klaipėdos žiūrovai pasijuto ne provincijos, bet visos Lietuvos

teatro avangarde. Kaip kažkada atsilankęs Kaunan ambasadorius Maskvoje J. Baltrušaitis pasakė „Lietuvos teatras yra dar tik lopšyje“, dabar pamatėm, jog jis jau nusimetęs vystyklus ir pradeda vaikščioti savom kojom.

Premjeros naktį režisierius užkūrė didžiulį balių Viktorijos pokylių salėje, nemunais tekėjo ugninis vandenėlis, nepaprastai polėkinga nuotaika, tarp baltų stalų sukliojasi frakuotas viso šio sąmyšio kaltininkas, nusikuklindamas kryžminėje komplimentų ugnyje, prisipažindamas, girdi, tas ir tas reikiamai nepraskambėjo, bet pasitenkinimas gerai atliktu darbu veržėsi net pro baltas frako marškinių sagas. Nereikalingos nei prakalbos, nei programa, kai visi baliaus dalyviai vienbalsiai nešami ant laimėjimo sparnų. Iš Viktorijos triukšminga gauja persimeta į naktinį Metropolį, iš ten į režisieriaus butą, kur bakchantus apaušta ne vienas rytas...

R. Juknevičius po kiekvienos savo premjeros užraugdavo tokius dionizinius žaidimus kūrybinei įtampai atpalaiduoti. Teko dalyvauti ir A. Gustaičio komedijos Slogučiai pastatymo aplaistyme. R. Juknevičiui komedinis žanras nelipo prie širdies, sakyčiau, jis nebuvo gimęs lengvam sąmojui, publikos linksminimui. Lakiai, lengvai apmestuose Slogučiuose jis per daug „gilinosi“, tirštino dažus. Ypač buvo persūdyta provincijos inteligentų baliaus statinė scena, kur aktoriai, susėdę prie stalo, valgo - geria ir sako prakalbas. Ši visai ar dalinai ne-

iškupiuruota scena ir pražudė komediją (tuo įsitikinau po daugelio metų užjūriuose, kai buvo statomi Slogučiai visai be tos ilgos, neveiksmingos scenos). Popremjeriniame baliuje nuotaikos nebebuvo, tarp pačių aktorių vyko apsišaudymai, R. Juknevičius nesisukinėjo tarp stalų, sėdėjo kandus, paleisdamas vieną kitą repliką teatro recenzentui, visi jautėme, jog per kelią bus perbėgusi juoda katė. Drungni vėjai iš žiūrovų salės šiureno ir čionai, pokylio menėse. Kaip visa tai skyrėsi nuo linksmybės kunkuliuojančio išdaigavimo po Vilties premjeros!

Kartą prisiminus komedijas, pastebėjime pakeliui ir R. Juknevičiaus klaipėdinį Mielųjų Giminaičių pastatymą, kuris taip pat buvo perkamuotas, pervaidintas, perdekoruotas taip, kad sąmojis išėjo su pakirptais sparnais. Ne, R. Juknevičius tebuvo psichologinės dramos meistras. Stedrinių laikų komedija Skrajojantis Gydytojas jam pavyko dėl mejercholdinių mandrybių iš vienos pusės ir studentiškų aktualijų iš kitos pusės.

* * *

R. Juknevičių kaip aktorių temačiau A. Griciaus-Pivošos humoreskoje Palanga (Kaune) ir žmonėse po Tiltu (Klaipėdoje). Pirmuoju atveju jis vaidino vasarotoją, kuris amžinai ieško kepurės. Įeina kambarin ir geras penkias minutes ar net daugiau be jokių žo-

džių šniukštinėja po stalu, po kėdėmis, po pagalvėmis, po kaldromis, o pagaliau palenda palovin. Šios jo tyliosios scenos niekada nepamiršiu, ją gyvai ir dabar matau: susikaupimas, judesių prasmingumas, jų sutelkimas tiktai vienam tikslui — kaip surasti pamestą kepurę! Pradžioje žiūrovas susiintriguoja, stengiasi suprasti, ko čia tam tipeliui reikia, laukia paaiškinimo, o paskui nė nelaukia, nes ir be to mato, ko anas užlipo scenon. Tikras stanislavskinės mokyklos šedevriukas!

Žmonėse po Tiltu jis drauge su H. Kačinsku vaidino miesto niekadarių porelę. (Beje, R. Juknevičius taip vykusiai imitavo vieną klaipėdiškį žurnalistą-recenzentą, jog salėje kažkas garsiai suriko: Žiūrėkit, tai Iksas!). Kulminacinis pasireiškimas — įsilaužimo scena, kai jis, atsinešęs įrankių skrynelę, stengiasi atrakinti seifą. Tie visi pasirengimai, instrumentų apvaidinimas, susirūpinimas kuo patogesne pozicija žiūrovuose sukelia visišką pasitikėjimą įsiveržėlio kvalifikacijomis.

* * *

Vienas R. Juknevičiaus kaip režisieriaus bruožas — savarankiškumas (turiu galvoje nepotizmą, kuris buvo įsisukęs į mūsų teatrą). Amžinasis jo ginklanešys J. Grybauskas, nors ir teatralas nuo pat gimnazijos suolo, tegavo Slogučiuose padavėjo rolę... be žodžių. Tai bu-

vo jo pirmasis ir paskutinis vaidmuo, neskaitant stedinio Skrajojančio Gydytojo, kur vaidino kalambūrinį notarą. Šis nepamainomas išdaigininkas pobūviuose, nesulaikomas organizatorius, teatro propagandininkas, metęs pelningą tarnybą susisiektimo ministerijoje, turėjęs stiprų užnugarį įsisukti užsienio reikalų ministerijon (ir geras būt buvęs diplomatas!), tiek geriausių metų paskyręs teatrui, regis, dabar artimiausiam prieteliui tapus savarankišku režisierium, galės kilti kaip ant mielių. Savo bičiulystės skolą jis atsiėmė tuo, kad, glaudžiai bendradarbiaudamas su R. Juknevičium kaip režisierius asistentas, pasisavino savo riterio žinias bei patirtį. Ir vėliau, jau vokiečių okupacijos metais, Marijampolėje pastatė skoningą, nuoširdžią Marilės dramą, atkasdamas iš nežinios simpatingą, romantišką aktorę Arminaitę. Antrosios bolševikinės okupacijos laikais, iki savo ankstyvos mirties, buvo operos režisierium. Apsimoka būti gero riterio ginklanešiu! Kai R. Juknevičius buvo stumdomas po provincijos teatrus (Telšiuose ir Klaipėdoje), jo satelitas J. Grybauskas direktoriavo bei režisavo Vilniuje, deja, negalėdamas papūsti prieš policinio režimo vėją ir pagelbėti savo mokytojui R. Juknevičiui, kuris vokiečiųmečiu buvo pasirašęs kvailai sugalvotą, niekam nereikalingą buvusiųjų Liaudies Seimo deputatų deklaraciją (R. Juknevičius pirmuoju bolševikmečiu, kaip žinom, buvo išrinktas to seimo deputatu). Tegu būna visiems lai-

kams pamoka, dievaži, netraukim politikos liūnan didelių menininkų (prisiminkim V. Krėvę ir kitus)!

* * *

Iš vėlyvesniųjų R. Juknevičiaus pastatymų atsimenu G. Hauptmanno Prieš Saulėleidį (Vilniaus teatrui vokiečių okupacijos laikais gastroliuojant Kaune). Savo akimis netikėjau M. Chadarevičiaus ir jaunosios Kurmytės triumfu. Žiburėlio bendrabutyje ilgai gyvenęs viename kambaryje su žemės ūkio ministerijos buhalteriu M. Chadarevičium, kuris vakarais lankydavo B. Dauguviečio vaidybos studiją, ankstyvais rytmečiais kankindavo Aischylo tragedijų išpūstomis deklamacijomis, girdi, balso pastatymo mankštomis, niekada netikėjau jo gabumais. Tai buvo teroras, o ne deklamacija. Ir, va, dabar Prieš Saulėleidžio dramoje šis gerai nuaukęs vyras vaidina svarbiausią rolę, knygų leidėją, kuriam reikalingi klostosi pagal patarlę „Žylė galvon, velnias uodegon“. Įkinkyti visi jo fiziniai duomenys, aukštas ūgis, klasiški veido bruožai, atletiniai judesiai, lėtas būdas. Ir barokiniame sodelyje, tarp rožinių pavėsių, išimylėjęs senis deklamuoja Goethės romantinį eilėraštį (regiu snieguotas kalnų viršūnes... ir tave, regiu tylų ežerų paviršių... ir tave, regiu mėlyną padangę... ir tave), besimeilindamas vaikų darželio vedėjai (Kurmytei-Monkevičienei). Visiškai dingusi dauguvietinė teroristinė mo-

kykla, išbalansuotas balsas lyg lašas po lašo žiūrovo sąmonę pratašo. Jo paskutiniai meilė (Kūrmytė) šioje sodelio scenoje tiesiog kvepėjo kaip pavasario gėlė, prasiskleidus visoje gražybėje. Oksfordo profesorius, knygų leidėjo bičiulis (H. Kačinskas), šachmatų (ar šaškių) scenelėje trumpai drūtai nupiešė anglų intelektualo vaizdelį, kuris, dabar mums suanglosakšėjus, atrodo, buvo visai teisingas. Šiuo vaidmenėliu jis dar kartą pabrėžė savo pirmaujančią padėtį Lietuvos aktorių Parnase. Sudrausmintas P. Kubertavičius (be gero režisieriaus jis išeidavo į galilaukes) būdingai atliko šiurkštaus žento, leidėjo paveldėtojo, žmogaus iš liaudies vaidmenį. Taip pat ir Kymantaitė-Gregorauskienė, liguista leidėjo dukterė, atskleidė visas savo aktorines galimybes. Čia trumpoje advokato rolėje parodė kruopštų įstatymo raidės žiurkę Alg. Jakševičius. Visas spektaklis buvo pašvęstas aktoriams ir tikrai aktoriams. Aišku, režisierinė ranka visur buvo jaučiama (dekoracijos, mizanscenos, teksto pabrėžimai, pauzės, atvėtymas pelų nuo grūdų). Tai buvo didelis spektaklis, manau, net geresnis už Viltį (ten buvo per tiršta butaforijos). R. Juknevičius jau buvo savo kūrybos zenite.

* * *

Niekas R. Juknevičiaus taip negąsdino, kaip žmogus su kauke. Po Stedros gastrolinio spektaklio iškilmingoje vakarienėje jis buvo

pasodintas greta Dotnuvos Akademijos rektoriaus prof. Tonkūno. Šisai rimtas, oficialus mokslo žmogus pasakė prakalbą, girdi, akademija labai džiaugiasi tokiu menišku parengimu, jisai dėsiąs pastangas ir ateityje remti panašios rūšies kultūrinius įvykius. Sėdėdami su J. Grybausku priešais, nervingai laukėme R. Juknevičiaus viešo žodžio. Užuoat atsakęs rektoriui, jisai apsikabino jį ir pabučiavo, o po to susimušė stipraus dotnuvinio vaisvynio kaušelius, išgėrė ir visą laiką tapšnojo profesorui per petį. Stebėdami jūdviejų draugystės peripetijas, vos negavom gumbo besijuokdami. Oficialumas ir jo karikatūra (ta proga prisimenu šaliapino pagerbtuves Klaipėdoje, kai konservatorijos direktoriui prof. Prialgauskui išsileidus į metafizinius muzikos esmės svarstymus, maestro per stalą persisvėrė ir pabučiavimu nutraukė miglotą, nepabaigiamą prakalbą, sakydamas: Taip, profesoriau, aš tave supratau!).

R. Juknevičius nelankydavo Klaipėdos madingų kavinių, kur reikėdavo atsinešti tam tikrą etiketą. Laikydavosi aktorių kompanijos, linksmindavosi šeimyniškai, uždarai, o jeigu išeidavo, tai dažniausiai į didlietuviškai žydišką Metropolį, kur jo neatplėšiamas šešėlis J. Grybauskas, gerai nuotaikai esant, pralinksmindavo publiką ekstra programa. Vokiško raugo užėigos (daug švaresnės už didlietuviškąsias) jam buvo visai svetimos. Klaipėdoje visiškai nesiaklimatizavo, nei jo matydavom

Smiltynėje, nei pajūryje, nei kurhauze. Tur būt, per trejus buvimo metus jis nė kartą nesi-maudė jūroje, vandens prietaringai bijojo, girdi, jam burtininkė patarė saugotis šlapios vietos.

Vieną sekmadienio rytą, maldingiams protestantams su mišknygėmis einant į baž-nyčias, skambant varpams, į Liepojaus gatvę įsuka dviračiu jaunas žmogus... su fraku. Plasnoja į visas puses juodi skvernai, dviratis vingiuoja zigzagais nuo vieno šaligatvio prie kito, šoka į tarpuvartės maldininkai, laukda-mi, kada gi pagaliau tasai beprotis nusisuks sprandą...

Teko būti jo vardadienio proga Viktorijos viešbučio kambarėlyje. Tai buvo ne išgėrimas, bet vienas nenutraukiamas spektaklis, kuria-me vaidino varduvininkas ir jo mokintinis J. Grybauskas (šis buvo geresnis gyvenimo negu scenos artistas). Programon neįėjo anekdotai (kūrybingi žmonės jų nemėgsta), vyko eks-promptinė kūryba, žinomų žmonių imitacija, dienos įvykių komentavimas. Tokio pobūvio svečiai turi apsišarvoti geležiniais nervais, atsižadėti savo ego, nes kiekvieną akimirką gali būti panaudoti kaip medžiaga šeimininko išdaigoms. Žmonėms su kaukėmis čia nėra vietos.

Vienas toks žmogus su kauke buvo V. D. Gimnazijos mokytojas Ant. Venclova, litera-tūrinis snobas, kokį tepažinojau savo gyveni-me. Kartą jisai pakviečia R. Juknevičių, J.

Grybauską ir mane į vaišes. Pastatė ant stalo ant šaknelių užpiltosios grafiną (nedaug jame tebuvo viršminėtosios, nepilna puselė), atidare sardinių dėžutę, girdi, pačių geriausių ir brangiausių, kokių tegalima gauti Klaipėdoje. Stikleliai mažiukai, išmetėm po porą, užkandom brangiųjų žuvelių, bet daugiausia buvom vaišinami pasipūtusiais, iškilmingais literatūrinės išminties patiekalais. Žiūrīm — šeimininkas neberagina gerti. R. Juknevičius krenta į melancholiją. A. Venclova pagaliau susipranta ir bando pilti dar po vieną, specialiai besikreipdamas į R. Juknevičių: Juknevičiauj, gerk, tu gi mėgsti! O šisai kvailai tėsypso ir atsiprašinėja, girdi, gal jau bus gana... Režisierių-menininką šios lapės vaišės supurtė iki padugnių. Atsisveikinę turėjom papildomai eiti pas Kupiškio žydėlį.

Vieną šventadienio vakarą svečiavausi netoli Viktorijos viešbučio, šeimininkas turėjo škotinės viskės, pasisiūliau iš viešbučio atnešti selterio. Žiūriu — prie baro stovi į kraštutinę melancholiją nuskendę R. Juknevičius ir J. Grybauskas (tokiose sielos būsenose jiedu būdavo nepakenčiami įkyruoliai), matyti, bus apsistigę pinigų. Trumpai pasisveikinau su jais, nesileisdamas į jokias kalbas, pasikišau po pažasčiu selterio bonkas ir išėjau, neatsakęs į jų tardymus. Prasidėjus grynai privatinėm vaišėm (kur dar buvo įmaišyta ir romantika), neilgai trukus sučirška skambutis ir, atidarius duris, prisistato abudu viršminėtieji,

visiškai nepažįstami namų šeimininkui žmonės. Mat, Klaipėdoje kiekvienas žino, jei žmogus perkasi išsineštinai selterį, jisai būtinai gers škotinę viską, vadinasi, jiedu nepastebimai mane atsekė iki durų ir, kiek palaukę, išivietino šeimyniniame baliuje. Po vieno kito stikliuko išsigydė iš melancholijos, ir pagaliau šeimininkas net džiaugėsi tokiais įdomiais svečiais. Žinoma, turėjau draugui pasiaiškinti, jog aš jų nekviečiau...

Su R. Juknevičium bendraudamas, turėjai visą laiką saugotis jo „režisierinių“ užmačių. Per vienas Velykas, eidamas iš svečių, Žaliakalnyje sutinku jį patį geroj nuotaikoj. Nutarėm pavizituoti dailininką P. Kalpoką Žemaičių gatvėje, kur kažkokiais sumetimais (pats būdamas italų stiliaus žmogus) buvo pasistatęs švediško stiliaus namus. Gražiai buvom priimti, velykinis stalas laukte laukė valgytojų, bet, mano nelaimėi, buvau girtesnis už R. Juknevičių, po formalinių mandagybių prie stalo prisnūdau, R. Juknevičius padėjo mano rankas ant rūtomis papuošto paršiuko, atrodžiau, lyg būčiau jį apsikabinęs. Dailininkė Dubeneckienė-Kalpokienė ėmė protestuoti prieš nusizengimą etiketui, bet Petras Kalpokas jai ėmė aiškinti, jog aš esu portugalas (su juo kalbėjomės itališkai), kuris turi savo tautinius papročius, ir Lietuvai nereikia gadinti diplomatinų santykių su svetimomis valstybėmis.

Dar Stedros laikais Velykoms buvom pa-

kviesti į Aleksoto Maisto fabriką, kur J. Grybauskio tėvas buvo ūkvedžiu. Tenai nieko nestigo, kas buvo išrasta malonumams patenkinti nuo karaliaus Šaliamono laikų, tenai pabendradarbiavę, vieversiuokams dainuojant, Nemunui varant išus, grįžom šiaip taip į Žaliakalnį. Daugiausia nuo pavasario buvau nukentėjęs aš, sniegas tirpsta, visur upeliai, vandeniui pasruvę grioviai, buvau apsirengęs šviesiu kostiumu, tasai šviesus kostiumas buvo panašus į mazgotę, kol nuslampinėjom pas O. Kurmytę su velykiniu vizitu Žaliakalnyje. Mane prispaudė prie durų, paspaudė skambutį, atidarius duris, vaizdas buvo skandalingas. Kurmytė, matydama tokią kompaniją, tuoju paskambino policijai, kuri netruko atsirasti. Tvarkos pareigūnui atsiradus virtuvėje, kai jau grėsė mums areštas, staiga iš salono išsi-meta gražiai apsirengęs velykinis vizitatorius P. Kubertavičius ir sako policininkui: Ponas, čia yra mano svečiai! Uniformuotas pareigūnas atidavė pagarbą ir nulipo laiptais žemyn. Bet dėl viso pikta pasiliko budėti gatvėje, reikalas jam nebuvo aiškus. Mūsų vizitas negalėjo ilgai tęstis, reikėjo nešintis namo, vadinasi, tiesiai pulti į valdžios dabotojo rankas. R. Juknevičius virtuvėje ėmė režisuoti rankšluosčius, virvagalius, susuko tokį lyną, jog mes vienas po kito nusileidom iš antro aukšto į kiemą ir be valdžios įsikišimo išsiskirstėm į namus.

Ir po visų tų patirčių, ar gi R. Juknevičius

buvo blogesnis bohema, kaip kad mes įsivaizdavom esą? Po paviršutinišku miesčionišku šlifu slėpėsi kūrybiška siela, parsidavusi teatro velniui ir jam ištikimai tarnavusi, kol pasibaigs kraujo sutartis. Vien tik iš R. Juknevičiaus gyvenimo pasimokykime, jog miesčionija davė žmonijai labai daug kultūrinių vertybių.

* * *

Klaipėdoje R. Juknevičius dar atmintinas kaip spaudos balių talkininkas. Vykstant civiliniam Ispanijos karui, bendromis redaktorių ir teatralų pastangomis buvo Viktorijos viešbutyje pastatytas Madrido Kritimas. Kiek čia pridėjo rankos R. Juknevičius! Lietuvos Žinios (vyriausybinkai su redaktorium Karde-liu priešakyje) kariauja prieš Lietuvos Aidą (nacionalistai su redaktorium Alantu). Prinešė iš teatro visokiausių triukšmo aparatų, tratėjo kulkosvaidžiai, pyškėjo patrankos, vietoj durtuvų buvo paleisti butaforiniai plunksna-kočiai, vietoj bombų krito iš dangaus Lietuvos Žinios ir Lietuvos Aidas. Nors ir nekomedinio tipo, žmogus leidosi įveliamas į lengvo žanro pramogas, draugiškai bendraudamas su spaudos žmonėmis, jeigu jie ką turėdavo „rimtai“ paruošę. O dr. J. Pajaujis, Butkų Juzė, P. Klimaitis ir kiti būdavo ten lengvai prisišaukiami.

* * *

Ne, kūrybingesnio teatralo aš nesu pažinojęs kaip R. Juknevičius!

TAVO MEILĖS ŠILUMOJE

Mano juokas,
Mano pėdos,
Mano žingsniai tekini
Pas tave, mamyte miela,
Vis atbėga
Alkani.

Mano ašaros nudžiūsta,
Žydi juokas
Ant veidų —
Tavo meilės šilumoje
Per gyvenimą
Brendu.

Ar pavasariai žaliuoja,
Ar tik rudenys pikti —
Tavo meilės šilumoje
Žydi saulė,
Žydi gėlės
Ir šviesu
Nakty.

NUKRITĘ SAPNAI

Širdim pergamente,
Prie žemės veidu,
Su 1.000
Nukritusių sapnų —
Išdykusius pavasarius
Į širdį įsileidus,
Su paslaptim,
Kai akys pro vėduoklę
Siautėja,
Amūrai strėle svaídos, —
Dar daugelį pergamentų
Išmarginki
Nukritusiais pavasarių
Ar rudenio
Sapnais.

LIZDELIS VERANDOJE

Mamytė pilnu snapeliu —
Čir-vir, čir-vir, vaikeliai —
Ateina žmonės takeliu,
Atbėga vėjas žalias.

Lizdelis mažas ir jaukus —
Lizdelyje mažyčiai —
Atūžia vėjas per laukus,
Ir žmonės ūžia šičia.

Čir-vir, čir-vir — bijau visų —
Aš — tik maža paukštytė,
Paukščiukų motina esu —
Nurimkit, Algi, Ryti!

Vaikeliai mano alkani —
Praleiskite, berniukai,
Praleiskit slieką ir mane —
Jau pavargau besukant.

Aplinkui vasara žvali,
Ir žmonės susiprato,
O snapeliukai keturi
Net gurklelius pakrato.

Čir-vir, čir-vir, šeima graži,
Lizdelyje čirena —
Užaugęs sparneliai jų maži —
Paliks lizdelį seną.

MARIJA

Tai Tu buvai mano Tėvynėj,
Tai Tu ją aplankei varge,
Nors jau visi užmiršo
Ir šauksmas nukankintų brolių-sesių
Užgeso be vilties,
Pasaulio neprišaukęs,
Tik Tave.

O, neišeik iš mūsų krašto,
O, nepaliki! —
Nors Tu viena —
Pasaulis toks užuomarša,
Lyg karuselėj supas —
O, nepaliki mūs,
O, nepaliki.

Tai neveltui mūs šauksmas,
Tai neveltui mes žuvome,
Jei Tu
Ant mūsų kapo užmiršto
Gėle žydėsi,
Tai neveltui.

Iš Tavo ašarų pabirusių,
Iš Tavo įmintų pėdų
Į mūsų žemę
Užaugs nauja aušra —
Laukai ir vieškeliai giedos
Ir mes klausysimės
Laukų ir viešelių maldos —
Prisikėlimo.

TUŠTI GANDRALIZDŽIAI

1. SAPNŲ GULBĖ

SAPNUOJU — sugrįžta giedanti gulbė —
Su mano jaunystės daina ant sparnų —
Užsnūsta eldijoje laikas —
Ir medžiai skamba
Išsirpusių kriausių varpeliais — —

Nudžiūvus vyšnia
Vėl atveda drėgną pumpurą,
Saulės spindulių angelai
Linguoja spalgenos žiedo lopšį — —

Ak, dainuočiau — — —
Tik sidabrinas šakos šerkšnu —
Nežinau, ar tai nuotakos vyšnių,
Ar lapkričio saulėj nubalęs
Kraujas linų! — — —

2. ŽEMĖS TRAUKA

TUŠTI

Mano vaikystės gandrulizdžiai

Liūdinčiam gluosnyje —

Pavasariais

Jau nesugrįžta gandrai —

Tik karklų akli kačiukai,

Staiga nubudę,

Dairos ir ieško manęs — —

Saldžiom ašarom

Kai pravirksta klevo šaka

Ir drungnas gyvybės vėjas

Sudrumsčia žydėjimo versmę —

Mane —

Šlamančią senmiškio samaną —

Žemės magneto trauka

Tolydžio vis traukia

Į šiaurę —

N a m o — —

Kur Motinos pėdsakas

Tylinčiam smėlyje miega

Ir laukia manęs — — —

3. PORINGĖ

Jie išniekino kario kapą

Ir sudaužė skaistvario urną —

Vėjams atidavė pelenus —

Išbarstė dainą ir sakmę — —

Išrausto kapo gelmėj
Dunda ir rauda atodūsiai —
Sutremptas molis piliakalnio
Mėnesienoje kreša krauju —

Suižusias urnos šukes
Renku į didvyrių poringę —
Užkločiau karžygius
Pilka piliakalnio sermėga.

Neturiu anei grumsto rankose
Žemės savos. Nei skiedros
Iš senolių senmiškio — — —

4. ŠEIMOS ŽUVIMAS

GENTIES genėdamas kamieną,
Likimas kerta mano šaką
Atšipusiu kančios kirviu —

O, Tėve —
Akmenėja tavo šaknys molyje,
Virsdamos amžinu akmeniu
Tolimoj mano žemėj — —

O, Motina —
Tavo vešlųjį liemenį,
Kartų gyvybės atvašom vaisingą —
Džiovina klonio šilainė —

Tik nurėkštas spurgas gelsta
Ir tręšta liekne svetimam —
Tai aš —
Suvytęs karštantis šiekštas — —

5. ŽYDINTI TAIKA

SPROGSTANČIAM kere sutūpę,
Boluoja balti alyvų balandžiai —
Iš pumpurų kiaušinių kalasi
Žalsvi gyvybės paukščiai
Ir, nedrąsius sparnus išskėtę,
Veržiasi į dangų — —

Po valkas pažliugusias braido
Geltonplaukės mergaitės —
Purienų linksmas būrys — —
Ir žalia ramybe alsuoja veja —
(Pražydusių vyšnių duknas
Nebedulkina vėjas — —)
Taikingai gūžius suglaudę,
Snūduriuoja alyvmedžio balandžiai — —

Ir degančios tulpės amforoj
Žydi antikos tyla — — —

IŠEIVIO SIELA

Kai ruduo suka vieškeliais, lyg niūru. Aplinkui staugia vėjai, kažko liūdna ir keista. Pro atvirą langą girdžiu medžių ošimą. Šlama išstembę medžių rūbai, kaip nuotakos sudėvėti šydrai. Juk čia ne sodžius, ne mano gimtinė, ne mano, ne... Ji pasiliko toli, toli, kaip manasis džiaugsmas. Ir vis tiek kūdikio naivumu trokštu apgauti save. Trokštu pabėgti nuo realybės, kad aš esu svečioj šaly... O, lakiosios žuvėdros, duokite man savo sparnus, aš pasuksiu takais link savo Tėvynės!.. Aplink tylu. Į mano maldą neatsišaukia nubalusios kaip lavonai sienos, tarp kurių daužosi mintys, lyg pavargusios lekiančios gulbės... Lyg paklydęs vakare paskutinis varnas, beieškąs savo lizdo... Ilgu be tavęs, Tėvyne, ar tu žinai likimo išstumtų savo vaikų dalį?.. O, ne... Tavo meilės sotūs sūnūs, atvažiavę pas mus paviešėti, parveža tau tik bendrą klajojančių tavo vaikų vaizdą. O kas įsigilins į sielas, jei lūpų saulėti šypsniai juos vaišino uždengę realybę?..

Kai žemė nutils, apsisups miegu, aš bent

išslinksiu, kaip sliekas iš po akmens, skaitysiu žvaigždes, spėliosiu, kuri dabar ant mano gimtosios lūšnos nusilenkus... Gal mėnuo pasakys savo tylumu, ar karžygio sūnaus kapas ne per giliai įdubęs... Ar rasiu pėdsakus, kur nulin-gavo šautuvų migla paskui jį gyvą, tarytum minia sekdamą grabą?.. O, neužželkit, takai... Bent skruzdėlėlės neškit šapelius tuo keliu, kur jį lydėjo... Aš ten taip netoli ganiau jau-čius naktų skarose... Tai buvo seniai... Kai tavo, Tėvyne, šilai mane mokė sujungti tavo širdį su manąja... Basos kojos mirko rasose, kad dabar mirktų širdis kruvinoj, niekam ne-pasakomaj kančioj. Tavo žali pušų vainikai mane vedžiojo užburtais miškų takais, ku-riems šiandien kūrena savo širdies aukurą. Tėvyne, esu paklydęs tavo vaikas... Skūstis ir verkti jau nepajėgiu, bet imk mano širdį, visa liepsna tau plazdančią! Juk ji tau, vien tau neša visus vainikus, sopuliais kaišytus...

Lietuva mano, apliek mano širdį vilčių rasa, kad mano lūpos dar nors kartą palies tavo žemę... Kad dar kartą atgaivinsi mano sielą savo krištolinių šaltinių versmėmis... Mano Dieve, ar džiaugsmo ašarėlė nenuriedė-tų šalia tavo palaimintų kojų?.. O, nežinau... Kaip atsidėkočiau?... Gal pravertus arimo ve-lėną nubučiuočiau artojo prakaitą, į tavo dir-vonus supiltą, ir sudėčiau maldas tavo gamtai už suteiktą gyvybę... Už lopšį, už duoną ir už sūnų — tavo meilės kankinį!..

Dangoraižiai, bokštai, maldų namai, vie-

nuolynų rūmai neatstoja tavo šilų, amžiną maldą ošiančių. Ir gaila man ne savęs, jeigu taip jaučiu, bet gaila tavęs, kurią palikau... Namų miškas, kultūros lobiai, miesto bildesiai tuo labiau verčia tavęs, tyliosios ir kantrios, ilgėtis. Nesmerk manęs už tyrą atvirumą, neišmokstu melo. Esu ta pati, kokį įkvėpimą įamžinai mano dvasioj! Džiaugiuosi, kad pajėgiu jausti tau. Juk mano brolių ištisa eilė plėšo tavo rūbą, nori jį numesti... Gaila, atleisk jiems... Juk tu be keršto, Motinėle mano, tu per švelni, bet žaibais moki ginti karžygių ir prabočių kaulus ir vergaujančiųjų laisvę.

Gal okeanais atlinguos laivas, gal atneš bent raštą nuo savųjų, pasakys, ar daug kartų nuaidėjo kapais šermenų gaida ir ar daug senųjų draugų priglaudė tavo auksuoti smėlynai. Čia akmenų žemė, svetima. Nors dažnai klajoju milijoniniais kapinynais, ne vienas monumentas primena išeivio dalią... Kad čia nors sauja tavo žemės užbirtų ant mūsų grabų... Suklumpa siela ir žiūri į tavo pusę, ar tu nejauti savo vaiko jausmo?.. Tuo labiau suklumpa, kad tarp milijonų kapų — nė žymės, jog čia lietuvių relikvijos kai kur išbarstytos...

Mielas išeivi broli, ar keistos mano mintys? Pasakyk. Ar ir tave slegia kartkartėmis panašios mintys? O, kad mes galėtumėm susėgti mintis kaip ryšį, kad galėtumėm sudėti vieningus žodžius į puokštes, mes labiau suprastumėm vieni kitus. Juk mes visi esame išskirstyti, lyg gulbių pulkai, ieškantys lizdų

ir poilsio. Ir duonos, ir laisvės, ir sugrįžimo il-
gimės į ten, iš kur mes pakilę. Nuo ilgesių, rū-
pesčių ir nepasidavimo mes esame atšipę, at-
bukęs mūs jausmas savam broliui. Nuolatinis
nepastovumas mumyse kelia nerimą, dolerių
ieškojimą, neretai užmirštame sielą, neįkai-
nojamą brangenybę, nors ji nuolatos, kaip ge-
riausias bičiulis, mus perspėja, subara, guo-
džia ir drauge liūdi dėl mūsų nepasisekimų.
Jinai mums kalba apie Tėvynėj paliktąjį lop-
šį, kur motušė rymojo, kur kviečių pirma sul-
tis nutekėjo mūsų gyslomis, kur mūs pėdos
pramynė takus šilais ir kalneliais. Ak, nema-
rūs ilgesiai pakirto mano plunksną. Nutildė
lyrą. Vynioja mane ilgesių skaromis. Suvytusį
kūną neša į nežinią... Bet ir kaulai judės, mi-
nint Tėvynės vardą, ginant jos garbę, kovo-
jant už savų artojų suartus arimus, už savą
žemės pėdą.

Montrealis, 1963.X.2.

KILOGRAMAS CUKRAUS

Šmaukštelėjau arkliui botagu, kai buvau jau ištrinkšėjęs iš pušyno. Pralėksiu keliu pro dėdės sodybą, naa-na-a!, sukelsiu dulkes ir jų debesyse tolsiu ir nutolsiu! Na-a, na, na-a! Pirmoje kryžkelėje pasuksiu atgal ir grįšiu namo. Na-a, na-a, na-a! Šitoks sprendimas augo manyje su kiekvienu nuo namų nutoltuoju kilometru. Kas man ta dėdienė! Kas man ji ir kas tie jos namai! Metais išbuvęs mieste, aš net nepažįstu tų šešių dėdės dukterų, kurios, sako, išaugo ištišo. Jos man svetimos. Svetimas ir tas žemės gabalas, kurį dėdė nupirko iš dvaro savo vyriausiajai, tik, sako, nespėjo jau trobų pastatyti — pats nuėjo, vargšas, į žemę. Apie tą žemę aš nenoriu klausytis pasakojimų. Aš neturiu žemės, o jų kalbos apie tuos užkurinius 20 hektarų tiktai kels man pyktį: va, kokie mes turtingi, va, kiek turime, va, ką dar įsigijome! O dėdienė, kas gi ji man, ta didelė plyšaujanti moteriškė, visada smalsi viską žinoti?

Aš būčiau ir iš namų nevažiavęs, jei ne mama. Kai dėdė mirė, aš nė nežinojau, o ma-

ma tada truputį apsimelavo. Dėdienė atsiuntė savo dukterį su nurodymu būtinai laidotu-
vėms parkviesti ir mane. Aš tik vėliau iš laiško
sužinojau apie dėdės mirtį, o kai mama pasi-
rodė laidotuvėse, tai dėdienė Jurgienė, sako,
apmetė akimis keliūkštį iki pat miško ir tada
nustebo.

— Tai kur studentas? Ar neparvažiavo?
— paklausė ji, o mama iš nepatenkinto jos
balso tuojau supratusi, kad be melo nieko ne-
bus, nes dėdienė Jurgienė dar pradės plūstis,
ypač dar kai savam kieme. Gal ir nebūtų plū-
dusis, gal būtų užtekę priekaištų, bet mamą
privertė meluoti tas griežtas ir pilnas nepasi-
tenkinimo balsas.

— Serga, — netrukdoma atsakė mama,
žvilgterėjusi į šalia jos stovėjusias savo
dukteris.

— Dėdė mirė, tai ir jis, matai, serga. Tai
kaip čia dabar bus? — tarė dėdienė ir varstė
mamą akimis.

— Tai jau, matyt, nebeatvažiuos, jei ser-
ga. Davė telegramą, kad serga, ir viskas, —
brido mama gilyn į melo purvą, ir jai, rodos,
dar maža buvo tiek, ir ji neprašoma prižadėjo
mane atsiųsti vasarą.

— Ką aš ten nuvažiavęs darysiu? Ko man
ten reikia? — gyniaus dabar mamos prašymo,
o ji nepalaužiama, o ji sako man:

— Nuvažiuosi, pasėdėsi ir parvažiuosi, —
ir jos ranka jau ant mano peties, jau mama
mato, kad žodžių nebeužtenka. — Ką dabar

padarysi, kad aš ėmiau ir išsižiojau? Žinoma, nereikėjo pažadėti.

— Žinoma, nereikėjo, — sakau ir aš, bet arklys jau kinkomas, matau pro langą, ir jau vis tiek važiuosiu. Aš jau kelios dienos ginuos tos kelionės, bet jau aišku, kad pralaimėjau. O dar vakare namie visi apkalbėjom tą cukraus istoriją, kai mirė tėtė. Tas kilogramas cukraus dabar visą kelią man sunkėja ir sunkėja su kiekvienu nuo namų nutoltuoju kilometru.

Aš jau iš mažens žinau, kad dėdė Jurgis buvo šykštus. Kai jis grįžo iš Amerikos, jaunas dar ir nevedęs, tai atėjo pas mus, valgė ir nakvojo ir davė man dovanų rusišką kapeiką ir kukurūzo varpą. Tur būt, davė po kapeiką taip pat broliui ir seseriai, o namiškiai kažkodėl prisimindavo vis tą manąją, kai tik užeidavo kalba apie dėdę Jurgį ir jo šykštumą. Jei ne tie pasakojimai, tai aš pats tą kapeiką seniai būčiau užmiršęs. Pats neatsimenu jos, o kai kiti kalba: matai, va, išsiėmė kapeiką ir sako: va, tau dovanų, tai ir man rodos, kad davė, ir šitam senam įvykiui patvirtinti galėčiau pasakyti, kad girdžiu net jo žodžius. Ką aš tikrai atsimenu, tai tuos kukurūzus, kurie noko varpoje, biro ir turėjo nepakartojamą kvapą ir skonį.

Kai dėl to dėdės šykštumo, tai su juo apsi-pratome. Šykštus tai šykštus, užtat didelį plotą smėlynų nusipirko. Nebūtų šykštus, tai neturėtų, verstųsi, kaip ir kiti jo broliai ir sese-

rys, o dabar ūkininkas. O tasai man padovantosios kapeikos minėjimas ilgainiui išvirto ne į pajuokos prasiveržimą, ne į atsiminimų nuotrupą šiaip ramiame ir tuščiame gyvenime ir ne į akivaizdų kieno norą dėdę niekinti, o vien tik prisiminti būdingam jo bruožui.

Esu tikras, kad tie reti pasikalbėjimai apie dėdę Jurgį bus išlaikę manyje ir tą vaizdą, kaip man buvo įteiktos anos dovanos. Dėdė, rodos, verčiasi savo sunduke, su kokiais paprastai žmonės važiuodavo į Ameriką, o atsitiesęs sako man:

— Eik tu dabar čia. Še, tai tau.

— Matai, dėdė... — sako mama.

Aš nuraudęs gniaužiu paduotąją kapeiką delne, tada dar nedideliame, nes ton pačlon rankon reikia suimti ir kukurūzo varpą. Nei ta kapeika patogiai laikosi, o kukurūzas dreba, nes visi žiūri ir mato, ir šypsosi, ir dar žodžio nenulaiko už dantų, o čia reikia paimti ir pabučiuoti dėdės ranką. Tasai veiksmas ar nebus pati tik svarbiausioji iškilmių dalis. Ilgam apsiniauktų man gyvenimas, jei nevikriai gniaužiočiau tą kapeiką ir svarstyčiau, kaip patogiau suimti kukurūzą. Pasibaigtų iškilmės be rankos bučiavimo, o mama paskui sakytų:

— Matai, koks nemandagus vaikas.

— Nesuspėjo, — sakytų tėtė. — Užimta ranka.

— Tokios čia ir dovanos, — sakytų mama. — Kapeiką tai ir elgetaudamas gausi. Pa-

bėgėk iki Gervydų, sukalbėk kiekvienur po poterį, tai o-ho-ho kiek prisirinksi kapeikų. Dar ir Šeberkštys, žiūrėk, ko gera, duotų kapeiką, nors ir pats neturi.

— Vis tiek mandagiam reikia būti, — sakytų tėtė, gal ir ne dėl to, kad dėdė Jurgis yra jo brolis. Žinoma, mandagiam reikia būti, dėl to tėtė ir baigiamaisiais savo žodžiais uždėtų tartum stogą visiems pamokymams, o tada jau visi namai būtų pilni mano nemandagumo, lyg kokio blakių kvapo.

Man pasisekė: ranką pabučiavau. Paskui dėdė išėjo iš mūsų namų, pirkto žemę, vedė pačią ir vėl atitolo nuo manęs, palikdamas tik kapeikos ir kukurūzo varpos atminimą, kvapą ir skonį. Taip, ir kapeikos kvapą ir skonį.

Ar dėdė Jurgis pirma pirkto žemę, ar pirma vedė pačią — aš dabar nežinau. Galimas dalykas, ir aš tuo tvirtai tikiu, kad jis iš Amerikos parsivežtąsias kapeikas skubėjo iškeisti už žemę. Tų kapeikų turėjo būti daug. Man dovanotoji ta viena turėjo būti lyg aguonos grūdas visame darže — neižiūrima ir nereikšminga, nubyrėjusi smėliu ir užmiršta.

Tik ta dėdės žemė niekad nebuvo reikšminga ir svari, tur būt, ne tik prieš kitus, bet ir jam pačiam, kaip ir Karusė, mano dėdės išsirinktoji, kuriai jis atidavė ir žemę ir save patį. Žemės buvo daug, bet vis smėlis ir smėlis, kurio gelsvumas ir melsvumas suauga, rodos, ir susilieja su svėrių ir viržynų žiedų spalva. Ak, gal ir ne. Pažaliavusios kapeikos toksai

pat gelsvumas ir melsvumas, kaip dėdės šito smėlio. Pati ta jo žemė, rodos, neturi savo kokios nors išskirtinės spalvos, o jei užauga vasariniai rugeliai, tai tik ačiū tam mėlynam dangui, kuris paskolina spalvos žemei ir rugiui, o jei prieš rugiapiūtę nugelsta visų dėdės vilčių varpa ir šiaudas ir gražina jam sėklą ir dar priedo truputį kapeikoms įsigyti, tai, rodos, kelk rankas ir dėkok saulutei, kuriai jau net per daug to geltonumo ir kuri dalija žarstosi be didžių prašymų maldavimų ir duoda dėdei dalydama. Bet negalima nutylėti ir tai, kad tas dėdė iš karto tuoj prieš Karusę pasidarė mažas ir nereikšmingas, kaip ir anoji jo man dovanotoji kapeika, kurią spaudžiau delne, kad neiškristų ir nedingtų. Dėdienė Karusė pati, rodos, savo rėkavimu ir plyšojimu prisišaukia žemei dangaus melsvumo ir saulės geltonumo. Be jos dėdė Jurgis, rodos, nieko neturėtų tokioje žemėje, net ir tą kapeiką aš turėčiau gražinti jam, kad jis galėtų išsiversti. Tai kas, kad dėdė pats aria ir sėja! Tai kas, kad jis pro visus dėdes ir tetas aukščiau iškyla savo turtingumu, tuo žemės didumu! Dabar tai jau, rodos, ne jo nuopelnas, o dėdienės Karusės malonė.

Mums jis, tiesa, dėdė Jurgis, toks pat, kaip ir visi kiti dėdės, nes mes valgome savo duoną ir gyvename savo troboje. Jei jis kada nors užsuka, tai šunes jį lygiai taip pat loja, kaip ir kitus, ir čia toji kapeika niekuo dėta, ir jo žemė mūsų kieme nereikšminga. O kai jis įei-

na vidun, tai mama pagarbinusiam ir sako:

— Prašom, prašom toliau. Prašom sėstis.

Ji taip sako ne tik dėdei Jurgiui. Ji taip sako kiekvienam žmogui, net ir ne dėdei. Tik man rodos, kad dėdę Jurgį išskiria iš kitų ne tas jo žemės didumas, o jo paties mažumas. Ūgio jis buvo vidutiniškas, bet pažiūrėk į jo veidą. Net ir tie nukabę reti ūsai, rodos, išduoda jo mažumą. Tik jo Karusė — karalienė, o jis... Taip, bailė veržiasi iš jo viso. Jis jau nebe tas, kuris davė man šykščią kapeiką ir kukurūzo varpą ir tada man ant peties uždėjo ranką ir išdidžiai pasakė:

— Eik tu dabar čia. Še, tai tau.

Sakau, vieni jo ūsai tie parodo, koks jis mažas. Karusė vynioja jį apie mažąjį ir apie didįjį savo pirštą, ir dėdei Jurgiui beliko garšas tik anos kapeikos ir tų kitų, kurias jis išmainė į smėlynus. Rodos, sutrumpėjo ir jo kojos ir liemu, nes dėdienė Jurgienė, rodos, buvo lygi su dėde, o dabar kai žiūriu, tai kur tau jam susilyginti su savo Karuse! Ne tik plyšojimu ir rėkojimu ji tarytum penki dėdės, ne tik savo neribota valia, bet ir išvaizda dėdė prieš ją tik nykus šešėlis, kuriam duok dar, rodos, pagyventi, tai kurį vakarą ir sutirps su saulės laida kur nors parugėje į savo tą pirktinę žemę. Net ir dėdės šykštumas išliko tik kaip skystas atsiminimų rūkas. Dėdienė nustelbė jį ir šioje srityje. Kai pagalvoji, tai kam tas, rodos, dėdė važiavo kažkur į kitą apskrities pusę, į tą Barščiaklonių kaimą, kas jam

užrodė šitą rėksmingąją Karusę? Ar tai buvo jo likimas toks tas nekviestasis, ar ta Karusė įnešė šiek tiek dalios į dėdės smėlynus — čia vėl nežinau ir pats nenoriu niekur klausinėtis, nes man geriau patinka tas rūkas, kuris dengia dėdės praeities kai kuriuos paveikslus. Jeigu matyčiau kaip ant delno, kad dėdė vien per troškimą pinigų užsikorė sau ant kaklo tą Karusę, tai širdy tikrai nepagirčiau. Užtekę būtų tų parsivežtinių kapeikų išmainyti į mažesnią smėlyną, o gal tada būtų atėjusi kita Karusė ar ne Karusė, ir gyvenimas gal būtų šviesus buvęs, kaip vasaros vidudieniai, ir gal nebūtų taip, kad jau ir reti ūsai išduoda žmogaus liūdesį, visą nelaimingo gyvenimo sunkumą ir tą neviltį, kuri, rodos, tik už šiaudo laikosi ir vos nepratrūksta klaikiu vyrišku vaitojimu. O dabar, kai dėdė Jurgis jau miręs, tai jo dėdiškajam atminimui saugoti man parankiau ta kapeika ir kukurūzo varpa, negu troškimas sukišti smėlin ne tik savo parsineštinę, bet ir Karusės dalią, jei tokia buvo.

Tos kapeikos dėdė Jurgis pasikartojo dar ir mano tėvo mirties dienom. Kai atvažiavo dėdė ir dėdienė, tėvas jau gulėjo trobos vidury lentiniam patale šaltas ir ramus, baigęs vargą ir atsisveikinęs su rūpesčiais. Gerai, kad pats dar buvo pasitaupęs lentų, tai atėjo meistro rankom Samukas ir iš senos pažinties sukalė karstą ir dar net savo vinimis. Sakau, gerai, kad dar duonos šiaip taip buvo iš ko prasikepti. O čia ir dėdė įvažiavo kieman. Kol dėdienė

Karusė kalbėjosi su mama, jis pririšo arklių, tylom pasišveikino su visais ir paėjėjo į mane. Man jis padavė mėlynan maišelin supiltą kilogramą cukraus.

— Še, tai tau, — tarė jis.

Net mama trumpam lyg nušvito. Žmonės gieda, tai nors arbatos išgers su cukrum, ir jai bus truputį smagiau, kad miręs neturtėlis nors šitaip gali atsisveikinti su nepatingėjusiais atvykti giminėm ir pažįstamais. Še, tau antra kapeika! Aš priėmiau ir padėkojau, bet lygiai taip pat sujaudintas, kaip anais mano mažystės metais. Tik šįkart aš pajutau didelį tos išmaldos sunkumą. Ar negalėtumėm mes mirti be to žiupsnelio cukraus? Tegu niekas neateitų ir negiedotų ir neatsisveikintų, jei mes patys nepajėgiame pavaišinti jų arbata su cukrum. Man dar sunkiau dėl to, kad atiteko išmaldos priėmimo pareiga. Broliai vienas pats guli lovoj, o kitas mokosi ginti tėvynę. O kodėl negalėjo jis paduoti mamai?

Tur būt, aš raudonavau. Mano akys apibėgo paskubom visus.

— Ką gi tu ten atvežei? — tarė tada dėdienė.

— Cukraus, — tarė dėdė.

— Aš ir nežinojau, kad jis veža cukraus, — tarė dėdienė.

Dėdė Jurgį už tą cukrų gyrė abi mano tetos. Ištrūko žmogus iš bobos malonės, sakė jos. Dėdė Jurgis atvežė cukraus, nors savo valios namuose neturi nė trupinėlio, sakė jos. Tada

dar buvo apkalbėtos man dovanotosios kapeika ir kukurūzo varpa. O po gero pusmečio mirė ir dėdė Jurgis, tegu jam lengva ir ramu būna žemelėje, kuri itin daug iš jo pareikalavo iki gyvo. Man įduotasis kilogramas cukraus buvo kaltininkas jo mirties. Dėdienė Karusė vis dėlto neatleido jam to neklusnumo.

— Cukrų, matai, neš iš namų! — Žvirblių kaimo Žydrionienė girdėjo šūkaujant ties eglynėliu, kai pavakariu tą pat dieną laužėsi šluotoms berželių šakas. Kitapus to paties kaimo ji išstūmė dėdę Jurgį iš ratų prie upelio ganyklose. Dar tada gyva buvo senelė, mano tėvo ir dėdės Jurgio pamotė, tai ta atėjusi išverkė mamai visą teisybę. Dėdė Jurgis pasipasakojo jai. Pribaigė žmogų ta dėdienė Karusė jau namie. Plikom rankom maža buvo, tai sutvarkė ji tą žmogų malkipagaliu, atitrenkė koją, sužalojo nosį. Atsitašė koja, apgijo nosis, o kažkur šone diegė vis ir diegė, kol užmerkė žmogus akis.

Kalba dabar visi giminės. Kalba ir dūsauja. Va, tau dėdė Jurgis, va, tau jo Karusė. Kalba ir šiaip žmonės, nes ir mamą viena tik iš matymo pažįstama moteris Pavandenėje klaususi, kiek teisybės yra pasakojimuose apie dėdės Jurgio mirtį. Mama nusiplovusi rankas nuo visų istorijų ir pasakojimų, o ką dabar aš sakysiu tai dėdiennei Jurgienei, ką kalbėsiu su dėdės Jurgio pačia Karuse? Kai kapeika vis šviesėja iš metų tolumos ir kai burnoj tartum pajuntu kukurūzo grūdų skonį, tai tas kilo-

gramas cukraus vis slegia širdį ir jau tiesiog nebepakeliamas. Na, na-a! Na, na-a! Aš pradulku pro dėdės sodybą, toli kryžkelėje apsigrižtu ir vėl — na, na-a!, na,-a! — pralekiu. lyg vėjas. Dėdienė stovi priemenės tarpduryje ir žiūri į mano lėkimą. Na! Na! Na-a!

NETIKSLI PRANAŠYSTĖ

Orkestras grojo iš peties. Mažas, judrus senukas tampė armoniką ir padu kirtė į taktą, pritardamas būgnininkui, kad net sudrėkusi nuo prakaito žilų plaukų kuokšta šokinėjo ant kaktos. Būgnininkas, kaip ir šokėjai, aukščiausiose polkos pakilimo vietose šūktelėdavo „ūch“. Tik smuikininkas grojo atidžiai ir svajingai, lyg išpildydamas geriausioj salėj koki nors garsaus kompozitoriaus kūrinį. Tas svajingumas priversdavo kartais smuiką atsilikti visu taktu. Tačiau, nepaisant visų tų muzikinių nesiderinimų, senyva publika šoko patrepsėdama, net rimtų ponių ir ponų taukais pavirtusios maisto atsargos liumpsėjo. Našlių klubo balius tikrai buvo linksmas. Dvelkė dulkėm, prakaitu, dūmais ir alkoholiu.

Studentas Jonas Žalys žiūrėjo į šią pasiutusią nuoširdžią publiką ir galvojo, kodėl jis čia užsuko, nes čia buvo visi už jį daug vyresni. Besirengdamas išeiti pastebėjo kampe storą, žilą senę, besikalbančią su kažkur anksčiau matyta mergaite. Žalys nudžiugo ir, prasištumęs pro paskutinę energiją eikvojančius

senius, priėjo prie merginos, kuri iš tolo šypsojosi, ir nedidelis šviesiai dažytų lūpų prasišiepimas buvo daugiau panašus į kančios, negu į džiaugsmo išraišką.

— Birute, ir tu čia? — atsiminė Žalys jos vardą, nekreipdamas dėmesio į šalia jos stovinčią poniją.

— Teta atvežė į savo balių, — tarė ji, lyg pasiteisindama, žybdiodama pilnom dėkingumo ir laimės akim. — Pasisveikinkit, — parodė į tetą.

Žalys pasakė savo pavardę ir vėl atsigrėžė į mergaitę, mažą tamsiaplaukę, mielo ir išbalusio veido.

Teta nutvėrė riebų su nedideliais ūsiukais senį ir ištempė į ratu einančią masę.

— Gal ir mes pabandom? — klausia Žalys, ir abu nusijuokia. Jiems atrodo beprasmiška čia stumdytis tarp žmonių, kurie galėjo būti jų tėvais. Valandėlę abu neturėjo kalbos. Birutė žiūrėjo į Žalį, truputį palinkusį, tamsaus ir vyriško veido, norėdama, kad jis kur nors iš to triukšmo išvestų, bet Žalys niekur nesirengė eiti. Jis laikė ją už rankos, kalbėjo niekus, kartais pažvelgdamas į jos mažas akis, ir, matyt, jam to užteko.

Kai orkestras trinkelėjo paskutinį kartą, sugrįžo teta, ir Žalys atsisveikino, norėdamas kuo skubiau išeiti iš nuobodaus ir primityvaus pasilinksminimo, bet jį sulaikė pažįstamas drabužių valyklos savininkas ir kietai, iki

skaudėjimo, spausdamas alkūnę, pakvietė prie bufeto.

„Prakeikimas, greičiau iš čia“, galvojo Žalys, išgėrė porą stiklų ir nėrė pro duris, bet prie pat durų jį sustabdė Birutė:

— Žinai, ką man sakė policininkas, kuris ten kertėj stovi? — parodė ji maža, minkšta ranka. — Jis liepė su tavim nekalbėti.

— Kodėl? — nustebo Žalys.

— Na, todėl, kad tu po trejų metų mirsi. Jis sakosi tarnaujęs policijoje trisdešimt metų ir gerai pažįstas žmones.

Žalys pagalvojo, norėjo nuspiauti, bet nurijo seiles ir nusijuokė:

— Na, žinoma, galiu mirti ir šiandien. Užkliudys mašina ar kas nors peilį į nugarą suvarys.

— Neimk į galvą, ką aš čia pasakiau, — susigėdo Birutė. — Be reikalo aš tau viską išplepėjau.

— Nesirūpink dėl to, mažyte. Sudiev, kada nors vėl susitiksim, — pasakė Žalys ir išėjo į gatvę, pilną triukšmo ir žiburių.

Parėjęs namo atsigulė aukštiekninkas sofoj ir žiūrėjo į suskeldėjusį, dulkių apneštą tinką. „Birutė nieko, verta pagalvoti, nors, ligi jis baigs chemiją, daugelis dalykų gali pasikeisti. Keista, pagal policininką, jis turėtų baigęs universitetą po metų mirti. Žinoma, tai nesąmonė“, ir Žaliui pikta, kad jis pats negirdėjo policininko balso, iš jo skambėjimo būtų pajutęs žodžių sielą. Bet, žinoma, tai niekai, ir

Žalys ima snausti, valandėlę girdėdamas muziką, batų kulnių mušimą į parketą ir matydamas policininką, žiūrintį į jo veidą.

Ėjo laikas skubiai, jo buvo maža, ir retai Žalys beturėjo progos pagalvoti apie praeitį. Bet vieną dieną jis sutiko Birutę triukšmingam studentų vakare, ir ši linksmai pradėjo:

— Tau, Jonai, beliko tik dveji metai gyventi.

— Tikrai, buvau ir užmiršęs, — nusijuokė Žalys, bet, grįžęs namo, ilgai neužmigo. Be buvusio triukšmo ir išpūdžių, jo nervus dilgino Birutės pakartotinis teigimas. „Tikrai, kokio velnio jis taip kalbėjo?“ mąstė Žalys. „Žinoma, juokais. Bet ir juokui turi būti nors mažas pagrindas. Gaila, kad negirdėjo pats, būtų iš žodžių skambėjimo supratęs prasmę“.

Bet po to vakaro vėl viską užmiršo, nes nebuvo laiko ir pinigų. Mokslas ir nepriteklus priversdavo viską užmiršti, kas nebuvo susieta su pamokom ar pinigais. Jei kartais prisimindavo Birutę ir jos žodžius, ištardavo: „Nusispiaut, negi dabar čia karsiesi dėl kažkokio neatsakingo paplepėjimo!“

Vieną vasaros pradžios dieną būrelis studentų išvyko į užmiestį. Danguj kabėjo debesys, lyg balti, maži ežerėliai, mėlynam vėjuje siūbavo medžiai. Nebuvo per daug karšta, ir paplūdimys buvo pilnas triukšmo. Taškė vandeni merginos, ir pilstė smėlį vaikai. Žalys mėtė kamuolį drauge su kitais, plaukė toli, kur vanduo ir dangus vienodai mėlynai vienas ki-

tą užlieja ir kur mirga baltos burių skepetėlės, lyg šienapiūtės moterų skarelės, žalioj, kaip biliardo stalias, pievoj. Ir šitam paežery, besidairydamas į rusvus ir lanksčius, parudavusius liemenis, Žalys sutiko Birutę.

— Neplauk toli, — pasakė ji, — dar prigersi, nors tau dar liko gyventi apie pusantrų metų.

— O gal ir mažiau, — nusijuokė Žalys, žvilgterėdamas į mėlyną tolą, į mažas besiridenančias bangas, ir atsisveikinęs vėl nubrido smėliu, kartais kojas pamerkdamas į vėsu ežero vandenį.

„Kokiems velniam ji vis prisimena!“ galvojo Žalys. „Žinoma, tai nesąmonė. Bet ką žmogus žinai! Yra tokių, kurie išpranašauja, kurie turi velnišką galią, kurie sugeba pamatyti ką nors įrašyta veide ar akyse. O gal ir tikrai mano veide išžiūrėjo ką nors? Policijoj tarnaudamas, matė šimtus mirštančiųjų. Vieni buvo nušauti, kiti mirė nuo širdies ar peilio smūgio. Reikėtų nuvykti ir paklausti policijos. Kokį gi velnią turėjo galvoj tas senis, taip kalbėdamas?“

Vakare su triukšmu ir daina visi grįžo namo, bet Žalys tylėjo, niekaip negalėdamas atsikratyti minties apie pranašus, spiritizmą ir aiškiaregystę.

— Jonas kažką įsimylėjo. Saulė, mėlė ar degtinė perkaitino, — nusijuokė vienas draugų, bet Žalys nesugebėjo nei supykti, nei atsakyti, jis tik stebėjo šalia kelio bėgančią upę

ir mirgantį jos vandenį. Bėga vanduo kažkur apie pasaulį, apibėga ir grįžta, gal tas pats, gal kitas. Nepaženklinsi nei kreida, nei anglimi. Gyvena žmogus, siekia ir miršta be galo vienišas.

Namuose visą vėlų vakarą galvojo Žalys apie datą, kada buvo tas linksmasis našlių balius ir kada buvo pasakytas tas kvailas sakiny. Policijoj, gal būt, galės surasti, koks policininkas tada budėjo.

Kai rytą Žalys atsikėlė, truputį linojo. Gatvė buvo pilna miglos ir įstrižų lašų. Purškiančiu iš po ratų purviną vandenį autobusu jis pasiekė policiją ir, gerokai varžydamasis, paklausė jauną, putniais poakiais seržantą:

— Ar negalėtumėt pasakyti, kas budėjo maždaug prieš pusantrų metų buvusiam našlių klubo baliuje Laisvės salėje?

— Nemanau, kad kas nors specialiai būtų buvęs, bet galimas daiktas, kas nors iš būdinčiųjų kvartale bus užėjęs. Kuo galime padėti?

— Nieko svarbaus, — atsako Žalys.

— Ar tamsta jį pažintum? — vėl klausia seržantas.

— Nemanau. Žinau, kad jis nebejaunas ir tarnauja policijoj jau trisdešimt metų.

— Ne, taip ilgai tarnaujančio nėra, bet yra, kuris tarnauja čia dvidešimt metų, — aiškina seržantas, pažiūri į knygą ir pasako vardą ir adresą.

— Kur jį galiu rasti? — vėl klausia Žalys,

žvilgterėdamas į langą, lyjančią gatvę ir vėl atsisukdamas į seržanto veidą, apsuptą cigaretės dūmų vilnijimo.

— Šiuo metu turėtų būti namie. Naktį ateis į tarnybą, — ištaria seržantas, ir Žalys jaučia, jog nori juo atsikratyti, todėl, piktai murmtelėjęs „Sudiev, ačiū“, išeina į gatvę.

Lyja. Vis rūksta ir smilksta vandeniui. Žalys gatvėj pajunta gėdą. Toks grubiai biaurus jausmas. Jam atrodo, lyg jis būtų buvęs pas burtininką mesti kortų arba chiromantui nunešęs paskutinį dienos uždarbį. „Nesąmonė“, pasako gal šimtąjį kartą ir grįžta namo. „Ne, neieškosiu jokio policininko. Maža ką žmogus pakalbi. Suk velniai tą policininką ir Birutę saldžiu liežuvėliu“. Bet naktį Žalys sapnuoja iš peties trenkiantį orkestrą, policininką, stebintį ir sakantį: „Aš pažįstu žmones. Aš matau tavo veide mirtį. Nelabai aiškiai, bet matau“. Rytą keldamasis Žalys prisimena visas skaitytąsias knygas apie dvasias, pranašystes ir lyriškus lietuviškus vaiduoklius ir nusijaukia: „Plepalai“.

Diena praskaidrėjusi, ir nuotaika vėl gerėja. „Ot, žmogus kvailas, nepaisant visos išminties. Dėl menkniekio jis jaudinas ir iš viso per daug trapus. Karvės akis irgi panašiai sudėta kaip žmogaus, o ji su kanopa ją pasikaso, ir jai nieko. O žmogus visokiais delikatiniais daikteliais valo, ir vis visokios bėdos. Ir širdin kartais koks žodis kaip krislas įpuola ir graužia. Ieškai ir negali išmesti“. Tačiau visą dieną

ta pati, nuolat sugrižtanti, mintis piovė Žalį, ir vakare sau pasakęs: „Nueisiu paklaust, ir viskas bus aišku. Užtenka nuolat galvot ir erzintis“, nuvažiavo seržanto nurodytu adresu.

Gonkose sėdėjo senyva moteriškė ir žiūrėjo į gatvėj žaidžiančius vaikus. Žalys ištare ieškomojo pavardę, ir kai moteris prisipažino, kad tai jos vyras, Žalys iš lėto ir labai atsargiai ir apgalvotai viską paaiškino, lyg nuo to aiškinimo pareitų visas tolimesnis vystymasis ir sprendimas.

— Juokai, vaikine. Dažnai mano vyras nukalba nei ši, nei tą. Bet jei norit sutikti, tai nuvažiuokit, jis šioj gatvėj už dvidešimties blokų stovi kryžkelėj.

Vakaras buvo šviesus, vėsus ir triukšmingas. Rodos, ir žvaigždės, pradedančios užsidedti danguje, virpa iš susijaudinimo, ir medžių lapai tarp savęs šnabždasi pridūsusiu išimylėjusio balsu. „Vieną kartą visa tai reikia baigti, geriau sugaišti dieną, negu staiga naktį nubusti, erzintis ir sirgti nemiga. Nuvažiuoju ir paklausiu, nes antraip manysiu, kad boba mane tik ramino“.

Senas, geltonas tramvajus sunkiai nutarška dvidešimt blokų. Atrodo, jį vairuojančio mašinisto nervai stiprūs ir užgrūdyti. Antraip galima būtų sukvailėti nuolat šitokio tarškėjimo ir cypimo besiklausant. Išlipus iš tramvajaus, Žaliui pasidaro linksma, juo labiau, kad aikštelėje stovi policininkas ir švilpia. Iš karto atpažino stamboką ir truputį pa-

silenkusį dėdę. Jis švilpia, moja ir rėkia. Gar-
siai, bet nepiktai plūstasi. Velniaižin, kur tie
žmonės ir važinėja.

— Atsiprašau, maždaug prieš dvejus me-
tus tamsta sakei, jog aš po trejų metų mirsiu!

— Na, tai dar treji metai nesuėjo, — nu-
sijuokia senis, — kam čia rūpintis! Kur taip
buvo? — senis įsikanda švilpuką, moja ranka
ir lėtai pradedančiom judėti mašinom, rodos,
nori spirti koja į gražiai blizgančius užpaka-
lius. Toks gyvas senis.

— Vienoj vakaruškoj. Aš manau, kad tai
buvo juokai, bet man įdomu, kodėl tokia min-
tis atėjo į galvą, — stovi Žalys kartu su poli-
cininku prie tų šviesų, jam gėda, bet ir gera,
kad senis prietemoj nemato jo veido ir akių.

Policininkas vėl pasisuka, vėl švilpia ir po
to sako:

— Nebijok. Kartais galima matyti mir-
ties šešėlį, bet aš tau pasakiau tik dėl juoko.
Nors tikrai nebeatsimenu. Panašiai esu ir
daugiau kam sakęs. Nemanau, kad išsipildė,
— senis vėl įsikanda švilpuką.

— Na, tai sudiev, — linksmi šoka Žalys į
šaligatvį, išgirdamas aštrų švilpuko garsą ir
po to „Ei, saugokis“.

Tas šauksmas ir piktos automobilio akys
meta Žalį atgal. Jis šoka į policininko aikšte-
lę, bet antra mašina, lenkianti pirmąją, jį
griebia buferiu, kaip dantimis.

Žalio akyse susiliejo žybtelėjimai, signa-

lai ir apie galvą skriejantis gilus ir žvaigždėtas skliautas.

Ir, žinoma, policininkas būtų atspėjęs tiksliau, bet gaila, kad Žalys pats daugiau kaip metais atėjo per anksti, gerokai apgadindamas pranašystę.

LIETUS IR RYŽIAI

Krinta sunkūs lašai
ir skelia palinkusį stogą.
O mes sėdim ir klausomės,
kaip ritmingai atsimuša lietaus lašai.
Taip, kaip atsimušdavo į protėvių stogą.

Lietus dienom ir naktim,
skalaudamas žemę, pagimdė naują
ir brandų derlių.
Brido, brido basos kojos
gilian dumblan,
į ryžio vagą.
Krito, krito ryžio grūdas
į alkano ranką.

Karšta vidudienio saulė
deginu vienplaukes galvas.
Degino ir juokėsi,
kad mūsų kepures dar pina paupyje.
Saulė degino, degino ir juokėsi.

Prie upės motina plauna ryžius.
Žarsto saujomis naują derlių
ir džiaugiasi, kad gera šiais metais
buvo žemė.

MELANCHOLIJA

Krisdamas, paukštis
sparnais suraižė
vėlyvo rudens dieną.

Naują refreną
artėjančiai žiemai
dainuoja vaikai.

Nebėra rudens.
Nebėra to rudens,
kuris krintančiais lapais
nuklojo žemę.

Kas beliko mums,
nutilus dainai ir lapų kritimui?

VEIDAS IR AKYS

Jeigu galėčiau, valkatą sutikęs,
pasikviesti į namus ir, nepažvelgęs
į jo veidą ir rankas, sodint
prie stalo — —
žinočiau, kad mano vasara ateina.
Bet aš matau jo purvinas
rankas ir sausą veidą
ir negaliu užmiršt šlapių,
nublukusių akių.

KELIONĖ

Nedenkite akių.
Noriu matyti savo teisėjų veidus,
laikrodžiui mušant
paskutinę sekundę,
paskutinę laiko matavimo dalį.

Nedenkite akių.
Noriu matyti perėjimo laiką.
Perėjimo ir kritimo laiką.
Kritimo į erdves,
kritimo per dabartį į ateitį,
į ramią, pažadėtą Žemę.

SUGRIŽIMAS

Mano draugas,
kurį žemė nekantriai nešiojo,
kurį vandenys blaškė ir mėtė,
po daugelio metų sugrižo.

Sesės, puoškitės
šventadienio rūbais.
Broliai, galąskit iešmus:
jūsų brolis alkanas.

Mano draugas su savim
atsinešė tik plunksną.
Duokit rašalo
jo sielai išlieti.

PIRMĄ PAVASARĮ

Žemė liūdna, nusiminus klaidžioja kaip našlaitėlė,
Pikto ir seno patėvio tolin išvyta bekraitė,
Debesiu galvą apgobus, rauda, jog ašarų srovės
Skruištais pamėlusiais plaukia, ėdančios, graužiančios,
[sūrios.

Giriom pečius vos apdengus, juosmenį tyrų dirvonais,
Degančių kojų vėsinti upėje šalančio laiko
Sėdas beviltė, basa tamsiam pakrašty Paukščių Tako.

Mėnuo puikus ją pamiršo, Saulė sesuo ją paliko
Prastą, žolėm tik užklotą, trenkiančią moliu ir smiltim.
Mėnuo Saulužę jau vedė pirmą pavasarėlį —
Šviesią ir karštą, kaip ugnį, tokią jaunam tik mylėti.
Aukštas dangus, šviesios žvaigždės, vienos už kitą švie-
[sesnės,

Bet prieš Saulužę nublanksta, bet prieš Mėnulį nubąla.
Vaikšto dabar jie abudu viduriu tvaskančio skliauto,
Šviesą ir džiaugsmą bežarsto puošnios ir baltos jų rankos,
Juodu kelionėje lydi geros ir mylinčios akys.

„Niekas manęs nebemato, niekas manęs nebemyli,
Niekas žodžiu neprakalbin nuošalio liūdno tremtinės,
Pikto patėvio iškeiktos“, skundžiasi Žemė pati sau,
Ašaras rydama klojas nakčiai vien šaltąją miglą.

„Miela Žemele, neverki“, išgirsta čia pat, lyg širdyje,
Mato — prasiskleidžia rūkas, sunkiai kažin kas ateina,
Jaučia — į ją pasilenkia, glosto šiltu, gyvu delnu.
„Man tu brangi kaip gyvybė, mudviejų kelias vieno-
[das“ —
Kalba pavargęs žmogus, taip sunkiai į ją atsirėmęs.
„Užtrenktos durys ir man, užkeiktas ugnia namo slenks-
[tis,

Plakamas tėvo žaibais, apakintas bėgu bedugnėn,
Genamas alkio besočio, troškulių gomurį girdau.
Trupinio niekas nesiūlo, gurkšnio ranka neištiesia.
Tavo drėgnojon pėdon rinkau aš gaivinantį lietų,
Tavo delnuose radau benokstantį miltingą vaisių.
Badmečio vėl godumu siurbiausiu į tavo krūtinę,
Motina, o užgesink akyse klajūnišką liepsną“.

Žemės ramioji širdis giliai pirmąkart suplazdėjo,
Šaknys didžiulės prasmės nugrimzdo į motinos vardą,
Į nemiegotų naktų svajonę boluojančią, šventą.
Svyrančią galvą žmogaus padėjo tyliai sau ant kelių,
Saugojo poilsį jo, jo miegą kaip akmenį sunkų.

*
**

Trumpas lyg sapnas naktųžės pirmojojo pavasarėlio.
Kėlės anksti Saulužėlė, o Mėnuo jos atsiskyrė.
Mėnuo sau viens vaikštinėjo, Aušrinę pamylėjo...
Grižta Saulelė į Žemę, širdis pilna liūdnumo,
Grižta viena seserėlės perprašyt, pasiskūsti.
Randa ją čiulbančią paukščiais, randa ją šlamančią gi-
[riom,
Randa ją miegančio galvą kaišant žolynais laukiniais.

„Sese Žemele!“ vos tarus, tiesia lauktuvių kraitelę,
Dangišką dovaną deda į samanų minkštąjį guolį.
Seserys apsikabina, glosto viena kitai plaukus,
Kalbasi tyliai susėdę, miegančio kad neprikeltų.
„Vienas mane jis mylėjo, vienas vienintelis buvo
Nešantis mano likimą, miegantis ant mano rankų.
Būki ir tu jam našlaičiui, būki geroji motulė —
Grūdo tą dangišką saiką padėkim prie miegančio kojų,
Laiminkim jojo rankas, te jos mūsų būtį pašvenčia“.

*
**

Ir kai pravėrė akis, žmogus rado Saulę ir Žemę,
Rado ramybę aplink, atrado prie kojų saikelį
Brinkstantį aukso grūdais ir įnagi, kietą ir sunkų.
Slėniai migla sklidinį dar plaukė po žengiančio kojom,
Vien tik žaliavo kalva, iškilus pro medžių viršūnes.
Klausės nustebeš žmogus, ką Žemė ir Saulė kalbėjo —
Jautė, kaip rimsta dvasia nuo giriomis ošiančių žodžių,
Jautė, kaip potvyniu kyla sandaros ryto palaima.
Gyvą saikelį grūdų paslėpęs po lapais rasotais,
Nusišypsojo žmogus ir atvertė pirmą velėną...

Saulė ir Žemė žiūrėjo į juodą garuojančią kalvą —
Trūko brūzgynų ten šaknys, degė kelmai ir kamieniai,
Akmenys ritos pakalnėn, išgrįsdami pelkėse taką...
Ir kai pirmoji dirva drėgna vėsuma jau alsavo,
Krito pabudę grūdai į šiltą ir platų jos glėbį,
Iš tolimos ateities padvelkdamas vakaro vėjas
Atnešė švenčių rudens sakralinio šokio dundėjimą — — —
Jo ir dabar kaip širdies gyvo plakimo klausausi...

ALELIUJA

Krapštydamasis keturiom sunkiom galūnėm enciklopedijose neminėtu vietų link, visais jausmais gobšiai ragaudamas buvimą, aš nenorom trenkiu save, kaip aštrų dantį į supuvusią daržovę, į gyvenimą. Ir viskas yra svetima, įsiutinamai paprastai nepaprasta. Kaip netarti, nesugalvoti žodžiai tarp idiotiškai mažų, išmintingiausių ginčus neigiančių žvaigždžių. Kaip žodžiai, kuriuos kiekvienas mano judesys įbrėžia aplinkos nepaplokščioj, nepavidalinėj plokštelėj.

Be išpėjimo nepriklausomai sujuda mano akies vokas, lyg aš mirksėčiau, atsargiai, pats sau. Bet ne. Tai yra aiškinantis judesys. Dar vienas žodis niekur, arba gal žodžio aidas, ženklas buvime, kuris yra nesibaigiantis mano pojūčiam. Ir dar...

Dviejose mano kaktos sienose sutinusios kraujo srovės šneka grakščių, bet neplanuotų judesių simfoniją.

— Aha, aha, — aš sau sakau. — Sapnų skeveldros dantų skylėse...

Drebėdamas nuo tuštumos minčių, ku-

rios, kaip garvežiai nakty, prašniokščia proto bėgiais, aš iškilmingai prižadau daugiau nebe miegot, bet snaust. Ir nepabust. Aš prižadau stebėt ir gerbt liežuvių ir ausų žaidimą. Aš prižadau skaldyt pasaulį į geometrinius gyvų spalvų lašus.

— Aš dirbsiu su aliejum žemės kvapuose, — aš sau sakau. — Tik ne dabar. Tik kitą kartą. Kada nors.

Tik — kitas kartas, kada nors yra dabar...

Vejamas nesuprantamų ligų, lyg laboratorijos narvų kalėjime auklėtas mikrobą, ir vedamas beveidės manijos, aš pažvelgiu siaurom akim į miesto gatvėse paklydusį žmonijos gaminį. Ir surūdijęs melancholiškas pavidalas pabudina mane. Sutraiško mano ilgą, amžiną laukimą. Aš skubėsiu. Aš judėsiu greit, greit... Aš būsiu greitas... Šalin... kantrybės pančiais surakintos rankos! Šalin, taisyklės, formulės, apgaulingieji svaigalai, sprendimai!

— Aha, — aš sukriokiu viltim ir užsimerkęs paskandinu ilgiausią savo pirštą ne mano metaliniam kūne. Ir ne vėliau, ne kitą kartą — dabar aš pajuntu. Kažką alkano, kas čiulpia mane, kaip nesipriešinančią krūtį. Kažkas čiulpia mane, kaip įtemptas lankas strėlę, į nežinomo taikinio teorinį centrą.

Aš paliečiu paklydėlį kaktą, ausim, akim ir trukteliu save. Bet ne. Trys mano kaulai niežti geležį.

Braškėdamas džiaugsmu, aš traukiu automobilį, kur tik einu. Ir mano akys yra visiš-

kai užburtos, nes aš žinau, kad keliausiu, kad keliai, kaip patelės, ruošiasi mane priimt.

Akmens ir stiklo labirinte aš ieškau pato-
gaus tramplyno, kaip apgavikas šypsenomis
sveikindamas tuos, kurie, lyg imperatoriai,
nerūpestingais žestais užtrenkia duris.

— Stebuklas! Štai! Žiūrėkite! — aš aiš-
kinu viršun į milžiniškas svetimas ausis.

— Stebuklas! Automobilis! Mano ranka...

Bet durininkai judina sunkius pečius. Ir
jų veidų spalva pasikeičia. Raudonos rankos
pirštinėse jungiasi už betoninių nugarų.

— Ne čia, — jie sako. — Ne.

— Gerasis durininke, — aš sakau, —
įleisk mane. Tik vieną kartą — užsimerk. Už-
merk abi rudas akis. Įsivaizduok, kad negirdi,
kaip aš, paliestas manijos, braunuos pro besi-
sukančias duris. Įsivaizduok trumpai sekun-
dei, kad tavęs nėra. Įleisk mane, nepaprastas
žmogau, įleisk, nes be kelionės man gyveni-
mas sunkus...

Viduj manęs jau laukia, tik manęs, žmo-
gus, kuriam priklauso. Mandagus žmogus.

— Šis modelis, — sušunka kreivos raukš-
lės ant šiltos kaktos, — yra kitų laikų, kitų
vietovių pavyzdys!

— Taip, — atsakau, — aš parinkau įam-
žint tave, nes tu man leisi įsikurt arti dan-
gaus. Arti tiesos. Nes tu man duosi duonos,
drobės ir dažų. Nes tu man duosi...

— Rūsi, — taria žilas savininkas. — Rūsy
tau bus mieliau kentėt. Ir nebereiks galvot

apie savižudybę; gyvent yra vieni juokai, kai esi giliausiam požemy. Žemai nesvaigsta nei galva, nei kraujas. Ir oras arti žemės paslapčių yra saldus ir tirštas, kaip sultys iš planetos pilvo.

Eilė uniformotų gyvių man pristato nevieną tuziną puokščių Bachus rožių. Kažkas kažkur sunkiai galvoja, kad aš esu didžiulialauzdė balerina, kuri — toli virš apsirinkančios galvos, aukščiausiam aukšte — dviem raumeningais pirštais šokoladu peni grakštų šunytį.

Aš suguldau gėles, kikendamas nuo jų begėdžio kvapo, kaip nesipriešinančias naujas šiukšles ant seno automobilio senų sėdynių.

— Berniuk, — tuomet aš pranešu beamžiui viešbučio tarnautojui, — tegul net jūsų patys atsargiausi žingsniai manęs netrukdo tiek dienų, kiek tavo rankos turi pirštų.

Jam pasitraukus, aš atlieku magiškus veiksmus. Aš padarau, kad viskas pasiklystų, dingtų. Tik ne paklydėlis, savaimė aišku, ir ne aš. Nes aš ir tai jau esam. Kaip niekas arba vienetas. Ir mano pirštas yra čiulpiamas.

Aš pažvelgiu staigiai rimtom akim į vieną pusę. Pažvelgiu į kitą. Viskas tolybėse yra tolybės. Toli, toli mano greitieji žvilgsniai skrieja ir neužkliūna niekur.

— Aha, — aš sau sakau ramiai, — kelionė prasidėjo...

Kai man nusibosta tempt, aš praplėšiu

metale angą. Aš įlipu vidun ir, kaip patyręs burtininkas, atsisėdu už vairo.

— Važiuok, važiuok, — aš sakau, žiauriai basom kojom trypdamas klykiančius pedalus.

— Važiuok, skardinis burbule, kreivanugaris vabafėli. Važiuok, mano šešių kumelių raumenų šešėli... ir vežk mane.

Kantriai, su meile, rūpestingai — aš su dedu gėles, po vieną, į kiaurą automobilio benzino baką. Ir automobilis, girtas švelniu kvapu, svyruoja per tuščiąsias lygumas. Laimingai mano ilgas pirštas yra visiškai paskendęs: aš svyruoju kartu.

Artėjant septintai, poilsio, dienai, mus sustabdo pėsti iškylautojai, dailaus gyvenimo mėgėjai. Neprašyti, nepasisveikinę jie sukrenta vidun ir, kaip vilties kibirkščių vagys, ima mane naikinti.

— Kur tu važiuoji? — klausia vienbalsiai du, bet kaip vienas, žmonės.

— Už kampo, — sumurmu asmenišku balsu.

— A, — sako energingi labdariai dvynukai. — Tai bus labai, labai sunku.

Jiem atrodo, kad bus sunku, nes mano automobilio trapusis vairas yra paprasčiausia senoviška žvakidė. Bėt jie nekreipia dėmesio į šviesą ir net neįtaria, kad kiekviena kelionė yra inkaras. Ir kad be inkaro ar gal šviesos ar tikslo viskas yra sunkiau negu sunku.

Aš neatidarau karštos burnos.

Kartas nuo karto aš pakeliu tingius akių

vokus ir žvilgteriu tolybių link. Tolybės ne arčiau ir ne toliau. Bet aš žinau, kad jeigu pasisėks kur nors atvykt, mus pasitiks keturi klausimai:

— Kas tu?

— Iš kur?

— Į kur?

— Kodėl?

Aš sugalvoju vieną, du, tris, keturius beverčius, beprasmius atsakymus. Ir tyliai svarstau juos, kaip matematiškas pirklys daugelį kartų pirtą ir parduotą prekę, bet vienodieji mano, mūsų bendragyviai pučia apie mano ausis, lyg savo esmę radusios ir supratusios dumplės.

— Žiūrėkite, — aš sakau, — mano piktų akimirkų besparniai paukščiai.

— Kurį jūs pasirinktumėt: darymą ar naikinimą?

— Mes pasirinktumėm padarytą, — atsako žmonės.

— Kurį jūs pasirinktumėt? — aš vėl sakau. — Skausmą ar malonumą?

Jie pabeldžia lieknų pirštų galais sau į kaktas.

— Tu nežinai, — jie sako, — kad šiandieną yra galima pyktį paverst į juoką. Ir kad tik juokas yra amžinybės duona...

Aš suprantu, kad vienodieji neįstengia pastebėti manim prabėgančių minčių, bet jų šilkinės akys nemėgina rast, neklausinėja. Tik grasina. Man.

— Ponas savininke! — aš sušunku paklydusiam automobily dykumose.

— Ponas savininke, neleisk lavonams manęs išprievartaut!

— Kaip, kaip? — sako bendrakeliautojai.
— Nebūk ožys! Čia niekas tavęs neišgirs!

Aš praveriu save, bet neatsakau. Beprotis sakinyš, gal būt, keiksmožodžiai, gal būt, malda, skrieja nuo mano lūpų, kaip išsigandęs žaislas. Ir negrižta.

Aš šaukiu. Šaukiu paklydėly ne dieną ir ne naktį, bet lygumų tolybėse man atsiliepia kurčias, bežadis niekas.

Ir aš šaukiu ir šaukiu...

Bekraujai žodžiai iriasi iš mano virpančios gerklės, kaip stiklasparniai sklandytuvai, ir dingsta tuščiuos plotuos.

Mano bendrakeleiviai vėl pakelia ramias rankas ir pabeldžia į paslaptینگai blizgančias kaktas. Jie kalba man miegu sutinusiais veidais, ir aš, sustingęs uždaviniu, suprantu.

— Nebūk tai, kas esi, — sako veidai. — Būk kultūringas, geras, didelis, kaip mes. Pakelk su mumis taurę saugaus vyno ir prabilk suprantama, kaip kūdikių, kalba.

Aš pakratau save, kaip šlapias šuo, ir per akimirką paruošiu plačias lygumas ir per akimirką sukuriu oro sūkurį.

— Jūs krentat, lieknapirščiai, krentat, — aš sakau ir padedu jiems šokti į praskriejančią, be krypties keliaujančią, visatos dulkių debesį.

Vėl magiškų veiksmų padedamas, aš padarau, kad viskas atsirastų. Ne tai, savaime aišku, ir ne aš. Nes tai ir aš jau esam.

— Dabar, brangusis, — aš tariau automobiliui, — aš einu pasivaikščiot. Nesvarbu, kad aš nežinau, ar tu tikrai esi. Nesvarbu net, kad mano manija laukia manęs, kaip nežemiška meiluzė, sąmonės slėniuose...

Aš žengiu po šaligatviais ir, žvelgdamas aukštin, matau melsvom gyslėm apraizgytų padų minią. Apie mane mažais balsais staugia siaurasnukiai ilgauodegiai požemio gyventojai. Sutrukdyti mano sunkaus alsavimo, jie uždega hipnotizuojančias akis ir, šliauždami ant gurguliuojančių pilvų, stebi mano mėsingą kūną.

Kartas nuo karto, lyg pavargęs, aš stabteliu ir pasistiebęs atremiu pakaušį į dundančių šaligatvių bevarde apačią.

— O kas įvyks, jeigu aš neatvyksiu? — aš paklausu troškulių liepsnojančias akis.

— Ponas savininke, — aš sakau, — kam priklauso šita vieta iš tikrųjų?

— Niekam, — trumpai atsako jis ir ekonomiškais takais nusivilioja mane savo raštinių. Čia, šypsodamasis šalto broliškumo šypsena, jis pasiunčia išbalusius pirštus klajot mano kišenėm.

— Kur, o kur, — jis sako, — yra tavo graži, neabejotinai graži piniginė?

Mes pažvelgiam vienas kitam į akį, kaip du meistrai žulikai.

— Ji paslėpta, — aš atsakau liūdnai, —
toli nuo čia — po kilimu...

— Bet tai gi pavojinga! Pavojinga! — sa-
ko jis ir pasišalina.

A... mano piniginė! Laibi žaliukai ieško
jos, sugrūdę prakaituojančias rankas į gumi-
nes pirštines. Ir nesuranda. Gauruotos mote-
rys, kaip tamsūs angelai, niūniuoja lopšines
ieškomamos. Bet ne. Ir tu, žilasis savininke, jos
nerasi, nes nei turtų, nei piniginių mano pa-
sauly nėra. Bet po šaligatviais lygiagretišku-
mo mįslės yra per neapčiuopiamos, per praei-
nančios, kad jos mane parblokštų. Pridėjęs
paprastą, beginklę ranką prie baisaus, bet ne-
išvengiamo, kaip duona — kasdieninio, galvos
skausmo, aš tęsiu pasivaikščiojimą. Virš ma-
nės skubantieji padai yra vienodi, vienodai
šviesiai nešvarūs.

— Aš nekenčiu tavęs, pėda, — aš tariau
daug kartų ne piktai, ne su pojūčiu, bet kaip
lėti piliečiai kalba apie lietų. Pilkieji padai ne-
sustoja, eina, eina...

Nepasiduot nepamėginus visko, aš sugriž-
tu į rūsį ir atsargiai, kaip jaunas šaltkalvis,
paskandinu ilgiausią pirštą automobily. Ir be
naikinančios abejonės, be išpėjimo aš pajun-
tu. Kažką laukinio, kas traukia mano pirštą
ir mane į bedugnes gelmes.

— Ar ten kas nors viduj? — paklausiu.

Aišku, kad ne.

Staigūs, permatomi prakaito lašai šoka iš
mano kūno, kaip skysti pasauliai. Kažkas ima

negirdimai tuksėt, lyg saulės ar gal smėlio laikrodžiai, lyg geležinės širdys, automatiški liežuviai.

— Ar tai tu, mylimoji? — aš paklausiu.

Bet ne. Tai yra mano raudonkraujė atmintis. Tai tuksi nesibaigiančią tik priešakimirką. Ir aš suakmenėju savo kvapuose. Amžinai banguoja mano gyslom, monotonija ir tik, o aš ragauju ir pažįstu viską savo praeities kvapais.

— Aha, — aš sau sakau lėtai, — aš čia, o kur auksinės piramidės? Kur kitokios energijos vaisingi sodai?

Bet mano neapčiuopiamoji atmintis, lyg žodžiai būtų sunkūs kūjai, suskyla, sutrupa į gęstančių žarijų žvyrą. Aš krentu į nežinomų didvyrių griaučių miltais, kaip dulkėm, apibertą žemę ir ieškau. Nesuprantama visata nešasi trupinius manęs priešingom kryptim. Aš išleidžiu nagus, mano burnoj išsirikiuoja iltys.

— Stok! — aš sušunku. — Stok! Mano! Stok!

Visata viską meta ir traukiasi, bėga. Ap-svaigęs jėga, aš bėgu kartu.

— Ar matei ką nors? — aš šaukiu.

— Taip, — aš atsakau sau, — save...

— Kvailys, — aš sakau, — kvailys...

Dejuodamas jėga, vienu šuoliu aš grįžtu prie paklydėlio ir kliedinčiu liežuvio laižau kaulėtą kairį savo petį. Mano prakaitas yra sūrus, kaip pirmaeilio kulinaro paruoštas bul-

jonas. Murmėdamas aukštoj temperatūroj nugirstą eilėrašį, aš raminu save į žvėrį žvėries kūne.

Paskutinė žvakė yra tik bepavidalis atslūgstantis sutinimas, ir nesustabdomas tamos krioklys ropoja iš visų pajustų pusių į vietą, kurią aš parinkau įamžinti. Bet prie paklydėlio spalvų šviesos aš pastebiu savo užriestus kojų pirštus.

Aš skaičiuoju juos.

Taip, jų yra tik tiek, kiek reikia, kad būtų galima pripažinti pavidalus, žodžius, tikslus ir bent akimirksniškai nebežinant, kad jie yra be-reikšmiai.

Visom sunkiom galūnėm kartodamas priešistorinius plaukimo judesius, aš nenorom prisiartinu prie dvidešimtojo amžiaus aparato. Aš sulenkiu penkius pirštus ir pakeliu juodos dėžutės be langų nesunkią dalį. Ir priglaudžiu ją prie ausies, prie lūpų.

— Alio, — aš sušnabždu į ją. — Klausyk, savininke. Aš kalbu apie tavo piniginę. Mano studijoje yra šlamšto krūva. Ar tau nebūtų pravartu pasisavinti ir ją?

Be atidėliojimų atvyksta patikimi nešikai. Jie yra dvi galingos nugaros, dvi poros panašių pečių, dvi poros melsvo marmuro akių po šiaudaspalvėm neaukštom kilniom kaktom.

— Mes atkeliavom per pasaulį, — sako jie, akiai mirksėdami į automobilį, — nes šen

ir ten girdėjom žmones kalbant. Nes žmonės kalba, kad esi kūrėjas ir apie keistą tapinį... Kur jis?

— Tapinys, mano mieli ponai, — aš atsa-
kau, — yra nebaigtas. Kai tapinys bus baigtas,
aš būsiu: vieną kartą, labai, labai seniai, ten,
kur dangus ir žemė, ten, kur dienos ir naktys,
— gyveno žmogus. Ir daug, daug mažiau...

— Kaip matote, nors aš esu žmogus, aš
netarnauju. Nes nėra kam tarnaut. Tuo tarpu
tad pasitaisykit gražiuosius kaklaraiščius, iš-
kelkit daugiaspalves vėliavas ir, vienbalsiai
giedodami geriausios buities linksmą himną,
nešdinkitės po velnių...

— Ach, dekadencija... — sako raumenin-
gieji vyrai, nejudindami lūpų. Ir žvelgia į ma-
ne drąsiom akim.

— Tas paršas sensta, kaip sudraskyta gė-
lė, pastebimai, — sako nešikai man apie mane.

Bet aš tyliu. Tik linkteliu — sunkiai, kaip
iš kietos tešlos pagaminta lėlė — atsisveikin-
damas į paklydėlį ir melagingai lengvu jude-
siu išmetu juos — akis, pečius ir automobilį —
laiptais į viršų.

— Aleliuja, — aš sakau, kaip juokingas
imtininkas išsižergęs visai tamson nugrimz-
dusiam rūsy, karštai spausdamas savo rankas.

— Aleliuja, — aš sakau, išmeigęs akis į
tamsą, veidas į veidą su pasauline tuštuma,
kaip kovai paruoštas gaidys.

— Aleliuja, — aš sakau, nors niekas manęs neklausia paruoštų klausimų.

Viskas yra nesibaigianti, neapibūdinama tyla, bet, dirbant su aliejum žemės gelmėse, gyvenimas yra vertas gyvenimo ir mirtis nei baugina, nei kviečia, o yra verta savęs.

1963 Jersey.

NEŠVARI DVASIA

„Jie stebėjosi jo mokslu, nes jis juos mokė
kaip tas, kurs turi valdžios“ —

Mork., 1,22.

Jokūbo sąžinė buvo nerami, ir jis galvojo, kad visi jį apleido. Net pats dangus. Kitaip, ar jis būtų paliktas vienas dideliame skausme ir net geros minties nesustiprintas...

Jį persekiojo stiklinės mirštančio pirklio akys. Jos buvo išsivertusios ir krauju pasruvusios, o stori rankų pirštai išsiskėtę ir pamėlynavę.

O ar jis kaltas, kad buvo neturtingas ir visą laiką apie turtus galvojo? Negalėjo ramiai žiūrėti į pasipūtusius turtuolius, kuriems visi kelią davė ir pagarbiai galvas lenkė.

Ištisas dienas galvojo apie žvilgantį aukšą. Koks šiltas jo žvilgėjimas, koks kvapus jo spindėjimas saulės spinduliuose! Aukso gabalas kaip burtininkas atidaro visas duris ir užgniaučia alkanus ir įkarščio kupinus sapnus.

Jokūbas girdėjo apie tuos, kurie naktį pa-

tykoja kur dykumose, o rytą grįžta pilnomis rieškutėmis žvilgančio aukso. Kodėl tad jam nenuėiti, nepabudėti vieną naktį, kad paskum niekuomet nereikėtų springti paklaikusiais sapnais.

Ir jis išėjo. Per kaktą ir skruostus varvėjo prakaitas, rankos virpėjo, šaltas iešmas spaudė ir gniaužė krūtinę, bet jis pasiryžo ir ištesės...

Rytą grįžo kaip pamišęs. Metė krauju nudažytus pinigus į kertę, užvertė akmeniu, o pats atsigulė pasilsėti.

Nors labai pavargęs buvo, bet akys nesi-merkė ir iš vaizduotės nesitraukė šiurpus nakties vaizdas. Ausys visą laiką girdėjo klaikų klyksmą, paskum duslų gargaliavimą ir agonišką kriokimą.

Atsikėlęs išėjo į miestą.

Tačiau žmonės traukėsi nuo jo, nes buvo nesukalbamas ir piktas. Pažįstami su užuojauta žiūrėjo į jo surauktą kaktą ir spėliojo, kas per negandas ištiko šį žmogų. Kai mėgino jam patarti atsigulti ir pasiliginti, Jokūbas, piktai nusikvatojęs, mostelėjo ranka ir nuspaudė toliau.

Mėgino nueiti į sinagogą. Gal kartais dangus jam padės ir nuims prakeikimo žymę nuo kaktos. Tačiau ten išgirdo dekalogo skaitymą ir kietas „nežudyk“ tarsi iešmas pervėrė širdį.

Šalia pradėjo kažin kas piktai kvatotis.

Juo toliau, juo garsiau. Kaip gražtu režė jo ausis, siekė smegenis ir pačią širdį.

Riktelėjo baisiu balsu ir išbėgo lauk.

Tačiau kvatojimas jo nepaleido. Dabar, rodės, iš jo tyčiojosi ir akmeninės kolonos, ir uolų urvai, ir upės, ir citrinų medžiai.

Ne, jam negalėjo padėti nei žmonės, nei dangus. Jie galėjo tik dar labiau skaudinti ir kruvinti.

Kaip pamišęs, išbėgo į laukus. Plaukai susivėlė, akys krauju apteko, visą kūną apipylė glitus prakaitas.

Pats nepasijuto, kaip pribėgo baisiąją vietą.

Pamatė išlaužytus krūmus, išvydo laukinių žvėrių apdraskytus palaikus ir, parpuolęs ant uolos, raitėsi iš skausmo.

Užpakalyje kažin kas išdidžiai sukliko ir patenkintas nusikvatojo.

Apsidairė.

Aplinkui nebuvo nė gyvos dvasios, tik apie galvą sukinėjosi dideli paukščiai ir gūdžiai kvarkavo.

— Šėtonas mane apsėdo! — sušuko. — Tai jis mane sugundė žudyti ir dabar niekur vieno nepalieka. Už kruviną auksą nusipirkau baisų kirminą, kuris mane visai sugriauš.

Mėgino melstis. Ne. Skaudžios konvulsijos surakino iūpas, liežuvis prilipo prie gomurio, o širdyje nebuvo nė trupinio geros minties.

— Tai ir valdyk mane! — klaikiai sušuko ir atsistojo.

Po jo kojomis driekėsi plati lyguma. Kai kur žaliavo vešlūs krūmai ar viršun stiebėsi ištekinės palmės.

Tolumoje dunksojo Kaparnaumas. Jo gimtasis miestas. Su kreivomis gatvelėmis, prišiukšlinta prekyviete, sena sinagoga ir sauja sukrypusių ir į žemę įsmukusių trobelkšių.

Jokūbui pasidarė ramiau. Jam toptelėjo, kad beveik visi ką nors ant sąžinės turi. Tai kas, kad jie eina į sinagogą, kad aukas aukoja. Kai tik gali, net patys aršiausi thoros tarnai skriaudžia vargšus, apiplėšia juos ir paskum kalba apie Jahvės pyktį.

O ir Adomas nepaklausė Dievo. Ir Kainas nuo jo nususuko, kai smogė suokliu broliui į smilkinį. Net karalius Dovydas kur įmanydamas laužė įsakymus.

Jokūbas pasijautė stipresnis.

Naujos, visai nepažįstamos jėgos suplūdo į jį ir vertė bastytis, rėkauti, šūkauti.

— Aš dabar galingesnis už patį Jahvę! — šaipėsi. — Nebijau jokių jo įsakymų. Aš galingesniam už jį tarnausiu!

Sparčiai žingsniuodamas keliavo į Kaparnaumą. Sutikęs, iškoliojo vynuogyno prievaizdą ir pasijuokė iš jo poterių. Priemiestyje šaipėsi iš senos moters, kuri atsistojusi sinagogos pusėn žvelgė. Gatvėje pastūmė parisiejų, kuris viešai maldas kalbėjo.

— Jūs visi pakvaišę Jahvės vergai! — šaukė. — Aš vienas tikrajam dievui tarnauju!

Triukšmingai įėjo į sinagogą, nes kažin kokia jėga jį stumte stūmė užėti.

Iš karto pamatė visų vadinamą dailidės sūnų, kuris skaitė Izaijo knygą ir paskum aiškino, kad Viešpaties Dvasios pagalba skelbia atvadavimą apkaltiems ir akliems, kad akli atgaus regėjimą, prislėgti bus išvaduoti, ligoniai pagydyti.

Dailidės sūnaus žodžiai smigo į pačią Jokūbo širdį, tarsi jis būtų buvęs kiaurai jo peržvelgtas ir visų pajuokai išstatytas.

Jokūbas prasiveržė pro klausytojų minią ir dideliu balsu sušuko:

— Paliauk, nustok kalbėjęs niekus! Kas tau darbo su mumis, Jėzau Nazarieti?

— Aš atėjau ligonių ieškoti, nusidėjėliams jų nuodėmes atleisti, — atsakė visai nenustebęs Jėzus.

— Tu atėjai mūsų pražudyti! — dar garsiau šaukė Jokūbas. — Aš žinau, kas tu... Dievo šventasis...

Dailidės sūnus sudėjo rankas, pakėlė į viršų akis, ir akimirksnį jo lūpos kuždėjo kažin kokius žodžius. Paskum atsisuko į Jokūbą, žiūrėjo į jį tokiomis akimis, tarsi jo vietoje būtų matęs didžiausią piktadarį, ir tvirtu balsu pasakė:

— Nutilk ir izeik iš jo!

Jokūbas, kažin kokios nematomos jėgos nublokštas į vidurį, parpuolė ant žemės ir visais sąnariais virpėjo. Putos veržėsi pro jo lūpas, akys stulpu atsistojo.

— Kelkis ir eik! Tavo nuodėmės tau atleistos! — pridėjo.

Jokūbas tuojau atsikėlė ir tarsį iš naujo praregėjo. Apsidairė, dėkingomis akimis pažiūrėjo į mokytoją ir, parpuolęs ant kelių, ėmė jam dėkoti.

Baimė apėmė visus, ir jie kuždėjosi tarp savęs:

— Kas tai yra? Koks tai naujas mokslas?

— Jis su valdžia ir galybe paliepia nešvarioms dvasioms, ir jos išeina!

— Jis tikras pranašas!

— Dievo šventasis!

Tačiau dailidės sūnaus jų tarpe jau nebuvo. Jis, niekeno nepastebėtas, kažin kur dingo. Sinagogoje nebebuvo nė Jokūbo.

Gandas apie mokytoją ir Jokūbą greitai pasklido visoje Galiliejės šalyje.

3.1.14

RACHELĖ

Mano mielas, jeigu tu nori, aš apsakysiu tau savo gyvenimo praeitį. Sėskis priešais mane ir pasiklausyk. Aš kalbėsiu iš grynios širdies, nes taip trokšta tavo širdis, ir sakysiu tau žodžius, kuriuos atvirai tars mano burna. Mano apsakymas tarpais vėl skaudžiai sukrės man širdį, bet aš bandysiu kalbėti ir sakyti tau neilgo dar mano amžiaus išgyventas dienas ir valandas. Sakau — išgyventas, nes juk ne visą laiką mes išgyvename, o tik labai trumpas akimirkas, palyginus su visu mūsų buvimu šiame pasaulyje...

Aš augau vienoje mažoje Europos šalyje su puošniomis upėmis ir ežerais, su žalsva jūra ir gelsvais tos jūros pakrančiais, su žaliuojančiomis ūkininkų sodybomis ir kukliais miestais. Kadaisė ta šalis buvo didelė ir galtinga, ir daug žemės valdovų akių buvo į ją nukreiptos. Deja, nelemto likimo dėka ji sunyko, ir teliko jos tik vienas branduolys... dar mažiau. Bet aš norėčiau pasakyti, kad ta šalis ir dabar tebėra didelė, tiktai ne žemės plotais, ne žmonių milijonais, o sena ir nuostabia savo

kalba, gražiais papročiais ir žmonių svetingumu. Tai ten aš augau, toje šviesioje šalyje.

Mano tėvai buvo pirkliai ir gyveno nedideliame miestukyje prie didžiausios tos šalies upės. Buvau viena duktė ir turėjau tris brolius. Tėvai ir broliai labai mane mylėjo ir lepio, bet ir mokė eiti į gyvenimą.

Pirmutinis mano mokslas buvo išmokti savo tautos kalbą ir papročius. Antras mano mokslas buvo išmokti tos šalies žmonių kalbą. O tam daug pastangų ir nereikėjo: kaimynystėje daug buvo vaikų, kurie kalbėjo ana kalba. Mano tėvai leido mane su jais draugauti, ir, septynerių metų būdama, aš jau gražiai kalbėjau abiem kalbom.

Tada tėvai išleido mane į mokyklą. Mokykloje turėjau išmokti ir senosios mūsų protėvių kalbos.

Aš turėjau gabumų ir norėjau mokytis. Mano tėvai sakė, kad aš galėsianti būti gydytoja. O aš pati dar negalvoju, kas norėčiau būti. Man jaunystė žydėjo, ir aš džiaugiausi spalvingu savo pavasariu.

Mūsų mieste viena tebuvo gimnazija. Tėvai išleido mane į tą vienintelę, kurėjo visi tos šalies vaikai. Čia, neskaitant kitų mokslų, išmokau dar dvi svetimas kalbas. Dabar aš mokėjau penkias kalbas, o geriausiai iš jų — tos šalies kalbą, kur gimiau ir augau. Niekas nebūtų galėję pasakyti, kad aš nebūčiau buvusi tos šalies duktė.

Aš supanašėjau su tos šalies mergaitėmis,

kaip supanašėja dvi nevienokio lino drobės, patiestos šalia viena kitos baltinti. Tos šalies mergaitės buvo ir geriausios mano draugės.

Girdėjau sakant, kad aš graži. Iš motinos buvau paveldėjusi dailų liemenį ir lino sėmens plaukus, iš tėvo — rusvai mėlynas akis ir smulkius baltus dantis. Mano šypsena buvo tos šalies mergaičių šypsena, o jų šypsena priminė saulės šypseną, kai pavasario dienomis pažvelgia ji pro baltus pūkinius debesėlius.

Mes ruošdavom pasirodymus su vaidinimais. Mes šokdavom tos šalies tautinius šokius. Aš pasipuošdavau jų tautiniais drabužiais ir šokdavau, šokdavau... Man lėkė iš žiūrovų tiek pat meilių šypsnių, kiek ir kitoms tos šalies mergaitėms. Niekas nebūtų galėję pasakyti, kad aš ne jų sesuo.

Ar aš buvau patenkinta? O, taip, mano mielas! Aš buvau sužavėta. Aš džiaugiaus, aš krykštavau ir spaudžiau prie savo širdies tos šalies mergaites, kaip tikras savo seseris. Nelengva tau būtų suprasti, kaip mes mylėjomės.

Ne be to... ne be to, mielas: aš turėjau ir draugų. Iš jų tarpo, žinoma. Šaunių buvo berniukų, šaunių vyrų! Jų akys veriančiais žaibais žėrėjo, jų veidai kaito pavasario ryto aušros rausvumu. O jų jėga veržėsi iš visos jų išvaizdos, iš viso darnaus kūno.

Mano mielas, aš matau šešėlį tavo veide. Bet atleisk man: tu pats norėjai, kad apsačiau tau savo gyvenimo praeitį.

— — —

Kai baigiau septynias klases, į tą šalį įsiveržė svetima kariuomenė ir pastatė savo valdžią. Ta valdžia buvo vadinama raudonąja. Ji buvo kieta ir žiauri. Mes visi nuliūdome. Visą šalį apėmė nerimas, tarytum juodas grėsmingas debesis būtų pakibęs ant visų galvų.

Buvo tokių, kurie ir džiaugėsi. Man gėda sakyti: daugiausia džiaugėsi mūsiškių. Kiti ir pataikavo raudonajai valdžiai, ir tokių daugiausia buvo mūsiškių. Jie buvo spitri kaip kurmiai, kurie nemato saulės spindulių.

Mano širdis pasidarė baugi, baugi kaip ir tu, su kuriais buvau susigyvenusi, kaip su savo seserimis ir broliais, kaip su širdingais draugais.

Mes nustojome linksmai dainavę ir žaidę. Mes viską darėme verčiami, kaip tas šunelis, šokinamas per lazdutę, kad liepia jo šeiminkas. Šunelis peršokęs nesmagiai apsilaižo, o mes atsidūstam...

Praėjo visi metai. Per tuos metus daug sauvalių padarė raudonoji valdžia, neįmanomai žiauriai apiplėšė ir nuskriaudė visą šalį.

O vieną naktį... ginkluoti tos valdžios patikėtiniai, trunkydami ir laužydami namų duris, tūkstančius senų ir jaunų žmonių ir lopšeliuose gulinčių vaikelių kėlė iš miego, pusnuogius ir išsigandusius sodino į aklus vagonus ir be poilsio, be maisto ir vandens lašo vežė tūkstančius mylių į speiguotus kraštus, kad negalėtų gyventi ir išlikti...

Likusieji dabar pasijuto, lyg milžiniškas juodas paukštis būtų ant visos šalies ištlesęs savo sparnus, grėsmingai išsižiojęs ir visus besitaikstąs sudraskyti...

Vieną ankstybą rytą iškilo baisus karas. Iškilo karas, ir į tą šalį įsibrovė kita kariuomenė, atėjo kiti valdytojai. Jie atėjo kaip išvaduotojai, bet neatrodė meilūs. Mano gimtosios šalies (aš taip ir sakysiu — mano gimtosios šalies) gyventojai džiaugėsi, kad išvartyti anie, bet nesidžiaugė ir šitais, kuriuos vadino rudaisiais.

Mano tėvai pradėjo būkštauti, kad rudieji atėjūnai nekenė mano tautos. Aš niekur negalėjau eiti iš namų. Tėvai manęs iš akių nepaleido. Aš ilgėjausi savo draugių, bet negalėjau su jomis susitikti, negalėjau jų pasiekti.

Ir vieną kartą atėjo pas mane Ramutė. Tai kad apsidžiaugiau! Maniau, kad nuspausiu ją bemyluodama.

Bet ji atėjo nesmagi, susirūpinusi.

— Akele, — tarė man, — mieste gali kilti nemalonių įvykių. Eiva pas mane. Juk žinai, kokie nepalankūs rudieji...

Žinojau. Mes visi žinojome. Bet mano tėvai neleido manęs. Ramutė meiliai išbučiavo mane ir išėjo. Man rodėsi, kad aš mačiau ištryškusias ašaras iš jos akių. Aš sugrižau į savo kambarį ir apsiverkiau.

Tą pačią dieną daug vyrų ir moterų su-

rinko mieste rudieji ir sustatė gatvėje į eilę. Tuos žmones rudieji apkaltino, kad pataikavę ir tarnavę raudonajai valdžiai. Jų tarpe buvo daugiau mūsiškių.

Mano tėvai buvo susirūpinę ir išsigandę. Aš, šalto nerimo apimta, kiūtojai susigūžusi ir nežinojau, ką daryti. Dabar būčiau bėgusi pas Ramutę, bet man gailėjo tėvų. Motina neramiai vaikščiojo po visus kambarius, kur sustodama, kur prisėsdama. Tėvas sėdėjo po langu,ėjo į gatvę ligi namų slenkščio ir vėl grįžo atgal. Vieną kartą buvo nuėjęs pas kaimyną ir ilgiau užtruko. Motina dejuodama laukė, o kai sulaukė, tėvas nė vieno žodžio nepratarė ir vėl atsisėdo po langu.

Vakare išgirdom, kad juos visus sušaudė... tuos, kuriuos buvo suėmę ir sustatę gatvėje. Juos nuvarė į mūsų tautos kapines ir liepė išsikasti ilgą duobę. Paskui sustatė ant duobės krašto, kad nušauti jie patys įgriūtų į duobę. Bet pirmiau rudieji dar pasityčiojo iš jų: liepė tarp savęs pasipešti, o kas kitą nuveiksiąs, tas išliksiąs gyvas. Vieni pešės, kiti nenorėjo peštis. Galiausiai visus sušaudė, ir visi sugulė į tą patį kapą...

Mudvi su motina apsikabinova ir tylėjova dūšaudamos. Tėvas garsiai giedojo šventas giesmes ir protarpiais šaukė: „Adonai! Adonai!..“

Po valandėlės kažin kur krito bombos, kažin kur šaudė. Mudvi su motina stipriau apsikabinova viena kitą, o tėvas raudodamas

giedojo šventas giesmes ir šaukėsi Dievo. Aš patylomis verkiau, matydama ir girdėdama tėvo skausmą...

Ir vieną dieną jie atėjo į mūsų namus... du vyrai su šautuvais ant pečių, su rimbais rankose. Mano motina, dar jiems nematant, spėjo paslėpti mane po sofa. Jie klausė, kur kiti šeimos nariai, ir tėvas atsakė: „Išvažiavo“. Jie apėjo visus kambarius, lipo į palėpes ir rūsius. Paskui iškraustė visas spintas ir paėmė mūsų brangenybes. Tada pasakė tėvui ir motinai: „Eime!“

Tėvas nenorėjo eiti ir atsakė: „Aš nepaliksiu savo namų“. Tada vienas rudasis kirto jam su rimbų per burną, ir tėvas apsipylė kraujais. Motina puolė jam ant kaklo. Rudasis ir jai kirto per sprandą. Motina susmuko ant žemės. Aš aikelėjau, bet prarijau tą aikelėjimą, kad manęs neišgirstų. Ir išgirdau tėvo balsą: „Dukrele, saugokis!“ Jis pasakė man senąją mūsų tėvų kalbą, kad nesuprastų rudieji. Rudasis vėl kirto jam per burną. Tėvas sušuko: „Adonai!..“ Ir daugiau aš nei jo, nei motinos nebegirdėjau. Rudieji stumte išstūmė juodu pro duris ir nusivarė.

Dabar šokau prie lango ir mačiau savo tėvų nugaras. Tėvas norėjo dar atsigręžti į namus, bet rudasis kirto jam per galvą, ir tėvo galva nusviro. Juodu susikabino su motina ir, kaip sunkiausią našta nešdami, nusvyravo tolyn. Aš drebėdama verkiau...

Mano mielas, aš matau skausmą tavo

veide. Tu išbalęs, kaip išvasarota drobė. Bet atleisk man: tu pats norėjai, kad apsakyčiau tau savo gyvenimo praeitį...

Mano tėvai negrižo nei po valandos, nei po dviejų, nei po trijų. Visai nebegrižo. Aš visą naktį drebėjau ir verkiau, ir sunku man buvo sulaukti ryto.

Dabar miestiečiai pradėjo slankioti gatvėmis kaip šešėliai. Ir aš nemačiau tarp jų nė vieno mano tautos žmogaus. Aš jau nebegalėjau verkti. Menkai ir jėgų man tebuvo likę. Ką aš turėjau daryti, viena pasilikusi?

O jeigu rudieji vėl ateis į mūsų namus? Jeigu jie ateis patikrinti, ar nesugrižo mano broliai ir aš? Jeigu jie ligi paskutinio kampeilio išieškos visus namus?..

Mano krūtinėje nebeišsiteko širdis, o galva pasidarė nepakeliamai sunki...

Prie kitos gatvės, už mažo mūsų sodelio, gyveno viena dievobaiminga moteris, vardu Barborėlė. Nusiziūrėjau ramią valandėlę, apsisitaisiau prasčiausiais drabužiais, užsigobiau padėvėtą ir sušmelkštą skarelę ir patraukiau pas Barborėlę.

Radau ją vieną namie. „Tai mano laimė!“ sušukau ir puoliau jai į glėbį. „Vaikeli, vaikelī!“ glostė mane moteris. „Tu dar gyva! Anie jau visi po žemele...“ Aš su balsu pravirkau. Ir supratau dabar, kad ir mano tėvų nebėra...

„Tu čia negali išlikti“, tarė man Barborė-

lė. „Turi bėgti į kaimą pas ūkininkus. Ten saugiau tau bus, vargdienėle“. Apvilko mane kaimiškais drabužiais, pasuodino paakius, brūkštelėjo per veidus, užgobė prastą skarelę ir išleido. Išleisdama peržegnojo mane savo tikėjimo ženklų, nes tai buvo geriausias jos linkėjimas. Ir mačiau, kaip krutėjo jos lūpos: ji meldėsi už mane.

Kiek tik leido mano sveikata, aš drąsinaus ir tvirtu žingsniu žengiau į nežinomą kelionę, bet numanomu taku. Ašėjau į antrąjį nuo miesto kaimą pas stambų ūkininką Jeronimą, vadinamą Jarą. Jis buvo vyresnysis mano mokslo dienų draugas, dviem klasėm žengęs pirma manęs.

Pas Jarą jo vardo dieną būdavo pašokimai. Sueidavo vyresniųjų klasių mokiniai. Nueidavau su draugėmis ir aš, perėjus į vyresniąsias. Jaras būdavo išdidus, bet tai nekliudė mūsų draugystei. Aš jam patikau. Ir jis man patiko. Mudu nevengėva susitikti ir drauge pereiti per miestą...

Mano mielas, aš matau priekaištą tavo veide. Bet atleisk man: tu pats norėjai, kad apsakyčiau tau savo gyvenimo praeitį...

Jaras prieš dvejus metus buvo grįžęs iš kariuomenės ir dabar ūkininkavo. Buvo manęs studijuoti agronomiją, bet nelemti įvykiai sutrukdė. O kai ko aš ir nežinojau.

Radau jį kieme. Iš karto nepažino manęs. Bet kai nusismaukiau ant viršugalvio skarelę ir nusišluosčiau veidą, jisai nustebęs pažiūrėjo

į mane. Paskui nūsiskuko į šalį ir žiūrėjo kažin kur į tolį, lyg ten kuo susidomėjęs. Man pradėjo birti ašaros. Paskui, skersom dėbtelėjęs į mano pusę, jis pasakė: „Numanau: tu pasprukai nuo giltinės, bet aš nežinau, ar vėl nesusitiksi...“

Aš dar nesupratau jo. Stovėjau prieš jį susirūpinus ir kalbėjau, kaip į pažįstamą, kaip į buvusį draugą: „Jarai, tu žinai, kas dabar atsitiko. Ar negalėtumei mane paslėpti?“ Jis ironiškai nusišypsojo, napoleoniškai susidėjo rankas ant krūtinės ir smerkiančiu akių žvilgsniu žiūrėjo į mane. Aš nusigandau ir sušukau: „Jarai, kodėl tu toks?..“ — „Ar tu nežinai, kodėl aš toks?“ kietai atsakė jis. „Ar tu nežinai, kad tavo tautos žmonės buvo raudonųjų pakalikai? Ar tu nežinai, kad jie mane ir tūkstančius kitų mano tautiečių sukišo į kalėjimus, žvėriškai kankino ir pasmerkė mirti? Ar tu nežinai, kad aš tikrai per plauką teišsigelbėjau, kai šitų atėjūnų bombos sugriovė kalėjimo sienas? Ar tu nežinai?..“

Aš buvau pritrenkta. Aš drebėjau ir stengiausi suprasti, ką jis pasakė. O jis patylėjęs dar pridūrė: „Aš nekenčiu tavo tautos nei tavęs. Prapulka iš mano akių!“ Nūsiskuko ir nuėjo.

Geriau man būtų buvę, jeigu statiniu per galvą man būtų sudavęs, ne tokiais žodžiais apšaukęs. Aš raudodama išėjau iš jo kiemo...

Mano mielas, aš matau pikta liepsną tavo veide. Bet atleisk man: aš nebegaliu tylėti... aš nieko nenoriu nuslėpti...

Dabar aš ėjau tolyn ir tolyn. Ko greičiau, ko toliau nuo miesto ir nuo Jaro. Pasukau į mažus keliukus, virpėdama skubėjau ir žvilgčiojau į šalis, kaip zuikelis, skaliko išgąsdintas.

Praėjau daug žmonių, kiemuose ir laukuose bedirbančių, bet nė vieno iš jų neprakalbinau savo nelaimėje. Ką aš žinojau, kokios jų širdys! Dabar man rodėsi, kad nieko šviesaus nebėra šiame pasaulyje. Bet kur nors reikės sustoti...

Ir štai, jau daugel kilometrų praėjusi, pamaciau vyriškį, šieną bepiaujantį. „Padėk Dieve!“ pasakiau jam tos šalies papročiu. „Dėkui, dėkui!“ atsakė jis man. „O kodėl, moterėle, tavo balsas toks nesmagus?“

Buvau labai susijaudinusi, bet susivaldžius atsakiau: „Nesmagūs dabar laikai. Ir pats žinai“. — „Žinau, moterėle“.

Dabar atsiminiau ir jo vardą. Kai aš baigiau keturias klases, jis baigė septynias ir daugiau nebėjo. Mirė jo tėvas, ir jis turėjo likti ūkyje su motina. „Ignai“, tariau jam, „aš netekau savo tėvų...“ Ir pravirkau. „Tai kas tu tokia?“ paklausė jis ir priėjo artyn. Pažiūrėjęs man į veidą, nustebo. „Akele, kaip tu čia atsiradai?“ — „Dievo ranka mane vedė“, atsakiau jam.

Ignui nereikėjo aiškinti, kad ieškojau prieglobos. Jis tuojau pristatė mane šieną iš pradalgijų daužyti. O vakare abu parėjova namo: jis su dalgiu ant pečių, aš su grėbliu.

Kai mudu įėjova į sodybą, kurioje aš niekada nebuvau buvusi, pasijutau, lyg į kokią užvėją ar tvirtovę būčiau įžengusi. Tokia jauki atrodė ta sodyba.

Iš trobos išėjo moteris. Tai buvo Igno motina. Tą valandėlę mes visi sustojome. Moteris tylėdama žiūrėjo į mane ir sūnų. „Mama, paršivedžiau talkininkę“, pasakė jis. „Bet mes talkininkių, rodos, nereikalingi, sūnau“, tarė ji, ir jos balse pajutau priekaištą sūnui. „O kas dirbo, vertas ir vakarienės. Prašau“, pakvietė ji.

Mes įėjom į labai erdvų kambarį. Švarus, paprastai apstatytas. „O kuo talkininkė vardu?“ paklausė moteris. Ignas atsakė: „Mama, mes drauge kadais mokėmės, tik aš buvau trimis klasėmis aukščiau. Ji buvo labai gera mergaitė, visų gerbiama ir mylima. Mes ją vadinome Rankele arba Akele. Bet tikrasis jos vardas — Rachelė“.

„Kaip?“ staiga paklausė motina. „Rachelė? Juk tai žydė!“ — „Taip, mama“, atsakė Ignas, „žydė. Bet ji gerų tėvų duktė ir pati labai rimta mergaitė. O tu, mama, dabar žinai, ką daro su žydais...“ — „Tai kas, kad daro!“ griežtai atsakė motina. „Aš savo namuose žydės nenoriu!“

Man degė veidai ir padai, bet aš negalėjau pajudėti ir tebestovėjau vietoje.

„Mama“, prašė sūnus, „ją reikia išgelbėti. Pagalvok, koks skaudus jos likimas!“ — „Aš

nieko nenoriu galvoti. Kaip sutikai ją, taip paleisk!“

Kiekvienas jos žodis man aštriu dygliu vėrė širdį, bet aš negalėjau pajudėti iš vietos, lyg mano kojos būtų buvusios surištos. Tą valandėlę man geriau būtų buvę, kad būtų prasisvėrusi žemė ir prarijusi mane, ašaromis paplūdusią...

Mano mielas, aš matau rūstų šešėlį ir nerimą tavo veide. Bet atleisk man: tu pats norėjai, kad apsakyčiau tau savo gyvenimo praeitį. O mano širdis prisipildžiusi...

Igno motina tebepyko, visai nepaisydama sūnaus žodžių. „Žinok, vaike“, kalbėjo ji, „kad aš nė jokios tavo parvestinės draugės nepakęsiu savo namuose, o ypač žydės!“

Aš pravirkau su balsu, ir mano kojos atsiėjo bėgti. Bet Ignas sulaikė mane ir pasodino beverkiančią ir bejėgę. O motinai griežtu balsu pasakė: „Mama, prašau neįtarinėti ir tokių žodžių nesakyti! Neužgauliok jos ir manęs! Aš prašau nelaimėje gelbėti žmogų, o nekankinti skaudžiais ir nepelnytais žodžiais!“

Moteris mažumą atlyžo. Dabar ji kitaip apvertė kalbą: „Tu pats žinai, sūnau, kas per vieni tie žmonės. Aš negalėsiu užmiršti vienos dienos prekymetyje, kai buvo raudonieji. Mano pažįstama ūkininkė turėjo parduoti sviesto. Priėjo žydė ir pasikabino su pirštu to sviesto paragauti. Ta ūkininkė švari moteris, to paties sviesto paragauti turi čia pat atskirą gabalą, o tam ir pluoštą medinių mentelių. Ji

užpyko ant žydės ir pavadino ją kiaule. Už tą žodį išgirde supuolė daugiau žydų ir pradėjo... Palaukite, sakė, dar pusę metų: mes jūsų galvomis gatves grįšime; mes jus tokius gyvus nulupsim ir pasūdysim!.. O kiek per juos, vaikeliai, jau ir žuvo mūsų brolių, kiek Sibire kankinas!..“

Mano mielas, aš matau nustebimą ir pikta nerimą tavo veide. Bet atleisk man: tu pats norėjai, kad apsakyčiau tau savo gyvenimo praeitį, ir aš nebegaliu staiga nutraukti tų išgyvenimų, kurie atgijo mano širdyje. Leisk man pasisotinti praėjusia kančia, kad būsimųjų dienų šviesa būtų juo skaistesnė.

Į motinos kaltinimus Ignas ramiai atsakė: „Mama, labai labai seniai žydų tautos gyvenimo sąlygos išugdė jiems keršto ypatybes. Tų ypatybių tebėra likę ir dabar. Bet juk nevisi tokie. O ir mūsų tarpe pasitaiko niekšų. Per skaudus buvo ir tos ūkininkės žodis žydei. Atsileisk, mama. (Jis pabučiavo jai į ranką). Pamanyk, mama, kad taip tavo duktė... viena be saviškių ir be namų pasiliktų maištingame pasaulyje! Pamanyk, mama... Ir ką ji kalta, kad — žydė! Ne pati savo valia parėjo į šį pasaulį, nepasiskyrė. O Dievas, mama, ir jų ir mūsų tas pats. Jis liepė mylėti artimą... Tu pamatysi, mama, kokia gera šita mergaitė“.

Mano mielas, aš matau ašaras tavo akyse. Tu sujaudintas. Ir aš nerami, apsakinėdama tau anuos savo išgyvenimus, tik jau nebegaliu sustoti...

Kaip aukso varpo balsas nuskamba man ausyse anie Igno žodžiai: „Pamanyk, mama, kad taip tavo duktė... viena... maištingame pasaulyje!.. O Dievas... tas pats...“

Po sūnaus žodžių moteris valandėlę tylėjo. Paskui prisiartino prie manęs, atsisėdo šalia, apkabino mane per pečius ir ėmė glostyti. Aš tebeverkiau, tik dar gaudžiau. „Neverk, vaikel“, ramino ji mane. „Tu neprapulsi pas mus. Neverk...“ Ji kalbėjo dabar taip, lyg kitą balsą būtų įgavusi. Kur dingo ana, kuri taip skaudino pirmiau mano širdį?..

Ir aš supratau, kad ji nėra piktos širdies, tiktai kaip išmanydama gynė savo namų ir savo tautos garbę. Ji negalėjo būti piktos širdies, tokį sūnų užauginus.

Po valandos mes valgėme vakarienę. Dabar aš buvau šiek tiek apsipratus ir kartais galėjau nusišypsoti. Ignas ir jo motina rūpestingai mane vaišino. O po vakarienės visi trys aptarėme, kur ir kaip man reikės slėptis. „Šią naktį, Akele, tau nėra ko bijoti“, tarė Ignas. „Ramiai galėsi nakvoti seklyčioje. O paskui pažiūrėsime...“

Ir aš apsinakvojau. Pirmą kartą kaip gyva tolimam kaime. Ramutės namuose daug kartų esu buvus ir nakvojus, bet tai buvo mano draugė. Kaip dabar būčiau norėjusi būti pas ją! Nors valandėlę, nors pasimatyti! Deja, jos namai per arti buvo prie miesto...

Ir šitais žmonėmis dabar pasitikėjau. Igno motina gražiai paklojo man lovą seklyčio-

je, paglostė mane ir pasakė: „Pavargai, vaikeli. Gulkis, pasilsėk, išmiegot. Ir rami būk. Aš juntų kiekvieną šuns amtelėjimą, kiekvieną pelės krepštelėjimą. Ir Ignas jautrus. Būk rami“. Aš prisiminiau savo motiną, ir man grau du pasidarė. Moteris dar paguodė mane, pasakė labanakt ir išėjo.

Neilgai tebėgiojo mano mintys po nese niai prabėgusį laiką, po gimtuosius namus. Užmigau ir nežinau, kuriuo laiku pasapnavau baugų sapną: rodos, einu keliu, o man priešais atbėga išsišiepęs didelis juodas šuo. Aš išsi gandai ir pasibudau. Bet nusiraminusi tuojau vėl užmigau. O prieš rytą pasapnavau motiną. Ji skaitė šventas knygas ir verkė. Iš akių jai biro ašaros ir tankiai ritosi per veidus, kaip perliniai karoliukai. Priėjo prie jos tėvas, už vertė knygas ir padėjo į lentyną. Man parūpo, ko verkia motina, ir aš pasibudau. Ką tik iš aušęs buvo rytas. Aš daugiau nebeužmigau, bet jaučiaus išmiegojus ir pasilsėjus.

Netrukus ant pirštų galų įėjo Igno moti na. Pamačiusi mane atsimerkusią, nusišypso jo ir prašneko: „O aš maniau, kad dar miegi išvargus. Bet jau ir kelkis. Dievas žino, kas ga li užklysti“. Aš tuojau atsikėliau.

Tą rytą pasaulis man giedresnis atrodė, ir aš daugiau pajutau savyje jėgos. Po pusry čių Ignas pasakė, ką sugalvojęs, kaip mane slėpsias.

Dabar aš jau niekur neturėjau rodytis. Sutarėm ženklus, kada pavojus, kada kur slėptis.

Po trijų dienų aš turėjau nuolatinę buveinę.

Klojime buvo visas galas ruginių ir kvietinių šiaudų. Po tais šiaudais prie vienos sienos Ignas išpešė didelį urvą ir padarė slėptuvę. Tos slėptuvės vidus buvo paremtas lentomis, o vienas galas aukštesnis, kad galėčiau atsistoti. Ten įnešė suglaudžiamą lovele ir patalyne. Įeinamąją angą užkimšo šiaudų pundu, kad neliktų nė jokio įtarimo. Tai vasarai buveinė. Žiemai jis turėjo kitą planą.

Pirmąjį vakarą, mane atlydėjęs, Ignas padavė kišeninę lemputę, įleido į slėptuvę ir paklausė: „Ar galėsi čia gyventi?“ Aš apsidairiau ir tylėjau. „Čia tau saugu bus, Akele. Būk rami“, tikino jis mane.

Ką turėjau atsakyti? Gerai. Čia mažiau buvo, kaip kalėjimas ir mirtis.

„Kol apsiprasi“, sakė Ignas, „aš gulėsiu viršuje ant šiaudų. Žinosi, kad aš čia pat. Ir telefoną įtaisiau. Štai kyšo galas vamzdžio. Kai norėsi ką pasakyti, pabarškink atsargiai į vamzdį, aš išgirsiu ir pasiklausysiu. O kalbėk tiktai pašnibždomis“.

Pasakė labanakt, skylę užkišo šiaudiniu kamščiu ir nuėjo. Dabar aš viena pasilikau tamsiame urve. Čia turėjau gyventi ir kažin ko laukti. Aš laukiau išsigelbėjimo.

— — —

Klojimas buvo senas, iš apskritų rąstų. Tarp rąstų buvo plyšių. Pro tuos plyšius skver-

bėsi į vidų šiokia tokia švieselė. Aš galėjau numanyti, kada diena, kada naktis.

Tą pirmąją naktį ilgai iš vakaro neužmigau. Negalėjau užmiršti savo tėvų ir namų. Nieko nežinojau ir apie tris savo brolius. Ar begyvi ir jie?..

Niekam negaliu pagelbėti. Ir mane štai kiti slepia. Prisimenu paskutinius tėvo žodžius: „Dukrele, saugokis!“ Lyg testamentas man dabar tie jo žodžiai...

Mąščiau ir mąščiau gulėdama. Po kurio laiko girdžiu — kažin kas krebžda šiauduose: vienoje vietoje, kitoje... Tyliu, nė nealsuoju. Tebekrebžda. Dar palaukiu. Nenustoja.

Pasikeliu iš savo guolio ir barškinuos į vamzdį. „Kas yra, Akele?“ klausia Ignas. „Kažin kas krebždinas prie manęs“, sakau jam. „Nebijok — tai pelės!“ nuramino mane. O aš visa nusipurčiau. „Ignai, o jeigu jos ateis į mano lovą?..“ — „Ir tada nebijok — nubaidyk.“ — „Bet aš negaliu pamanyti, Ignai, kad pelė ateitų į mano patalą!“ — „Nubaidysi. Tu turi apsiprasti, Akele!“ — „O, Ignai! Ar tu nieko negali padaryti, kad čia nebūtų pelių?“ — „Nič nieko, Akele. Turi apsiprasti.“ — „Man šiurpu, Ignai!“ — „Ar tu nori, kad aš ateičiau ir visą naktį saugočiau tave?“ — „Ne, Ignai“. — „Tai ir gerai, Akele. Pelės nieko pikto tau nepadarys: jos nei raudonieji, nei rudieji. Miegok“.

Daugiau jis nekalbėjo. Ir aš turėjau apsiprasti. Aš dabar sakiau: pelės dar ne mirtis.

Taip apsigyvenau ir apsipratau toje slėp-
tuvėje. Nugalėjau save. Turėjau nugalėti. Aš
norėjau išlikti ir gyventi.

Kartais Igno ar jo motinos sargyboje iš-
lįsdavau į klojimo aslą pamatyti dienos švie-
sos. Atsargiai pro duris ar pro langelį pažvelg-
davau į tolį. Koks gražus man dabar atrodė
pasaulis! Ir visada gražus, tik žmonės jį su-
darko...

Vieną vakarą nespėjau sumerkti akių, iš-
girdau lėktuvus užiant. Kieno jie? Kur lekia?
Ką darys? Barškinu Ignui, sakau jam: „Ignai,
ar tu girdi?“ — „Girdžiu“, sako jis. „Keliuos ir
einu žvalgytis. Nesirūpink“.

Aš ir pasitikiu juo. O lėktuvų garsas arti-
nas ir artinas. Staiga — dunkst, dunkst... ke-
lis kartus pagretom. Ir vėl mane nerimas su-
ėmė. Atsisėdau lovoje ir nežinau, ką daryti.
O širdis spurdėte spurda. Tiktai vėl — bum,
bum, bum! Sudrebėjo žemė, susiūbavo mano
lovelė ir visas klojimas. Aš graibausi savo dra-
bužių, bet negaliu jų nutverti. Ir vėl — bum,
bum, bum! Rodos, visai ant mano galvos. „O,
Adonai! O, mano tėvų Dieve! Gelbėk mane,
saugok mane!“ šaukiu ir meldžiuos, o mano
rankos dreba, ir aš visa drebu. Nutveriu savo
drabužius, bet nesučiupinėju jų ir negaliu ap-
sivilkti. Pagaliau užsimetu nuo lovos apklotą
ir neiškentus išlendu.

Išlendu ir pamatau pro duris — raudon-
nuoja. Tai jau degam! O kur Ignas? Kodėl jis
mane paliko? Puolu pro praviras duris į kie-

mą... Ignas nutvėrė mane už pečių ir įstūmė atgal į klojimą. „Neik!“ šnibžtelėjo man į ausį. „Prie trobos kaimynas su motina kalba. O tu nebijok. Žiūrėk — anam kaime gaisras. Ten buvo rudųjų divizijos štabas...“

Jis vėl įkišo mane į slėptuvę ir pasakė: „Kai bus pavojus, aš tau pasakysiu“.

Sugrižau ir atsisėdau ant lovelės. Ar man gultis dabar? Ar nusiraminti? Ar visiškai pasitikėti Ignu? Gerai, pasitikiu. Bet dar nenoriu gultis. Dar mano širdis nenurimus. Ir, rodos, per aukštai sėdžiu. Nusileidžiu į šiaudus ir sėdžiu susigūžusi, kaip skalikų pabaidyta kurapkėlė.

O, Dieve! Vėl girdžiu — ūžia... vėl ūžia! Taip sunkiai sunkiai ūžia, lyg visą pragarą nešdami... Kur dabar jie lekia? Ką dabar darys?..

Aš laukiu, laukiu, ir tas akimirkų laukimas į amžius ištįsta...

Ir vėl — bum, bum, bum! Susiūbuoja žemė, sudrebu ir aš visa, tik ne savo drebėjimu, o nuo baisaus sprogimo. Matau, kaip pro menkus sienos plyšelius žybtelėja šviesa.

O jeigu jie neatpažins nužiūrėto taikinio ir visur aplinkui pradės bombarduoti?..

O, mano tėvų Dieve! Kodėl tu mane taip skaudžiai bandai? Kodėl tu mane kankini, tokį mažą padarėlį? Štai aš čia, svetimam kampelyje kuklią prieglobą radusi, trokštu išsišlapstyti nuo pikto žudiko akių, o gal ir čia jauną savo gyvybę prarasiu! Ar ne geriau man

būtų buvę, tėvo namuose pasilikus, raina ka-
tele jo rūsiuose lindojus ar drauge su jais iš-
ėjus ir vienam kape paguldžius jauną savo
galvelę!..

Mano mielas, aš matau skausmą ir gilią
užuojautą tavo veide. Tu kenti drauge su ma-
nim. Bet atleisk man: tu pats norėjai... ir aš
noriu viską tau apsakyti...

Nežinau, ar ilgai kentėjau ir meldžiaus.
Išgirdau žingsnius. Tai buvo Ignas. Prasikimšo
urvą ir pasakė: „Labanakt, Akele. Viskas nu-
tilo. Rudieji nuleido vieną raudonųjų bombo-
nešį. Liepsnodamas nukrito. Tas daugiau ne-
beskraidys ir tavęs nebegąsdins. O aš čia pat,
kaip visada“.

Jis tuos žodžius pasakė taip paprastai, lyg
būtų pasakojęs apie nubaidytą vilką nuo avių
bandos. O aš atsiguliau ir užmigau.

— — —

Praėjo vasara, atėjo rugsėjo mėnuo. Vie-
ną popietę Ignas pasakė man, kad rudieji kra-
to sodybas. Ar kas skundžia, ar patys ką nors
pamano... Išgirdusi tai, susigūžiau, lyg rodėsi,
kad mažesnė pasidarysiu. Ir dabar juo labiau
ėmiau saugotis, kad manęs nė pelėdos akis ne-
matytų.

Ir vieną kartą išgirdau raitelius kieme.
Mano širdis sudrebėjo. Aš girdėjau vaikščio-
jant, kalbant ir bruzdant namuose. Ir prie klo-
jimo išgirdau svetimų vyrų balsus. Jie atsida-
rė duris ir įėjo į vidų. Vaikščiojo, trepsėjo.

Paskui išgirdau šunis cypiant ties mano gūšta. Kažin kas pradėjo pešti šiaudus. Man rodėsi, kad mano širdies gysleles tąso... Pagaliau ištraukė kamštį, kuriuo buvo užkimšta mano slėptuvė. Šunes pradėjo loti, įkišę galvas į mano urvą. Man pasidarė karšta krūtinėje, galvoje ėmė spengti, ir aš nustojau girdėjus...

Mano mielasis, tu išbalai. Atleisk man, kad aš taip smulkiai viską pasakoju. Bet juk tu pats norėjai, kad apsakyčiau tau savo gyvenimo praeitį, o aš jau nebegaliu sustoti, kaip laivas audrotie vėjo genamas...

Tur būt, Ignas išnešė mane iš urvo. Aš atsibudau klojimo asloje ant šiaudų ir pamaciau tris rudais drabužiais ginkluotus vyrus. Prie jų lekavo du dideli šunes.

„Šaunus paukštelis!“ tyčiojosi vienas rudis. Ir sakė Ignui: „Tai tu, vyruti, jai gūštele padarei. Ar nežinojai, kad mes tos tautos žmones šalinam?“

Ignas tylėjo. Jo motina šalia verkė.

„Jau merga bus atsigavus“, pasakė vienas rudis. „Eime!“

Jie paėmė mane ir Igną. Jo motina raudodama apsikabino sūnų, bet vienas rudis sukirto jai rimbu per nugarą, ir moteris išvirto ant žemės. Ignas griebė ją kelti, bet ir jam kirto su rimbu.

„O, Dieve, Dieve, gelbėk mus!“ šaukė moteris, mums nueinant. O aš jai sušukau: „Sudieu, motinėle! Dovanok man!“ Į tą žodį rudis sukirto man per pečius. Ignas ėjo šalia manęs

degančiais skruostais, ir išgirdau, kaip jis su-
sivaldydamas neramiai atsiduso.

Aš nepratus buvau toli eiti, o per ilgoką
buvimą slėptuvėje juo labiau atpratau. Jie
buvo raiti, o mudu pėsti. Reikėjo nueit į mies-
tą. Gal pusę kelio nuėjau ir pradėjau svyruoti.
Rudžiai ragino mane ir kelis kartus užkirto,
bet tai nepadėjo, tik dar labiau silpau ir paga-
liau visai išvirtau iš kojų. Tada rudžiai įsakė
Ignui nešti mane. Ignas paėmė ir norėjo mane
nešti, bet aš įsikibau jam į parankę ir šiaip
taip vilkau savo kojas.

Ignas tylėjo kaip žemė. Aš laikiaus jo ran-
kos ir jutau jo jėgą, kelte keliančią mane. Lyg
protestuodamas prieš baisią prievartą, jis
tvirtu žingsniuėjo galvą iškėlęs, pasidairyda-
mas į gimtuosius laukus ir puošnias sodybas.
Aš žvilgčiojau į jį, ir mano jėgos augo.

Mieste mudu išskyrė rudžių sargybos kie-
me. Aš spėjau pasakyti savo draugui: „Mielas
Ignai, atleisk man!“ Jis pažvelgė į mane gied-
riu žvilgsniu ir atsakė: „Būk laiminga, Akele!
Drąsinkis ir pasitikėk!“ Rudis tvokstelėjo jam
šautuvo gulbe per nugarą ir nusivarė. Man šir-
dis suvirpėjo. Paskui pasidarė labai liūdna
ir neramu.

Mane uždarė į daboklę, ir aš buvau visai
viena, tik sargas — už durų. Kaip ilgai čia ma-
ne laikys?..

Aš troškau pamatyti nors vieną savo drau-
gę. Ir nežinau, ar kas mane matė, ar toks šir-
dies nujautimas... Pavakariais išgirdau už

durų moterišką balsą ir tokį, rodos, pažįstamą! Mano širdis ėmė šokinėti krūtinėje.

Sargas atrakino duris, ir aš pamačiau savo draugės Dalelės mamą. Apsikabinau ją ir gaudžiai pravirkau. „Kur Daliutė, kur kitos mano draugės?“ verkdama klausiau. „Jos visos susirūpinusios ir iš tolo lenkiasi miesto“, atsakė moteris. „O, miela ponია, aš nežinau, kas man bus!“ skundžiausi jai virpėdama. „Raminkis, Akele“, tarė ji, vadindama mane visų įprastu vardu: „Turėk viltį. Dievas galin-gesnis už žmones“.

Sargas paragino ją išeiti. O, Dieve, kokios greitos tos valandėlės!.. „Miela ponია“, sakau jai, „pasveikink visas mano drauges. Aš jų neužmiršau. Aš jų niekad neužmiršiu. O mano štai koks likimas!..“

Ji išėjo su ašaromis akyse. Ir išėjo, rodos, lyg neviena, o su ja drauge daug mylimų vardų...

Rytą anksti mane išvežė. Rudieji nuvežė į savo valstybę. Bet nebuvo čia jų žemė, o tik jų užgrobtą ir valdomą. Tai buvo kraštas tos žemės, kur aš gimiau ir augau, kur geriausią savo jaunystę praleidau. Rudieji nuo amžių grobė, ir niekada jiems nebuvo soties. Taip jie ir dabar pakėlė karą, panūdę dar daugiau svetimų žemių ir turtų...

— — —

Mane uždarė į getą. Ten besą daug mano tautos vyrų ir moterų bei mažų vaikų. Iš pradžios nudžiugau, juos pamačiusi, paskui pra-

dėjau verkti. Tokia įskaudus jau buvo mano širdis. Moterys ramino mane ir guodė, o ir pačios dar nežinodamos savo rytojaus...

Mažumėlį nusiraminiusi, pasipasakojau, kaip išlikau mieste, kaip slėpiausi kaime ir kaip rudžių šunes mane surado. „O!“ dejavo moterys. „Jie mus žudo. Jie nenori, kad mes gyventume šiame pasaulyje!“

Kitą dieną rudžiai visus, o drauge ir mane išvarė į darbą. Mes turėjome valyti sugriautus namus ir gatves, nešioti plytas, kasti žemes ir rinkti geležis. Aš nepratus buvau tokių sunkių ir aštrių darbų dirbti: iš pirmos dienos mano rankos pasidarė pūslėtos. O kitą dieną iš griūvančios sienos išslinkusi aštri geležis sužeidė man koją. Pradėjau šlubuoti. Susižeidusių buvo ir daugiau, bet rudžiai to nežiūrėjo: vis tiek reikėjo dirbti. Tik mano laimė buvo kitokia.

Jau kelintą rytą kaiėjau gatve šlubuodama, iš vienu namų išėjo moteris, prisiartino prie manęs ir paklausė: „Mergaite, kodėl tu šlubuoji?“ — „Labai susižeidžiau“, atsakiau jai. „Man tavęs gaila“, pasakė ji, galiuką eidama šalia manęs. „Kaip tu vadinies?“ Pasisakiau. Ji pakartojo mano vardą pavardę, palinkėjo man sveikatos ir nuėjo sau.

Kai vakare sugrižau į getą, mane pašaukė į raštinę. Ten radau tą pačią moterį. „Aš tave paimu į savo namus“, tarė ji. Aš dar nesupratau ir žiūrėjau į ją didelėmis akimis. Tuo tarpu rudis davė mudviem pasirašyti tokį raštą, ir mudvį išėjova.

„Kur jūs mane dėsité?“ paklausiau tos moters. „Nebijok, mergaite“, atsakė ji. „Tu būsi pas mane ir padėsi man namų apyvokoje. Matai, aš sena, o mano namai dideli — pagelbėsi man. Aš manau, tau geriau bus nekaip getoje“.

Aš dar netikėjau ir nežinojau, ar man džiaugtis, ar liūdėti.

Kai parėjova į jos namus, ji padavė man švarius baltinius, gražią suknelę, kojines, batų ir parodė vonią nusimaudyti. Aš nusišypsojau jai, bet tuo pat sykiu graudumas suspaudė man širdį, ir aš apsiverkiau. Moteris paglostė mane ir pasakė: „Aš suprantu tavo ašaras, mergaite. Bet dabar tikėkimės — tavo vargai bus pasibaigę“.

Mano mielas, aš matau, kad ir tu sujaudintas. Bet atleisk man: aš nieko nenoriu išimti iš to, kas yra buvę...

Kam dar turėčiau daugiau apsakinėti! Pas ją buvau kaip duktė. Ir skaudama širdžia prisimindavau savo tautiečius getoje. Mano globėja kasdien eidavo jų pasitikti ir niekdėle įduodavo maisto. Man patarta buvo nesiartinti prie jų. Tik iš tolo galėjau matyti. Tada norėdavau sušukti jiems patį geriausią žodį, koks galėjo būti žmogaus kalboje. Deja, aš nebuvo visai laisva, ir mano burna turėjo būti užčiupta...

Po trejų metų raudonieji vėl pradėjo stumti atgal ruduosius. Rudeniop artinos ir į

mūsų miestą. Jau vieną kartą subombardavo tiltą per upę. Visas miestas išsigando. Šimtai, o gal ir tūkstančiai ėmė ruoštis bėgti.

Pradėjo ruoštis ir mano globėja. O neturėjo nei mašinos, nei arklių, tik šiaipjau gražaus turto. Visą dieną ruošėvos ir dėjova, o vakare pasišaukėva automašiną, ir nuvežė mudi su daiktais į geležinkelio stotį.

Stotyje stovėjo keli traukiniai keleiviams. Pilniėjo tolyn į šalį, tušti laukė. Sumišimas, santūrus triukšmas. Viskas vyksta patamsyje, vos numanai kur eiti ir ką veikti, ir kaktomus susitinki kitą žmogų, lyg šešėlį vaiduoklių karalystėje...

Laimingai įsėdova į vieną traukinį drauge su kitais. Dešimta valanda. O mums pranešė, kad mūsų traukinys teišeis tiktai pirmą valandą naktį, nes pirmiau veža kariuomenę, o tos daug užplūdo. Mums buvo neramu. Įmanę patys būtume stūmę traukinį į vakarus.

Po valandos nuvedė mus į šalį ir pastatė į atsarginius bėgius už stoties. Gretimai pastatė ir dar du tokius traukinius. Mes nevieni ir raminauės nors tuo mažu pajudėjimu.

Naktis graži, žvaigždėta. Pasižiūriu pro langą — taip gyvai mirksi žvaigždelės, tiek daug jų, lyg norėtų pašviesti tam skurdžiam žemės plotui, kur mes visi atsidūrę patamsyje, kur nevalia nė mažiausio žiburėlio užsižiebtinepridengto...

Mano globėja sėdi kampelyje ir snūduriuoja. Jaučiu ir girdžiu, kad snūduriuoja. Ji

pavargus. Bet atsigulti nėra vietos. Daug žmonių stovi vagone. Kiti pasikaitydami sėdi — taip prikimštas visas traukinys žmonių ir daiktų.

Staiga — aliarmas. Šiurpiai banguodama kaukia kaukynė, lyg milžinas žvėris, pamatęs medžiotojus. Visas vagonas sujuda subruzda. Visi bėga į slėptuvę, retas tepasilieka. „Bėk ir tu, vaikeli“, ragina mane geroji mano globėja. „Bėk. Aš čia viena pasiliksiu. Man per sunku. Gal Dievas bus gailestingas...“ — „Ne“, sakau. „Ir aš pasiliksiu“. O ji man sako: „Tu jauna, vaikeli, tau visas gyvenimas dar...“

Bet aš neišėjau su visais. Atsisėdau šalia jos ir apsikabinau ją. Ir išgirdau — jau ūžia... Jau sprogsta pirmosios bombos... Artyn, artyn... „Viešpatie, saugok mus!“ su balsu meldžiasi moteris. Patylomis ir aš įsijungiu į jos maldą. Juk Dievas vienas... tas pats... O čia jau žemė dreba, siūbuote siūbuoja. Aš labiau glaudžiuosi prie jos ir užsimerkiu. Bet ir užsimerkus matau raudoną grėsmingą šviesą. Bombų sproginimas nenutrūksta...

Tikriausiai netruko dviejų minučių, o atrodė, kad niekada nesibaigs... Ir aš nežinau, kas atsitiko, tik pajutau, kad neįprasta oro srovė palietė mano veidą, ir aštrus dūmų kvapas užėmė burną. Aš gulėjau ant kietų daiktų, šalia manęs dejavo mano globėja. Raudona šviesa švietė nuo gaisrų, ir aš pamačiau, kas mums atsitiko. Mūsiškis ir aplinkui kiti vagonai buvo sudraskyti. Mano globėjai sruvėjo iš

kaktos ir veido kraujas. Aš jutau keliose vietose skausmus ir negalėjau pajudinti savo prispaustų kojų. Šalia mudviejų gulėjo nebegyva kruvina moteris, o aplinkui — daugiau nebegyvų ir dejuojančių.

Aš dar galėjau išvaduoti savo kojas. Viena buvo kruvina, bet aš galėjau atsiklaupiti. Padėjau atsisėsti savo globėjai. „Dabar man gerai“, tarė senutė. „O kaip tau, vaikeli?“ — „Ir man gerai, močiute. Mudvi laimingos“.

Paėmiau švarutę skarelę ir ėmiau tapnoti kruviną jos veidą ir kaktą. Buvo keli pradrėsimai. Nesusivokiu, ką daugiau daryti. „Nesirūpink, vaikeli“, sako senutė. „Kai atšauks pavojų, ateis mūsų gelbėti...“

Į tą jos žodį ir atšaukė. Man lengviau pasidarė. Pažiūrėjau į šalį. Daug nebegyvų ir sudraskytų žmonių. Vienas vyras be kojų rėplioja ant rankų ir garsiai šaukia: „Mein Sohn, mein Sohn, wo bist du?“ Aš glaudžiuos prie savo globėjos, o ji glosto mane ir sako: „Rimk, vaikeli, rimk. Tai — karas...“ Aš girdžiu daug dejuojančių ir verkiančių — net širdį plėšia.

Vėl pakeliu akis. Kruvinu veidu moteris kyla iš laužo, klaupias ant kelių ir staiga sušunka baisiu balsu, lyg pamišusi. Ji pasigriebė iš laužo... mažos mergaitės galvelę, glaudžia prie savęs ir drebančiu balsu dejuoja: „Ooo!...“ Tarytum jos širdis plyšta... Pasijutau, kad man karšta krūtinėje, ir darosi tamsu...

Atsibudusi pamačiau jauną moterį su balta kepuraite, paženklinta raudonu kryželiu. Ji

davė man atsigerti ir liepė pagulėti, o pati nuėjo prie kitų. Šalia manęs sėdėjo aprištu veidu mano globėja ir glostė mane. Aplinkui dar tebebuvo raudona šviesa, ir aštrūs dūmai tebegraužė akis ir gomurį. Arti ir toli buvo girdėti daug balsų, neramių ir verkiančių, ramių ir veikiančių. O aš miegūsta ir bejėgė...

Mano mielas, tu išbalęs kaip drobė. Tu kenti drauge su manim. Bet atleisk man: aš norėjau tau pasakyti, kodėl mano jaunos tiek daug pabalusių plaukų galvoje...

Bet dabar jau ramu. Rytui brėkstant, mus pakrovė į kitą traukinį, ir mes išvažiavom į vakarus. Palikom tą miestą, kur per vieną trumpą valandėlę daug kraujo buvo pralieta, daug gyvybių ir sveikatos prarasta, daug širdžių sugelta, daug ašarų išlieta, o aš — du kartus išgelbėta...

Mes važiavom. Važiavom ir žiūrėjom į vieni kitus tylėdami, lyg neatpažindami savęs nei kitų, lyg nežinodami, kad gyvi tebesame šiame sopulingame pasaulyje...

Mus toli nuvežė. Mano globėja apsigyveno dideliame pajūrio mieste. Čia ji turėjo pažįstamų ir išigijo draugų.

Deja, šiame krašte kita kariuomenė siautėjo ore ir kelis kartus griovė mūsų miestą. Mes gyvenome miesto pakraštyje ir turėjome saugią slėptuvę. Bet, ajai, daugely vietų tvirtiausios mūrai griuvo ir giliose slėptuvėse gyvus laidojo tūkstančius žmonių...

Mes išlikome. Po pusės metų atėjo kariuomenė, nugalėjusi rudošius. Tuoju pasibaigė ir karas. Džiaugiaus, kad atsivėrė keliai į planetą pasaulį. Giliai gaivino mane mintis, kad susirasiu saviškių. Susiradau giminių.

Ir atsisveikinau su savo globėja. Atsisveikinau kaip su motina, kaip su senąja močiute, o ji su manim — kaip su dukteria. Abi verkėva.

Bet ar gana tiek tepasakius? Aš nežinau, kodėl tokia mano širdis: aš lengviau apsakinėju vargą, o nerandu žodžių, kaip galėčiau apsaityti savo gerąsias dienas. Atleisk man, mielasis, kad aš negaliu tavęs taip nudžiuginti, kaip užduodu širdį ir nuliūdinu. Tik nedaug jau man beliko apsakinėti. Pasiklausyk dar.

Štai dabar jau aš aukštos civilizacijos šalyje, laisva, turtinga ir... rami... kiek galima būti ramiai, išgyvenusiai didžių sukrėtimų ir nelaimių. Sėdžiu prieš tave ir pasakoju, nes tu pats norėjai... O gal jau gana to, ką pasakiau? Ne. Mano širdis nebus dar patenkinta, jei nepridursiu daugiau kelių žodžių, grįžus į praeitį.

— — —

Kas buvo ta moteris, kuri išgelbėjo mane sužeistą ir globojo iki paskutinio išsigelbėjimo? Nežinau. Ji man — nežinomoji. Bet ir artima kaip motina. Man gailėjo ją palikti, o ji sakė: „Vaikeli, mano amžius — diena, tavo — visi metai. Eik į pasaulį, į saviškius, susirask savo dalį ir būk laiminga“. Aš ir išėjau jos palaiminta.

O kur Igno motina? Nežinau. Ji pasiliko

savo ūkyje, verkdamą ir kentėdamą per mane. Kas paguos ją? Kas nuneš jai nors krislelį džiaugsmo? Aš galiu nusiųsti jai brangių dovanų, bet ar to ji laukia?.. Ar grįžo sūnus? Nežinia. Stiprus ir drąsus buvo vyras. Rudžiams tokių reikėjo... kad dirbtų pačius sunkiausius ir juodžiausius darbus. Aš noriu tikėti, kad laimė jo neapleis, kaip manęs neapleido. Norėčiau apie jį žinot. Bet ir vėl nubaidau nuo savo palangės balandį, kuriam pamatau įduoti keiliais degančiais žodžiais parašytą laišką.

Mano širdis sudrebėtų, jei išgirsčiau jį žuvus ir amžinai palikus verkiančią motiną. Tegų gyvąs ir sveikas sugrįžta ir aukštai iškėlęs galvą įžengia vėl į gimtąją sodybą, kurioje ir aš buvau radusi laikiną prieglobą. Kas žino, gal per ten tiktai ir išėjau vėl į pasaulį ir išvydau šias dienas?..

Mielas Ignas. Nežinau, kuri mergaitė geresnio vyro galėtų norėti. Gal jis mane mylėjo. Ir saugojo, kaip akį kaktoje. Tik nuo pelių nenorėjo ginti. Bet... į mano urvelį ne vieną ir ne du kartus buvo atėjęs...

Mano mielasis, aš matau skaudų nerimą tavo veide. Bet atleisk man: tu pats norėjai, kad apsakyčiau savo gyvenimo praeitį, nieko neslėpdama. Leisk man pasakyti ir tuos pasakutinius žodžius.

Ne vieną ir ne du kartus buvo atėjęs. Atėjęs ir sėdėjęs kartais ištisas valandas be žodžio. Tada man ramu būdavo. Aš nebijodavau

pelijų ir užmigdavau. Nė nejudavau, kada jis vėl išeidavo.

Kartais ir kalbėdavo. O vieną kartą pasakė: „Rachele, aš pasiilgstu tavęs. Aš myliu tave“.

Valandėlę tylėjau. Aš ieškojau žodžio. „Ignai“, atsakiau jam, „aš to niekada nepamaniau. Pagalvok, ką tu kalbi!“ — „Aš pagalvojau, Rachele. Išsaugojęs tave vesčiau“. — „Liaukis, Ignai! Ką pasakytų tavo motina! Ką pasakytų mano giminės! Jei gu dar gyvi būtų mano tėvai, pagalvočiau. O dabar — ne, Ignai. Ne“.

Tą vakarą jis nieko daugiau nebesakė. Kitą vakarą paėmė mano rankas ir ėmė bučiuoti. Bučiavo rankas, veidus, lūpas... „Aš bijau, Ignai!“ sakiau jam, ir tryško man iš akių ašaros. Jis pajuto drėgną mano veidą ir pasiliovė. Ir ilgai dar pasėdėjo tylėdamas.

Daugiau nebeatėjo visą savaitę. Dabar aš bijojau jo. Bet ir ilgu man buvo be jo. Juk aš buvau tokia vieniša!

Sekmadienio vakare jis vėl atėjo. „Rachele, Rachele!“ kalbėjo jis. „Tu žinai, koks baisus dabar pasaulis ir kaip mažai jame tėra džiaugsmo. Štai aš noriu tave vesti, bet tu atsisakai, gal ir teisingai. Aš noriu tave mylėti... aš tave myliu, bet tu ginies mano meilės“.

Aš labai susirūpinau. Kas galėjo mane apginti! Aš jam sakiau: „Mielas Ignai, kam tu kalbi tokius žodžius! Aš prašau ir maldauju tavęs: palik mane“. — „Aš negaliu tavęs pa-

likti“, šnibždėjo jisai. „Aš jau kaip užburtas...“

Ir vėl pradėjo bučiuoti aistros pagautas. Jis nuvilko paskutinį mano drabužėlį, glostė ir bučiavo mane kaip pamišęs. Aš drebėjau nesuvaldomu šiurpuliu, ir mano veidas buvo pasruvęs ašaromis. Aš maldaudama tariau jo vardą, meldžiau savo ir jo Dievą, kad gelbėtų mane ir jį. Jis buvo nepermaldaujamas. Jis buvo nenumaldomas. Nei mano žodžiai, nei ištartas Dievo vardas negalėjo jo numalšinti. Jis visas buvo ugnies liepsna, ir mane suėmė išgąstis. Taip dar neseniai jis gelbėjo mane. O dabar?

Staiga nutilo jis, kaip viesulas praūžęs. Išbučiavo drėgną mano veidą ir pasakė: „Man sunku tave palikti, Rachele. Man sunku be tavęs būti“. Aš paglosčiau tirštus jo plaukus ir atsakiau: „Mielas Ignai, išgelbėk mane ir iš šios ugnies...“

Jis paliko mane sveiką. Ir dabar, kai prisimenu jį po kiek metų, su pagarba tariau jo vardą ir keliu akis į dangų, kad Dievo meilė niekada neaplenktų nė menkausio žemės padarėlio.

Štai, mano mielas, jau ir baigiau, jau ir apsakiau savo gyvenimo praeitį. O kalbėjau tau tiesiai į veidą, akis į akį. Dabar — tavo žodis.

1958.XI.17

SMARKUOLIAI

Senis Cijūnas jautėsi lyg tarp kūjo ir priekalo patekęs. Iš vienos pusės marti ėda, o iš kitos leitenantas bara. Ir abudu teisybę sako.

— Tėvai, — ėmė marti, — ko tyli, kaip liežuvį nusilaužęs. Tu čia šeimininkas, sakyk, kad neisim — ir galas! Tegul jie ką nori daro — neisim! Dievuli mano, koks vargas su tokiomis vyrais. O jau toks smarkus, kai nereikia: vis kad duosiu, kad dėsiu...

— Urše, turėk gi protą, moteriške, ką aš jiems padarysiu. Žinai kareivius: daro, kas jiems liepta, ir, nors tu čia žemę režyk, kitaip nebus. — O atsisukęs į leitenantą: — Ką aš jai padarysiu, ponas!

Jaunutis leitenantas ne geriau už senį jautėsi. Kariška išmintis reikalavo šeimininkus iš vieniokio iškraustyti, o moters užsispyrimas kėlė užuojautą ir pagarbą. Leisi pasilikti — gali nekaltas per kautynes žūti. Išvarysi... Ir kaip išvaryti, jei neina! Juk prašė ir grasino, o vis tiek neina.

— Tėvuk, — mėgino iš naujo, — paskutinį kartą sakau, pasiimk šeimyną ir vesk kur

nors toliau nuo namų už kalnelio pasislėpti. Kiekvieną minutę čia gali prasidėti kautynės. Gelbėkitės, kol laiko yra.

Tačiau, seniui net prasižioti nespėjus, marti vėl įsikišo. Šį kartą leitenantą užpuolė.

— Kas jūs per savi, ponas, jei ne geriau už ruskį darot. Ar negalit iš kur kitur šaudyt? Ne, tik iš mūsų kiemo, kad tik mus pražudyt. Argi nematot, kad aš našlė su mažu vaiku ir su paliegusiu seniu ant rankų? Ar jau nei širdies neturit?..

— Šeimininke, supraskit, mes gi jums tik gero norim. Apsaugoti norim. Išeikit kuriam laikui. Praeis kautynės — ir grįšit. Ir supraskit, kad tik iš jūsų kiemo matyti tiltas ir visas slėnis. Tik čia apsikasę mes galim lenkus sulaikyti. Pasiliksit — ir žūsit.

— Nežūsime, ponas, ne pirmas karas, ne naujiena mums kulkos.

Leitenantas bejėgiškai numojo ranka.

— Tai nors į rūšį lįskit, neparaduokite po kiemą.

— Ačiū, ponuli, ačiū! — prašvito moteriškė. — Mes, va, bulvių duobėn, kaip visada. Tėvai, kur Romukas? Romuk!

— Šeimininke! — šaukė leitenantas bėgančiai vaiko ieškoti Uršulei. — Šeimininke, o gyvulius ar išvarėt?

Uršulė staiga apsisuko ir šoko ant senio:

— Nestovėk, kaip mietą prarijęs. Bėk greičiau, gyvulius varyk! Dievuli tu mano, viską reikia pačiai padaryt. — Ir ji tekina pa-

sileido prie tvartų. Paskui ją nukrypavo ir senis Cijūnas.

O Romukas to viso sujudimo net nepastebėjo. Tarp namo ir klojimo pagal visą patvorį kareiviai kasė apkasą. Ten su kareiviais buvo ir Romukas.

Kol išleido gyvulius iš tvartų, kol senis juos per kalnelį nuginė, kareiviai baigė apkasą kasti. Nuo tilto pusės jo ir nematytum — statinių tvora slėpė jį lyg siena. O dar ir išraustos žemės buvo žolė apmėtytos. Susėdę ant apkaso krašto, kareiviai dabar knisosi po savo duonterbes ir, tyliai šnekučiuodamiesi, kramsnojo. Leitenantas gi buvo užsikoręs ant klojimo ir per stogo kreigą sekė laukus už upelio.

Jį ant stogo pamačiusi Uršulė neiškentė:

— Bijok Dievo, ponas, nugi stogą įlauši!
Ir taip tas stogas kaip korys.

Tačiau leitenantas net neatsisuko. Kurį laiką į jį pašnairavusi Uršulė nuskubėjo trobon. Po minutės ji sugrižo, didžiulį ryšulį rūbų vilkdama, ir nulingavo prie gilios duobės, iškastos bulvėms žiemai paslėpti. Įvertusi ryšulį į duobę, Uršulė atsisuko į kareivius.

— Ko žiūri, kaip lėlys į kiaušinius, ar nematai, kad nepanešu? — drožė ji arčiausiai sėdinčiam.

Jos žodžiai botagu kirto kareivius. Jie pašoko lig vieno ir pirma jos nubėgo į trobą gėrybių nešti. Per valandėlę viską, ką tik rado, sutempė į duobę. O ant galo vienas kareivių,

toks kresnas kreivakojis, nutvėrė Uršulę per liemenį, pakėlė ir, jai net aiktelt nespėjus, metė į duobę ant patalų krūvos. Kareiviai prapliupo juoku, o Uršulė duobėje piktai rėkė:

— O, tu, prakeiktasis, nedovanosiu aš tau, pasiutėli, nedovanosiu!

Gi ją duobėn įmetęs kareivis juokdamasis trynė rankas ir kalbėjo, kad ji girdėtų:

— Vyruti, net rankos prisvilo! Tai karštumas, kaip žarija. O ir graži, kaip serbenta prisirpus...

— Ziminskai, ką ten padarei? — sušuko nuo stogo leitenantas. — Aš tamstą pamokyčiau, kaip reikia su žmonėmis elgtis!

Kareivių juokas iš karto nutrūko, Ziminskas išsitempė. Kieme užstojo tyla.

— Aš klausiu, ką padarei? — pakartotojo leitenantas.

Tačiau vietoj Ziminsko atsakė Uršulė.

— Ko tu čia dabar prie jo prikibai? Ką gi jis padarė? Ar jau ir pajuokauti negalima?

Leitenantas piktai iš viršaus nužvelgė Uršulę, kareivius ir po to vėl nukreipė žvilgsnį per krelgą.

O Uršulė žaismingai priekaištavo Ziminskui:

— Buvai geras įmesti, o iškelti tai ir nemoki.

— Ką tu kalbi, Uršyt! — šūktelėjo Ziminskas. Pribėgęs prie duobės, pasilenkė, nu-

tvėrė Uršulę už pažastų ir smagiu trūktelėjimu iškėlė. — Ką pasakysi dabar, Uršyt!

Uršulė neatsakė. Ji tik pasitaisė sijoną, visa nuraudus pašnairavo į Ziminską ir, pakėlus galvą, lengvu žingsniu nuėjo trobon. Jos kulšių svyravimą nulydėjo Ziminsko akys. Po to jis apsisuko ir nuėjo prie draugų. Ten radęs stoviniuojantį Romuką, jis pritūpė prieš jį, abiem rankom suėmė jam už pečių ir paklausė:

— Tai ką, mušim lenkus, Romuk?

— Kad aš šautuvo neturiu, — nedrąsiai atsakė vaikas.

— Nereik šautuvo, Romuk, akmeniu į galvą. O kiek tau metų, Romuk?

— Devyni, — atsakė Romukas ir skubiai pridėjo: — aš akmenį per upę permetu.

— O, net per upę! Tai gerai, tai duosim jiems į kailį! — ir jis, papurtęs Romuką, tyliai uždainavo: — lenkų mes nebijom, nebaisi mirtis. Ar bijom, Romuk?

— Ne, nebijom, aš jiems akmeniu į galvą duosiu.

— Taip ir reikia! Narsus kareivis esi, Romuk.

Tuo metu iš trobos išėjo Uršulė, rieke duonos ir puoduku pieno nešina.

— Romuk, valgyt eik! — pašaukė.

Romukas išsiveržė iš Ziminsko rankų ir nubėgo prie motinos, šaukdamas:

— Mama, ir aš kareivis. Aš lenkus mušiu. Romukui iš paskos ir Ziminskas nusekė.

— Gal ir man koks lašelis pienelio liko, Uršyt, — sakė plačiai šypsodamasis.

Uršė neatsakė, tik smailiu žvilgsniu jį iš padilbų nusmeigė.

— Tai gal kokį kiaušinuką vargšui kareivėliui surasi, — neatstojo Ziminskas.

Staiga Uršulė ir vėl iš mergelės šeimininkės virto.

— Kai tik kareivis, tai ir duok. Visi tokie patys — pirmiau ruskiai, paskui vokiečiai, o dabar savięji, — drėbė priekaištingai.

— Na, na, Uršyt! Mane ruskiui prilyginai, — gėdino ją Ziminskas.

— Kad teisybė. Visi kareiviai tokie, visi tik apiplėšt dairosi. O kam norėjot mus išvaryt? Žinau kareivius. Paliktum namus, tai grįžus nė puodkelės nerastum.

Ziminskas paraudo.

— Ką tu kalbi, Uršyt! — Jis norėjo jai pasakyti, kad Lietuvos kareivis ne vagis ir ne plėšikas, juo labiau savo žemėje. Bet jį nutraukė skardus leitenanto balsas.

— Į apkasus! Lenkai atslenka!

Akimirksniu visi kareiviai sušoko į apkasą ir, jame priklaupę, šautuvų vamzdžius iškišo pro statinių tvorą. Ziminskas įrėmė į petį vienintelį kulkosvaidį. Greta jo pritūpė nuo stogo nusiritęs leitenantas. O Uršulė su Romuku pradingo bulvių duobėje. Per minutę kiemą užvaldė gūdi tylą. Blyški spalio mėnesio saulė sėdo į vakarus.

Dabar jau ir iš apkaso buvo matyti gau-

sūs lenkų būriai. Atsargiai kelio grioviais, kiek akys užmato, nutįsę, artėjo jie prie tilto. Lietuviai tylėjo. Tik kai pirmieji lenkai mėgino perbėgti tiltą, leitenantas suriko: „Ugnis!“ Kiemo tylą perskrodė aštrus kulkosvaidžio klegenimas. Suklegeno skardžiai ir smagiai, lyg gandras pavasarį. Vienas lenkų parakrito viduryje tilto, kiti apsisuko bėgti atgal. Ir beveik tą pačią akimirką lenkų kulkos užpylė Cijūno kiemą. Lietuviai nutilo. Tik kai lenkai, dengiami savos ugnies, ir vėl mėgino perbėgti tiltą, lietuvių kulkosvaidis prabilo.

Nepavykus pereiti tiltu, lenkai pradėjo sklisti paupiu, abipus tilto. Tačiau ten juos pasitiko kitų lietuvių kariuomenės dalinių ugnis. Silpna lietuvių uždvara lenkų žygį sustabdė. Kautynės užvirė visu paupiu. Atmušti lenkus uždvara negalėjo. Bet ji pasiryžo kiek galint ilgiau juos prie upės užlaikyti, kad pagrindinės lietuvių jėgos suspėtų pasiruošti kautynėms.

Banga po bangos lenkai bandė perbristi upelį, ir vis lietuvių ugnis juos atmesdavo. Kautynės užsitęsė. Lenkų rinkosi vis daugiau, jų šūviai tankėjo, bet lietuviai nesitraukė.

Staiga kovos triukšmą nustelbė naujas, gūdus garsas. Lyg švilpdamas, lyg klykaudamas skriejo jis padange artėdamas prie Cijūno kiemo. Ir tada trenkė į bulvių daržą, lyg perkūnas giedrią dieną. Lenkų artilerija įsikišo į kautynes.

Sviedinys po sviedinio skriejo per upelį

ir sproginėjo aplinkui Cijūno sodybą. Visas kiemas siūbavo, pastatai lingavo, dulkių debesys kilo ir leidosi, lyg sunki liūtis. O kulkosvaidis vis tebekalė. Po kurio laiko leitenantas staiga pajuto, kad kairėje pusėje kelio nuo kalvelės tarškęs kulkosvaidis nutilo. Metęs skubų žvilgsnį ton pusėn, jis pamatė bėgančius upelio gynėjus. Būrys lenkų jau buvo perbridę upelį, ir prigulę ant kranto jie taikėsi į bėgančius. Sekančią akimirką Ziminsko kulkosvaidis nukrypo į paupį ir taiklia salve privertė lenkus ieškoti priedangos. Kulkosvaidžio dengiami bėgliai suspėjo persiristi per kalnelį ir dingti už gubrio.

Po valandėlės lenkų šūviai užliejo kiemą iš priekio ir iš šono. Ilgiau laikytis buvo neįmanoma. Tačiau leitenantas vis dar nedavė įsakymo trauktis.

Ir tada šoviny sponoje užsikirto. Kulkosvaidis nutilo.

— Trauktis! Trauktis! — suriko leitenantas ir šoko iš apkaso.

Vienas po kito vyrai lipo iš apkaso ir bėgo pakluone į daržą. Tik Ziminskas įsakymo nenugirdo. Jis tokiu įniršiu daužė kulkosvaidį, kad net nepastebėjo vienas pasilikęs.

Visą kautynių metą Romukas, drebėdamas iš baimės, glaudėsi prie motinos. Čia norėtų bėgti lenkų mušti, kaip buvo žadėjęs, čia gi vėl taip baisu. Toks trenksmas! Žemė į duobę byra, ore lyg šmėklos dejuoja. Ir motina tyliai šnabžda maldos žodžius. Baisu ir

gėda kartu. Ir vis galo nėra. Gerai dar, kad to kulkosvaidžio garsas be paliovos traška. Kad ir baisus triukšmas, o jo garsą Romukas išskirdavo.

Ūmai tas raminantis garsas nutilo. Romukas klausėsi kvapą užgniaužęs — tyla. Ir tada jo širdis lyg kulkosvaidis suplakė. Taip garsiai, kad girdėt galėjai. Ir taip neramu paliko. Po to žingsniai — dun dun dun pro pat duobės kraštą. Vieni, kiti bėgo pro šalį ir tolo. Pats nežinodamas, ką daręs, Romukas pašoko ir, pasistiepęs ant pirštų galų, pažvelgė per duobės kraštą. Vos per nosį batu negavo, taip arti jo prabėgo kareivis. Paskutinis. Visi bėga. Pirmasis jau kitame daržo gale. O Ziminsko nėra. Kur Ziminskas? Tada jis pamatė Ziminsko galvą, tebekyšančią iš apkaso. Pamatęs ją Romukas striktelėjo, persisvėrė per duobės kraštą, išlipo ir pasileido prie apkaso.

— Romuk! Romuk, ką darai? — suklykė Uršulė Romukui, griebdama už kojos. Nenutvėrusi neteko pusiausvyros ir sugriuvo. Pašoko, kabinosi už duobės krašto — ir vėl pliump atgal. Lipa ir neužlipa. O čia matyti, kaip lenkai grūdasi tiltu, bėga keliu ir per pievą, kulkos zvimbia.

— Vai, Dievuli! Vai, Dievuli! — dusdama šaukė ir paskutinėmis jėgomis kabinosi iš duobės. Kol išsiritu, ir visai pristojo, nei kva-po, nei jėgų neliko. Tačiau baimė dėl vaiko neleido ilsėtis. Pakilo ir lėkė prie apkaso.

— Romuk, ar tu dar gyvas? — rėkė Ur-

šulė, krisdama į apkasą. — Romuk, Romuk!

— Nelisk, Uršyt, netrukdyk! — sugriaudė jai Ziminskas. — Gulk, gulk! — rėkė jis. O Romukui: — Va, taip, laikyk kaspiną pakėlęs ir leisk pro pirštus slysti. Supratai?

— Supratau, — sušvebleno Romukas.

— Gerai! Ugnis! — sukomandavo jis pats sau ir paspaudė gaiduką. Kulkosvaidis uždainavo.

Ir pačiu laiku, nes dabar Ziminsko draugai bėgo atviru lauku, ir kas akimirką lenkai galėjo juos nušluoti. Ziminskas sukinėjo kulkosvaidį į visas puses ir vertė lenkus ant žemės.

Suglumusi, persigandusi žiūrėjo į sūnų Uršulė. Norėjo aprėkti ir jį ir kareivį, pulti juos, mušti, bet tik žiūrėjo apstulbusi, suakmenėjusi. O Romukas, lyg senas kareivis, tępė šalia kulkosvaidžio ir susikaupęs leido šovinių kaspiną pro pirštus. Iš to nuomirio Uršulę atgaivino senis Čijūnas. Uždusęs, išbėlęs įkrito jis į apkasą.

— Ar jūs dar gyvi?.. — švokštė.

Pamačiusi senį, Uršulė atgijo.

— O tu ko parlėkei? Kur gyvulius palikai? — užpuolė senį.

— Tegu jie prasmenga. Kaip jūs, sakyk? — Vis dar sunkiai žiopčiodamas kirtosi senis. — Kareiviai bėga, lenkai ateina — neištūrėjau!

Ir tik tada jis pamatė, ką daro Romukas. Valandėlę jis sekė sumišęs, savo akimis tikėt

nenorėdamas. Po to pašoko, lyg jaunuolis, kovos įkarščio apimtas.

— A ta ta, vyrukai, a ta ta! Duokit tiem šlėktom, duokit! — Išsitiesęs visu ūgiu, iškėlė rankas ir grūmojo: — O jūs, smirdalai, eikit čia pyragų valgyti!

— Gulk, tėvuk, gulk! — subaubė Ziminskas.

— Tėvai, ar pasiutai! — griaudama senį į apkasą rėkė Uršulė. — Nugi užmuš!

— Kas užmuš? Ar lenkai? Turkas ne lenkas, o nieko nepadarė, — verždamasis iš Uršulės glėbio, šaukė Cijūnas. — Paleisk, Urše, paleisk, sakau! Kur šautuvas? Šautuvą duok!

Tuo pačiu metu Ziminsko kairioji ranka staiga nukrito nuo kulkosvaidžio. Tartum per ją kas trenkė. Net kulkosvaidis nuo peties nuslydo. Jis tyliai keiktelėjo ir vėl abiem rankom prispaudė kulkosvaidį prie peties.

Ir tik tada Uršulė pamatė, kad jo pirštais teka ir varva ant smėlio kraujas.

— Jėzus Marija, užmušė... Užmušė! — suriko ji, puldama prie Ziminsko. Pašoko taip smarkiai, kad net senį aukštiešninką parvertė.

— Nelisk, Uršyt, nelisk! — aštriu balsu ją sustabdė Ziminskas, akių nuo priešo nenuleisdamas. Paleido salvę ir atleido kairiąją ranką. Pakėlė likusį nukirsto piršto galą ir įkišo į burną. Pačiulpė, lyg saldainį, ir vėl už kulkosvaidžio. Paleido salvę ir vėl pirštą į burną.

— Dievuli, Dievuli... — unkštė rankas gražydama Uršulė.

Tik Romuko, rodėsi, tie įvykiai nejaudina. Susikaupęs jis laikė kaspiną rankose ir tik jį tematė. O Ziminskas vis šaudė, kaip pamišęs, iki vėsintuvas pradėjo garuoti, užti.

— Vandens, vandens! — sušuko jis.

Uršulė išplėtė akis ir pravira burna gaudė jo žodžius, tačiau jų prasmės suvokti negalėjo.

— Vandens, Uršyt, vandens!

Ji puldinėjo po apkasą, lyg pablūdusi, griebė tą, čiupo kitą ir vis nežinojo, ko jis nori.

— Vandenio, Urše! — piktai suriko senis.
— Ar jau nesupranti, vandenio!

Tada Uršė susiprato ir šoko iš apkaso. Bet, tik jai nubėgus, ir kulkosvaidis užspringo.

— A, šėtonas! — sukeikė Ziminskas, kulkosvaidį į apkasą traukdamas. Pačiulpė pirštą ir ta pačia kruvina ranka pataršė Romuko plaukus.

— Sudiev, Romuk! Aš dar sugrišiu. Ir vėl mes lenkus pilsim. Viso gero, tėvuk! — Ir, užsikėlęs kulkosvaidį ant peties, striktelėjo iš apkaso.

Taip staiga palikti, Romukas su seneliu kurį laiką tupėjo vietoje, lyg apstulbę. Paskui ir jie, vienas po kito, pamažu korėsi ant kran-to. Išlipęs Romukas atsisuko. Lenkai jau buvo čia pat už tvoros.

— Seneli! — suklykė jis nesavu balsu. Žvilgterėjo į kiemą ir pamatė Ziminską, ilgaus žingsniais per daržą žergiantį, vis dar nukirsto piršto galą čiulpiantį. Atsisuko į lenkus ir

žiūri — vieni bėga keliu į kiemą, kiti per tvorą kariasi, o keletas, šautuvus ant tvoros pasidėję, jau į Ziminską taiko. — Seneli! — suriko jis vėl.

Staiga Cijūnas sugriaudė, lyg griautinis.

— O kur jus velnias neša! Ko jums čia reikia!

Senelio balsas prižadino Romuke karį. Jis čiupo po kojų gulintį plytgalį ir sviedė į lenkus. Akmuo šūvio garsu kaukštelėjo į tvoros statinius. Gal smūgio trenksmas lenkus išgąsdino, gal kad tvora sujudėjo, bet jų šūviai nebuvo taiklūs. Ziminskas kaip ėjo, taip tebėjo. O kol lenkai spėjo antrą kartą nusitaikyti, kiti kareiviai, apibėgę tvorą, užbėgo į kiemą ir užstojo taikinį.

Pirmasis į kiemą užbėgo aukštas, pražilęs karininkas. Jis vos nesusidūrė su iš trobos lekiančia Uršule. Taip netikėtai ant lenko užsidūrus, išgąstis ištrenkė jai kibirą iš rankų. Vanduo išsiliejo tiesiai ant lenko batų. Abudu, lyg įdiegti, sustojo. Tačiau tik Uršulė paliko stovėti. Lenkas susikeikė ir atsisukęs kažką suriko jį atsekusiems kareiviams. Kareiviai priklaupė ir ėmė taikyti į Ziminską. Tačiau jie apsiriko, kiemas dar nebuvo užimtas. Naujasis priešas seniausiu išbandytu ginklu puolė juos iš užpakalio. Kaip praalkusi vilkė, Uršulė šoko ant jų. Kai pamatė, kad jie rengiasi tą smagų Lietuvos kareivėlį nušauti, širdis jai apmirė, visas kūnas pastiro. Ir paskui vėl staiga atgijo, metė ją pirmyn, vedė atakon, save užmiršusią.

— Ak, jūs žmogžudžiai, jūs velniai pra-
keiktieji! Už ką dabar jūs jį šaudot? Ką jis
jums padarė? Ar jau ir Dievo nebijot!

Ką ji sakė, lenkai nesuprato, tačiau jos
laukinis riksmas būtų visą diviziją sustabdęs.
Sumišę jie atsisuko į ją, o vienas kareivių pri-
šoko kirsti jai per galvą, kad nutiltų.

— Stok, neliesk! — suriko karininkas.

Kareiviai sužiuro į jį.

— Nešaudyt, tegu eina, — jau tyliau, bet
tvirtai jis įsakė.

Kareiviai nenorėjo tikėti.

— Tegu eina, — pakartojo jis. — Tegu jį
cholera griebia. Lai eina su Dievu, — ramiai
užbaigė, į kalnelį lipantį Ziminską akimis ly-
dėdamas.

Užkopęs ant kalvelės Ziminskas sustojo,
atsisuko ir, ištraukęs pirštą iš burnos, suspau-
dęs kumštį lenkams pagrūmojo.

— Prakeiktas lietuvis! — suriko karei-
viai, šautuvus keldami. Bet iki jie spėjo šau-
tuvus iki pečių pakelti, Ziminskas dingo už
gubrio.

Kareiviai keikė ir grūmojo, o karininkas
kraipė galvą ir apygarsiai juokėsi.

— Puikus kareivis! Labai narsus!

Ir tuo pačiu metu jo susižavėjimą nu-
traukė naujas triukšmas. Per tvorą perlipę
lenkai buvo nutvėrę Cijūną su Romuku. Vie-
nas kareivių tempė besispardantį Romuką, o
kitas ėmėsi su seniu. Cijūnas nepasidavė, kir-
to lenkui ir stūmė jį lyg įnirtęs bulius. Grū-
mėsi ir šaukė:

— Aš tau parodysiu, kaip lietuvis muša!
— Griebė už šautuvo ir suko kartu su lenku. Gal būtų ir išsukęs, jei kitas kareivis, prišokęs iš užpakalio, nebūtų jam buože per galvą trenkęs.

Suspigusi nesavu balsu, Uršulė puolė prie Cijūno. Ir kaip tik laiku, nes lenkas jau taikėsi durtuvu smeigti krintančiam seniui.

— Stok, stok! — suriko karininkas, bėgdamas prie jų. — Kam tą vaiką tampai, paleisk! — piktai barė Romuką tempiantį kareivį.

— Jis akmenį į mane sviedė, ponas kapitone! — Romuko nepaleisdamas atsakė kareivis.

— O!.. Matai koks... — rūsčiai tarė kapitonas. Priėjęs pažiūrėjo į Romuką, pažiūrėjo, lyg pagalvojo, paskui iš lėto paėmė jam už ausies ir stipriai pasuko. Po to plekštelėjo jam plaštaku per kelnaites ir šypsodamasis tarė:

— Bėk sau, — o kareiviui: — Patinka man tas vaikas. Geras kareivis užaugs.

Tačiau Romukas nebėgo. Pažvelgė į kapitoną iš paniūrų ir pritūpė šalia motinos prie senelio.

Pamačiusi tempiamą vaiką ir krintantį ant žemės senį, Uršulė taip išsigando, kad nei rėkti, nei verkti negalėjo. Ir tik baimės pilnomis akimis žvelgė čia į senį, čia į Romuką. Tik kai kapitonas Romuką paleido, ji gailiai pravirko.

Kapitonas pasilenkė, pačiupinėjo Cijūno galvą ir tarė Uršulei:

— Nieko tokio, jis tik apsvaigintas. Atsi-
gaus, nebijokit.

Jam bekalbant, Cijūnas pradėjo judėti ir
tyliai dejuoti.

— Na, matai, drąsuoliai taip lengvai ne-
miršta. Neškit į trobą ir aptvarstykit, — pa-
liepė kareiviams kapitonas. O Uršulei: — Pa-
ieškokit vandens, ponia, gerti noriu.

Uršulė pašoko ir nulėkė, kaip strėlė. Jai
iš paskos, Romuko lydimi, kareiviai nunešė
Cijūną.

Netrukus Uršulė išbėgo ąsočiu pieno
nešina.

— Išgerkit, ponas, juk ištroškot, — be-
veik maldavo lenką Uršulė.

Kiek nugėręs, kapitonas padėkojo Uršu-
lei ir perdavė ąsotį kareiviams.

Uršulė į trobą jau negrižo. Atsisėdo ant
duobės krašto ir, saugodama savo turtą, išsė-
dėjo ten, kol lenkai susitvarkė ir nužygiavo
pirmyn. Kiemui ištuštėjus, ji atsikėlė irėjo
per kiemą trobon. Praeidama pro langus, iš-
girdo Romuko balsą:

— Nė vieno neliko, visi išėjo!

Jam atsiliepė silpnas, bet smagus Cijūno
balsas:

— Išdūmė, išsigando, kad daugiau ne-
gautų.

— Ot, davėm, tai davėm, seneli!

— Tur būt, kokį šimtą nudėjom.

— Mažiausia! Tik nešė ir nešė...

— Atsimins, kaip lietuvius užkabinti.

— Ir dar jiems duosim, seneli!

Čia Uršulė jau neiškentė:

— Jūs žiūrėkit, kad aš jums abiemis neduočiau! Smarkuoliai, kareiviai atsirado!

Ir staiga abu smarkuoliai išsigandę nuščiuvo.

Jau temo. Baubdamos grįžo karvės. Jų baubimas maišėsi su tik ką prasidėjusiais netolimos kovos garsais. Lietuvos kariuomenė pradėjo priešpuolį.

MELAS

Ak, mano melas...
Jis už tiesą teisingesnis, —
Išblyškusi tariu — —
— — — — —

Manasis melas
Pavasariu dainuoja gyslose,
Kibirkštimis akyse spraga,
Žydriausiu nuometu
Buity plevena,
Žvaigždžių karoliais
Vidunaktyje skamba,
Gi saulei tekant
Kūdikiu krykštauja
Manasis melas...

VISATA

O, saule, aš garbinu tave —
— Mano Viešpaties veidas
Tu esi.
Dangaus žydryne, aš garbinu tave —
— Mano Viešpaties mintys
Tu esi.
Žydinčioji žeme, aš garbinu tave —
— Mano Viešpaties grožis

Tu esi.

O, žemės vandenys, aš garbinu jus —
Mano Viešpaties ašaros
Esate jūs.

UŽKRIS

Kasdieną vėjas
Vis labiau tave nurėdo,
Nusineša paauksintas monetas
Ir vario ašaras...
Tikėti negaliu,
O berže, raudojimu tavu,
Kai saulė tiek prismaigsto
Žemėn spindulių,
Kai plaukia šiltas garas padirviais
Ir noksta svėrė pasivėlinus.
Bet aš tikiu,
Labiau už viską,
Kad krinta be skaičiaus
Prinokę valandos
Į laiko taurę,
Kad nutekėjusi diena
Jau niekad nepareis...
Apnuogintosios tavo šakos
Melsvam padangių skruoste
Vėl atgis.
O ant širdies manos,
Iš šiaurės,
Juoda ir amžina naktis
Užkris...

J. GLIAUDOS

ŠVIESUOLIAI „ŠIKŠNOSPARNIŲ SOSTE“

Kaip žmogaus būtybė yra dvilypė, taip meno kūrėjai būna dvejopi. Vieni jų savo kūryboj rūpinasi pirmiausiai vidaus gyvenimo problemomis, antrieji — išviršiniu pasauliu. Šiems pastariesiems meno ir literatūros kūrėjams pasaulis atrodo geras ir įdomus su visais savo stambiais ir smulkiais reiškiniiais bei netikėtumais. Pastebėję naują apraišką gyvenimo srovėj, jie tuoj susižavi, džiūgauja ir šūkauja apie modernizmą, nors tai tebūtų ir trumpalaikė mada. Rašytojus, kurie pirmiausiai domisi sielos problemomis, ekonominiai, technikiniai ir socialiniai pakitimai tik tiek tedomina, kiek jie padeda suprasti naujus rūpesčius, atsiradusius žmonių psichėse. Visokiems madų šaukliams šitie rašytojai atrodo įtartini ir net gali būti apšaukti kažin kokiais atsilikėliais, nors iš tikrųjų šitaip nėra. Tačiau šitaip maždaug buvo sutiktas Jurgis Gliuda, kai jis į lietuvių literatūrą atėjo, turėdamas jau arti penkiasdešimt metų.

J. Gliuda iškilo su „Namais ant smėlio“

romanu, kuriuo jis laimėjo dienraščio „Draugo“ 1951 m. premiją. Po metų jis vėl nuskynė to paties „Draugo“ laurus už romaną „Ora pro nobis“. 1960 metais J. Gliuda laimėjo tą pačią premiją trečią kartą už „Šikšnosparnių sosto“ romaną. Be to, jis dar yra parašęs du romanus — „Raidžių pasėlius“ ir „Ikaro sonatą“, neskaitant jo apysakų rinkinio „Gęstanti saulė“.

Metus paviršutinišką žvilgsnį į šiuos kūrinčius, nesunku pastebėti, kad J. Gliuda daugiausia domisi problemomis, kurios vargina mūsų laikų žmones, nors kai kurių atgarsis žymiai gilesnis. „Namuose ant smėlio“ jis iškėlė keršto problemą, kuri buvo palydėjusi vokiečių nacionalsocialistus į karstą, bet su jais nemirė. Ją savo ideologijoje tebepalaido komunistai, visų kontinentų rasistai, šovinistiškieji nacionalistai, jų tarpe neišskiriant nė daugelio amerikiečių. Tai pasaulinė problema. „Ora pro nobis“ romane J. Gliuda pažudino komunizmo problemą, kuri jau liečia visą pasaulį ir yra susieta su laisvės, duonos ir revanšinės politikos problemomis. Gal dėl skuboto rašymo, arba gal dėl per didelio skaudumo lietuviams tos problemos išraiška nebuvo įgavusi reikalingo meninio brandumo. „Ikaro sonatoj“ rašytojas vėl iškėlė visais laikais aktualią, taigi amžiną, problemą — kūrybinėmis pastangomis pralenkti savo žmogiškosios prigimties ribotumą ir niekada nepasitenkinti pasiektais rezultatais. Ši svarbi prob-

lema romane neįgavo reikalingo akivaizdaus svorio, nes, siekdamas parodyti jos universalumą, rašytojas ją išblaškė tarp daugelio labai skirtingų civilizacijos epizodų, pradedant graikų legendariniu Ikaru, einant per lietuvių M.K. Čiurlionį ir pasiekiant amerikietiško miesto meno mėgėjus ir skurdžius. „Šikšnosparnių sostu“ J. Gliuda per lietuvių tremtinius-pabėgėlius plačiai įėjo į kitą amžiną problemą — žmogaus santykius su Būtimi.

Iškildamas savo probleminiais kūriniais, J. Gliuda buvo sutiktas skeptiškai, nes nuo K. Donelaičio laikų lietuviams buvo daugiau įprasta, kad rašytojai savo kūrinio herojus pasirinktų iš kaimiečių ir prasčiokų tarpo, bet ne iš išprususių galvojančių miestiečių, šviesuolių arba inteligentų sluoksnių, nors kaip tik šio pastarojo pasirinkimo lietuvių literatūros kritikai seniai laukė. Be abejo, tai nereikia, kad kaimiečiai netiktų apskritai žmogiškoms problemoms iškelti literatūroj. Kad jie tokiais nešėjais gali būti, tai akivaizdžiai įrodė V. Ramono „Kryžiai“. Tačiau kultivotos psichės asmens neabejotinai rašytojui pasiūlo didesnių probleminių galimybių. Antra vertus, dailiosios literatūros herojais, paimtais iš šviesuolių tarpo, rašytojai su savo problemomis prieina arčiau prie skaitytojų, nes jų dauguma tiek dabar yra, tiek ateity bus ne kaimuose, bet miestuose tarp didesnių ar mažesnių šviesuolių. J. Gliuda šituo atžvilgiu patenkina kritikų ir skaitytojų pageidavimus.

Kaip tik „Šikšnosparnių sosto“ romane J. Gliauda visus savo veikėjus yra pasirinkęs iš miestiečių ir šviesuolių sluoksnių. Jie beveik visi (be kelių nežymių išimčių) yra lietuviai. Tiesa, jie gyvena ne Lietuvoj, bet Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Bet jie savo mintimis ir jausmais yra susiję su Lietuva. Kad ir gyvendami Amerikoje, vis dėlto jie visi taip pat yra gyvenę Lietuvoj, tebėra vienokie ar kitojie lietuviai. Būdami paskutiniojo karo pabėgėliai ir naujakuriai Amerikoje, jie kaip tik geriau tinka tai problemai, kurią kelia rašytojas, padarydami ją akivaizdesne ir aštresne.

Tiesa, vaizduoti lietuvius naujakuriais Amerikos žemyne jau nėra naujenybė, nes apie šitokią jų stovį jau yra kalbėję lietuvių ir nelietuvių rašytojai. Sakysim, prieš keletą metų savo romanams herojus iš lietuvių tremtinių ir šviesuolių tarpo buvo pasirinkę N. Mazalaitė („Negestis“) ir J. Kralikauskas („Šviesa lange“). Tačiau šių rašytojų keliamosios problemos nebuvo plačios. Žiūrėdami į lietuvių šviesuolį Amerikos kontinente, jie domėjosi juo daugiau moraliniu ir socialiniu atžvilgiais (N. Mazalaitė — dvipatystės ir nutautėjimo atžvilgiu; J. Kralikauskas — socialinės degradacijos ir šeiminės ištikimybės atžvilgiu).

Tuo tarpu J. Gliauda „Šikšnosparnių sosto“ į lietuvius šviesuolius Amerikoje pažvelgia plačiau negu suminėtieji rašytojai. Jis yra pasirinkęs jų ne vieną ir ne du, bet kelis, atsto-

vaujančius skirtingoms profesijoms, ir tartum jų klausia: kaip tu jautiesi Amerikoje, kaip tau atrodo tavo naujas gyvenimas, kokia tavo gyvenimo ir buvimo prasmė Amerikoje ir pasauly, kiek tu čia naudingas Lietuvai ir žmonėms? Rašytojas vienokiu ar kitokiu būdu šitokius opius klausimus užduoda teisininkams, mokytojams, dailininkams, rašytojams, gydytojams, karininkams ir šitų šviesuolių vaikams, taigi platiems šviesuolių sluoksniams, pradedant pusiau amatininkiškomis profesijomis ir baigiant kūrybinėmis, svarbiausiomis žmogiškai esmei. Į aukščiau suminėtuosius klausimus romano veikėjai savo gyvenimu atsako įvairiai. Tačiau jų atsakymai rašytojo nedžiugina nei tautiniu, nei kultūriniu, nei apskritai žmogiškosios gyvenimo prasmės atžvilgiais. J. Gliaudos vaizduojamieji lietuviai šviesuoliai Amerikoje atrodo pasimetę, savotiški paklydėliai, ypač dvasiniu atžvilgiu. Jie beveik visi yra praradę savo vietą ir prasmę pasauly, pametę net tie, kurie amerikiečių gyvenime taip gerai yra įsikūrę, kad net nebenorėtų grįžti į Lietuvą, jei ji būtų iš komunistų jungo išlaisvinta.

„Šikšnosparnių sosto“ autoriui atrodo, kad lietuviai šviesuoliai Amerikoje yra pasimetę gana skirtingai pagal savo profesiją, bet beveik visi pasimetę žmogiškosios gyvenimo prasmės atžvilgiu. Užuoat buvę sau žmonėmis, turinčiais prasmingus uždavinius Lietuvai ir Amerikai, tų šviesuolių žymi dalis nekritiškai

yra pasidavę aplinkos madoms arba vydamiesi amerikietiškus snobus, arba prisiimdami sukomercinto ir sumechaninto gyvenimo kietumus, arba mėgindami konkuruoti su amerikiečiais tokiose srityse, kokiose amerikiečių jie niekada nepralenks.

Žiūrint vertybių skalės, lietuvių šviesuolių pasimetimą, vedantį į nuasmenėjimą bei nutautimą, vienas romano herojų, dailininkas Raudėnas, apsilankęs Didmiesty (tur būt, Chicagoj), šitaip pavaizduoja: „Aš radau daugybes Petraičių ir Jonaičių... o lietuvių ne... Nė vienas iš brolių lietuvių nekalbėjo su manim apie ką kitą, tik apie dolerį. Tas prakeiktas doleris voliojasi viso pasaulio kišenėse ir lietuvių dūšiose. Dievaičiu jį laiko! Aš nelaikau tokių lietuvių“ (120 psl.). Nors tai sako žmogus, kuris yra patenkintas Amerika, bet jo posakis įžvalgas ir teisingas. Jis liudija lietuvių nuasmenėjimą. Jei dievaitis-doleris vartytųsi tik kišenėse, tai nebūtų blogybė. Bet blogai, kai jis įsiviešpatauja sielose, tai jau reiškia moralinį (kultūrinį, dvasinį) smukimą ir drauge nutautimą, nes ištikimybė tautai yra taip pat moralinė vertybė, kuri negali būti matuojama nauda (doleriu). Kam naudos vertybės tampa aukščiausiomis, tam tautybė nebesvarbu. Dievaitis doleris lygina pasaulį pagal žemiausias vertybes, kurios savos taip pat neprotaujantiems gyvūnams. Jis atveria galimybes išduoti ne tik Lietuvą ir jos laisvę, bet taip pat ir tą kraštą, kuris didžiuojasi savo

laisve ir daugiausia kalba apie laisvę pasauly.

Lietuviui, „šikšnosparnių sosto“ skaitytojui, nemalonu matyti, kad į eventualių išdavikų eiles rikiuojasi asmenys, kurie kadaise prisaiška yra pažadėję ginti Lietuvos laisvę. Toks kandidatas yra buvęs karininkas Parulis. Jį Gliauda vaizduoja namų savininku, kuris uždarbiauja butų nuoma. Jis nebeturi jautrumo gamtai, kurios likučius savo kieme naikina, kad būtų vietos naujiems namams pasistatydinti, nepaisydamas, kad to gamtos kampelio sunaikinimą skaudžiai pergyvena jo nesuaugęs sūnelis ir jo tautiečiai — jo pusrūsio nuomininkai Alksniai. Tiesa, Parulis dar tebesijaučia lietuviu, bet jis jau rikiuojasi į Lietuvos išdavikus, nes jį jau yra užvaldžiusi pelno aistra. Šis ekonominis arivistas, kaip sako J. Gliauda, jau norėtų vesti svetimtautę, portorikietę, nors dėl to jo sūnelis Geniukas skaudžiai kenčia. Prisitaikydamas prie savo jautraus, patriotiškai nusiteikusio vaiko, Parulis stengiasi nejučiomis jo sielą apnuodyti pinigų galybe. Tėvo mintis kartodamas, Geniukas sako: „Lietuviai turi užkariauti Ameriką. Jei gu mes būsime turtingi, Amerika priklausys lietuviams. Todėl jis dabar stato namus... P pinigas yra galiūnas“ (235 psl.). Diegdamas pinigų galybės mintį savo jautriame vaike, buvęs karininkas nužudo savo vaiką tautiškai, nes jį apnuodija dvasiškai. Tai klastingas žudymas, panašus į eutanaziją, kokią vokiečių naciai vartojo ligoninėse negeistiniams asmenims naikinti.

Netoli Parulio „Šikšnosparnių soste“ J. Gliauda pastatė gydytoją Eitkūną, kurį romano pagrindinis veikėjas Alksnis turi progos aplankyti didmiesčio nuosavoj puošnioj vad. rezidencijoje. Kaip daugumas dvasios elgetų, arivistas Eitkūnas ir jo žmona dirbtinai mandagūs: „Gydytojas Eitkūnas, koketiškai užversdamas aukštyrą akis, skaičiavo, kiek metų nesimatėme... Tokia pat buvo ponio daktarinė — jos šukuosena kaip kino aktorės, elgsena nuolankiai bičiuliška. Man atrodė, kad už gydytojo ir jo žmonos nugarų stovėjo pats galingiausias iš velnių, geltonasis, kuris reiškė dolerį ir kuriam lenkėsi visas pasaulis. Geltonasis velnias žiūrėjo į mane gydytojo ir jo žmonos akimis; jis skambėjo jų puikiai išbalansuotuose balsuose, išdidžiai džentelmeniškame elgesy, pabrėžtiname bičiuliškume... Eitkūnai buvo patenkinti, galį pasirodyti pranašesni už mus. Tai buvo aitrokas kultas stebėtis pačiam savimi, lyg su nuostaba prisipažinti: taip, aš esu turtingas; taip, tai aš, gydytojas Eitkūnas, gyvenu Amerikos milijonierių kvartale“ (136 p.).

J. Gliauda gerai pastebėjo, kad už savo dailių elgesio manierų lietuvių gydytojo šeima slepia dvasios tuštumą ir kultūrinį skurdą. Atsilankiusiems iš toli svečiams ji parodo ne biblioteką su lietuviškom knygom, bet skambančiais viršeliais japonišką albumą, kurio fotografijose buvo „banketai, iškilmės, suvažiavimai, naminiai baliai, šimtadoleriniai pie-

tūs“ (138 psl.). Šitaip už Lietuvos kapitalo našius procentus gydytojai Amerikoje nori smagiai „skęsti, tirpti, ilsėtis turtingumo nirvanoj“, kopti į „high society“, nesumokėdami Lietuvai nė palūkanų už įgytą pelningą profesiją. Kaip Parulis, taip ir gydytojo Eitkūno šeima nejaučia savo dvasinės mizerijos ir savo posūkio į Lietuvos išdavystę. Priešingai, jie savo arivizmą drįsta dangstyti labai dideliu „lietuviybės misijos“ žodžiu, paniekindami tuos, kurie lietuvių ir Lietuvos reikalus stengiasi judinti bei ginti nors per lietuviškus laikraščius. „Tai tikra lietuviybės misija, kada aukštai iškilęs lietuvis lygiom eina su amerikonais. Ne ta archyvinė lietuviybė, kurios mus vis moko lietuviški laikraščiai“ (138 psl.).

Tiesa, apie šią dolerinę savęs adoracijos misiją romane kalba ne gydytojo šeima, bet du gydytojo svečiai, pasaulio nematę, nesubrendę, jaunuoliai. Bet iš gydytojų tylos aišku, kad geltonsnapiai išreiškia gydytojų arivistų mintis, kurios reiškia ne ką kita, kaip auto-adoracijos narkozę, kurią rašytojas vadina turtingumo nirvana. Skaitytojui skaudu ne tiek gydytojų žuvimas šitoj nirvanoj, kiek jų užnuodijantis pavyzdys. Jų kopimas į „high society“ ir tariamoji dolerinė misija lietuvių bei nekritiškiems jauniems lietuvių vaikams yra tokia pat eutanazija, kaip Parulio mestas šūkis sūneliui per pinigą užkariauti Ameriką.

„Šikšnosparnių soste“ neprasmingą ap-

gaulų gyvenimą yra susikūrę ne tik amatininkiški lietuvių gydytojai. Tokiame stovy yra atsidūrę ir lietuviai dailininkai. Romane jiems atstovauja Raudėnas, kurį J. Gliuda savo centrinio veikėjo lūpomis vadina intelektualiniu arivistu. Raudėnas — sveikas, dar jaunas, stiprus ir brutalus vyras. Jo žemą kultūrą liudija jo „laisvi“ santykiai su moterimis ir degtinės bonka, iš kurios jis protarpiais geria, tapydamas savo ultratemporalinius abstraktiškus paveikslus. Jis savo netaisyklingsus jeroglifus ir spalvotus ornamentus tapo ne savo vidaus balsui išsakyti, bet savo keistenybėmis nustebinti snobus, laimėti garbę ir rinką. Šitoki žongleravimą tapybinėmis priemonėmis rašytojas Rataitis palygina su mišriomis vedybomis, sakydamas: „Nenugalima mažiausio pasipriešinimo kryptis. Kovoja ne dėl savo kultūros, tik dėl to, kad pirtų... Dailininkai man primena mažas bezdžionėlės, išmokytas linksminti minią“ (141 psl.). Kitaip sakant, tokie dailininkai kaip Raudėnas neturi nieko esmiško žmonėms pasakyti savo paveikslais, todėl ir maivosi įmantrybėmis.

Pats apie save dail. Raudėnas šitaip reklamuoja: „Lietuvišką teptuką ir paletę išmečiau. Ant vaivorykštės samtį dervos drėbiau. Ultratemporalistas“ (114 psl.). „Mūsų brangioj Lietuvėlėj piešėm berželius ir rūtas. Čia reikia purtyti žiūrovą. Duok jam meno parodoj pilvą, ir žiūrovas reaguoja, susipurto.

Pilvą ne natūralistinį, o tokį, kurį tegali regėti ultratemporistas... Reikia dviejų sudėtinių dalių: brutalių minties ir rafinuotų polėkių. Technika juos mušk, turiniu priblokšk“ (113 psl.). Kitaip sakant, Raudėnui svarbu, kad jo tapinys sukeltų sensaciją. Mokėdamas gerai tapymo techniką, Raudėnas sukuria abstraktų paveikslą, kurį pavadina „Pilvu“, ir už jį amerikiečių parodoj laimi antrąją premiją. Po to jis padaro išvadą, kad jam Lietuva nebeapsimoka juo labiau, kad eiliniai lietuviai Amerikoje tevertina tokius talentus, kuriuos pripažįsta svetimieji. Taigi, užuot plėtojęs savo įgimtą individualybę ir tobulinę kultūrinį paveldėjimą, išsineštą iš Lietuvos, Raudėnas stoja į konkurenciją su amerikietiškomis madosimis, kad po kiek laiko be pėdsako dingtų Lietuvai ir Amerikai.

Kad dail. Raudėnas šitaip dings, rašytojas žodiškai nepasako, bet jis parodo, kad dailininkas eina panašiu lengviausiu keliu, kaip daro Parulis ir gyd. Eitkūnas. Raudėną taip pat valdo egoistinė tuštybė, kuri Eitkūnuose pasireiškia skambančiu albumu. „Viskas jo bazuojama savimi, visos išvados suvedamos į galimybę piešti ir rodyti abstraktinius paveikslus“ (145 p.). Nors Raudėnas nėra kvailas, tačiau jam nėra į galvą neateina mintis, kad jis žmonijos kultūrai geriau pasitarnautų, tapdamas tarp lietuvių pirmuoju, negu tarp amerikiečių antruoju ar trečiuoju, o po keleto metų visišku nieku, nes toji dailės mada, kuri

siekia pirmiausiai efekto, publikai greičiau nusibos negu pasaldinti sacharinu paveikslai. Bet Raudėnui nesvarbu pasitarnauti kultūrai, kurios jis pats neturi. Jam svarbu momento pasisekimas. Tvikstelėti būties akimirką jam — viskas, kaip peteliškei.

Rašytojas Rataitis savo stovį supranta daug rimčiau. Jis negali būti toks paviršutinis kosmopolitas, koku tampa Raudėnas, nes rašytojas tegali kurti gimtąją kalbą. Tai jo pagrindinė priemonė. Tėvynėj jos rašytojui nereikia ieškoti. Svetur ta priemonė iš rašytojo atimama, nes lietuviai pabėgėliai ir išeiviai gimtosios kalbos nebrangina, knygų skaityti nemėgsta, nes tokio turtuolio Eitkūno ir į jį panašių lietuvių namuose knygų nėra. Todėl lietuvis rašytojas Amerikoje dažnai jaučiasi savo tautiečiams nereikalingas, o svetimųjų dar degraduotas į pažeminantį darbą. Rataitis jo vengia ir savo nusiminime vis labiau prisiriša prie alkoholio. Jis jaučiasi kaip ta nuo nuodų stimpanti konvulsijose sraigė, kuriai nežinomoji ranka sraigės kely pribarstė nuodų, kad ji nenučiautų į svetimą daržą.

Išblokštas iš įprastinės būties tėvynėje, Amerikoje lietuviams beveik nereikalingas, svetimųjų degraduotas, palinkęs į alkoholizmą, Rataitis nebegali kurti. Tiesa, savo nevilčiai išreikšti jis yra parašęs „Valkatyno giesmę“, košmarišką, siurrealistišką. Bet joje nebėra meno, o tik palaidi, beveik atsitiktiniai vaizdai žmoniškų griuvėsių, nurodančių į šiur-

pią nebūtį ir beprasmybę. Bet savo „Valkatyno giesmė“ jis sąmoningai ar nesąmoningai yra patekęs į šiurpulingą amerikietiškos mados literatūrą. Su ja konkuruoti jis yra toks pat bejėgis, kaip Parulis pinigais užvaldyti Ameriką, kaip gydytojas Eitkūnas su savo „rezidencija“ ir skambančiu albumu iškopti į „high society“. Rašytojas — kaip dvesianti sraigė, kurią apnuodijo nežinomoji priešo ranka.

Gal lietuvių rašytojo stovis Amerikoje atrodo dėl to toks tragiškas, kad J. Gliauda išeivijoje sukurtų kūrinių nenori priskirti prie lietuvių tautos literatūros. (Jo Alksnis sako: „Į tėvynės literatūrą neišeis, o liks kaip emigrantas rašytojas“). Atrodo, kad šitokia prielaida nėra niekuo paremta. Argi V. Pietaris savo „Algimantą“ ne tremty parašė ir išleido? Ar Ad. Mickevičius savo žymiuosius kūrinius tėvynėje sukūrė? Tačiau rusiškieji komunistai iš lietuvių literatūros nedrįsta visai išbraukti V. Pietario „Algimanto“, nors ir bijo jį duoti skaityti jaunimui. Lenkiškieji komunistai su Ad. Mickevičium net nė šitokios baimės neturi. Tai duoda pagrindo teigti, kad istorija daug geriau įvertins tremties ir išeivijos rašytojų kūrybą, negu mano J. Gliaudos Alksnis. Tada tikriausiai pasirodys, kad ne Guzevičius, A. Venclova, A. Bieliauskas ir kiti kvislingai, bet V. Ramonas, B. Brazdžionis, J. Gliauda, J. Kralikauskas ir kiti lietuvių išeivijos rašytojai kūrė tikrąją lietuvių literatūrą. Tik svarbu,

kad ji būtų idėjiškai prasminga ir meniškai stipri. Kad ir skiriant didelę reikšmę išeivijos laisvajai literatūrai, vis dėlto negalima neigti fakto, kad lietuvių rašytojų būklė Amerikoje yra labai sunki, o raštų, panašių į „Valkatyno giesmę“, yra ir dar, tur būt, bus.

Lietuvių mokytojų būklė priverstinė išeivijoje taip pat labai sunki. „Šikšnosparnių soste“ jiems atstovauja Karolina Alksnienė - Petkūtė. Ši buvusi mokytoja, teisėjo žmona, Amerikoje taip pat pateko į degraduotų asmenų kategoriją, kaip jos vyras, buv. teisėjas, kaip rašytojas Rataitis. Ji dirba sunkų valytojos darbą vienoje įmonėje. Be to, ji skaudžiai apiplėšta kaip motina, nes vieną jos dukrelę (Vidą) pavogė komunistai, deportuodami ją mažą į Sibirą, ir ten surusino, o antrą dukrą (Rūtą) per santuoką jai pavogė amerikietiškas turtingas kvakeris, kuris dėl karjeros draudžia žmonai susitikinėti su tėvais. Kad ir kentėdama socialinį pažeminimą, sunkų darbą, vaikų netekimą, buvusi mokytoja nėra palūžusi. Ji ir Amerikoje tebėra išlaikiusi teigiamąsias žmogaus savybes ir savo aplinkoje stengiasi skleisti krikščionišką artimo meilę. Iš romano matyti, kad jai išlikti pagarbos vertu žmogum ir nepasiklysti nesvetingame pasauly padeda jos krikščioniškas tikėjimas. Alksnienė miršta tyliai nuo širdies smūgio, kai paaiškėja, kad komunistų deportuota į Sibirą dukrelė Vida yra priešų surusinta, ištekėjusi už ruso ir Alksnių butely tepasirodo trumpai su palydo-

ve šnipe, nes ir pati Vida jau yra priešų rusų bendradarbė.

Pagaliau į degraduotų asmenų kategoriją Amerikoje yra atsidūrę Lietuvos teisininkai. Savo romane J. Gliuda jų parodo net tris. Aplink jų vieną — Petrą Alksnį, buv. apylinkės teisėją — rašytojas sukoncentruoja visą savo romaną. Jis savo humanistinio išsilavinimo ir savo profesinio patyrimo Amerikoje negali pritaikyti. Todėl jis toks pat nereikalingas žmogus kaip mokytojai. Jis dirba fabrike šlaviku, o sulaukęs pensijos amžiaus, palieęs, netekęs savo dukterų, mirus žmonai, jis pasilieka visiškai vienas ir nueina į skurdų pensionatą laukti mirties.

Kas nebūtų arčiau susipažinęs su „Šikšnosparnių sostu“ ir tebutų paskaitęs tik mano sakinius, skirtus romano svarbesniems veikėjams charakterizuoti, galėtų suabejoti, ar J. Gliuda nesuklydo, pasirinkdamas savo romano pagrindiniu herojum sociališkai silpniausią asmenį — pensininko amžiaus sulaukusį skurdžių Petrą Alksnį. Ar šitoks asmuo gali ką nors reikšmingo ir įdomaus pasakyti tokiame skaitytojui, kuris nelinkęs dūsauti dėl nelaimingųjų, kuriuos nuskriaudė aplinkybės? Ar priverstinio išeivio dalia gali sudominti skaitytoją, kuriam ji nepažįstama? Ar tremtinio situacija tinka atskleisti apskritai žmogaus santykiams su būtimi?

Atsakant į šitokius klausimus, reikia pirmiausiai pastebėti, kad „Šikšnosparnių sos-

tu“ J. Gliauda parašė ne kokį nors sentimentalų romanėlį, apraudantį tremtinio dalią, bet ramų, beveik klasikinį kūrinį, kur sentimentalių dūsavimų nėra. Rašytojas gerai padarė, pasirinkdamas centriniu romano veikėju ekonomiškai ir sociališkai silpną asmenį, bet kultūringą buvusį teisėją, pajėgiantį bliviai vertinti tiek savo paties situaciją, tiek be iliuzijų žiūrėti į kitus lietuvių šviesuolius Amerikoje, nes toks asmuo kaip Alksnis geriau jaučia būti ir nebūti problemą. Ji yra pagrindinė romano ir kiekvieno žmogiško asmens problema.

Pro buv. teisėjo Alksnio akis žiūrėdamas, J. Gliauda parodė, kaip būties problema yra pridengta fikcijų ir iliuzijų tuose šviesuoliuose, kuriems gyvenimas sekasi, nors iš tikrųjų jie yra pasiklydę būty. Iš kitos pusės, per Alksnį ir Alksnienę, parodė, kaip jaučiasi žmogus, visoms iliuzijoms sunykus, kai asmuo atsistoja ant briaunos tarp nebūties ir transcendentinės būties.

Gyvendamas Lietuvoje, jaunystėje Alksnis taip pat vaikščiojo ant būties ir nebūties briaunos. Jis tai turėjo jausti labiau negu kiti žmonės, nes jis neturėjo tikėjimo Dievu, buvo religinis skeptikas, o savo dvasios struktūra — racionalistas. Bet Lietuvoje Alksnis būties problemos beveik nejautė, arba retai tejautė, nes ją jam pridengdavo iš tėvų paveldėta žemdirbiška kilmė, krikščioniškos kultūrinės tradicijos, jaunystės viltys, meilė savo žmonai ir

šeimai, pastovios įstatymų normos teismo praktikoj ir įprasta tariamai pastovi lietuviška gamta. Tačiau visai ramus jis nebuvo nė Lietuvoj. Ir tada jo būtis jam pasirodydavo, matyt, tokia trapi, kaip dūžtanti lėlė, B. Brazdžionio žodžiais tariant, nes Alksnis net tremty prisimena, jog Lietuvoj turėdavo neišsakomą pageidavimą „kad tik viskas aplinkui būtų pastovu“ (23 psl.).

II-jo pasaulinio karo viesulas, skaudi tremtis ir priverstinė emigracija visą gyvenimo pastovumą Alksniui sujaukė, daugelį iliuzijų ir siūlų su materialine būtim nutraukė. Svetimoj žemėj, technikinėj civilizacijojej degraduotas, toli nuo gamtos, netekęs dukterų, netolimos pensininko padėties akivaizdoj Alksnis pajunta, kad jo būtis yra sumenkusi, susiaurėjusi, labai netikra. Tada jis pradeda suprasti, kad jau Lietuvoj jis buvo „nublokštas lapas“, nors tada to ir nepastebėjo.

Gal Alksnis Amerikoje nesijaustų toks vienišas, netikras, sužeidžiamas iš visų pusių, jei jis galėtų sueiti į santykius su amerikiečių visuomene. Tokia galimybė jam yra per dukterį Rūtą, ištėkėjusią už turtingo amerikiečio. Tačiau greit pasirodo, kad šitos visuomenės interesai labai skirtingi nuo lietuviškos visuomenės. Pvz., amerikiečiai, net krikščionys (jau nekalbant apie liberalus), negali suprasti pagrindinių lietuvių skriaudikų — rusų komunistų, kurie su savo sistema neša pasauliui vergiją. Kvakeriai, kurie dedasi didžiausiais

krikščionimis ir meilės religijos išpažinėjais, be galo nustemba, išgirdę Alksnio priešingumą komunizmui.

Jam vienas kvakeris pasako gryną, iliuzijų sukurtą, teiginį, kuris skamba: „Rusų santvarka artėja į bažnytinę santvarką, ir ilgainiui ji gali tapti savos rūšies bažnytine organizacija. Jų doktrinos pagrinde glūdi žmogaus meilė... Vardan tos žmogaus meilės jie yra pasiruošę iškentėti daugelį šios dienos sunkumų. Mes privalome jiems padėti rasti kelią“ (43 psl.). Alksnis neranda žodžių, girdėdamas skandalingai iškreiptas amerikiečių nuomonės apie komunizmą. Jo pasikarščiavimą šita proga be galo mandagi kvakerių visuomenė palaiko dideliu netaktu.

Dėl to Alksnio dukters vyras Morton Wilkie, pats nė žodžio neprataręs, uždraudžia buvusiam teisėjui lankytis į jo namus, kad tremtinys savo „netaktu“ nepakenktų Mortono bizniui. „Jo prekybiniai santykiai reikalauja taikos su visais jo draugais“, pareiškia Alksniui jo duktė Rūta, atsakydama savo tėvui vizitus į Wilkie namus. Šitą dukters antižmogišką intervenciją Alksnis pergyvena kaip durklo smūgį iš pasalų (49 psl.). Todėl su iliuzijų užhipnotizuota ir veidmaininga amerikiečių visuomene nuo komunistų nukentėjęs buv. teisėjas nebegali turėti jokių santykių. O jų neturėjimas labai sumenkina žmoguje būtį jausmą. Asmuo pasijunta lyg ant impro-

vizuoto plausto, nuo kurio bet kuriuo momentu galima nuslęsti į gelmę.

Paliesdamas asmens ir visuomenės santykių nutrūkimą, J. Gliuda savo romane iškėlė vieną opiausių technikinės civilizacijos problemų mūsų epochoj. Tuo jis pasirodė išvalgus rašytojas, nes santykių tarp asmens ir visuomenės atsipalaidavimas yra viena „modernųjų“ ligų, žudanti asmenį, ne tik tremtinį-išėivį, bet ir didžiumą didmiesčių gyventojų, nes jie yra tremtiniai savaime mieste. Tarp tremtinio-išėivio ir didmiesčio tremtinio tėra tik laipsnio skirtumas. Pirmasis savo būtį pergyvena aščiau, tartum jį persekiotų nematomi botagai, kuriais žmogus skandinamas į nebūties nirvaną, o didmiesčio tremtinys tam skendimo jausmui neitralizuoti turi šiokių tokių surogatų, sukurtų arba susikuriamų iliuzijų.

Sakysim, gydytojas Eitkūnas su savo žmona turi susikūrę „social activity“ iliuziją, kurią atvaizduoja jų švelniai skambantis albumas su balių fotografijomis. Jie tiki įėję į „high society“, nors iš tikrųjų tai yra tik sau akių apdūmimas: jie tai „society“ nereikalingi beveik taip pat kaip Alksnis. Žongleruodamas technika, dailininkas Raudėnas už savo abstraktinį „Pilvą“ laimi premiją didmiesty. Tuo jis manosi laimėjęs amerikietišką visuomenę ir gališ palikti lietuviškąją. Bet iš tikrųjų jis tik laikinai telaimėjo palankumą komercinių snobų būrely, kuris dailininką, taip

pat lengvabūdišką, paliks nuskęsti, kaip juo greit susidomėjo. Snobai nėra visuomenė, o tik grupės-būreliai visuomenėj. Jie asmeniui neduoda atramos visuomenėj daugiau už lietuviškus būrelius labai praskydusios lietuviškos visuomenės Amerikoje.

Deja, nedideliame mieste Alksnis neturi nė tų lietuviškos visuomenės būrelių. Todėl jis vis labiau ir labiau pradeda ilgėtis pavergtosios tėvynės už jūrų-marių. „Traukia tas atgal, — sako Alksnis savo žmonai. — Atrodo, kartais viską atiduotum už galimybę pereiti mūsų miestelio gatvę“ (29 psl.). Tai ne tik tremtinio, bet kiekvieno senyvo žmogaus instinktyvi trauka sugrįžti į gimtąsias jaunystės vietas, į kurias traukia paukščiai ir kiti gyviai. Bet žmoguje gimtinių ilgesys drauge yra daugiau negu instinktinio atavizmo reiškiny. Tai taip pat pilnesnės būties ilgesys, tikresnės, viltingos būties.

Netekdamas fizinės ir vitalinės atramos būty, senstantis žmogus nori sugrįžti į gimtinę, į savo vaikystės ir jaunystės dienas, kada jam švietė meilės ir vilties iliuzijos, neleidusios pajusti žmogiškosios egzistencijos trapumo. Todėl „šikšnosparnių sosto“ Alksnis net sapne regi save sugrįžusį į tėvynę ir tuo sapnu džiaugiasi kaip brangia realybe. „Ir vėl aš kalbėjau saldžiu kliedesiu, vienas su savim, kada magiškoje atsiminimo galioje atgyja daiktai, seniai pažinti ir pamilti žmonės“, rašo Alksnis (231 psl.). Bet šitoks jo tėvynės ilgesys yra ne

tik tremtinio dalia. Tai apskritai žmogaus reiškinys, ieškant pilnesnės būties, kažin kokio amžinai žalio ąžuolo.

J. Gliaudos Alksnis nori parvykti į Lietuvą ir todėl, kad jo sąmonė reikalauja atramos organiškaj visuomenėj, kurios Amerikoje neranda. Jis puikiai žino, kad Lietuva pavergta rusų, kad jai neberastų daug ko, kas jaunystėj buvo brangu, bet jis nujaučia, kad tėvynėje būtų kitokia, pilnesnė, organiškesnė visuomenė negu didmiesty, negu Amerikoje. Jį nelabai gąsdina nė vergijos perspektyva todėl, kad jame yra subrendusi F. Dostojevskio Didžiojo inkvizitoriaus tezė, kurią plačiai yra aiškinęs Dr. A. Maceina, būtent, kad kasdieninė maža laimė galima net nelaisvėj. Tiesa, tai yra žmogiškoji iliuzija, bet Alksny ji gyva, nes jis visą gyvenimą nesijautė laisvas, nuolat eidamas į kompromisus.

Nelaisvė seniai glūdėjo Alksnio sąžinėje. Būdamas religinis skeptikas, tikriau racionalistas, kuris Dievo neprieina, o krikščionių religiją laiko didesniais ar mažesniais prietarais (nors tokio išsireiškimo romane nėra), jis krikščionių religiją praktikavo dėl meilės savo žmonai, taigi daugiau ar mažiau savo sąžinę prievartavo. Daugeliui iliuzijų sudužus, Alksnis nors senatvėj nori pasijusti laisvas, bent mirti pagal savo sąžinę, netikinčiu žmogum, kaip miršta jo kolega teisininkas Šadeika. Bet šitokio savo noro jis nedrįsta atskleisti žmonai, nes tai ją baisiai sukrėstų. Todėl skai-

tytojas gali spėti, kad Alksnį traukia į ateistų valdomąją Lietuvą perspektyva ten numirti be sąžinės kompromisų, netikinčiu žmogum. Nors to ir nepasakydamas, rašytojas giliai įžvelgia į netikinčio Alksnio sielą. Jo slaptas noras tapti laisvu savo sąžinėj iš tikrųjų yra vienas motyvų, stumiančių paduoti sugrįžimo pareiškimą Sovietų Sąjungos pasiuntinybei.

Du kartu Alksnis paima popierių rašyti šitoki pareiškimą ir abu kartu jo neparašo dėl kelių motyvų. Pirmiausiai jis—patriotas, žino, kad S. Sąjunga yra Lietuvos pavergėja. Antra, su rusų šnipe trumpai pas Alksnius užsukusi dukterė Vida slapta numestu rašteliu pataria tėvams nevykti į Lietuvą. Trečia, Alksnis pamato, kad Lietuvoj jis vis dėlto negalės organiškai įsijungti į visuomenę, nes negalės mylėti net savo vaikaičio, ruso Seriožos ir Vidos sūnelio. „Ir išdidus Mortonas, ir nesuvokiamas Serioža, abu mano žentai, ir jų atžalos, kilusios iš mano dukterų, niekad nebus mano šeimos nariai“, pasako sau Alksnis (250 psl.). Tačiau, tur būt, lemiamas motyvas atsisakyti nuo vykimo į Lietuvą Alksniui yra jo žmona, kuriai grįžimas atrodo nusilenkimas vergijai ir „Lietuvos laisvės išdavystė“ (213 psl.). Dėl įvairių motyvų atsisakydamas grįžti į pavergtąją Lietuvą, kur tebežaliuoja jo jaunystės šermukšnis, Alksnis pasilieka su savo sąžinės kompromisu.

Bet vaizdavimas Alksnio su sąžinės kompromisu yra J. Gliaudos meninis laimėjimas,

nes tuo jis sukūrė universalų, giliai žmogiškos psichės personažą. Pasaulį nėra žmogaus, kuris neturėtų sąžinės kompromisų. Jų turi net šventi žmonės, nes didesnė ar mažesnė nuodėmė yra ne kas kitas kaip didesnis ar mažesnis sąžinės kompromisas — vardan prabėgančių vertybių didesnis ar mažesnis atsisakymas dvasinių ir amžinųjų. Tik Alksnio atsisakymas savo sąžinės laisvės yra simpatiškas, žadinas užuojautą, nes jo kompromisas yra auka meilei. Bet tie kompromisai ir svyravimai tarp sąžinės laisvės ir meilės savo tikinčiais, pasiaukojančiais žmonai padarė Alksnį naujųjų laikų sekuliarizuotos civilizacijos žmogum, kurio tikėjimą ir viltį triuškina skepticizmas ir racionalistinė technika. Alksnio kančia dėl tikėjimo ir vilties neturėjimo yra kančia milijonų žmonių, kuriuos racionalistinė civilizacija atplėšė nuo gamtos, o žmogiškos kūrybos padariniais didmiesčiuose paslėpė transcendentinę būtį bei apsunkino tikėjimą Dievu.

Tik J. Gliaudos Alksnio kančia labiau matyti negu didmiesčio daugelio gyventojų, nes jis — senyvas žmogus ir tremtinys, kurio gyvenimas tapo gerokai apnuogintas, netekus eilės materialinių, vitalinių ir visuomeninių atramų būty. Šituo lietuvio šviesuolio paveikslu J. Gliauda atskleidė labai žmogišką ir plačią dvasinę problemą — tikėjimo ir vilties netekimą. Jis tai atliko rimtai ir blaiviai be kriminalų ir seksų, be moralinės smarvės ir be antausių skaldymo dailiosios literatūros

mėgėjams, skaldymo, pamėgto mūsų laikais plakatinių autorių.

Nors lig savo žmonos Karolinos mirties Alksnis kenčia dėl savo būties nykumo, bet jis nėra pasinėręs į nevilties nirvaną. Jame dar sužibčioja vilties kibirkštėlė, kad per savo šio-ki tokį tarpinį ryšį, per meilę žmonai, jam pavyks atsiremti į transcendentinę būtį, nes jo meilė daugiau dvasinė, negu vitalinė. Tiesa, pačiam Alksniui jo kančia atrodo aklybe, bet jo meilė tikinčiai žmonai jam yra dvasinė at-rama. Jis prisipažįsta, kad jo meilė žmonai turi panašios reikšmės, kaip Šventraščio Jobui buvo jo tikėjimas Dievu. „Jei Jobas nebūtų tikėjęs Dievo buvimu, kančia jo būtų (buvusi) beprasmė, atsitiktinumas, gamtos aklybė, — rašo Alksnis. Jobas tikėjo, ir jo kančia pražydo transcendencijos žiedais. Mano kančia tokiais žiedais nepražysta“ (216 psl.). Alksnio kančia šitaip neišsiskleidžia, bet ji taip pat nenuvysta nebūty dar prieš biologinę mirtį, kol žmona buvo su juo. „Ar mano gyvenimo didžioji nepaprastybė, meilė Karusei, nebuvo man tai, kas Jobui tikėjimas Dievu?“ klausia save Alksnis (222 psl.).

Jis tos nepaprastybės nepavadina jokių vardu. Bet iš tikrųjų ta jo meilė buvo Dievo malonė, savotiškas Dievo bylojimas per žmoną ir kvietimas atsiremti transcendencija, nes Alksnis niekada nesijautė vertas nei tokios dvasiškai stiprios žmonos, nei jos meilės, nei jos aukos. Alksnis, tas naujoviškas ir lietuviš-

kas Jobas, tai nujaučia sakydamas: „Su tos nežemiškos meilės banga manyje visad atsiliepia keistas nujautimas, kad aš niekada nebuvau vertas būti Karusės vyru. Aš nesuprantu, kodėl ji sutiko tekėti už manęs? Kodėl ji visą gyvenimą liko greta manęs? Kodėl ji myli mane? Aš nesu vertas jos, jos atsidavusios meilės. (27 psl.)... Aš net atkakliai noriu tikėti, kad toms mintims pagrindas yra tas Karusės darbas, kurį ji aukoja mudviem išgyventi. Tačiau tai tėra mano bergždžia pastanga tik taip save įtikinti. Savo gilia pasąmone aš niekada neįtikėsiu, kad esu vertas Karusės“ (28 psl.). Ir šitokia prasme rašytojas Alksnio plunksna prirašo daugiau kaip puslapį.

Šis nesuprantamas buvusio teisėjo gyvenime reiškiny, kaip sakyta, atrodo Dievo bylojimu per abipusę meilę nepamesti žvilgsnio į transcendentinę būtį. Kol Alksnio žmona gyvena, jis tikros krypties nepameta. Nors jo dvasioj gausu tamsos būtybių — šikšnosparnių, kurie simbolizuoja jo skepticizmą, racionalizmą, netikėjimą, abejones, sąžinės kompromisus, bet jis savo dvasinėj dykumoj ieško, sunkiai žingsniuoja į transcendentinę būtį, prie krūtinės nešdamas suskurdusį rastinuką kūdikį — savo meilę ir viltį. Tas kūdikis, kurį savo sapne-svajonėj neva randa Alksnis dykumoj tarp krūmokšnių apgultą šikšnosparnių, pirmoj eilėj yra meilė žmonai ir žmonėms. Nors ta meilė neatskleidė Alksniui bū-

ties šaltinio — Dievo, bet ji vis tiek įžiebdavo vilties kibirkštėlę audrose per dykumą. Kai daug būties atramų pradingo ir sunyko, meilė teikė jėgų viltis, kad dar pasiseks atsiremti į Dievą. Dėl šitos meilės per ilgus metus Alksnisėjo į kompromisus savo sąžinės laisvės sąskaiton. Bet šie kompromisai nebuvo oportunizmas, nes buv. teisėjas siekė ne momento patogumų, bet per meilę — aukščiausią dorybę — laimėti sau transcendentinę būtį.

Kalbant apie Alksnio meilę tikinčiai žmonai, reikia pasakyti, kad lietuvių literatūroje niekas taip ryškiai nebuvo iškėlęs meilės žmogaus gyvenime, kaip tai atliko J. Gliuda „Šikšnosparnių soste“. Tai ne erotinė meilė, kuri greit išliepsnoja ir dar greičiau išblėsta. Tai gilesnė ir patvaresnė meilė, dvasinė meilė, kuri neužgęsta nė tada, kai pirmoji yra mirusi. Alksnis jos reikšmę trumpai šitaip pasako: „O mano kūdiki! aš pažinojau tave saldžiai kančiais, ir tai sugriovė many gyvenimo mechaniką, ir mano dvasios sausroj jau buvo regėti gaivūs šaltiniai“ (108 psl.). Netekęs žmonos ir jos meilės, nesuėjęs į kontaktą su Dievu, Alksnis nebetenka jokios buvimo prasmės.

Jei jis galėtų dirbti teisininko darbą, kuriam jis turi išsimokslinimo bei praktikos, jis jam būtų šiokia tokia atrama, nes ir žmogaus kūrybos padariniai yra šiokia tokia būtis, galinti pažadinti iliuzijas. Bet toks darbas svetur Alksniui neįmanomas labiau negu rašyto-

jui Rataičiui. Todėl po žmonos mirties buvusiame teisėjui belieka beviltiškas nuogas buvimas, stebint, kaip kiti kuria neva savo būtį: „Kur tu, Serioža, kuriame industrijos kombinate ir ką šneki apie savo žmonos tėvus? Ir tu, Čalz Vindsorai, karalaičio vežimėly, Floridoje, nežinąs apie senutės mirtį, niekad nesusirūpinsiąs patirti apie tavo motinos tėvus? Didmiesty Rataitis verkia apnuodytų sraigių, daktaras Eitkūnas stato priešatominę slėptuvę, kur jo daktarienė slėps japonišką albumą su muzikiniu viršeliu... Ak, Čalz Vindsor, visa tai bus tau tik žaislai, kai tu tapsi vyru!“ (268 psl.). Kaip tie žaislai Alksniui po žmonos mirties visas gyvenimas atrodo tik iliuzijų grandinės griovimas (264 p.). Todėl jis laiko laimingais tuos, kuriems gyvenimas yra Dievo valios vykdymas.

Apnuogintas būty, nepriėjęs Dievo, Alksnis padarė išvadą, kuri gali turėti neįsivaizduojamos visuomeninės reikšmės, jei ji būtų tikra. Būtent, nesuradus būties šaltinio ir pagrindo, turėtų susvyruoti ir griūti sekuliarizuotos visuomenės pagrindai — dorovė ir įgimtoji teisė (jus naturale). Jei būty nėra nieko nekinčamo ir nenykstamo, tai tikėjimas, kad žmogus turi įgimtąsias teises, kurių niekas neturi teisės paneigti, yra utopija. „Nesant prigimtosios teisės, nėra humanizmo, nėra gyvenimo, tėra buvimas, artėjimas prie nedisciplinuoto chaoso“, galvoja Alksnis (259 psl.). Tai plačiai atveria duris brutaliai jėgai,

kurią pasigrobę totalistai, kapitalistai ir plėšikai mėgina tvarkyti chaotišką gyvenimą savaip. Alksnis nepadaro šitokios baisios išvados, bet, neradus įgimtajai teisei pagrindo būty, jo humanizmas pradeda tirpti, „kaip sniegas šiltoje atokaitoje. Chaose neišmanoma rasti centro, gyvenimo įvykių sąrangoje neišmanoma rasti prigimtosios teisės pėdsakų. Tai yra blefas, utopijos padaras“, galvoja Alksnis savo nevilty (259 psl.).

Šituo Alksnio samprotavimu J. Gliauda atskleidžia sekuliarizuotoj Vakarų civilizacijoj esminę ligą, kuri pakerta dvasines šaknis ir paruošia tai civilizacijai kapus iš vidaus. Kai kapo duobė bus pakankamai gili, saviešiams arba svetimiesiems barbarams iš Rytų gali užtekti tik patraukti lentą, kuri pridengia kapo duobę. Nei J. Gliauda, nei jo Alksnis šitokios perspektyvos nepasako, kaip ją kadaise pasakė O. V. Milašius. Bet racionalisto Alksnio pergyvenama būties analizė tokias nelinksmas išvadas sugestionuoja. Alksnio pasiklydimas būty yra drauge vakarietiško žmogaus, racionalisto ir skeptiko pasiklydimas. Dėl šitokios sugestijos „Šikšnosparnių sosto“ romanas turi aktualumo pačia plačiausia prasme.

„Šikšnosparnių sosto“ mintys apie šios dienos žmonių santykius su būtimi nėra naujos pasaulinėj literatūroj, bet jos naujos lietuvių literatūroj, nes joks rašytojas nėra romane jos taip plačiai ir įtikinamai analizavęs. Ją yra lietus vienas antras mūsų lyrikas, bet jos

platesnės analizės prozoje nebuvo. Tuo tarpu J. Gliauda žmogaus santykių su būtimi problemą atskleidė klasiškai ramiai, blaiviai, be šūkavimų. O sudejuoti dantų griežimu arba sušukti pagunda jam galėjo būti, nes romanas skaitytojui pateikiamas kaip tremtinio Alksnio prisiminimai, lyg autobiografinė išpažintis.

Jo herojus, į pavyzdinę tvarką įpratęs Alksnis, savo laipsnišką nykimą svetimame krašte ir būty apskritai pasakoja tvarkingai ir ramiai. Net tariamai svetimo autoriaus košmariška „Valkatyno giesmė“ papasakota santūriai. Kitur, liedsdamas kraštutiniškai skaudžius reiškinius, J. Gliauda randa išpūdingų simbolinių vaizdų. Užuoat natūralistiškai rėkęs apie rašytojo Rataičio nuosmūkį ir vidinę kančią, rašytojas pasakoja apie apnuodytų sraigčių konvulsijas, apie tų sraigčių gelbėjimą, kuris tik pratęsia mirtines konvulsijas. Iš kitos pusės, apnuodytų sraigčių dvėsimas, jų tuščios, skruzdžių išėstos kriauklės atskleidžia žiaurumą mūsų civilizacijoje, kurioje nebėra vietos krikščioniškam humanizmui ir gailesčiui. „Į stimpančią sraigę žiūriu kaip pusdievis iš Olimpo į mirštantį žmogų“, pareiškia dail. Raudėnas (197 psl.). Tai yra žiaurumas žmogui ir gamtai, kuriuos civilizacija naikina arba graso sunaikinti.

Panašią mintį iškelia J. Gliauda, vaizduodamas Parulio ūkiškus užmojus. Kai jo pakviesti buldozeriai žemei paruošti naujų na-

mų statybai rauna medžius ir traiško driežilius, iš namų verkdamas pabėga jautrusis Parulio sūnelis Geniukas, nes jis negali pakelti minties, kad su raunamais medžiais traiškomi lizdai driežiukų, kuriuos vaikas savo nelaimių valandomis buvo pamėgęs. Geniuką tepavyksta apraminti ir parvesti pas tėvą tik tada, kai Alksnis primena, kad didmiesty matęs dar žiauresnių reiškinių — kaip gaištančių sraigių lavonėlius sunaikina skruzdėlės, kurios tepalieka tik tuščias kriaukleles. Šitokiu vaizdu romano autorius nori pasakyti du dalykus: lietuvio psichikos subrutalėjimą kietame Amerikos gyvenime ir drauge brutalumą technikos, išvestos iš gamtos dėsnių.

Čia suminėti vaizdai nėra atsieti nuo svarbiausio veikėjo Alksnio. Jie veikia jo psichę, keldami jame liūdesį bei svetimumą aplinkinei amerikietiskajai tikrovei ir primindami jo paties negalią brutalioj būty. Alksnio skurdaus vienišumo po žmonos mirties J. Gliauda su chirurgo žibančiu peiliu taip pat neanalizuoja. Jis suranda neskaudžių, bet simboliškai įtaigių vaizdų, kurie pakankamai leidžia pajusti buvusio teisėjo dvasinį skurdą. Kai Alksnis nueina į vargingą pensininkų namą, rašytojas leidžia savo veikėjui pasakyti: „Nutariau ateity pakeisti lempą, nes tokios skaisčios šviesos negalėjau pakęsti kambario menkume. Už lango buvo tamsa. „Kada pradės lyti, aš pasijausiu jaukiai, nes turėsiu stogą ties galva“, galvoju. „Cha, cha“, nusijuo-

kiau. „Juk tai iliuzija. Visą gyvenimą kan-
kinausi dėl nebuvimo stogo virš galvos. Paga-
liau aš jį turiu“ (267 psl.). Šie ironiški posa-
kiai vaizdžiai atskleidžia visą žmogiškos bū-
ties netikrumą (stogo neturėjimą), kurį Alks-
nis pagaliau pajunta pensininkų prieglaudoj.
Nebegalėdamas pakelti savo skurdžios dvasi-
nės vienatvės, jis užgesina kambarėly per
šviesiai spindinčią lemputę, nes ir laikrodis
jau sustojęs. Belieka tik mirti, nieko į ten ne-
nusinešant.

Baigiant reikia pasakyti, kad, savo „Šikš-
nosparnių soste“ vaizduodamas lietuvių švie-
suolius Amerikoje, J. Gliuda yra sukūrus di-
delį romaną, nes jame yra vaizdžiai iškėlus
tokias problemas, kurios rūpi įvairių laikų
žmonėms. Klausimas žmogui: „būti ar nebūti“
aktualus kiekvieną dieną.

LENKTINIS PEILIS

Tadas Linka iš miesto parvažiuodavo mažiausia kartą savaitėje. Nuo dvaro stotis buvo tolokai, su kaupu dešimt kilometrų. Buvo įprasta atvažiuoti jo parvežti povaze kinkytais pora trakėnų, biuriais rudens keliais net ketvertu.

Žmogus tai buvo geras, aiškiai taupus, anot kai kurių, net šykštus. Neskriausdavo jįsai kaimynų, neišnaudodavo kumečių. Per Jurgines, kai dvarai ir stambūs ūkiai iš naujo sudarinėdavo su darbininkais sutartis, pas Tadą Linką ateidavo besisiūlančių daugiau, nei jam reikia. Dažniausiai su didelėmis šeimomis, kurie tačiau neturėdavo nei paršelio nei karvės, ir kalbos prasidėdavo visad nuo tų pačių būtiniausių daiktų. Vasarai prasidėjus, darbdavys kiekvienam įtaisydavo po karvę, o patiems geriausiems, stropiems, teisingiems ir vaikus leidžiantiems į mokslą net po dvi karves. Tačiau darbą reikėdavo skrupulingai atlikti. Mokyklų nelankantieji vaikai turėdavo eiti talkininkauti vyresniesiems. Šienapiūtėje — žoleles rankioti, kur nenugramdytą kupsnelį nuplauti, rugiapiūtėje — keliais vaikščioti

ir varpas rinkti, arba grendyme sušlavinėti, bulviakasyje — bulvienojus atskirti, rudenį — nuo cukrinių runkelių purvą nugramdyti, žiemą — pančius vyti, paukšteliams maitinti. Visų didžiausia Tado Linkos silpnybė buvo arkliai. Laikė jisai kelias rūšis: trakėnus, hanoverus, lietuviškus. Turėjo trakėnų-arabų mišinio, bet jie jam nepatiko. Jei veislė, tai turi būti tikra, maišytą lai kiti augina. Geriausi laukai lygiomis, stambiomis vielomis aptverti žirgams pabėginėti. Iš tvarto tiesiai per beržyną, per kampą ežero į pievas. Būdavo, parvažiuos, apjos laukus, atsisės į riestakampį fotelį, atsirems lazdos ir žiūri pro langą į besišvaistančius ristikūnus. O tie, kaip aitvarai, atlapomis krūtinėmis, sukedentais karčiais, pastatytomis uodegomis, tik laksto, tik pūškinasi po vandenį. Obuolėti, blizgantys. Raudonuojančios šnervės, it dumplės, akys išsprogdintos, ausys žirkliškos.

Arkliai buvo jo mėgiamiausia tema. Apie juos Linka pradėdavo šnekėti nejučiomis. Ir jeigu atsitikdavo surasti bendrakalbį, bičiulystė kaip matai sutvaskėdavo. Tiktai žmonės jam rodėsi tokie siauri, parapijinio išsilavinimo, ir arklininkystėje nusimanančių surasdavo labai mažai ir tuos pačius senesnio, jo amžiaus.

Todėl ir šiandien sėdęs į povazą, pirmiausia paklausė Turutį, ilgametį vežėją:

— Kodėl su Žiogu ir Mėta?

— Blogas kelias, pone, nenorėjau staininių varginti.

— Kaip mano gražuoliai laikosi?
— Gerai...
— Neatsitiko kas jiems blogo?
— Nieko...
— Kas šiaip naujo?
— Rodos, nieko... Kas čia per tiek laiko galėjo įvykti... Kelios dienos nuo pono išvažiavimo...

— Kaip kūlimas?
— Gerai. ...
— Bet tu pasakok, Turuti, ką nors naujo.
— Kad gal ponui neįdomu...
— Kas neįdomu?
— Nui, kad Apkis peilį nulaužė, žinot, tą lenktinį...

— Kokį lenktinį?
— Et, prastas buvo... Ne tiek prastas, kiek senas... Žinot, Apkis turėjo tokį didelį lenktinį peilį, kuriuo ir medelius skiepydavo, ir dyselius išpiaudavo, ir avinui kailį nuimdavo... Nerangumas žmogaus, sakytum, netikėčiau, ėmė ir nulaužė...

— Šriubavo ką?
— Lupo...
— Ką lupo?
— Odą...
— Tu kalbėk, kaip katalikas, dabar lyg atatuspstas, kiekvieną žodį reikia kabliu traukti!

— Kad, sakau, gal ponui neįdomu...
— Įdomu, neįdomu, bet jei pradėjai, tai ir baik!

— Sakau, gal ponas dar nežinote, kad Apkis, belupdamas Skruzdei skūrą, lenktinį peilį nulaužė.

— Mano Skruzdei? Ji pastipo?

— Ne pastipo, tik šiaip nudvėsė. Musėt, pervarė...

— Kaip tai pervarė? Lėkė kur?

— Musėt, pervarė ir Skruzdę ir Ungurį.

— Koks asilas važiavo?

— Aš...

— Tu!

— Kad labai greit reikėjo...

— Abu ristūnus pervarei?!

— Abu...

— Ir abiem rakalis odą nuėmė?

— Unguriui laimingai, o prie Skruzdės lenktinį nulaužė...

— Ach, tu, šeško vaike!

— Be reikalo ponas pykstat, taip jau reikėjo...

— Dar ką tu prasimanysi! Reikėjo, reikėjo!.. Kiba, degė kas ar ką?

— Ponią į ligoninę vežiau...

— Ponią! Kas jai buvo?

— Tur būt, persigando...

— Išgąsdino kas, užpuolė?

— Niekas neišgąsdino ir niekas neužpuolė, pati išsigando...

— Kaip tai pati išsigando?

— Matyt, nuo gaisro...

— Degė kas, sudegė?

— Buvo kluonas užsidegęs...

- Mano?!
- Jūsų...
- Bet užgesinot?
- Kad ugnis taip greitai...
- Sudegė?!
- Sudegė...
- Kaip su ponias atsitiko?
- Ugnis tuoj į gyvenamąjį persimetė.
- Nu, ir...
- Nu, ir sudegė...
- Ir gyvenamasis?!
- Ir gyvenamasis.
- Tie du?!
- Tie du, ponas, ir dar tvartai, karvių ir arklių, ir svirnas...
- Viskas sudegė?
- Viskas...
- Išgelbėjot ką?
- Išgelbėjom kai ką...
- Kaip ponios sveikata?
- Nekaip...
- Ji ligoninėj?!
- Ligoninėj dar...
- O ką gydytojai?
- Ką jie, nieko...
- Ilgai dar reiks gulėti?
- Iki ponas parvažiuosit...
- Tai ji jau sveika?
- Ne, ponas...
- Kaip tai?!
- Nu, kaip persigando, matyt, tuoj gulė ant širdies, ant ko, ir mirė...

- Mirė?! Kada?!
- Vakar... Tuoj po gaisro...
- Ko iškart nepasakei?!
- Nenorėjau, ponas, nugąsdinti...

PASKUTINIAI LAŠAI

Su lietaus paskutiniais lašais
Atsivėrė visi pumpurai.
Saulėn žvilgsnį keli ir prašai,
Kad gyventi čia būtų gerai,
Jei išsprogtų širdies pumpurai
Su lietaus paskutiniais lašais...

Žėri saulėje skaidrūs lašai,
Tarsi perlai ant medžių šakų.
Šviečia klevas žiedais geltonais,
Didžiuliu auksiniu vainiku.
O kai vėjas aistriau atsidus,
Kris žiedai ir lašai nuo šakų
Ant drėgnų, ant nulytų takų,
Ant mergaičių gelsvųjų kasų,
Kris kaip aukso ir perlų lietūs...

Ir staiga pajunti, jog širdis
Plaka didelio džiaugsmo taktu. — —
Slėgt krūtinės daugiau neužklys
Neramumas vienatvės naktų.
Skamba juokas mergaičių jaunų,
Aidi džiaugsmas viltingų dienų,
Saulė šviečia linksmi, o juodam debesų
Laumės juosta žėruoja šviesi... —

MERGAITĖ SU BALANDŽIAIS

Vasara liepsnojo
Saule ir bijūnais,
O aplink žydėjo
Žemė nerami.
Garbanas tau sklaidė
Išdykūnai vėjai,
Saulė jas nudažė
Ryto ugnimi.

Neatsižiūrėjau
Tavo mielo veido,
Neatsižiūrėjau
Mėlynų akių,
O balti balandžiai
Ant pečių tau leidos
Ir viliojo skristi
Į erdves sykiu.

Ištiesei man ranką,
Baltą kaip leliją,
Man širdy sušvito
Laimės pažadai.
Spinduliai auksiniai
Mums po kojų lijo,
Mums priklausė žemė
Ir visi žiedai...

SUNKIOS VARPOS

Sunkios varpos —
Duona bręsta
Mano apsėtuos laukuos.
Žemė — motina - paguoda
Amžiais žmogui derlių duoda,
Amžiais duos.

Sunkios varpos —
Mielas svoris,
O delnai grubiai kieti.
Čia tėvų praėjo kartos,
Ir kur mano buvo arta,
Ars kiti... —

Ir tada sups
Varpas vėjas,
Siaus po lauką siautuliais,
O stovės žmogus atėjęs
Ir žiūrės į savo sėją
Ir per pirštus varpas leis...

TĖVIŠKĖS ŠVENTAS JONAS

Mano tėviškė prie kelio,
Mano tėviškė prie upės.
Pakely žali berželiai,
Paupy žilvičiai supas.

Mano tėviškėj lelijos,
Mano tėviškėj aguonos,
Ir prie tilto toks nulijęs
Saugo upę šventas Jonas.

O per tiltą eina minios —
Ir jaunimas, ir suaugę —
Šventas Jonas gerai žino,
Ko širdis lietuviio džiaugias.

Šventas Jonas saugo upę,
Saugo lauką, saugo kelią,
Šventam Jonui labai rūpi,
Ko lietuviui širdį gelia.

Pro jo šalį ten praėjo
Dienos permainingo būvio,
Šventas Jonas supilkėjo —
Panašus jis į lietuvį.

Ar žiemos padangės blaivos,
Ar linai kaip marios žydi,
Šventas Jonas pakeleivį
Pasitinka ir palydi.

Jis pamilo šitą žemę,
Kaimuose kur girgžda svirtys,
Kur lietuvis džiaugsmą semia,
Kur nebijo jis numirti.

KELIAS Į GIMTĄ KAIMĄ

Išvaikščiojus erdvas gatves
Šauniųjų miestų,
Tas vieškelis toks siauras ir kuklus,
Bet mielas jis,
Nes gelsvo smėlio provėžas ištiesęs,
Vinguoja jis
Mano širdies liūdnavais laukais.

Ir šokteli širdis džiaugsmu
Sugrįžus čia
Basos vaikystės pėdsakų ieškoti,
Ir piemenio dienų saldybės,
Ir ilgesio,
Iš nežinojimo ir iš svajojimų lakių supinto,
Kuris aušroje būsimų dienų ir metų
Nerimasčio gaisru liepsnojo. — — —

Apstoja mane, lyg seniai nematyti bičiuliai,
Šimtamečiai, rimti ąžuolai.
Jie, žemai pasilenkę, šakomis ir lapais vėsiai,
Kaip raminančiais delnais,
Karštą kaktą ir plaukus man liečia.

Pakelės kalnelio viršūnėje kryžius,
Amžinasis apylinkės sargas,
Vienišas ir senas,
Žilų samanų užsimetęs apsiaustą,
Plačiomis, išnašiom kryžiavonėm
Moja man, kad prieičiau arčiau.

Sustoju ant kalno pas kryžių
Ir sakau:
— Būki pagarbintas, Dieve.
Niekur kitur nesi man toks artimas, savas.
O padangė šviesi ir žydra
Tiktai čia
Taip raminančiai, jaukiai
Virš galvos nuostabi mėlynuoja.

Aš noriu čia melstis, ant kelių parpuolęs,
Kartoti maldas, kurias motina mano išmokė.
Nublanksta katedrų blizgėjimas šaltas
Prieš kerpėtą liemenį kryžiaus,
Kurs tėviškės pakele saugo,
Prieš dievdirbio rankų maldingų išdrožtą
Ir vėtrų nučaižytą, kenčiantį Kristų.
Čia vėjas maldingąsias psalmes
Ir giesmes senų mano protėvių genčių
Miškų galingaisiais vargonais atgroja,
Čia meldžiasi dobilas, pienė ir linas...

Nuo kryžiaus papėdės
Žvelgiu aš į gimtąją kaimą —
Vakaro saulės auksiniai gaisai
Šviesiom aureolėm apjuosia
Pasėlio laukus ir medžius ir sodybas,
O pajutus artumą namų
Ima smarkiai krūtinėj daužytis širdis.

Šalia kelio būriais į pakalnę
Žengia alksnių šeimynos.
Ganykloje prunkščia arkliai.
Kūjo dūžiai aprūkusioj kalvėj
Skamba garsiai vienodu taktu.
Sunkų ilgesio jausmą
Šuo iškaukia saulėleidžio pusėn
Liūdna, ištestine gaida
Kažkur pačiame mano kaimo gale.

Nuo tvenkinio dvelkia
Žuvies ir aitrių ajerų kvapnumu,
O žąsys gadena ant kranto —
Ištiesę kaklus neramiai
Plasnoja sparnais, dideliais ir baltais.

Prie vartų apglėbia mane
Platūs pavėsiai didžiulių klevų.
Mane sveikina svirties girgždėjimas
Ir skambėjimas vandens lašų,
Iš pasemtojo kibiro puolančių
Į šulinio vėsiąją gelmę.

Aš krentu į gelmes malonių atminimų,
Kaip tie skambantys vandens lašai. — — —

MEILĖS RYTAS

Poema

I

„SUŽYDĖJO“

Vieną dieną pas mane atėjo
Brangi viešnia — ji vadinos „Sužydėjo“.
Ak, kaip aš džiaugiaus sulaukęs „Sužydėjo“!
Aš gi laukiau jos seniai,
Dienomis jos vardą ištariau dažnai,
Naktimis sapne ją glosčiau geistinaį.
Linksma širdžiai susilaukti ko norėjo,
Ak, kaip aš džiaugiaus sulaukęs „Sužydėjo“.

Po tikrai trumputės valandos,
Su kalba ir be kalbos
Aišku pasidarė mum abiem,
Kad mum laikas būt meiliem,
Mum tik dviem.
Po tikrai trumputės valandos
Prie širdies aš spaudžiau „Sužydėjo“.

Buvo vasara ir rugiapiūtis.
„Sužydėjo“ — su gélėmis taip daili,
„Sužydėjo“ — glėbyje meili,
Šilumoj jauna mintis veikli.
Apsidairė jos baltutės krūtys —
Buvo vasara ir rugiapiūtis.

Besimylint suskambėjo mum varpai,
Bet skambėjo jie trumpai.
Tai nuskambo meilės diena pirmutinė
Be žinios, ką mum žvaigždė lems vakarinė.
Po bučiavimos saldaus,
Po „sudiev“ kažin kodėl labai skaudaus
„Sužydėjo“ — jį išėjo...
Ir išėjo, ir išėjo, ir išėjo.

Ji jau niekad nebatėjo.
Laukiau jos metus-kitus,
Kaip pablūdes per metus,
Nusimines per kitus.
Kur gi mano „Sužydėjo“?
Žiūrinėjau jos visur,
Klausinėjau — kur ir kur?
Ir girdėjau — tol' svetur,
Tol' svetur...
Ji jau niekad nebatėjo,
Mano „Sužydėjo“.

II

„ŽALIA LANKA“

Kai aš syki, vengdamas kaimynų,
Liūdnas braidžiau tarp gėlių lanka,
Pas mane atbėgo daili kaimynėlė
Nuo trobos, vardu „Žalia Lanka“.

Ji paskint gėlių norėjo.
Gėlės traukė ją baltais veidais,
Su akim ir su žiedais,
Be vardų ir su vardais,
Ir gėlių ji klausinėjo,
Ar jų vardas „Sužydėjo“.

Kad supratęs ją pilnai,
Aš atsiliečiau liūdnei:
„Sužydėjo“ kaip išėjo, taip išėjo,
Ji jau niekad nebatėjo“.

Jau gi mano viešnia čia susidomėjo.
Su ramunėm tarp gelsvų plaukų,
Ji man tarė be juokų:
„Aš esu „Žalia Lanka“,
Tau paguoda gal menka,
Bet esu ir „Sužydėjo“,
Tokia pat, kuri išėjo“.

Tai man buvo nuostabu,
Ar su ja ir su kuria kalbu.

Glamonėjo ji gėles,
Davė rankon man kelias
Ir, pakėlus akeles,
Į mane gailiai žiūrėjo.

Kokia buvo ji žalia,
Su gėlių veidais šalia,
Su mylėjimo valia!
Ak, tai ji manęs širdingai pagailėjo,
Tą mačiau — mane mylėt pradėjo.
Ji — „Lanka“, ji taipgi „Sužydėjo“.
Mano meilė vėl atgijus ir sveika.

„Aš myliu tave, „Žalia Lanka“!
Tujen mano, ašen tavo!
Tu atbėgai pas mane čia tekina,
Tu gailinga, taip labai man geistina,
Tu daili, meili, jauna,
Tu žalia „Žalia Lanka“!
Aš myliu tave, „Žalia Lanka“,
Tujen mano, ašen tavo“.

„Tujen mano, ašen tavo!“
Pasistiepus ir glaudė,
Kaip medus saldi,
Kaip pyragas su medum gardi,
Mano lūpas verkdama bučiavo.
„Tujen mano, ašen tavo!“

Paskui pabraidyt lanka nuėjom dviese.
„Ašen tavo su visom gėlėm,
Su jurginals pašalėm,

Su gvazdikais ir rožėm!“
Vainikavom naują meilę mūsų šviesią,
Kai žalia lanka taip braidėm dviese.

Pievoj radę jaukią veją, gulėm.
Meilė nuolatos jauna,
Meilė džiaugsmo kupina,
Meilė su liepsna,
Ji, su dovanom didžiulėm,
Savo Rojun vedė, kai vejoj mes gulėm.

„Meile, kelkim! Jau tai mūsų bus vestuvės,
Mūsų šventė, šokių sukurs,
Pamergių būrys,
Minkštas „Žaliai Lankai“ kambarys,
Ir Jaunosios mergiškos lauktuvės,
Po lauktuvių — jai tai mūsų bus vestuvės!“

Su šauniom vestuvėm mes padarėm klaidą.
Tos vestuvės — tokia kvailla pabauda,
Lankai nutrypimas ir gėlėms skriauda,
Nustumta kažin kur laimės valanda.
Per vėlai supratom melagingą aidą,
Su šauniom vestuvėm mes padarėm klaidą.

Kai vėliau „Žalia Lanka“ žalia vėl darės,
Kai ir vėl paraudo jos veidai,
Kai ir vėl rausvai prašneko pažadai,
Ir ji tarė: „Tu gėlės nepraradai“,
Meilė su Pavydu barės,
Kai „Žalia Lanka“ žalia vėl darės.

Pagalios ji sužaliavo kaip žaliavus,
Su jurginiais tarp mėtų,
Su kvepėjimu rūtų,
Su rožėm tarp jos stačių krūtų,
Atjaunėjus, po vestuvių atsigavus,
Pagalios ji sužaliavo kaip žaliavus.

Eidama taku rožėmis nubarstytu,
Ji mane žavėjo savo kūnu ir dvasia,
Judesių harmonija klausia,
Meilės ugnele jaunai šviesia,
Ji šypsojo nauju labu rytu,
Eidama taku rožėmis nubarstytu.

Toks stebėtinas gražumas „Lankos“ veido,
Toks melsvumas jos meilių akių,
Iškalbumas jų žvilgsnių lakių,
Toks trauklumas lūpų palankių,
Rodos, iš dangaus ji žemėn nusileido,
Toks stebėtinas gražumas „Lankos“ veido.

Taip stebėtinios jos kūno visos vietos,
Kaklo nuolaida iki pečių,
Apskritumas jos krūtų stačių,
Gracija juosmens ir kulšių pravarčių,
Glausnios kojos kaip nulietos,
Taip stebėtinios jos kūno visos vietos.

Štai „Žalia Lanka“ prabilo-suburkavo:
„Kaip prašytas, tu manęs dar vis vengi,
Tai šnabždu, kad aš esu jau parangi,
Ilgisi tavęs gėlė brangi.

Tik dar tarkim: tujen mano, ašen tavo“.

Taip „Žalia Lanka“ prabilo-suburkavo.

Ir po to „Žalia Lanka“ su manim žaidė:

Ji kasas paleido, liepė man šukuoti,

Ji atsuko kaklą, liepė pabučiuoti.

Tapo ji sidabras, aš godus pirklys,

Tapo ji verpėja, aš jos kamuolys,

Atnešė man tinklą, liepė pažvejoti,

Apsivertus kniūbsčia, kvietė pamiegoti.

Kai laukais nuskrido mano snaudulys,

Vyšnion palipėjus, ji man vyšnias svaidė.

Ji man buvo abėcėlė, aš jai raidė.

Taip „Žalia Lanka“ su manim žaidė.

Kas prilygt galėtų „Lankai Žaliai“,

Kas už ją galėtų žaist meiliau,

Kas žaliuot žaliau,

Kas judėt, kvėpuot, ragaut smiliau,

Kas jaunystę liete liet taip visagaliai,

Kas prilygt galėtų „Lankai Žaliai“?

Pynėm vėl abu gėles vainikais,

Pynėm pyniavom, įpynėm į kasas,

Apipynėm ištisas

Kojas jos basas,

Su lelijom ir žirnikais

Pynėm vėl abu gėles vainikais.

Kitos meilės dienos sekė po pirmosios.

Mūsų namas tapo taip jaukus,

Mūsų darbas nesunkus,

Mum rytojus neklaikus.
Tai „Žalios Lankos“ palaima, siela josios.
Kitos meilės dienos sekė po pirmosios.

Kiauras dienas jos niūniavimai girdėjos
Tai virtuvėj, tai laukuos,
Tai daržely, tai gurbuos,
Tai lankoj, tai dobiluos.
Džiaugės ūkis vadovavimu vedėjos,
Kiauras dienas jos niūniavimai girdėjos.

Taip mum darėsi ramu ir tyku...
Meile nešina ir meilės nešama,
Kiemu vaikščiojo jos geruma,
Mano mylima, dangauspi keliama.
Meilė buvo mum labai svarbus dalykas,
Taip mum darėsi ramu ir tyku.

GĖLĖS ŽMONOS GIMTADIENIUI

Pasisekimo šaknys kartais driekiasi pačiu žemės paviršiumi, taip kad eidamas koja užkliudai ir gali persiversti kūliais, — svarstė Steponas Vingilis. Visai neieškodamas ir nenorėdamas surandi, kas tau geriausia ir pa-
rankiausia, ir tik paskui nustembi. Dykinėjimo metais Vokietijoje jis baigė technikos mokyklą, kas ir pasuko jo kelią gerovės link.

Gerai apmokamo elektriko darbo nereikėjo ieškoti. Darbai siūlėsi patys. Jis lupo antvalandžius abiem rankom ir abiem rankom gniaužė žalią pinigą. Jis pastebėjo, jog ilgi vakarai praeina be naudos prie kažkokios sumautos ir akis gadinančios televizijos, o privačių pasiūlymų kiek nori. Tad pavarydavo iki devintos, ir savaitinės pajamos dvigubėjo. Šeštadieniais, kad nesišmeižtų pagundos, visuomet susirasdavo užsiėmimo. Ne tik neišleidi, bet dar pakeli bendrąją skaitlinę banko knygutėje. Jis nesiveržė į parengimus ir pobūvius — kas jam politika, visuomenė ar kokia kultūra? Nepirko knygų ir laikraščių, nerūkė ir negėrė, važinėjo pigiausiu fordeliu. Jis

nė per nago juodumą nenukrypo nuo griežtai užsibrėžtosios linijos, saugodamasis ir budėdamas, kaip kančiai ir savęs marinimui nuo gyvenimo užsisklendęs vienuolis, nematydamas ir negirdėdamas nieko, kas išlaidu ir neneša naudos. Ir, matote, kas išėjo... Jauną žmoną tuojau po vestuvių galėjo įkurdinti nuosavam name. Namas, kad ir medinis ir ne kažin kokiam rajone, bet apstatytas naujais baldais. Pasižmonėti, kaip ir pritinka jaunavedžiams, jiedu iškilo į Niagaros krioklį nauju ševroletu. Namas, jo apstatymas, automobilis — viskas pirкта už gyvą pinigą. Ir tai buvo jo — Stepono Vingilio ketverių metų pastangos. Jos giminės, artimieji ir, tur būt, pati žmona tai vertino.

Kalkim, kol geležis karšta, — kartojo nuolat Steponas iš kažin kur ištrauktą ir sau prisitaikytą posakį. Dabar jau dirbo dviese. Ir jei banko knygutėje skaitlinė nekilo tiksliai dvigubai, tai vis dėlto smarkiai kilo. Niekas juk jiems ir netrukde darbuotis rankoves pasiračius. Nei vaikai, nei kas. Kiekviena valanda, praleista tam tikroje vietoje, vis tiek, ar tu dirbi ar ne, apmokama doleriais. Kaip sau nori — pašėlęs kraštas toji Amerika!

Dėl vaikų, kaip neparankaus ir trukdančio elemento, pačioje pradžioje apsisprendė. Nu, nesiskubinti. Visas keturias rankas panaudoti karštos geležies kalimui. Sakysim — trejetą metų. Tiek metų jie laviravo, tartum slidžiais, patįsusio molio takeliais, niekad ne-

tikri nuo pavojaus visu ūgiu išsitiesti pažliugusion balon. Reikia pasakyti, jog pasiutęs reikalas tokiam amžiuje ir vienas kitą mylintiems išsilaikyti patogioje bevaikystėje. Jau, jau, rodos, ėmė biesas ir patraukė... Bet ne, ačiū Dievui, tai tik koks peršalimas ar kas. Ir vėl žmona klesti kaip klestėjusi, ir dolerių tvinimui jokios užkardos.

Steponas spaudė nykštį, niekam neprasitardamas. Nu, nu, gal dar kokius metelius, gal dar... Juk grynai nuostoliai būtų pereiti ant vieno uždarbio, žmoną atitraukus. Žmona irgi nieko nesako, tik nepanašu, kad jai tas labai patinka. Rodos, ims ir paleis puodą iš rankų.

Ir vieną kartą šitaip:

— Mano nervai baigia visiškai pairti nuo tokio klaikaus gyvenimo. Ne tam aš tekėjau, kad nusivalkiočiau bevaikė...

Ėmė ir pasakė žmona. Ir dar taip, kaip niekad nebuvo sakiusi. Ji niekad panašiai nekalbėjo, ir jam nė motais, kad ji iš viso sugebėtų taip savarankiškai pasireikšti.

Jo nugara nučiuožė šalta gyvatė. Jis suprato, kad nebegalima ilgiau katės glostyti ir tampyti vien tik už uodegos.

— O Marija, Dievo Motina švenčiausia! Ne!.. Mes juk, brangute, pagal susitarimą. Jei gu tik labai nori — tai prašau...

— Aš labai noriu. Ačiū, kad tu toks geras.

— Nėra už ką, brangute. Nespėsi suskaičiuoti nė iki trijų, ir mes būsim susitvarkę. Baisus čia daiktas. Tiesą sakant, ir aš jau pa-

nūdau vaikelio. Jau Jėzaus Kristaus amžių būsiu pasiekęs. Tad sakykime, kad laikas...

Kurgi ne. Jie negaišdami suskato laukti.

O metai bėgo. Ir taip prabėgo daugel metų. Netaip jau daug. Tiktai ketveri. Jiems belaukiant ir belaukiant. Ir nesulaukiant nieko, nors tu susidraskyk. Ir tiktai to, ko išvengimui buvo panaudotos gudriausios priemonės ir sukčiausi savęs apsigaudinėjimo būdai.

Kokis gi čionajos kipšas įsisuko į mūsų lizdelį, — niršo nebejuokais Steponas Vingilis, gabus ir darbštus elektrikas. Jis pasijuto giliai užgautas. Vyras ne taip jau menkas. Ir sveikatos iš kitų nesiskolinąs. Žiūrėk, tokie kirstukai meksikiečiai vaikais, nelyginant pupomis, žarstosi. Ir dar, kaip kerštui kokiam, vegi, pakaušis švisti ima.

Vaikų jie laukė ir vienas ir kitas. Apie vaikus, tartum kokį miražą, ir tekalbėjo, lyg be vaikų jie patys būtų nusižmoginę ir išėję iš bendruomenės. Aptarinėjo klinikas, daktarus. Vienas kitą varinėjo ištyrimams, bet nė vienas nėjo. Steponas per daug tvirtai tikėjo savo genties medžiu, kurio kamiene sulapojo šeštąją šaka. Jokios kliaudies sau neprisileido. Tai būtų šlykštus įžeidimas. Jeigu kas — tai... Jis skersakiuodavo paslapčiom į žmoną, kaip į suokalbininkę su kažin kuom. Nu, tokia dailutė. Ir sudėta visai moteriškai, — samprotavo žmogėnas. Bet matai — niekas tau nepasakys iš anksto, kur nedora kandis įsimetus. Ji tik vis tokia liūdnesnė ir vis susimąsčiusi.

Jis pamaži įprato ir taip žiūrėti ir tą žinoti. Ką bepadarysi? Viską išbandė. Teks nugyventi be vaikų. Milijonai be jų gyvena. Ir jie visi gerai gyvena. Pertekę. Ko tik užsigeidžia — tą turi. Mat, niekas netrukdo.

Tai didelis patogumas, išjungus vieną — neturėjimą kam pasigirti. Pramatanant ateitį, ateis toks laikas, kai galėsi plačiai apvesti ranka: žiūrėkite, vaikai, ką mes jums sukūrėme! Tiktai jums, įsidėmėkite!

Bet kai neturi jų...

Tačiau Steponas įpratino save ir prie to. Jis kaip čigonas kariamas. Kad tik gerai visur kitur. O kitur, tai brolelis tu mano. Gerovė stačiu dūmu vis aukštyn ir aukštyn. Jis tik skaičiavo ir skaičiavo, nurydamas karčią seilę dėl žmonos užmačių. Ji, mat, geistų visur eiti ir visur būti, kaip kiti kad, sako, visur eina ir būna. Palauk, brangute, dar metelius — kitus. Tada jau tu galėsi visur eiti ir būti. Dabar dar negalima. Ne. Aš turiu didelius sumanymus mūsų auksinei ateičiai. Tiems planams būtinąs taupumas — kiek tik išgalint. Negražu būtų knistis po mūsų būsimojo rūmu, nepadėjus tvirtų pamatų — Steponas jau nebe spaudė, o laužte laužė nykštį, kad ištesėtų iki galo. Liovėsi pagaliau ir žmona ieškojusi priekabių. Ir ji, matyt, įsitikino, kad verta palaukti. Nieko nebesakė, tik pradėjo išėdinėti vakarais. Į kursus kažkokius, vakarinius.

Tų didžiųjų užmanymų vykdymas jį užgriuvo beveik per staigiai. Jis dar nebūtų taip

skubėjęs. Tačiau negrai amaru įniko brautis jų kolonijon. Gana pelningai pardavė namą negrui su neapskaičiuojamu būriu vaikų. Jie tamsiu sriautu it naktis užplūdo jų buvusį viltingą meilės lizdėlį, po du, po tris kiekviename kambary. Steponas negrų nemėgo, beveik nekętė, lyg būtų iš Alabamos ar Mississippi. Jis jų neskyrė, jie atrodė jam viena ištisinė juoda, garbanota vilna avių kaimenė. Bet gerą kainą jis nesivaržė paimti.

Jie išsikėlė užmiestin, kur negrų kvapo nė vėjas neužneš. Kontraktorius įteikė raktus naujos rezidencijos, o Steponas paklojo trisdešimt du tūkstančius. Tokiu būdu jis užkėlė koją ant tvirtos pakopos. Jai sustiprinti parsivarė naujausią Buicką.

— Tai dabar, brangute, jau pradėsim, — tarė Steponas Vingilis, meiliai apkabindamas žmoną.

Ji neparodė ypatingo džiaugsmo. Na, vieta nebloga, bet jai buvę pakankamai gerai ir ten, kur jie pradėjo. Ir lyg nenorėdama užsileisti veikliam vyrui, pareiškė, kad meta darbą biskvitų fabrike, kur jau buvo neblogai įsidirbusi, ir pereinanti naujon branžon — kosmetikon. Tai jos vakarinių kursų išdava. Vyras norėjo suabejoti, ar protinga mesti gerą darbą ir pradėti iš naujo neaiškioje vietoje, kokia jam atrodė toji kosmetika. Tačiau jis nežinojo, kad žmona nenuėjo dirbti. Ji tapo kažin kokia prievaizde ar bala žino kuom. Ji visiškai pasikeitė. Rengėsi nepaprastai puoš-

niai, pasidarė dar gražesnė, nors grožio jai niekad nestigo. Ji išvažiuodavo kada užsimanus ir grįždavo niekad neatspėjamu laiku, nes tokios buvo jos pareigos. Ji tvarkė šimtus darbininkių. Ji gavo mėnesinį atlyginimą ir tokį aukštą, kad jis tik tiek tegalėjo pasakyti:

— Vaje, brangute, jau tu man sagas išpiaustei! Jau tu daugiau parneši negu aš...

Bartis tai jis nesibarė. Tegul tik neša kiek įkabindama. Niekad nebus per daug.

Ji dar nebuvo visko pasakiusi. Žmona parvažiavo naujausiu Mercury. Steponas nusikeikė kaip reikiant, taip kaip keikiasi žmogus ne iš pykčio, bet neberasdamas kitokio būdo savo nuostabai ir pasitenkinimui išreikšti. Juk jo naujosios rezidencijos dviejų mašinų garaže, šalia nuostabaus Buicko, tykiai įčiuiužė lygiai nuostabus Mercury. Ir buvo panašu į jaunavedžių lovą, kur šalia vienas kito sugula du jauni, nors skirtingi, bet lygiai verti vienas kito kūnai. Ką jis pasakė, kiekvienas santūriausias ir šventasis būtų pasakęs. Net ir kiaulė pro kiaulę praeidama turi sukriuksėti. Jis pagyrė žmonos skonį, tik pasiteiravo, kodėl, būtent, Mercury?

— Paprasčiausiai, kad mano dabartinis viršininkas yra Mercury ir Lincoln stambios pardavyklos dalininkas. Tą mašinėlę aš gavau visu tūkstančiu pigiau. Aš galėjau imti ir Lincolną tom pačiom sąlygom, bet man Mercury linijos geriau patinka. Ir, be to, manau, kad mūsų garažui užteks.

Steponas pajuto visą skruzdėlių armiją, pražygiuojančią savo nugara, lyg būtų piemenystės metais nudribęs iš lazdyno ir pataikęs vidurin nuožmiausio skruzdėlyną. Jis suvokė, kad bus praradęs pirmaujančio pozicijas ir tą bus pastebėjęs kiek pavėluotai. Juk nebežinia, ką ji rytoj pasakys...

Ji dar nebuvo kaip sykis visko pasakiusi. Steponas tik neaiškiai grabinėjosi posūkiuose, kopdamas pasisėkimų viršūnėn. Kaimiečio vaikui reikėjo pasitempti, kad išlaikytų pusiausvyrą.

Žmona rūkė cigaretę kamščio imitacijos kandikliu ir apsimetė labai užsiėmusi nagų priežiūra. Įvairūs gražinimo įnagiai švitėdami bėginėjo jos pirštais. Ir iš grojamosios dėžės, kainavusios apie tūkstantinę, sunkėsi visokios melodijos. Ji perdėliojo plokšteles į naują ir didelį krūvį ilgam grojimui.

— Kaip tau patinka Belafonte? — paklausė visai netikėtai.

— Kas? Belafonte? Kad aš jo visai nepažįstu. Ar tai tavo naujas draugas iš tavosios kosmetikos įmonės?

— Ne. Ir aš jo nesu gyvo mačiusi. Jo balsą mes girdime dabar iš plokštelės.

— O, o, tai tu apie tą negra dainininką?

— Taip.

— Tu žinai, brangute, kad man negrai nepatinka, — atvėpdamas apatinę lūpą susiraukė Steponas, lyg jam būtų pasiūlę acto su tulžim.

— O, tiesa! Tau jie labai nepatinka.

Vingilis sukluso ir instinkto vedamas pašiaušė šerius, kaip rinktinis miškų šernas. Jo sveika prigimtis skatino saugotis provokacijos. Ko gi čia tas negras Belafonte, ar kad jis bėgo nuo negrų antplūdžio ir savo namą pardavė negrui?

Žmona dilino nagą ir neišpėjamai šypsojosi. Jau tie jos nagai, tokie ilgi ir smailai nugalasti, kartais raudoni, o kartais net nejauku. Taipogis jos kietai sučiauptų lūpų šypseną... Bet staiga ji pravėrė gražią ir preciziškai dažytą burną, sušvisdama dviem eilėm baltų dantų, it sniego gniūžtimi.

— Aš tik užsiminiau apie Belafontę, ir tu nusigandai. Visai be reikalo. Man jo dainelės patinka, kaip tau nepatinka. Bet taip juk visuomet buvo, ar ne? Aš tau norėjau pranešti gerą naujieną, kad aš laikiuosi kūdikio...

— Ar tu tikrai, ar iš manęs tyčiojies? — pašoko visu ūgiu Steponas.

— Tikrai.

Tada jis puolė, kaip nutrenktas griausmo iš debesų, ir klūpodamas apkabino jos kojas. Pakabūs elektriko pirštai, seniai atpratę nuo švelnių prisilietimų, grubiai ir nevykusiai sliadinėjo geru nailonu aptrauktomis blauzdomis. Tą akimirką jis užmiršo, kad tos kojos yra jo žmonos kojos, kurias kažkada yra glamonėjęs visai kitaip. Badydamasis praplikusia kakta, jis unkstė ir mykė žodžius, kuriuos tik iš bėdos tegalėjai suprasti:

— O Jėzau, o Marija, Dievo Motina švenčiausia!.. Tai mes jau dabar nebe vieni... Jau mes laukiamės kūdikėlio... Nu, ar aš nesakiau, kad imsime vieną dieną ir susilauksim?.. Ar nesakiau, kad pasistengsiu?..

— Sakei, atsimenu, — žmona neprieštaravo.

— Ir mano žodis tapo kūnu, — daužėsi kumštimi krūtinę vyras.

— Tapo, — sutiko ji nepaliaudama šypsotis.

— — —

Steponui Vingiliui reikėjo susiimti abiem rankom ir laikyti, kad neiškristų iš pasiutusių greičiu riedančio vežimo. Arkliai išvertę šnerves prunkščia ugnimi. Mesk šalin botagą ir tik spirkis kojomis — taip jis vaizdavosi savo kilimą laimės link.

Laimę reikia pridaboti. Ji — kaip jaunas mėnuo. Jei paspėjai su jo pasirodymu danguose paruošti dirvą, nukirpti pavasarinę vilną, išgramdyti ir išvėtyti aruodus, tai žinok, kad viskas prisipildys su kaupu. Visam yra laikas ir vieta. Nespėsi — tai ir paliksi patyčioms ir akimis prineštomis smėlio. Ir laimė nesimėto pašaliais. Ji — kaip paparčio žiedo radimas savo vyžoje, arkligoniams verčiantis kūliais po pleškančia deguto ugnimi, iškelta senos epušės viršūnėje.

Kai ji plyksteli ir apiberia kibirkštimis ir

plėnimis apžabalindama tave. Trini blakstienas ir netiki, ar tai ne pagirioto sapno vaidinys. Ji sukrečia ir supurto iki stuburo slankstelių, iki dubens kaulų, kad nebežinai, ar sėdi, ar stovi, nebejausdamas vienos ar kitos savo kūno formacijos.

Laimė neatžingsniuoja rudeniui, iš lėto barstydamą lapus. Ji puola tiksliai apskaičiuotu šuoliu, it lūšis, ir akimirkai sustingsta — pasigėrėti savo aukos visapusišku pasimetimu. Laimė svaigina. Ji beveik žudo, tartum per didelę gyduolių sauja. Laimės turėtumei privengti, jeigu nesi pasiruošęs jos pilnumoje priimti. Ją reikėtų prigesinti, kad nesmigėtų ietimi, nesvilintų mėlyna autogeno švirkšle. Prisidengti tamsiais akiniais ar nuleisti skydelį, kaip įsukus gulsčios pavakario saulės užlieton autostradon.

Jis turės pasitempti, nenorėdamas susivelti dulkėse po kitų ratais.

Jį lenkė mašinos, ir jis lenkė, jis stovinėjo prie besikeičiančių šviesų. Visų metų, visų modelių ir pavadinimų, dvigubu įvairiaspalviu sriautu tvino greitkelyje. Kažkur gaižiai ir nervus ardančiai žviegė stabdžiai ir asfaltą ėsdamos padangos stūgavo laukiniais balsais. Greitoji pagalba skynėsi kelią automobilių tėkmėje, mėtydama raudonus šviesų pėdus, o nuo jos neatsilikdama policija kvykavo sirenomis. Jos lėkė ir pralėkė. Iš priekio ir iš užpakalio, ir Steponas gniaužė vairą tikindamasis, kad jis viso to turi išvengti, apsilenkti,

praslysti, kad visa tai tik kitiems, tik ne jam, ne jam. Iki šiol jam visada sekėsi — pasiutusiai sekėsi.

Jis išvažiavo pirkti gėlių. Jis manė, kad raudonos rožės tiks geriausiai. Dvidešimt septyni žiedai sudarė puokštę jos metams ir jos gimimo dienai. Tiek metų nenupirko nė gėlytės, tiek metų net neprisimindavo jos gimtadienio. Kad nebuvo ir kada vis įsirežus traukiant į kalną ir bėgant pakalnėn riste. Jis stebėjosi, kaip tiek daug gražių dalykų praleista jų nepastebint ar nenorint. Jis niekad nejautė noro rūkyti ir išgerti tegalėjo tik prisiversdamas. Taip, ir cigaretė ir stiklelis nepakenks, tad galima užsukti, kad ir čia.

Prie Eastern ir septyniasdešimt devintos ji patraukė nervingai trūkčiojanti strėlė, rodanti įpilamas ir ištuštinamas kokteilio taures, gal dar kas, kaip vietos atokumas ir visiškas nesiderinimas su jo iki šiol pažintomis vietomis, kur, bėdos verčiamas, turėdavo užėiti su tautiečiu ir prisėsti.

Viduje buvo tamsu, kaip ir visose amerikėnėse tavernose, stengiantis sudaryti kuo didžiausią geriančiojo laisvės iliuziją. Nuostabi švara ir skaudanti tylą glėbė erdvę, nors iš kažin kur košėsi garsai, lyg muzikos, lyg ir ne, ir dar kažkas, kas iš karto apjungė pasitikėjimu. Pusmėnulio formos baras atitvėrė ir dalino uždarumą į dvi skirtingas puses. Vienu metu tartum pilnatyje ir delčioje. Juodomis sėrmėgomis apsidarę vyrukai galėjo būti šio pasau-

lio žmonės, kaip lygiai atkilę iš kitur. Baltas krūtinės trikampis ir juoda kokarda priartėjo ir sustingo. Jis suprato, kad reikia užsakyti.

Puiku. Čia visai kas kita. Jis sukino pirštuose šipuliuku pasmeigtą uogą, nežinodamas, kam ji — užkandai ar stiklui papuošti, tikra vyšnia ar koks plastikinis gaminys. Bet ne tai svarbu. Jam patiko sėdėti prieblandoje ir mąstyti. Niekad neturėdamas laiko apmąstymams, tarėsi būsiąs pasilikęs ir tik šiandien aptikęs plyšį savo buityje. Bet ar anksčiau jis galėjo? Ne. Nes priėjimai prie to buvo perkami aukšta, visko atsižadėjimų kaina. Ne loterijos rato stabtelėjimu, bet kietu ir užgožiančiu darbu. Šiandien jau buvo kitoje padėtyje ir daug ką galėjo. Vežė žmonai gėlių ir jautėsi užsitarnavęs tokios valandėlės. Ir būtinai užsuks su žmona pailsėti ir atsigauti.

Puiku, iš tikrųjų. Tik gaila, kad niekam negali parodyti. Ką pasakytų tėvas, visad jį laikęs nevykėliu? Ką draugai, kurie šiandien Kanadoje popiermalkes gamina ir niekad neišeis iš miško stovyklų? Jis mielai jiems kiekvienam padalintų po cigarą. Netrukus jis dailins. „Perfecto Garcia“ vadinasi tie cigarai. Sako, jie labai geri ir brangūs, bet įvykis bus vertas jų.

Kaip gero konjako stiklas, ūmai ištvindamas krauju, jo veidą pylė raudoniu nuo pat retėjančių plaukų šaknų iki kojų panagių, vien tik prisiminus, kas jo laukia. Tai bus šlaipios mazgotės smūgis per snukį visiems, kurie

iš jo šaipėsi, sakydami, kad taip tai taip, tu, vaikine, pinigų padaryti moki, o vaikų ne. Jis sukvies naujon rezidencijon ir parodys, o parodyti jau turi ko. Persikeldamas daktarų rajonon, jau ir elgtis turės tinkamai. Kas, kad jis tik elektrikas, bet jo pajamos prašoka vidutinio inžinieriaus pajamas, o pridėjus žmoną, kuri beveik pusės kosmetikos fabriko vedėja, tai, ponas, prašau, ne kiekvienas daktarėlis gali lygintis. Kas be ko, į tokį luomą įstojęs, taip ir turėsi gyventi. Reikės dabar jau vasarnamio kokiame nors Wisconsinine ar Michigane, kur, sako, gražu ir daug ežerų, reikės motorlaivio ar jachtos, nors jis puikiausiai išsiverstų be vandenų ir visų tų žaidimų, prisiminus, jog namie tobuliausia vandentiekio ir kanalizacijos sistema. Be to, ir maudymosi baseinas netrukus bus įrengtas. Tačiau jis ryžosi sutikti su viskuom, kas jo laukia, patekęs didžiajai jo gyvenimo svajonei, nelyginant šiaurės pašvaistei. Gal ir golfą jis turės išmokti, kaip tos klasės žmonėms pritinka, bet turės, nes pasiruošęs vykdyti visus žmonai duotuosius pasižadėjimus. Jei iki šiol nieko, tai dabar, ponas, prašau. Gyvenimas atsiškleidžia.

Sukdamas plačiu ratu, lėtai ir mėgaudamasis, visais pojūčiais stengdamasis išgauti kuo daugiau malonumo, judėjo naujomis ir erdviomis gatvėmis namo. Vieno piršto judesio užteko mašinai, kad ji klausytų ir darytų, ką jis nori. Tartum ištikimiausia meilužė. Ji

dūzgė, kaip savęs atsižadėjusi širdis, visais nervais ir kraujagyslėmis atsidavusi savo ponui. Taip, tai Buickas, iš pačių geriausių, labiausiai išbandytų ir ištobulintų, keliantis patikėjimą ir žmogišką vertę. Jis nesiskubino, nutęsdamas būsimąjį išpūdį, nes tai ir buvo diena paskirta tam, ne darbui ir pinigui. Jis vilkėjo naujausią eilutę ir vežė milžinišką puokštę savo brangutei, savo žmonai, suskatusiai laukti kūdikio. Vienu piršto judesiu apvedė mašiną ir sustojo kitoje gatvės pusėje pasigėrėti iš atokiau. Jis mėgo taip daryti, bet niekad nebuvo pasiruošęs kaip šiandien. Stabtelėjimas prie septyniasdešimt devintosios ir praleista valandėlė prie tamsaus ir paslaptingo baro kėlė jame kažin kokią narsą, atmieštą grauduliu.

Niekas negalėtų smerkti, jei jis imtų ir suabejotų, kad vaizdas prieš jo akis tik jo ir niekieno kito. Bet taip yra, nors sunkiai patikima ir sunkiai paaiškinama kitam. Dviejų gatvių, ramių ir plačių, susibėgime jo rezidencija. Trys seni ir plačiašakiai ąžuolai, kuriuos jis prašė palikti, iškilę virš stogo. Po jų šaknim viena pakopa žemiau nuleistas garažas. Jo puikysis dviejų mašinų garažas, operuojamas mygtukais, praviras, kad priimtų savo šeimnininką. Į jį bėga platus juodo asfalto kelias. Jo svečiams nereikės stovėti gatvėje. Aštuonios mašinos lengvai sutelpa, ir kai sukvies visus savo džiaugsmo šventei, tai...

Oho... Kažin kas įsuka. Ir ne bet kas, o

juodas, kaip Lietuje išsiprausęs katinas, Lincolnas ir sustoja tiesiog prieš duris, kur Mercury saulėje tviska chromais ir nikeliais. Kokiam fordukui ir nejauku būtų artėti prie tokio palociaus, — patenkintai švytėjo Steponas, laukdamas, kas išlips. Išlipo aukštas, juodai apsidaręs vyras ir, susiėmęs nešulius, traukė prie frontinių durų. Nė pirštu nepalietus skambučio, jos atsidarė, tartum užmynus automatinę papėdę. Ir vyras dingo.

Steponas krustelėjo, neaiškaus šalčio nusmelktas, ir iki dugno nuspaustas dujų pedas jo Buicką pastatė piestu ir išnešė ant juodo asfalto tako, vedančio į jo namo širdį — garažą. Jį sustabdė puse pėdos nuo juodojo Lincolnio ir visais staiga sukilusiais pojūčiais bandė atspėti, ką žmogus nešėsi rankose. Vienoj, tai beveik tikra, puokštė gėlių. Jis griebė nuo sėdynės savo rožes ir skubinosi per virtuvę, tuo keliu tikėdamasis užbėgti už akių. Užbėgti jis būtinai turėjo. Niekas kitas negalėjo ir neturėjo teisės to padaryti, ką jis buvo taip šventai sumanęs. Kiek jis žinojo, tai pirmos gėlės plaukė į jo namus, ir niekas negalėjo drįsti jo aplenkti.

Tačiau jis buvo aplenktas. Žmona statė ant stalelio vazoje pamerką milžinišką krūmą gladiolių, išsklidusių į šonus, it karklyną po audros, o žmogus, jas atnešęs, sėdėjo fotelyje, sukėlęs koją ant kojos.

— Hallo, Steve! — šūktelėjo jis traškiai, pasisukdamas pečiais.

Vingilis būtų ėjęs ir praėjęs ir tik paskui paklausęs, ko tas ponas nori ir ko jis čia sėdi. Bet jis niekad negalėjo pakęsti savo vardo, ištariamo tokia forma. Ką gali daryti jo bendradarbiai ir formenai darbovietėje, tai negali jo rezidencijoje kažin kas iš gatvės ir dar toks tamsus ir tokiais smulkiai garbiniuotais plaukais, nelyginant negras. Jis suskersavo ir išdidžiai pareiškė:

— Mano vardas Steponas.

— O, taip, Steponas. Žinau. Ponia Grace bus man minėjusi... — linksmai ir mandagiai linktelėjo svečias.

— Kas? Greis? Jeigu jūs turite galvoje mano žmoną, tai ji yra Gražina. Įsidėmėkite, tamsta.

— Taip, taip, jūsų žmoną. Ir mes ją taip vadiname. Ar ne tiesa, Grace?

Vingilis jau rimtai pradėjo pykti. Nežinia, kas toks, kad ir gerai atrodantis ir, matyt, turtingas, apsimeta nematęs, jog sėdi puošniam salone ir taip pat turtingoje rezidencijoje. Jis netgi traukti per dantį ima. Jis laukė, ką pasakys žmona, o ji nieko, tik šypsosi, tarsi jai vis tiek, ką tas puošėiva gieda.

— Kas tas žmogus, Gražina?

— Mano menadžeris, Tommy Brown.

— Kad menadžeris, tai tvarkoje, — Steponas smuktelėjo, lyg užgautas į pakinklius, ir jo įsigalintis įniršis nuvingiavo kita, ramesne srauja. — Bet tu minėjai, kad tavo menadžeris senukas.

— Jis ne taip jau jaunas. Maždaug tavo metų, — žmona papūtė gražias lūpas ir sukėlė antakius.

— Bet tyčiotis jam nėra ko.

— Jis nesityčioja. Tommy puikus žmogus. Jis turi tau kai ką pasakyti.

— Man? Juk ne aš tarnauju jo kosmetikoje?..

Tommy Brown atsistojo ir, šviesdamas, it kišenine lempute, savo prakeiktai baltais dantimis, tarė:

— Ponas Steponai, šiandien sutvarkiau reikalus su savo buvusią žmona, ir už dviejų savaitių planuoju su Grace, atsiprašau, su Gražina, kaip jūs vadinate...

— Ką? — suriko Steponas, pasitraukdamas atatupstas, lyg pajutęs tinko luitą nusi-
verčiantį nuo lūpų ant galvos. — Ką jis sako, Gražina?

— Aš manau, kad Tommy sako teisybę, Stepai, — atsiliepė žmona, rodos, net nepajudėjusi nuo gladiolių krūmo.

Steponas ūmai atsisuko į įsibrovėlį, tebestovintį ir tebešviečiantį kalnų plėšiko dantimis. Nors jis ir didelis ir tvirtas ir tik per plaštaką jo juodos garbanos nesiekė lūpų, bet, vis tiek, koks bebūtų, jis pasiruošė pulti ir išmesti iš savo namų. Nesvarbu, kad ir menadžeris. Jis sugriežė dantį ir ėjo artyn, išvertęs akis:

— Išeik, išei iš mano namų! O jei neiš-eisi, tai išmesiu ir policiją pakviesiu!

Juodaplaukis ir baltadantis stovėjo kaip stovėjęs, tik žmona jam tarė:

— Nesinervuok, Stepai. Nebuvai tu jau taip blogas vaikinąs. Bet žinai, kad aš norėjau turėti vaikų. O su tavim nieko neišėjo. Tommy yra mano būsimąjo kūdikio tėvas. Už dviejų savaitių aš išteku už jo. Skyrybas ir turto pasidalinimą mes sutvarkysim...

Steponas Vingilis neišleido rožių puokštės iš konvulsiškai sugniaužto delno, bet nebesitikėjo ilgai išlaikyti, kai įniko svyruoti jo rezidencijos sienos, aižėmis skilinėti didžiuliai langų stiklai. Kai puikusias garažas pagavo smegti skradžiai žemių, kartu nusinešdamas ir Buicką ir Mercury, stovėjusius taip meiliai, taip patogiai šalia vienas kito. Pagaliau jos pradėjo kristi. Jos krito pavieniui, tos nuostabios rožės, kaip krauju permirkusios didelės ir sunkios snieguolės. Jos krito, krito ir krito, vis nepasiekdamos vaškuoto parketo. O Tommy Brown uždėjo savo ranką jam ant peties, tardamas labai draugiškai:

— You good boy, Steve. Don't worry...

EGOCENTRINĖ ANTANO VIENAŽINDŽIO

LYRIKA

Oi, dainos dainelės, jūs — mano patieka,
visi širdies skausmai pas jumis palieka...

Kiekvieno literatūros kūrėjo kūryba būdinga vienu pagrindiniu bruožu, kuriuo ji skiriasi nuo kitų kūrybos. K. Donelaičio kūrybą charakterizuoja tendencija moraliai palaikyti vargstantį būrą; A. Strazdelio — šviesi, giedri nuotaika, išsklaidanti baudžiauninko vargus; A. Baranausko — gili gimtojo krašto meilė; Maironio — atkakli kova dėl jaunosios Lietuvos ir pan. Ieškodami pagrindinio bruožo A. Vienažindžio kūryboje, galėtume jo atšėšėlių rasti skausmingame poeto pasisakyme:

Ir atrasčiau tokią širdį,
kuri moka jausti,
drauge džiaugtis, drauge juoktis,
o skausme priglausti...

Jautrus lyrikas visą laiką ilgėjosi širdies, kuri galėtų jį suprasti, jo rūpesčiais ir sielvar-tu pagyventi. Tiesa, tokią širdį jis buvo susi-

radęs, ir džiaugsmui nebuvo ribų. Tačiau neilgai galėjo džiaugtis: Rožę Stauskaitę ištrėmus į Sibirą, jis dar labiau pažino alinančią kasdienybę, dėl to ir jo kūryba nusidažė nusivylimu, neįkūnijamo ilgesio spalvomis.

Šalia čia suminėto dominuojančio egocentrinio motyvo A. Vienažindžio kūryboje aptinkame dar ir kitus — gamtos, šeimos, našlaičių — motyvus.

— — —

Seniai yra žinoma psichologinė tiesa, kad įsimylėjusiam jo mylimoji yra ir gražiausia, ir švelniausia, ir turiningiausia.

Šitą tiesą patvirtina ir A. Vienažindys, suradęs atitinkamo paralelizmo net gamtoje. „Pasakyk man“ dainelėje jis klausia, „kodėl lakštingėlė gied tarp žalių krūmų, prie sraunaus upelio“; kodėl pilkoji bitelė ieško „žydinčio medžio, kvepiančio kvietkelio“; kodėl „linksmi visi gyvūnėliai tarp gražių laukų, ant gražių pievelių“...

Po šitokios įžangos poetas kreipiasi į mergaitę, klausdamas:

Pasakyk man, kodėl aš tavęs,
jei kurią dieną negaliu matyti,
ta diena metais pavirsta dėl manęs?

Oi, koks neramums! kas gal apsaakyti...

Poetui „meilu“ klausytis mylimosios balso, „linksmu ir gailu“ žiūrėti jai į akis, ir jis pats nežino, ar yra sužavėtas, ar apžolėtas.

Išidealizavęs savo mylimąją, poetas jau-

čiasi esąs jos nevertas ir dainelę baigia šitokia mintimi:

Oi, kaip laiminga ant svieto grožybė!

Dėl tavęs dainos ir visoki donis:

argi gal būti tarp mūsų vienybė?

Tu — karalienė, aš — tavo padonis.

Nesakyk man, man nekalbėk,

jei nevertas meilės, tad nors pagelbėk!

Šitas jausmas poetui nebeduoda ramybės, ir jis visą laiką graužiasi. Gal būt, taip atsitinka dėl to, kad mergaitė laikosi kiek nuošaliau, kad ji neskuba patvirtinti jo lūkesčių:

Pasakyki, panaitėle,

ar tu mane myli?

Kiek jau kartų tavęs klausiau,

o dar tu vis tyli.

Pasakyk, nevargink manęs,

regi — baigiu džiūti.

Kuriądien nematau tavęs,

tikrai reik pražūti. (XI)

Tuoju pat poetas su džiaugsmu prisimena tas laimingas valandas, kada su ja kalbėjosi, kada ją apie ilgesį klausinėjo.

Pagaliau poetas prisipažįsta, kad mylimoji įkvepianti jį dainuoti, tačiau vėl suabejoja, baimingai klausdamas:

Oi, tu meile širdies mano

ir turtai ant svieto,

pasakyk, ar širdy tavo

bus dėl manęs vieta?..

Taip gali dainuoti tik meile nusivylęs poetas. Iš viso kūrybinio palikimo atrodo, kad A.

Vienažindys, jautrusis lyrikas, nesiblaškė nuo vieno asmens prie kito (kaip W. Goethe, Ad. Mickevičius), bet, kaip romantikas Novalis, norėjo būti ištikimas jaunystėje pamiltai mergaitei. Dėl to jo skausmas juoba turėjo būti didelis, kai mergaitė nepaisė jo jausmų ir dėl to nedavė progos galutinai apsispręsti (Antano brolis Aleksandras išstojo iš kunigų seminarijos). Kas gi beliko poetui? Jis pradėda vengti draugų, slepiasi nuo jų didžiulėje rūbų spintoje ir kovoja su šėlstančiais jausmais. Tačiau po „kiekvieno tokio lindėjimo spintoje“ išsineša „naują sugalvotą dainą“.

Pagaliau po sunkių abejonių ir nedrąsių spėliojimų poetas įsitikina, kad Rožė jo nemylinti, kad ji kitą išsirinkusi. Kodėl ji nusigrįžta nuo Vienažindžio, mes nežinome. Tačiau galima spėti, kad ją bus laimėjęs kitas („šviesesnė žvaigždė užtekėjo“), kuri pavadinime aktyviuoju pradų Rožės gyvenime (plg. Vaižganto „Dėdžių ir dėdienių“ Saveriją, Mykoliuką ir dvaro tijūną Rapolą!). Meilė „miršta, jei negauna maisto, ypačiai, kai tai tik jaunystės svajonės“ (Sally Salminen), o nutrūkęs jaunuolių kontaktas kaip tik negalėjo palaikyti gėstančio jausmo mergaitės širdyje, jei ji, be to, dar ir praktiška, galvojanti buvo.

Poetas „Kas suskaitys skausmus“ dainelėje surezignuoja: jo skausmas išsilieja ašarų srove, ir šitų skaudžių valandų liudininkėmis belieka „baltos grindys, ašaroms nuplautos“. Poetas pradeda pavydėti mažiausiam upeliui

ir menkiausiai žolelei, kurią nors gaili rasa atgaivina. Dar kartą prisimena laisvas, linksmas dienas, kada jam ničnieko (nebent gulbės pieno) netrūko, kada dainavo, kad „net laukai skambėjo“. Po viso to poetas skaudžiai prikiša:

Oi tu, meile, meile! Kam tave pažinau?

Už ką taip puikų vardą nešioji?

Duktere dangaus aš tave vadinau,

o tu man be meilės visur persekioji?

Kam tu mane mokei ir liepei mylėti,

dėl ko nepasakei, kad reiks daug kentėti?!

Aš tariau atradęs tikrą aniolėlį,

kuris tik man vieną mylėti žadėjo;

bet greit užmiršo biedną jaunutėlį,

kaip tiktai šviesesnė žvaigždė užžibėjo

Norins man negaila, kad mylėt nevyko,

tik graudu ir skaudu ir ilgu paliko... (XXI)

Ši graudi, skausminga ir ilgesinga nuotaika daugiau nepaliks poeto. Ji lydės ne tik tai jį patį visame gyvenimo kelyje, bet, svarbiausia, atsispindės ir visoje jo kūryboje.

Tačiau meilės jausmas, jei jis paremtas dvasiniu pradų, neišblėsta su pirmu šiurkštesniu žodžiu. Tikrą meilę ne žodžiai sužadina, ir ne žodžiams lemta ją palaidoti. Meilė yra jausmas, kurį atsiskyrimas, ilgas nesimatyimas ir paprasti nesusipratimai tiktai ugdo, stiprina.

Ateina 1863 metai. Sukilimo banga, apėmusi ir Lietuvos žemę, pareikalauja nemaža

aukų. Rusų valdžia tremia įtartinus žmones, neaplenkia ir Stauskų šeimos. Ateina metas visam laikui atsisveikinti. Ir dabar, nepaisydamas skaudžių praeities prisiminimų, poetas švelniausiais žodžiais atsisveikina mergaitę:

Sudiev, kvietkeli, tu brangiausias!

Sudiev ir laime man biednam!

Matau, paskyrė taip Aukščiausias,
jog vargt ant svieto reik vienam...

Štai, diena jau ir ta adyna,

kurioj man reikia atsiskirt, —

oi širdis alpsta... Dievas žino,

kaip reiks gyvent ir kur numirt! (III)

Poetas dabar neišsivaizduoja savo ateities: juk jo širdis — ne dilgė, ne palaužta šaka ar pakirstas medis, kuriems reikia tam tikros saponacijos, — tai kaip gi ji gali pagyti?! Dar daugiau: jis jaučia, kad jo širdies nepaguos nei aušra, nei ramus vėjas, nei saulė, nei tamsi naktis, nebent supras per amžius verkiąs berželis svyruonėlis ar savo lizdo neatrandąs paukštelis.

Po šitokio melancholiško susidariusios situacijos apžvelgimo poetas deklaruoja amžinosios meilės negėstančią idėją:

Nors kryžiai kris kaip smarkus lietus,
bet meilės tik nebužgesins.

Mylėjau tave ir mylėsiu,

kol mane žemėms neužkas,

sparnuotoms mislimis atlėksiu,

ir krašte svieto širdis ras.

Taigi, poeto samprotavimu, tikros meilės niekas negali sunaikinti — nei atsiskyrimas, nei vienatvės kančios, nes ji nebejaucia erdvės ir mintimis suranda net svieto krašte esančią mylimąją. Poetas pagaliau, kaip ir Novalis, tariausi iš meilės galis ir numirti, bet tokios mirties Dievas negalėsias pasmerkti:

Ir tavęs niekur neužmiršiu,
jog dūšia mano čia paliks,
tegul iš meilės ir numirsiu —
mirtis dėl meilės Dievui tiks.

Tai iš tikrųjų stipri A. Vienažindžio improvizacija, išsiliejusi gaivališkomis mintimis ir žodžiais. Tai amžinosios meilės himnas — emocionalus, plaukias iš pačios širdies ir nesvyruojantis. Jam gali lygintis tiktai Petrarcos sonetai Laurai ar Ad. Mickevičiaus eilėraščiai Marilei.

Šiuo metu, reikia manyti, A. Vienažindys galutinai apsisprendžia: po metų jis baigia seminariją, tad jau dabar nesunku apsiprasti su visišku pasiaukojimu Dievui, ir jis nesvyruodamas ima kryžių ant savo pečių.

Antra vertus, dabar kaip tik proga įrodyti, kad jo improvizacijos žodžiai — ne tuščia patetika, kad jie parašyti gyvos širdies krauju.

Poetas, rodos, nebetiki fatališku įvykiu. Jį ir toliau vilioja mylimosios namai, kur, be abejo, ne kartą buvo lankytasi. Tačiau reikia skaitytis su tikrove:

Kur prapuolė tas kelelis,
kurs pro kryžių ėjo?

Kur paliko ta seselė,
kuri man mylėjo?

Jau tas kelias užtvertas,
daržas padaryta,

ir ašarų daug išgerta,
sesė išvaryta... (IV)

Atsiminimai per daug stiprūs ir trauka per daug didelė, kad jis nenueitų pažiūrėti bent namelių, „kur ana gyveno“: o gal jis ras nors vieną jos brolių, gal ras seną motinėlą, kuri jį paguostų. Deja, Stauskų ūkyje įsikūręs ateivis „barzdyla“ ir net senai močiutei vartai užkelti. Skaudu, nes argi Rožė nekukuoja „ten Samaroj kaipo gegužėlė“, argi jo nesiilgi... Ir jei poetas įmanytų, paukščiu pavirstų, kad tik galėtų mylimąją aplankyti.

A. Vienažindys dabar ugdosi dainos sparnus, kurie, kaip paukščio sparnų lapatavimas, neša jį į svieto kraštą:

Oi, dainos dainelės, jūs — mano patieka,
visi širdies skausmai pas jumis palieka;

tada aš laimingas, kada jums dainuoju,
kada savo vargus verkdams išrokuoju.

Rokuodams, dejuodams išmokau dainuoti,
kaip miško gegužė, iš skausmo kukuoti. (I)

Kūryba dabar tegali įprasminti A. Vienažindžio gyvenimą, nes ir kasdieniame darbe jis negali rasti nusiramino. Neįtikdamas savo konfratrams ir vyriausybės nuolat kilno-

jamas, per, palyginti, neilgą laiką pereina Pa-
nevėžį, Šiaulėnus, Krinčiną, Vainutą ir Bres-
lavą, kol pagaliau skiriamas klebonu į apleis-
tą Laižuvos parapiją. Žmonių pasakojimu, A.
Vienažindys, jokių būdu negalėjęs džiaugtis
dvasine ramybe, pradeda gerti. Jo vaizduotėje
visą laiką stovi tuodu nelemti gyvenimo fak-
tai — Stauskaitės ištrėmimas ir jo paties ne-
įvertinimas, ir jis skausmingai traukia dainą
toliau:

Aštrūs valdžios peiliai širdį man pervėrė
ir sunkų lenciūgą ant kaklo užnėrė.

Reik man naštą nešti ir krimst plutą kietą,
vienam, kaip žuvelei, gyventi ant svieto.

Vienatvę A. Vienažindys pajunta visa sa-
vo lyriška siela. Vėliau ieškos nusiramavimo
gamtoje, tačiau dabar dar turi kankintis ir
blaškytis, refleksuodamas ramių praeities
laikus, kada buvo artimųjų supamas. Nūn gi
nėra tėvų, kurie vieni iš visų žmonių nesuin-
teresuota meile lydi kiekvieną savo vaiko
žingsnį, — jie jau mirę, jie toli — „ant dan-
giško skliausmo“; nėra nė brolių, kurie „visur
išblaškyti“ ir gyvena savo rūpesčiais. Tačiau
ilgiausiai jis mini išvežtąją:

Toli ir tu esi, o mano gulbele!

Kodėl neatskrendi tu, mano paukštele?

Kodėl gi tu gaili baltųjų sparnelių?

Kodėl neaplankai ir mano namelių?

Laukiu aš gi tavęs ranka pasirėmęs,
ašarom aptvinęs, rūpestį paėmęs...

Poetas žino, kad šis lūkestis beviltis, kad jam Rožės nebus lemta daugiau matyti, ir jam skaudu, kad ji — baltoji gulbelė — netekusi laisvės, merdi svetimame krašte.

A. Vienažindžio sparnuotos mintys nežino jokių kliūčių; jo jausmai altruistiški, ir jis stengiasi atsikurti išvežtosios buitį. Nejau ji nesiveržia į Lietuvą, nejau ji neatsimena savo tėviškės su kryžiais, koplytėlėmis, žaliomis giriomis, prastomis gryčiomis, nejau ji išsiilgusia širdimi nemini kaimynų ir pažįstamų...

Poetas nori ir išvežtajai prisegti nepalaužiamus dainos sparnus, kad ji galėtų liaudies motyvais kreiptis į sakalėlį ir paprašyti, kad jos mintis nuneštų į paliktą tėvynę. A. Vienažindys pirmas rinktiniais lyrikos žodžiais, tartum dailininkas dažais, piešia nepaprastai mielą, nuostabiai realų Lietuvos vaizdą:

Nulėk per plačius laukelius

už aukštų kalnelių,

kur pilni keliai keleliai

kryžių, koplytelių.

Ten rasi tarp ežerėlių,

tarp žalių girelių

surakintas prastas grinčias

mūsų vargdienėlių. (V)

Varginga šalis Lietuva, tačiau nepamirštama; turėjo tad pagrindo Šatrijos Raganos „Vincio Stonio“ Vincukas savo tėvui rašyti:

„Žmogus, kuris išsižada savo tėvynės, nėra vertas vadintis žmogumi...“

Tačiau tėvynę sudaro ne tiktai gamta, ne tiktai meno paminklai ir pastatai, bet ir žmonės, to paties kraujo vaikai. Nejau mergaitė jų nesveikins, nejau ji neprašys „su ašaroms“ apsakyti visas jos nelaimes:

Sakyk, sakyk, kaip yr liūdna
sveturmi gyventi,
kaip mums ilgu, kaip mums nūdna, —
pats savęs nebkenti...

Diena metais — amžių naktis
dėl mūsų pavirsta.

Skaudžiai trėmė Cinakaktis,
kurs jau seniai nirto.

Mergaitė nepavydi gimtajame krašte gyvenantiems broliams nei materialinių gėrybių, nei laisvės; poeto nuomone, ji turi pavydėti tiktai laimingo gyvenimo gimtojoj pastogėj, kur tėvai ir vaikai kartu kuria savo buities laimę; ji turi pavydėti gyvenimo mielojoj tėvynėj.

A. Vienažindžio kūryboje mes nepratę ieškoti **patriotinių motyvų**; tačiau tai dar nereikia, kad jo kūrybai šis motyvas būtų svetimas. Tėvynės meilė jo išreiškta ne patosiškais šūkiais, ne dirbtine gražbylyste, bet iš pačios širdies gelmių išimtais žodžiais:

Oi, Lietuva, tu — mieliausia
mūsų motinėle,

norint gyvenam toliausiai,
pas tave širdelė.

Ar mes gulam, ar mes keliame,
vis mislys pas tave,
neduok pražūt našlaitėliams.
priglausk mus pas save!

Šitoji meilė pagrįsta pačia lietuvių prigimtimi, jo lietuviška dvasia. Juk ne patogus gyvenimas, ne turtai ir ne materialinės gėrybės sukuria žmogui tėvynę, bet tradicijos, papročiai, tautinė dvasia, alchemiškai paversdama „bėralinę duoną“ skaniausiu pyragu:

Gardesnė tavo duonelė,
norint bėralinė,
nei kaip ašaroms maišyta
Samaros kvietinė.

Pas tave linksmi paukšteliai
mums gražiaus pagieda,
ir sukraun tavo kvietkeliai
daug gražesnę žiedą.

Pas tave kvep ir vėjelis,
saulelė skaistesnė,
gal būt, ant tavo rankelių
ir mirtis lengvesnė.

Taigi, meilė tėvynei, kaip Kordelijos meilė karaliui Lyrui, išsakyta paprasčiausiais žodžiais ir vaizdais, o tačiau juose slypi visa tai, kas pasakoma sąvokomis perkrautais filosofų sakiniiais. Po kūdikiškai paprastų ir tokių šiltų

žodžių apie tėvynę tragiška gaida skamba
dainelės klaikus epilogas:

Mums paskirta, pažadėta
tulžis dėl gėrimo
ir lig grabo nešt uždėta
pančiai ištrėmimo.

Šita daina, maestriškai atspėdama trem-
tinio buitį, turėtų būti itin aktuali šiandien,
kada nelaimingi Lietuvos vaikai klavoja po vi-
są pasaulį, ypačiai tragiškai miršta tolimuo-
se rytuose...

Vėl poetas sugrįžta į savo gyvenimą, ne-
nuraminės gulbelės; vėl pasineria į tamsius
rūpesčius, vilkdamas „sunkiai žemyn sverian-
čią“ sunkiąją našta. Nepasili į naktį;
priešingai, negalėdamas užmigti, girdi, koks
jo „širdyje baisus tuksėjimas“.

Norėtų užsimiršti žmonėse, kuriems dai-
nuojant valandos, kaip kregždės, greitai
skrenda. Deja, niekas negali pradžiuginti jo
kenčiančios širdies, ir „valandėlė, kaip koks
amžius, led tik vėžium slenk“... Daugiau nie-
kuomet jo širdies nedžiugins linksmi jaunimo
sambūriai, nes jo mintis prirakinta prie iš-
tremtosios kančios uolos:

Toli mano širdies skarbas,
vienut vienas liūst,
svyruoj gražusis kvietkelis,
svyruodamas džiūst...

Žiūr pro langą, žiūr pro antrą,
ar dar brolio nēr,

ašarėlės, kaip pupelės,

vien tik birte byr... (XXIII)

Dabar ir didžiausias skeptikas gali įtikėti A. Vienažindžio kaimyno, Akmenės klebono kun. Žebrio, žodžiams: „Ir pats mačiau, kaip sugraudintam giesmininkui ašaros per abu skruostu varvėjo ir kaip su rankove šluostėsi, nenorėdamas parodyti savo jausmų...“

Poetas nebegali nusiraminti, nes jo mintis prirakinta prie ištremtosios kančios uolos. Jis vėl ima kūrybos sparnus, vadindamas savo dainas pačiais gražiausiais vardais („dainos mano — dūšia mano“, „dainos mano — sparnai mano“; „dainos mano — ašaros mano“...). Taigi dainos, ašarojant sukurtos, įkūnija poeto sielą, augindamos jam dvasios sparnus, kad jis vėl ir vėl su paukščiais galėtų nuskristi pas tremtinę.

Nori Vienažindys ją suraminti, tačiau pats jaučia, kad jo „patiekos žodeliai“ per daug skausmingi, ir jis tučtuojau atsiima anksčiau pasakytus žodžius:

Dainos mano — sparnai mano,

bėkit, bet neb klauskit:

gan jau smūtkai spaudž jos širdį, —

nors jūs nebespauskite...

Tačiau jautrusis poetas nebemoka kito-kiu būdu raminti tremtinės: jo raminimas išsilieja, kaip jūros banga, melancholiškais vaizdais, įvairiausiais klausimais, kad net skaitytojui susidaro sunki, slėgianti nuotaika:

Jūs linksminkit, jūs sakykit,
ko verk upės gilios?

Ko taip sunkiai, ko taip liūdnai
dūsauj žalios girios?

Kodėl dainoms jau nebskamba
Lietuvos laukeliai,
kodėl linksmi nebdainuoja
mūsų vargdienėliai?

Šitie klausimai išsitiesia ilga virtine, pa-
vaizduodami, kad ir gamta jaučia žmonių ne-
laimę: paukšteliai nuliūdo, o jei gieda, tai
„tartum kad verkdami“; kažko trūksta ir liū-
dinčioms upėms, miestams. Kodėl visoje gam-
toje toks liūdesys —

Tu supranti, melle mano,
kam verki taip apščiai...

Kitas lietuvių literatūros skausmo ir kan-
čios poetas Maironis, taipgi išgėręs kupiną
skausmo taurę, pripažino, kad

Kas daugel mylėjo, tas daugel kentėjo,
tas, vyrų išaukęs, nelinksta nuo vėjo:
kančia — tai didvyrių mokykla.

(Jaunoji Lietuva)

A. Vienažindys — skausmo vyras, išėjęs
sunkią kančios mokyklą. Jautriai išgyvenda-
mas artimiausio žmogaus netekimą, negali
šaltai reaguoti į išorinius smūgius, kurie jį ly-
di iš parapijos į parapiją, iš vieno dekanato į
kitą. Jo dvasia, taip skaudžiai mėginta vidinių
išgyvenimų, kovingai pakelia įvairių „pikta-
dėjų“ mestą pirštinę, argumentuotai įrodyda-

ma, kad kiekvienas turi teisę į tai, kas yra jo — į gerą vardą, vidaus ramybę, kūrybą.

„Kožnas vienas“ dainelėje poetas apdainuoja įvairius laimės ieškotojus: turtuoliai susirinkę turtus, gudruoliai — garsius žygius ir pelną už juos. Tačiau tuojau poetas tvirtina, kad ir jam priklauso „nors trupiniai laimės“. Jis mielai kitiems paliekąs „šlovės vainikus“ ir gėles, tačiau niekas neturįs teisės kėsintis į jo prigimtą teisę — dainomis lengvinti savo būvį:

Mano laimė — visa laimė,
kad dainas dainuoju
ir kad spaudžia, kas man skaudžia,
pats sau padejuoju.

— — — — —
— — — — —

Laimingesnis, bagotesnis
būč už visą svieta,
kad dėl dainų sau spakainą
aš atrasčiau vietą... (XXII)

Šią dainelę galime lyginti su A. Strazdelio eksplikacija arba pasiaiškinimu Vilniaus dvasiškai Konsistorijai, kada ir šiam poetui reikėjo įrodinėti trumparegiams žmonėms, jog literatūra jam saldinanti kartumus, pasitinkančius šioje ašarų pakalnėje, ir teikianti vilties sulaukti atlyginimo už panieką ir skriaudas, patirtas senatvėje.

Atrodo, kad ir A. Vienažindys galėjo būti pakaltintas už „literatūrinę nuodėmę“, nes jo, kunigo, erotiniai eilėraščiai nebent tik liau-

džiai galėjo patikti. Savo pasiaiškinimą, kaip dabarties Bern. Brazdžionis „Confiteor“ ar „Epistola“ eilėraščiuose, poetas paliko įamžintą, sukūręs jį dainelės forma ir leidęs į plačias mases.

A. Vienažindys tvirtina, kad jis geidžias labai mažai — „kiek geidž kūdikėlis“, nes ir jis turįs teisę nors į kąsnelį laimės. Tokie žodžiai, išeiną iš po A. Vienažindžio plunksnos, tiesa, atrodo labai kuklūs ir paprasti, tačiau išiskaičius galima juose aptikti tam tikros ironijos.

Paaškinęs savo intencijas, poetas keliais posmais demaskuoja nedraugus:

Bet dėl manęs pikti žmonės

ir trupučių gaili:

vienas širdį jau pervėrė,

kits galanda peilį...

Kiti kiečių ir erškėčių

man vainiką pina,

o Podbiržės piktadėjas

paskandint ketina.

Taigi poetui nedraugų nestinga, ir jis su jais kultūringomis priemonėmis kovoja, išpėdamas, kad žinąs jų piktus planus.

Tačiau A. Vienažindys nė nemano kapituoti. J. Tumo-Vaižganto žodžiais betariant, kartą susižiedavęs su literatūra, jis nemano, kaip straigė, trauktis į kiautą ir užsidaryti turiningame vidaus pasaulyje. Juk jam nieko daugiau neliko, kaip padejuoti dainos žo-

džiais, sau pačiam pasiskūsti, kartu su beržu
svyruonėliu paverkti, — ir tos laimės jis nenori
atsižadėti:

Šaukit, rékit, purvais drėbkit!

Aš tiesiai keliausiu,

vis gal kada žvaigždę laimės

ir ašen sulauksiu...

Tačiau juo toliau, juo poetas ima silpti,
ir, atrodo, belieka vienas žingsnis iki rezigna-
cijos. Jis pradeda nebesusivaikyti savo jaus-
mų pasaulyje, tik jaučia, kad jame veši sulei-
dęs šaknis didelis ilgesys. Tiesa, materialinių
gėrybių jam netrūksta, tačiau kažin kokia
„ranka kieta“ spaudžia jo krūtinę ir ramybės
neduoda.

Poetas pradeda spėlioti, ką tai galėtų
reikšti —

Ilgu! Vien ką dūšia laukia

prieteliaus — tas yr, žinau.

Gal prie meilės širdį traukia, —

aš ir meilę pažinau! (XV)

Ilgu, nors yra prietelius? Ilgu, nors ir mei-
lė pažinta? Taip, tai ilgesys šito prieteliaus,
nes jis nepasiekiamas, tai ilgesys anų laimin-
gų dienų, nors dabar reikia apsiprasti su visa
ko išsižadėjimu:

Ir mylėt užsižadėjau,

gana mūkas vien kentėt!

Ir pirštus kryžium sudėjau, —

gana, gana jau mylėt?..

Kad poetas turi bičiulę, tik kremtasi, negalėdamas su ja bendrauti, patvirtina sekan-
tis ketureilis:

Ilgu man per visas dienas!

Jau taip amžius reiks kudint,

visur esmu vienat vienas —

nieks nebgal man nuramint!

Taigi toji kankinanti vienatvė, toji vienintelė poeto kančios sesuo naikina jo kant-
rybę, ardo nervus, kad net visa užmaršinas
stiklelis negali jo sąmonės palengvinti.

Kada žmonėmis nusiviliama, kada iš jų
nesulaukiama jokios pagalbos, natūraliai ky-
lama aukšty, į antgamtinį pasaulį. Tikimasi,
kad ten, gal būt, bus ramiau, kad ten nei kan-
čios, nei ilgesys nesuras. Šituo keliu pasuka ir
A. Vienažindys:

Žmonės širdį jau užgavo,

kur man dūšia beprigis?!

Jei nulėks prie Dievo savo,

ten tiktai neb'ilgu bus!

Taip, kitokio kelio A. Vienažindžiui nėra.
Širdis per daug nusikankinusi, o žmonės nuo-
lat ją atakuoja. Belieka arba toliau atkakliai
kovoti, arba pasiduoti jų piktai valiai, arba
nekreipti jokio dėmesio į jų elgesį.

Poetui kovoti daugiau nėra noro, o gal ir
prasmės. Padangių sakalas niekad nenusileis
į purviną šiukšlyną, kad su varnomis dėl
maisto likučių kovotų. Paklust gi piktos valios
— visiškas kovos pralaimėjimas: argi pasi-
duoda įniršusio vado kareivių rykštėmis pla-

kama jūra, negąsdindama visa naikinančiomis viesulo bangomis?!

Kas tad belieka? — Ogi pats tvirčiausias ginklas, kalamas nemiego ir kančių valandomis, aštrinamas ilgesio ir sielvarto metu: nekreipti jokio dėmesio. Šitą ginklą A. Vienažindys pavadina „man vis tiek pat, man vis tiek pat“ vardu. Tie žodžiai, perėję per lyriko poetą sielą, įgauna melancholiško antspalvio, ir mes galėtume įtarti jį net surezignavus:

Jau žvaigždė vilties žibėt nustojo,

viskas ant svieto man juoda!

Ar kas grožybės po kojų kloja,

ar karčią tulžį gert duoda, —

man vis tiek pat, man vis tiek pat. (XVI)

Poetui vis tiek: ar žmonės jį vainikuos aštrių dagių, ar žalių rūtų vainiku; ar jį peiks, ar girs; ar jis gyvens puikiausiame rūme, šilkuose, ar menkoj pirkelėj, varguose, — nesvarbu, nes:

Tas, kurs numiręs, nei girdž, nei mato,

nei gailisi svieta palikęs,

ar kas jam kryžių ant kapo stato,

ar kas jį keikia užpykęs, —

jam vis tiek pat, jam vis tiek pat.

A. Vienažindys savo viduje nejaučia jokios neapykantos jį sutepusiems, taigi nei dėkoja, nei keikia. Jis žino didelę paslaptį: mirtis sesuo visus — ir gerus, ir blogus — sulygins, ir kiekvienam „juodoj žemelėj bus vieta“. Tada tiktai prasidės anas didysis gyvenimas, kur, gal būt, ne tik ilgesio, bet ir kitokios kančios nebebus...

Tiesa, Pr. Vaičaitis pasityčiojo iš šito A. Vienažindžio kūrinėlio, patosingai sušukdamas:

Man darbo duokit, dirbti noriu,
o ne man vis tiek pat dainuot,
nors darbą sunkų, bet tik dorą,
kurs naudą Lietuvai gal duot!

Tačiau nuostabu, kad lyrikas lyriko nesuprato, kad A. Vienažindžio nesuprato toks pats jautrus poetas, kuris taipgi sielvartavo dėl savo dainų, primindamas, kad, žmonių nepriimtos, jos grįžtų, kur jo „gul kietas rakstelis, kur gyvo netėmys akis...“

Šitaip, kaip A. Vienažindys, protestuoti galėjo tik jautrios širdies žmogus, nepakęsdamas tvankios slėnio atmosferos ir nenorėdamas braidžioti kitų išmintame purvyne. Tai protestas prieš nežmoniškus žmonių pomėgius ir žemus įtarinėjimus, prieš sumaterialėjusią jų sąžinę, prieš atbukusius jausmus. Kiekviena poeto skausmingai parašyta eilutė tartum šaukte šaukia, kad ne vis tiek pat, kaip vyresnieji traktuoja savo pavaldinius, kad ne vis tiek pat, kai yra grubiai liečiami švelnūs vidaus jausmai, kad ne vis tiek pat, jei ciniškai užsipuolama nemeluota sielos kūryba. Nors dėl to neinama į kovą, bet ir savo posto neatsižadama.

Pagaliau A. Vienažindys panori nutraukti visus saitus su žeme, kuri jam tik „aštrių dagių“ vainiką pynė, ir pakilti aukštin, kur bai-

giasi visi žemiškieji rūpesčiai ir vargai, kur prasideda nesibaigiančioji laimė.

Šis kelias — nuo varginančių žemės rūpesčių į nenutrūkstamą antgamtinę laimę — labai natūralus A. Vienažindžio galvosenoje. Visas jo žemiškasis gyvenimas buvo ne kas kita, kaip nuolatinė, permanentinė kova. Ta kova šakojosi keliais frontais: pati didžiausioji drama pynėsi jo viduje, kovojant su šėlstančiais jausmais ir lygiuojantis su moralinio gyvenimo normomis; tragedijos įtampos pasiekė išoriniai santykiai su Rože; pagaliau ligi rezignacijos nusikamavo poetas, bekovodamas su žmonėmis, kurie ir geriausią jo intenciją stengėsi suniekinti, kojomis sumindžioti.

Tikrą žmogus, matydamas tos didžiosios gyvenimo dramos alinančią įtampą, natūraliai orientuojasi į antgamtę. Jis, skausmų pagreitintai rengiamas amžinybei, patampa tam tikra prasme dvasiniu kankiniu. Šitokio žmogaus ir santykiai su Dievybe tampa nuoširdesni, nes jis yra išgyvenęs deginantį katarsį ir jam ne taip sunku atsižadėti žemiškų gėrybių.

A. Vienažindžio himnas dangui suskamba puikiu „Oi gi gražus, gražus tolimasis dangus“ eilėraščiu. Apie ką gi gali kalbėti nusizėmusi žemės dulkė su visatos Kūrėju? Ji neabejoja Jo tobulybe ir a priori suponuoja amžinosios laimės saldumą. Jai tik svarbu, kaip kūdikiui, klausti, nes paprastai kiekviename klau-sime yra arba švelnaus skundo su laukiamu

suraminimu, arba kainiškų priekaištų, erzinantis savo proto ribotumu.

A. Vienažindys eina pirmuoju keliu: jis klausia, kaip kūdikis tėvą, tačiau visuose jo klausimuose yra tiek nuoširdaus pasitikėjimo ir tokio subtilaus, tik jautriai širdžiai pagau-namo skundo, kad iš karto supranti, jog tai ne maištininko ir ne nusikaltėlio deklaracija:

Oi gi gražus, gražus tolimasis dangus!

Kada man pašauksi ten, Dievuliau brangus?

Kada aštrių takus šios žemės pereisiu?

Kada žvaigždėmis grįstu keliu vaikštinėsiu?

Kada aš po vargų gausiu atsilsėti

ir ant Tavo švento veido paveizdėti? (XVII)

Šitoje pirmojoje himno Dievui dalyje dominuoja dangaus ilgesys, geriant karčią žemiškojo gyvenimo kančios taurę. Susikruvinęs kojas aštriuose šios žemės takuose, piligrimas pasijunta nepaprastai nuvargęs ir trokšta vaikštinėti (taigi, ne klajoti ar keliauti) dangaus keliu, žvaigždėmis grįstu, ir žvilgterėti į šventą Viešpaties veidą. Tai yra, antra vertus, Taboro kalno ilgesys, nes aną laimę apaštalai tesugebėjo šituo paprastu posakiu išreikšti: „Viešpatie, gera mums čia būti!..“

Kokiais nuopelnais remdamasis A. Vienažindys veržiasi į dangų?

Su žmonėmis A. Vienažindys kovojo, argumentuodamas ir silogistiškai įrodinėdamas savo teisę į laimę:

Ir man Dievas — tiek pat tėvas:
šauksiu aš be baimės,
kad priguli ir dėl manęs
nors trupiniai laimės. (XXII)

Tačiau su žmonėmis kitokios kalbos ir negalėjo būti, nes jie rėmėsi egoistiniais sumetimais: reikėjo jiems priminti, kad Dievas toks pats tėvas ir turtuoliui ir beturčiui, ir išaukštintam ir nužemintam.

Kreipdamasis į Dievą, kaip į aukščiausią Tėvelį, A. Vienažindys nesiskundžia žmonėmis. Bet kam gi ir skųstis, jei Aukščiausias — ne kanceliarijos viršininkas, laukias skundų, bet gerasis Tėvas, matąs kiekvieną žmogaus darbą ir mintį?!

A. Vienažindys ne fariziejaus akiplėšiškumu veržiasi į dangų, bet muitininko nuolankumu: ir jis, kaip muitininkas „Dieve, pasigailėk manęs nusidėjėlio!“ fraze, savo nusižeminusią sielą atidengia gilaus nuolankumo žodžiais:

Diena po dienos gal man pavadinsi,
kaip menką žolelę, nuo žemės nuskinsi?

Ar priimsi tada, Aukščiausias Tėveli,
biedną man vargdienį, nabagą žmogelį?

Mane, menką dulkę, man — saujelę dūmo,
argi greit įleisi į dangišką rūmą?!

Taigi A. Vienažindys save sulygina su niekingiausiais žemės padarais — su menka

žolele, menka dulke, saujele dūmo, vadindamas save „biednu vargdieniu, nabagu žmogeliu“. Koks gilus nusižeminimas, koks didelis visų savo nuopelnų atsižadėjimas!

Ištraukos iš

CHAPEL B

ANTANUI ŠKĖMAI

V

Ne miegui miegoti susirenkam
į miegamuosius,
ne sapnui supilti atsinešam
smėlį ant kūnų.

Marija paliko gyva
Ji peraugo kapą
Bronzinio pieno pilna
žemėta Marijos krūtinė
švietė jos dantys balti
kai klojote patalą mirčiai
Degė jos akys ugnim
nuo židinio atšvaisto karšto

Ne sapnui sapnuoti susirenkam
į miegamuosius,
bet mirčiai patirti sukrintam
į paruoštą guolį.

Marija daugiau nemiegojo
šeimos amuletą įvėrus
į prakirstą kaklą
Ir dvasios langan nesibeldė
prašydamos rūbo ir maisto
Išmaldą sau pasilikot
jų krašto kalbos neišmokę
Gėrėt iš kaukolių
degančią kavą naktim

Dvokia audros išmesta
žuvis ant ežero kranto
Zvimbia ir zvimbia
musės įkyrios per naktį

Mūsų lytis atbaigta
Vaikams nebeturime žemės
Išlaidota mūsų šeima išsiskirstys
į kaulus ir dulkes
Tėvas balsu išraudos palikimą
paliktą Vilniaus bažnyčioj
Siurbias ir siurbias drėgmė
į tuščią šeimos sarkofagą

Mes kalbame nykstančiais žodžiais
merdinčios mūsų kalbos
Pilas vanduo į laivus
Jais išplaukė mūsų šeima
Tuščioj išardytoj krantinėj
niekas nelaukia sugrižtant
Mes kalbam išgelbėtais žodžiais
mirusios mūsų kalbos

VI

Rytoj mes tave išlydėsime
į taikią numirusių tautą:
mes šnekame mirčiai skirtąja,
bizūnais kapota kalba.

Buvę valstybės piliečiai,
įsidėmėkit jo mirtį:
pirštais jis buvo suvokęs
aklųjų raidyną — egzilę.

Numirusioj rankoj suspauski
ir mūsų išbrinkusį delną:
mes sklaidom ir sklaidom ir sklaidom
archyvinio sapno putas.

Buvę valstybės piliečiai,
įsidėmėkit jo mirtį:
grįždamas nebesugrįžo,
negrįždamas neatsigrįžo.

Rytoj mes tave išlydėsime
iš skaudžių nesąmonių laivo:
tai mes pasiliekam dairytis
žemėlapiuos prarasto laiko.

Buvę valstybės piliečiai,
įsidėmėkit jo mirtį:
kūnas pavirto į žodį,
ne žodis pavirto į kūną.

Sklaidome sapno putas
apsamanojusiom rankom,
pikto pavydo šauksmais
išlydime tolstantį plaustą.

TRYS BROLIAI

Du broliai susėdo į luotus —
Palieka tėvynės krantus.
Jų liūdesiu akys užklotos,
Ir jūros jiems vėjas kartus.

Raudodamas pirmas pasakė:
Mylėjau gelsvasias kasas,
Per klastą jų džiaugsmo netekęs,
Braidysiu svetur aš rasas.

Antrasai nurimęs kartojo:
Gyvenimas buvo žiaurus,
Ieškosiu šviesesnio rytojaus,
Palikęs gimtuosius barus.

Kur trečias? Kur brolis tretysis?
Jo luotą sūpuoja banga,
Ir burės nuo stiebo nutįso,
Ir vairo nevaldo ranka.

Jo laisvės naikinamas rūmas,
Ir šaukia rikiuotis laužai!
Nelygioj kovoj jisai grumias,
Kur svyra gimtieji beržai.

JAUNAS BERNELIS

Jaunas bernelis buvau išėjęs,
Palikęs namą, laukus gimtuosius...
Klasta viliojo keliai viešieji,
Erškėčiai raizgė takus tiesiuosius.

Vai, drąsūs buvo jaunystės šuoliai —
Juntu pirmųjų žaizdų aš gylį,
Randai man dega dar ligi šiolei,
Sukeltos kančios dar nenutyla.

Nuartos ežios, takai šakoti,
Klastingi vingiai — keliai viešieji —
Jaunas bernelis tiesos ieškoti
Ir aš pasaulin buvau išėjęs.

AVINĖLIAI DEBESĖLIUOS

Po audrų, kur vakar šėlo,
Tyli laukas, tyli girios, —
Garbanotų avinėlių
Debesėliuos bandos irias.

Baltuma akis man rėžia —
Kur pažiūriu — sniego pūkas.
Užpustytos senos vėžės,
Nežymu, kur vedė jos, kur sukos.

Tyli laukas, girios tyli,
O širdis nerimsta, veržias
Per pusnynų kalnus, gyli, —
Kur prie kelio liūdi beržas.

Liūdi, kažko nesulaukia
Ir linguoja palengvėle
Ir keleiviui ir kur plaukia
Garbanoti debesėliai.

MOTINAI

Man asloj pirmą kart suklupus,
Tu mažą kėlei juokdamos,
Kai pirmą žodį tarė lūpos —
Jos šaukėsi tavęs — mamos.

Kai nepatirti skleidės burtai,
Margoj pasaulio panoramoj,
Pradėjus meilės sapną kurti,
Džiaugsme šaukiau aš: mama, mama!

Kai, apsuptam apgaulės tinklo,
Ilgėlė man klasta piktoji,
Kai po našta pečiai palinko,
Raudodams: mama! — aš kartoju.

Ir baigdams savo klaikią dramą,
Kai visa jau čionai apkarto,
Šaukiu parklupęs: mama, mama!
Šaukiu užtarusią daug kartų.

ERELIO MIRTIS

Sparnai... Neišsities sparnai,
O iš krūtinės sunkias kraujas.
Į lizdą audros - milžinai
Man trenkė... Sunkias kraujas...
Su audromis ereliai kaujas,
O man sukruvinti sparnai!

Gyvate, juk dažnai slinkai
Išėlusi žemai, pakalnėj,
Į kalnus, kur ereliai, elniai!..
Igelti tykojai, pykai,
Kad aš aukštai, o tu pakalnėj —
Gyvate, juk dažnai slinkai!..

Igelk, ir bus daugiau žaizdų!
Geriau mirtis, jei man žadėta
Rėpliot, kur drėgna ir slidu.
Nesuplasnos sparnai sudėti,
Gėrėtis tau ir pavydėti,
Kaip aš mėlynėje skrendu!

Skrendu.

Žemai purvynas, balos, —
Toli kelionės galas!
Žemai dejonės, raudos, —
Sparnai mėlynėj maudos,
Mėlynėj maudos!

Skrendu, lekiu...
Žemai pavydi man —

Ten tūkstančius akių
Vilioja aukštuma,
O aš skrendu!

Žemai klasta ir žema,
O aš, kur žaibas gema —
Sparnai mėlynėj maudos,
Mėlynėj maudos!

Arčiau, arčiau prislink, gyvate!
Igelk! Sukruvinti sparnai
Su vėju ėmės, saulę matė...
Igelk, nors mirštančiam, gyvate!
Neišsities sparnai sudėti
Gėrėtis tau ir pavydėti...

NERIMSTI ILGIESI

Nerimsti, ilgiesi, išlepintas groži!
Tvanku tau pasenusioj togoj,
Ir veltui tau šypsosi raustanti rožė —
Tu ieškai kitokių pastogių.

Tu gundais vilionių miražais
Ir svetima saule džiaugiesi.
Tau mūsų pasaulis per mažas —
Tu tūkstančio saulių ilgiesi!

Ir šokdams moderninį šokį Paryžiuj,
Italų padangėj — tarp Romos griuvėsių,
Naujus tu pasaulius pasiekt pasiryžęs, —
Ne mūsų tu amžiui meldiesi.

AŠ LAUKIAU

Aš laukiau iš tavęs ir laimės ir ramumo,
O tu vis nerami, tu vis audringa,
Ir griūva mano išsvajoti rūmai,
Ir man rimties kampelis dingo.

Širdis grynus jausmus išbarstė
Ir ilsisi dabar pavargus, —
Kasdien aiškesnis takas jai į karštą, —
Gal vargstamas jau paskutinis vargas.

Ak, daugel žuvo, daugel dingo,
Ir nerandu aš laukiamo ramumo!
O tu vis nerami, tu vis audringa, —
Ir griūva mano išsvajoti rūmai.

LIEPALOTŲ MEDYNUOSE

APYBRAIŽA

Iš už toliausių tolių, iš už tūkstančių varsonų — atsigrėžiu šiandien į tą mielą sodybą, kuri vis tebežydi tebežaliuoja mano širdy, nors dabar ten — vien griuvėsiai ir nykuma, vien graudūs šešėliai buvusios gyvybės, juokų ir linksmybių.

Vos mintį metus, man iš karto kambarys pritvinsta juodalksnių kvapo — tokio vyriškai kartaus ir kieto, aštriai uoslę dreskiančio, gailiai besismelkiančio lig pat širdies. Tai šitas kvapas tuomet visados supo mūsų liepalotinį kiemą.

Vešli, medynais apkerojusi sodyba (dar mamos tėvuko užveista, kaimui į viensėdžius barstantis) mano vaikiškame augime jau tirštai dunksojo net iš trijų pusių apjuosta tamsžaliais tiesiaūgiais alksnynais. Mano tėvas, daržininko sūnus, iš Griškabūdžio (ar gal Pilviškių) parapijos čia į žentus atkilęs, pridiegė prisodino dailiom eilėm, taisyklingais keturkampiais surikiuotus alksnelius iš pie-

tų, vakarų ir šiaurės, vien rytinį pakraštėlį palikdamas saldinėms obelims, tręstančioms kriaušėms, žvirblių nuragaujamoms vyšnioms. Sodo pašaliu raitėsi avietės ir skėtėsi agrastų krūmai (jų uogas mes, neklaužados vaikai — žalias nuodugniai nuskabydavome nė nežinodami, kaip jos turi atrodyti nunokę).

Tie skėstašakiai, stangraliemeniai alksniai buvo ne tik sodybos papuošalas. Jie globojo kiemą, siausdami nuo piktų vėtrų, o vėliau — didyn ir drūtin įsikeroję, davė kaitrios malkos virtuvei, taip pat ir šildė šeimyninę trobą, žiemą pleškinant didžiąją duonkepę krosnį.

Nuostabiai keistas buvo šis siauras — tarp šešupės ir abipus Novos ligi panemunės miškų — lygiausių lygumų laukininkų kraštas. Čia dirvos vaga taip derli, jog pyraginiai kviečiai dvigubai neša nei aviža ar dirsė, o ir pievose apie šv. Joną sodrus šienas gula į storas pradalges, žydėdamas visų gėlių spalvom.

Todėl čia žemė visur aliai pėda išnaudota, išarta, o senoviniai miškai, ūkininkui taip sulpiamai reikalingi — pasitraukė toli į Nemuno pavagę ties Plokščiais šiaurėje arba Višakio Rūda rytuose. Ir sočiai pralobusiam sūduviui zanavykui — prie kvepiančių pyragų ir riebių mėsų, prie baltų sūrių ir saldžių vaisių gausumo — skurdžiausia yra su medienos reikmene.

Krosnį jis išmoko žagarais arba skaldy-

tais kelmiais gruzdinti, net ir šiaudų kūliu pasipliskinti. Bet kai prireikia lengvesnio prakuro malkelės, arba padargui doro lentgalio, kluonui strypo ar prakiurusiam stogui šatros — mūsiškis zanavykas jau turi iš vakaro gerai avižomis įsišerti bėrius, riebiai prisitepti stebules ir dobilais prisikimšti pakulinę pasostę: bus ilga kelionė!

Pro tamsį, dar nė aušrai nepakirdus, botagu iškilmingai pasipliauškinęs ir taręs „Dieve padėk!“ — jis išsuks pro kryžkelę į nuobodų vieškelį link plačiųjų Gelgaudiškio ar Karčrūdės girių. Ir tada galės valandų valandomis risčia dardėti, arba žingine atsivangauti pasisnūduriuodamas, ar kur ties pavėsiu, ties kokios sodybos užuovėja staptelti priešpiečio — iš skrandos kišenės išsitraukiant kietos dešros pusmastį, arba lašinių plaštaką vyriškai suglemžiant, su rugine duona, vyno raugu salstančia, užsigardžiuojant. Ir vis dar bus toli tie mėlyni miškai, tos laumėm šlamėnčios ar vilkais stūgaujančios girios, kuriose tik sakuotnugariai gyvena...

O kiek bus dailių sodybų pakeliui prabrazdėta, kiek skambių tiltelių pradundėta, kiek važiuotų ar pėsčių susitikta! Bet toji giria — vis toli neužmatoma, lyg už jurių marių.

Tik nakties vėlumoje namo parbarška pargirgžda kupini ratai. O dažniausiai tik rytojaus vakarą šunis sulodindami parsiranda miško keleiviai.

Speiguotą viduržiemį, sniego vėžei šiltai

pasiklojus — į girias žygio susitelkia bent du ar trys kaimynai ūsočiai į draugę: kam kuro, kam stuobrio pamatui, kam šulų statinei arba rąstų statybai. Ir tuomet tik į antrą ar trečią dieną parčiaužia į namus lėta šlajų gurguolė... Visų pasiilgti, sniegais įžilę, apšarmojusiais ūsais. O vaikams lauktuvių išvynioja iš kopūstlapio dar užsilikusios dešros galą, vėju ir šalna įkvipusį, arba duonos žiaunelės kriaušį, kietą ir sausą, kaip šakalio skiautė. Bet viskas dabar — daug gardžiau valgosi, nes tie įdėlio likučiai yra toli išvažioti, daug apkeliavę.

Tur būt, dėl to medienos stigliaus mūsų tėvas, vos tik ūkio vadžias pasičiupęs, tuoj prisidiegė gausiai nuosavo medžio. Visa panamė patapo plati lyg bajoro dvaras. Ir kaiminiu keliuku pro šalį keleiviui praskambant — jau nė trobų nesimatė, vien didžiuliai alksnių šuorai, vien užtvartės jovarų balzganos viršūnės.

— — — — —

Palei kūdrą stūksojo trejetas beržų, kuriuose kasmet gudruolė šarka perėdavosi.

Seno kaštono majestotas ties klėčia dunksojo orus ir rimtas, nė didžiausių vėtrų nepalenkiamas. Tiktai rudenop į prieklėtį mandagiai paduskendavo, vieną po kito rudus didriešučius žemyn mesdamas, kartais net į viršugalvį pataikydamas.

Raudonomis kekėmis nutviskę šermukšniai prie bulvinės vartų bijūnais švietė. O

kluono galu mirguliavo virpėdamos drebulės, pro alksnių juostą droviai išsistiepdamos (tai iš jų daugiausia pavasarį karkvabalių iškratydavome).

Ties vaismedžių sodo kampu ir prie darželio dar smaginosi atlašios liepos — lyg kraičiais aptekusios marčios, puikybės kupinos. Ir mes, vaikai, turėjome gerbti jų įsivaizdavimą, nes — aplinkui dažnai šurmuliavo spietėsi zvimbuolės bitės, tad mums nei į pašakes karstyti, nei arti išdykauti nepritiko.

Ties malkinės pašiūre kerojo vienintelė, dar nuo šipailinio tėvuko išlikusi, blinda, rievėtu liemeniu ir sidabruotais lapais, dailiai senas ir iškilus medis, nuolat paukščių lizdų prižėlęs. O į stogą rėmėsi vinkšna, tokia kresna ir apdribusi, tartum pakaršusi močiutė, geroką amželį nugyvenusi, skaudžių žiemų speiginta, šiurpių vėjų šukuota, sodrių lietų prausta.

Už kūdros, didžiojo alksnyno pakraščiu, stūksojo reta eilutė ažuolų ir uosių, dar visai jaunučių ir žvaliai grakščių, mano tėvo mylimiausių pasodininkų. Kažkodėl ir mes juos gerbėme. „Šitas uosis mano!“ — „O šitas mano!“ — tuojau juos išsidalinome kas sau į griežtą nuosavybę ir savąjį kiekvienas puoselėjome: niekam nevalia šakos nulaužti nei lapo nurašyti, šiukštu liemenį drožinėti ar kitaip kankinti medelį!

— — — — —

Toje medynų karalystėje visados buvo gyva, linksma, įvairu.

Anksti pro pašalą vaikai, basnirčiom įsi-
stoję į klumpaites ir vėsius balutes teškenda-
mi, erdviai pasišūkaudami — išrankiodavome
sausuolius žagarus, kad paskui per kiaurą va-
sarėlę basiem strikčiojant, koja tiek neuž-
kliūtų.

Čionai ir pirmąsias žemuoges pakupstė-
mis skabėme ir smaguriu sulpčiojome. Vėliau
vyšnyno patvory avietynus brazdinome, vie-
nas per kitą lenktyniaudami, kas daugiau ir
dailesnių uogų delne atsineš. Po lietaus bė-
gome į tankumynus, šlapias smilgas braidė-
me, baravykų, umėdžių, jaučakių ieškinėdami.

O paukščių sparnų tvasnojimas, o balsų
čirbėjimas!

Žvirbliai, tie įkyrūs nuobradai, landūs ir
godūs, nuolatos apie prieangį bestraksį —
mums buvo iki kaklo įkyrėję. Kas kita juod-
varnės: jos ne tokios čigonės, taip elgetišškai į
kulnis nekimba. Net stabterėdavome pasigro-
žėti — nugarų dailus juodumas dailiai žvilga,
nelyginant klebono sutanos skvernai. O ir jų
stambūs žabariniai lizdai nesimėtė bet kur
pastogėse, kur ir žiopliausias katinas prilipa.
Būdavo verta pasigyrimo, kai į aukščiausio
alksnio viršūnę įsisliuogi, ligi kraujo stalbius
nusigremždamas, ir iš arti gauni pasistebeilyti
į gudriai suragožintą gūžtą, kupinai varniu-
kais čiepsinčią.

Sniegenų ir raudongūžių lizdelius mes pa-

tys atkakliai nuo kačių vagilių saugojome. Ir sykiu pykome, kam taip žemai, agrastų krūmuose, ties pat prieangiu įrengti, tartum tie paukšteliai aukščiau pasilypėti bijo.

Lakštingala mums, paprastiems vaikigaliams, buvo per puiki. Ji į glaudesnę draugystę nesileido. Vien tik kažkur alksnyno gilumoje ulbėdavo devyniasdešimt devyniais balsais, ir tu nežinojai, ar iš pat padangių sklinda tos gaidos, ar gal tai patys medžiai, atvyniodami pumpurus, lapų varpeliais šimteriopai skambina...

Jei išdrįsdavo į mūsų panamės medynus atsibelsti piktvagis vanagas, tučtuojau vištos (jų buvo virš kapos, bet niekas negalėjo suskaičiuoti) duodavo ženklą: staigiu pavojaus karktelėjimu surikusios, paknopstomis urmu nerdavo į paklėtę ar po žabų krūva slėptis. Ir mes netrukus, pro alksnių smaigalius pasidairę, išvysdavome tą vagių karalių gudriai šen ir ten strėle šaudant, net ir ties kiemu švaistantis, bet niekur ilgam neapsistojant. Jis toks atsargus, tas vištienos grobikas, moka smaližiškai tykoti grobio, savo išdavikišką kailį saugant.

O dėl šarkų — pas mus rūgo amžini kivirčiai su tėčiu ir mama. Jie vis spyrėsi tą neklaužadų lizdą iš triberžio kada nors galutinai išdulkinti, kad nė kvapo neliktų! Girdi, tos keršaplunksnės tokios akiplėšos ir begėdės — vištų gūžtose pasisukusios, nuolatos kiaušius išlaika, kaip katės grietinę. Negi mes vien grynus

lašinius spirginsimės, joms trynius dykai atidavę?

Bet mus taip masino tas šarkų stambus keršumas, tas baltasparnis plasnojimas panamėj, kad mes — nuoširdžiai jas mylėjome ir jų buveinę vis iš naujo kasmet savanoriškom aukom išgelbėdavome: ir šakas nurinksime, ir lapus sugrėbstysime, ir daržus aplaistysime, ir paršiukus šersime... Mums knietė ir pasididžiavimas prieš Kurų ar Stikliaus vaikus: žiūrėkite, pas mus šarkos gyvena! Joms patinka beržų baltšakiuose perėtis! Ne bet kur jos suka gūžtas.

Pavasariop, vos sniegui nukorėjus, įsityždavo ir gegutė kukuoti. Būdavo ko pasiklausti — tartum visai ne paukščio, o tikriausias žmogaus balsas. Ir mes pasityčiodami imdavome mėgdžioti tą skardųjį — kukū! kukū! Tolei antrindavome gegės šauksmą, kol ji supykusi nulėkdavo į kitą vietą.

Puošniausia medynų įnamė buvo volungė. Žalsvai gelsvu pasparnių blizgėjimu ji visada atrodė šventiškai išsipusčiusi ir daili, tikra bajorė. Šmaikščiai vikri, lyg pirmoji pamergė, ji išdidžiai pasišvaistydavo po drebulyną, o kai suulbėdavo savo vingiuotais švilpavimais, tai mes, ausis ir akis išpūtę, grožiu aptirpdavom. Ir vis virpėdavom baime, kad tik ji per greitai nepaliautų savo giesmės. Neapsakomai norėjosi išmukti tokio pavydėtina lankstaus švilpimo. Bet nė mėgdžioti nelabai drįsime, nes tuoj susigėsdavome savo negabaus pliur-

nojimo. Ir likdavo tik nepasiekiamą svajonę: kada nors tą žalsvai šilkinę dieviško balselio karalaitę nors mažuoju piršteliu paglostyti... Bet jos puikybė (ar gal tik baugštumas)—niekada artyn neprisileido.

Taip medynuose skraidė ir plasnojo mūsų vaikystės dienos. Išdykaudami įsisliuogdavome į alksnių ar jovarų viršūnes ir padebesiuos pasisiūbuodavome. Pailnę žaidimuose, įsisėsdavome į kresnų gluosnių lajos vainiką ir, žalumynais apgobti, tūnodavome, lapų gyvo šnarėjimo klausydamies. O nuskriausti ar kieno pravirkdyti — dūmėme į tankų avietyną, kur niekas netrukdo, savo širdgėlą išsistriūbauti. Gi kai linksmybė užsiausdavo, tai šūkavome lakstydami tarp medžių kamienų, o aidas ūbavo dešimtimis pagairių ir — dar labiau dirgino džiaugsmą.

Ir kai išskridau iš tėviškės į Naumietį — jau pasiliktinai miesto akmenų ir plytų skurdume trūnyti, mano didžiausias ilgesys buvo — tų žalsganų medynų, kupinų čirpsėjimo, ulbėjimo, šnabždėjimo; to nuosavai įsiženklinto uosio ties kūdra; to nuskelto gluosnio prie šulinio. Ir — keršasparnės šarkos tvasnojimo triberžio pašakėse...

POETAI IR LAKŠTUTĒ

Metinio vakaro apsvarstymas buvo baig-
tas. Poeto Egidijaus kambary lingavo dūmai,
sviro peleninēs, nuobodžiavo pusiau nugertos
skardinēs alaust; tuščiosios staipēsī kampe,
žiopsodamos ī spintoje suvartytas knygas ī
vyrų po stalu īstīestas kojas.

— Taip ī bus, draugai. Šī kartā tepraby-
la jaunīmas. Tesrūva modernusis žodīs. — Su-
sirīnkīmo aidu atsīlīpē visu apvalīu veīdu
šypsas pīrminīnkas, pataīkaujamai sīekīas su-
sirīnkusīųjū pagyrimo.

— Palaukīt! — Įstīesē dešīnē Egidījus. —
Palaukīt. O gal pakvīeskīm īr Ksaverā? Gal
gerīau pakvīeskīm īr jī... — Jauno poeto šyp-
senā nūslēpē neīstartus motīvus, staīga pa-
keītusīus jō pīrminī nūsīstatymā.

— Kaip tai? — Įsplētē vīenas akīs.

— Na, ponai! Negī svarstysīm vīsa īš pra-
džīų? Programoje — tīk naujausījo žodžio at-
stovai. Kam dabar tas čīobrelīnīs poetas? —
Jaudīnosī līesas vyrukas.

Pīrminīnkas nosīne nūsīšluostē kaktā īr
dar švelnesnīu balsu, kaip pīrma, kreīpēsī ī
kultūrīnēs sēkcījos vadā Egidījū:

— Drauguži, nėra tau lygaus mūsų mieste. Nei kitur. Ksaveras? Jis čia nė netiktų. Ką gi jis naujo pasakys šalia mūsų pakviestųjų?

Kelios galvos linktelėjo. Raitėsi naujo dūmo melsvuma. Kampe trinktelėjo į grindis dar viena išgerto alaus skardinė.

— Na, žinot. Vietinis rašytojas. Tegu. Ke-liolika senių daugiau atsilankys. Mums reikia ir pelno. Atsiminkit, tai kultūriniam reikalam paremti. — Egidijus vis šypsojosi, pro langą žvelgdamas į blankią prietemą, kurioje skandino jam vienam težinomus tikslus, dėl ko kviestinas visuomenės mėgiamas poetas, jo draugų tarpe linksniuojamas senobiniu ir čiobreliniu.

— Ar programa nepasidarytų per plati? — Su apsimestu rūpesčiu atsisuko dar pirminkas.

— Juk sirgo Ksaveras. Gal negalės dalyvauti? — Gurkšnį alaus nugerdamas, tyliau ištare antras.

— Po šitos knygos nieko naujo iš jo nebelauk. Žmogus dairosi į saulėlydžius, o raštais— jau amžių baigė. — Metė tvirtus žodžius trečias.

— Nieko naujo nedavė ir šitoje. Ei, kam jums Ksaveras? Užbaikit kartą tuos parapijinius laikus ir tas temas.

— Nekvieskim. Arba galim kviesti, jei tikimės, kad neateis. — Tuštėjo skardinėlėse alus, blanko pasisakymai prieš.

— Tegu. — Tyliai, bet tvirtai užbaigė Egi-

dijus. — Tegu dalyvauja. Jei serga senis, duk-
tė pagydydys ir atves.

Tais poeto žodžiais metinio vakaro ap-
svarstymas buvo tikrai baigtas.

Pakviestas poetas Ksaveras į vakarą at-
ėjo. Duktė parūpino šaltmėtinių saldainių,
kad skaitant balsas būtų aiškesnis, nurinko
nuo eilutės visus pūkelius, už parankės į salę
įvedė. Lakštutėėjo greta liguisto poeto šypso-
dama, grakščiai, žvilgsniu apmesdama gausiai
susirinkusius, širdžiai sunkiai dūnksenant:
„ar tėvui pasiseks, ar pasiseks?“

Ksaveras atsisėdo pirmoje eilėj, linktelėjo
pažįstamiems. Žvelgdamas į scenos viršų gal-
vojo: „Taip, taip. Jie neišsiverčia be manęs.
Ar būtų susirinkę tiek žmonių, kad ir į metinį
vakarą, jeigu programoje nebūtų mano var-
do?“

Kitoje salės pusėj sėdėjo Egidijus ir jo
draugai. Aplink juos ir ypač salės gale telkėsi
naujo žodžio gerbėjai. Egidijus ir vienas ant-
ras draugų nežymiai linktelėjo Ksaverui. Kiti
nė nežiūrėjo į tradicinių eilių rašytoją, nors
neišmanė naujo ir seno žodžio, bėgdami pas-
kui tuos, kurie garsiai skamba.

Metinio vakaro tikslas, ne turinys pripildė
salę pilkų ir margų žmonių. Tikslas — kultū-
rinę įstaigą praplėsti, kad jaunimas turėtų
vietos susiburti. „Reikia paremti jaunimą“,
kartoją ir lengviau traukė dolerį, smalsiai
žengdami į salę pamatyti, kurie jų draugų
patriotiškai ir palankūs jaunajai kartai.

Lengvai užė minia išpūdžiais, kasdieniais reikalais ir programos aptarinėjimais. Paskutinis kaklaraiščio pataisymas, plaukų paglostymas ir paskutinė, gražiausiai nustatyta šypsena. Linktelėjimai draugams, žvilgsnis į programą, paskui — sustingimas orioje pozoje, lyg... „Palaukit! Aš čia viską suprantu, ir būkit laimingi, jei sulauksit mano pritrimo!“

Prasidėjo meninė vakaro programa. Pirmininkas paskelbė dalyvaujančių vardus, prie kiekvieno prisegdamas po skambų pagražinimą. Pirmuoju į sceną buvo iškviestas Ksaveras.

Sulinkusiais pečiais ir liesas, nors ne per senas, aukštai pakelta galva lipo scenos laipteliais poetas. Keli lapai jo pirštuose virpėjo, bet žvilgsnis buvo gilus plačiais toliais ir metų įraižytu griežtumu. Veido raukšlės susimąčiusią kaktą ir suspaustas lūpas apsupo beveik rūstumu. Poetas nežymiai linktelėjo vis dar gausiai plojančiai publikai, ir jam praskriejo mintis: „Kaip Tėvynėj, kaip anais laikais... Dar aš jiems reikalingas, dar jų širdis savo eilėmis prisišaukiu...“

Lakštutės mėlynos akys buvo pakeltos į tėvą. Jos veidu slankiojo rūpestis ir nuoširdus kažko laukimas. Ir ji šnibždėjo viduje: „Laikykis, tėveli, laikykis ...Suprasim tave ar ne, kad nors tau liktų išpūdis, jog supratom. Išgujo tave iš Tėvynės, tai nors laikykis tarp saujelės savųjų...“

Egidijaus galva buvo palinkusi ant ran-

kos. Jo akys glostė Lakštutės garbanas aplink spindintį veidą, jos lūpų profilį, jos tiesų lie-
menį. Jis nekantriai žvilgterėjo į Ksaverą
scenoje ir mąstė: „Esi vertas dėmesio tik dėl
dukters. Na, berk savo poterių greičiau! Po
tavęs ateina didesnė žodžio jėga... Ei, seni, ši-
vakar būsi blankiu fonu mūsų ryškioms rai-
dėms...“

Ksaveras deklamavo apie Lietuvos dangų
ir jo širdy kylančius debesis su saulėlydžio at-
švaitais, apie meilę, gegužių išgiedotą riešuty-
nuose, apie aušrą ir viversį virš gimtinės lau-
kų. Jo galva vis kilo, veidas išblyško, ir lapai
rankoje aiškiai virpėjo. Tyla salėje paskatino
Ksaverą dar aiškiau deklamuoti, pabrėžiant
savo ilgesio tonus ir ištęsimai piešiant gim-
tinės vaizdų nuotrupas.

Salėje kažkas pusgarsiai atsikvėpė. Pa-
kreipti veidai, atloštos galvos nebūtinai su-
gaudė poeto žodžių prasmę, bet širdys ištirpo
giedančiuose tonuose ir Tėvynės ilgesy.

„Kad tik ne per daug susijaudintų...
Graibstysis paskui už širdies...“ — Baiminosi
Lakštutė, bet jos lūpos nejučia šypsojos, šir-
dis pastebimai dunkseno po gintariniais ka-
roliais.

„Sentimentalu iki šleikštumo“, tyliai
šnibžtelėjo draugas Egidijui.

Ksaveras giliai nusilenkė. Publika pra-
pliupo katutėmis. Susimąstęs, pakelta galva,
kaip apeigas atlikęs kunigas,ėjo nuo scenos
poetas. Jo žingsniai dabar buvo tvirtesni, ne-

gu ateinant, nors kakta paraudusi ir lūpos šypsančios. Pirmosios eilės plojo ir plojo, kol jis pasiekė savo vietą greta Lakštutės.

Toliau skaitė kažkas prozinį dalyką, ir publika atslūgo nuobodžiauti. Iš mandagumo vis dar atidos pozoje pakreiptos galvos ir akys įsmeigtos į skaitytoją, bet mintys bėgo atgal į namus ir sklaidėsi reikaluose. Skaitytojui baigus, jo gilius nusilenkimus, žinoma, palydėjo plojimai. Santūrūs, negarsūs. Skaitytojų draugai paskutinėse eilėse pliauškęjo ilgiau, tarytum norėdami sukelti audrą šaukšte.

Daugiausia dėmesio susilaukė poetas Egidijus. Jo drąsus žengimas į sceną buvo palydėtas gausių katučių ir net valiavimų bei švilpimų salės gale. Pats Egidijus nieko nemastė, vien tirpo pakilime ir pasitenkinime. Tik labai giliai virptelėjo nedrąsa, bet jo laikysena rodė savimi pasitikėjimą ir šaltą abejingumą plojantiems.

Lakštutė atidžiai sekė jo žingsnius ir gausiai plojo. Paskui, žvelgdama į tėvą ir į scenoje drąsiai stovintį, lyg dievaitį, Egidijų, staiga pagalvojo: „Kokie jūs visi išdidūs, poetai! Atrodo jums: tik aš ir pasaulis, o ne — mes ir pasaulis“.

Ksaveras niūriai nuleido galvą. Jo rankos tebevirpėjo iš susijaudinimo. Jo ausis kurtino plojimų ūžesys, ir jis stebėjo iš šono dukterį, sunerimusią, plojančią, išraudusią... Gerklė tebespringo savų eilių graudumu, ir

širdis dunkseno sustingusi, negarsiai, lyg nepritardama šiems plojimams.

Egidijus atsikosėjo ir pakėlė rankose baltus lapus; tik retkarčiais pažvelgdavo į juos, drąsiai vieną pakeisdamas kitu. Jis deklamavo daugiau, negu skaitė. Ir ne deklamavo, o skambiu balsu kalbėjo apie savo aš erdvių platybėse, apie sproginėjančių ugnių laukus pasamonej, apie tylą didelių upių krantuose. Po kiekvieno jo iškalbėjimo pakildavo salės gale katučių audra. Egidijus žengė porą žingsnių į scenos kraštą ir staiga nutildė salę apokaliptinės temos didybe. Ir nubudo visi klausytojai ir pakėlė galvas, kai Egidijus užbaigė pasaulio judėjimus, užgesino žvaigždes ir surinko planetas. Ir jo kalbėjimuose augo jėga, kai jis deklamavo apie angelo trimitą, sublizgusį kitose saulėse, apie vėjų užmigimą tyloje ir apie atėjimą Viešpaties paklausti: „Žmogau, ką atnešei iš gyvenimo? Ką padarei, kas būtų verta padėti ant paskutinio aukuro?“

Ir ne žmogus, o angelas atsakė Viešpačiui Egidijaus lūpomis. Atsakė klausimu: „Ar atnešė jis širdį, kuri mylėjo?“ Egidijaus lūpomis nusikvatojo šėtonas taip, kad atskambėjo ironija visose saulėse...

Švilpimai ir katutės, valiavimai, šauksmai išbudino ir skeptiškiausius poezijai. Egidijus žengė nuo scenos, lyg nuo saule apšviesto debesio.

„Taip, vakaras, deja, priklauso šiam paskutiniam dalyviui“, mąstė Ksaveras, glamžy-

damas savo popierius. — „Nejaugi mano dienos jau praėjo?“

Jis mėgino susigražinti dukters dėmesį kažkokia pastaba, bet Lakšutė lydėjo akimis Egidijų.

Plojimų triukšme vienas prislinko prie Lakšutės ausies ir pranešė: „Nepabėkit. Egidijus kviečia jus, panele...“ Lakšutė nuleido galvą ir paraudusi svajojo apie pakvietimą.

Ksaveras glamžė savo lapus, galvodamas apie seniau buvusias literatūros vakarus, apie vakarienes, dovanas, komplimentus... Galvojo apie savo eilėraščių temas, ant kurių vis daugiau liejosi tulžies, kurie skaitant jam pačiam nebeteikė džiaugsmo... Ir tačiau jis turėjo rašyti. Turėjo taip rašyti, kaip rašė, nes tai buvo jo ilgesys ir malda, jo gyvybės kvapas ir jo vilčių šaltiniai. Dabar mintys sukosi ir apie Lakšutės dėmesį anam ir apie mirusią žmoną, apie buvusias dienas ir jo eilėraščių besikeičiančius tonus... Mažas grūdelis pavydo Egidijui neįleido į jo širdį šaknų. Tik graužios mintys sukosi galvoje, lyg pavakario dulkės sodžiaus keliuke: „Tai kas, kad šitas gal ir užims mano vietą vakaruose ir knygynuose? Perdegės ir jo dienos. Ir nežinia, kieno derlius bus surinktas, o kieno sudžius laukuose...“

Pro mintis plojimai baigėsi, ir jie atsistojo. Dairydamosi į šalis,ėjo Lakšutė su tėvu, stūmėsi link salės durų. Ksaverui šypsojosi

apskriti, raukšlėti veidai, tiesėsi pažįstamų dešinės. Atlėkdavo žodžiai:

— Puikiai, poete! Ačiū. Sugražinot valandėlei mus į gimtinę.

— Bravo, Ksaverai! Kol pats dainuoji, ir mūsų širdys neapsineš svetimomis dulkėmis.

— Pone Ksaverai, ačiū, ačiū! — Purtė poeto ranką plati ir plačiai dekoltuota ponია. — Ačiū už tyrą poeziją!

Ksaveras šypsojosi, tylėdamas linkčiojo galva. Sujaudinta širdis dunkseno:

„Ar jie mane supranta? Nežinau. Bet aš jiems reikalingas“.

— Tėveli? — Staiga prašneko Lakštutė. — Ar tu parvažiuotum vienas, su kaimynu? Aš tik, štai, su juo kalbėjausi. Pažadėjo tave iki pat namų... Viskas bus tvarkoj... — Jos balsas tilo.

— O kur tu? — Dusliai atsiliepė Ksaveras.

— O! Aš... Čia mane kvietė draugai...

— Kokie draugai? — Klausė dar tėvas, bet greit susigriebė, kad negerai — veržtis į mergaitės paslaptis. — Na, vis tiek. Gerai. Žinoma, kad aš parvažiuosiu.

— O, tai gerai, tėveli! Tai sudie! Tu labai gražiai šiandien pasirodei. Tikrai! — Lakštutė pamojo ranka ir nusprūdo į kitą pusę.

Prie Ksavero prisistatė kaimynas, kuris turėjo parvežti. Žingsniuojant pro automobilių eiles, senyvas žmogelis nuobodžiu balsu kalbėjo:

— Tai, matot, pone Ksaverai, rašot, dek-

lamuojat, o mes paskaitom, paklausom. O tas laikas eina, ir, žiūrėk, jau mūsų pažįstamo sūnus rašinėja, ir jis, sako, knygą išleisias... Ir ką tu pasakysi! Kad ėmė tas vyrukas šaukti apie angelus ir vėją, apie mylinčias širdis, šėtoną... Aš tai iš viso tų poezijų nesuprantu, bet jie, jauni, tai žino viską geriau... Ir jeigu taip drąsiai scenoje laikosi, ir toks galingas balsas, tai, brolau, sakyčiau, reikia tuos jaunus palaikyti...

Ksaveras nelabai klausėsi kaimyno kalbos. Jo mintyse plūduriavo tolimų laikų atminimai, kai jis buvo jaunas, ugningas poetas, uždegęs savo žmonos ir kitų mergaičių širdis, patraukęs ir sužavėjęs skaitančiuosius... Vaidinosi jam knygų ir atskirų jo eilėraščių pavidalai, tai vėl — sujaudinta ir plojanti Lakštutė, nedrąsus jos balsas, pasiūlęs jam važiuoti su kaimynu... Ir pro monotonišką bendrakeleivio kalbą bei pro chaotiškas mintis Ksaveras aiškiai nugirdo balsus, jaunus balsus, prasisiveržiančius pro skersinę sustatytų automobilių eilę, gal per dvi eiles. Jis nematė kalbančiųjų, bet žodžiai, kad ir pro kaimyno bubėjimą, pasiekė jo ausis ir dar labiau — sąmonę:

„Lakštute, paskubėk! Taip, į vakarienę. Programos dalyvių vakarienę... Tėvas? Ko nori, pirmuoju pradėjo... Bravo Egidijus! Kritika? Kvaily! Plojimai — dalis kritikos. Lakštute, ei, kur tu? Eikš, mergele. Tik dėl tavęs, pasirodo, ir tėvas buvo kviestas, gavo pagarbos... Kad ir neklek...

Atrakindamas mašinos duris, kaimynas vis porino:

„...ir žinai, brolau, šiaip ar taip, jaunimas yra mūsų tautos ateitis...”

Ksaverui spengė ausyse ir stigo oro. Jis žiojosi, kvėpė giliai, išsigandęs kėlė galvą aukštin. Pavasario nakties dangus buvo šviesiai mėlynas, su neryškiomis žvaigždėmis. Viena žvaigždėlė ėmė riedėti dangumi žemyn. Ilgai Ksaveras kvėpė orą dirbtiniu godumu ir su didele jį užplūdusia baime, kol spengimas ausyse praėjo. Sunkiai susilenkdamas, sėdosi jis į mašiną. Akyse ir užsimerkus mirgėjo žvaigždės, ir toji mažutė vis teberiedėjo į dangaus pakraštį.

Lakštutės išplėstos akys dairėsi į draugus, ir jos veidai kaito. Ji vėl klausė: „Į programos dalyvių vakarienę? O kodėl tėvo nepakvietėt?“

„Jis netinka tarp mūsų. Kas praėjo, praėjo“. — Buvo atsakymas.

Ir ji matė šypsenas. Jai nepatiko Egidijaus žvilgsnis į ją ir į draugus, mėtančius pastabas apie jos tėvą.

„Ar atnešė jis širdį, kuri mylėjo?“ — Tuo pačiu metu ataidėjo Lakštutei patikusios Egidijaus eilės. Jos veidai raudo labiau. Sąmonėj išaugo atsakymas ir klausimas: „Kas tada yra meilė? Apie kokią širdį klausė angelas ir apie kokią meilę?“

Kažkokia jėga apsuko ją ir pastūmėjo žengti atgal. „Lakštute“, — šaukė ją, — „kur tu eini?“ Neatsiliepė ir neatsigrėžė. Toliau

bėgte bėgo pro automobilių eiles ir suskubo
nutverti durų rankeną, kaimynui dar nepaju-
dėjus, laukiančiam laisvo pravažiavimo.

Lakštutė atsisėdo, prisiglaudė prie tėvo
peties ir ilgai neatsakė į nė vieną klausimą.

KAS MAN PORINO?

Kas man porino, kas sakė
iškreiptu žodžiu,
kad verdenės čia užakę,
kad naktis tuščia, beakė —
be sidabro, be žvaigždžių?

Kas man porino, kas sakė,
kad čia lankos beplaštakės,
dulkėm anka gėlių akys;
upės — mirę, nuodais teka;
nėr padangių linaakių,
nei darželiuose rūtų,
risto žirgo nemintų?

Kas man porino, kas sakė? —
Neatsimenu. Nenoriu.
Tik alsuoju, tik girdžiu:
vandenys gyvybės plakas;
naktį siela Paukščių Taką
kaip kalnų erelis seka
laisvės alkanu skrydžiu. — —

Kas man porino, melavo
apie jauną šalį savo,
kad sula nesrūva klevo,
visos rūtos nužaliavo,
varpos nepapuošia javo —
neatsimenu. Nenoriu.
Tik geriu lyg lapas orą,
šviesą, laisvę, saulę, rasą,
tartum pilną medaus korį;
pinu dainą geltonkasei;
lydi džiugūs paukščių chorai;
žirgas kojom žemę kasa —
skrieju vėju vieškeliais,
prerijom, laukais žaliais;
žvaigždės tyška mums po kojų,
leidžias pilnatys ir teka,
saulė ritasi ant tako;
darbo alasą girdžiu,
pilną plieno kibirkščių;
uodžiu kvapą liepžiedžių — —
Myliu tave, šalie žvaigždžių!

— — — — —

Kas man porino? Kas sakė
melo iškreiptu žodžiu,
kad šaltiniai čia užakę,
naktys žabalos, beakės —
be Aušrinės, be delčių?

SUGRIŽĖS VĖJAS

Vėjas. Vėjas, vėjas, vėjas, —
nežinia iš kur atėjęs, —
baldosi klevų alėjom.
Vėjas. Vėjas. Drungnas vėjas.

Žiemą slėniuose miegojęs,
sniego duknom užsiklojęs, —
it vagis tyliai atslinko.
Švarko skvernus pakylėjęs,
atsikvėpęs, pasilsėjęs —
barsto žiedus, kur patinka,
kaip vaikigalis surinka,
glamonėja, ką sutinka —

vėjas jaunas, drungnas vėjas,
su pavasariu atėjęs, —
nuogą žemę pamylėjęs!

LINKSMAS RYTAS

Mano rytas
linksmas toks!
Saulė pievoj ripka ritas — —

Šit, pašoks
ir nusijuoks.
Auksu, sidabru byrės.

Siela šoks
karalių džiaugsmą —
šoki aukso pabarės;
midų gers dievų taurės — —

Spąstai žemės
žąslai, kamanos pavydo —
skrydyj jos nesutūrės!

Mano rytas
šviežias toks!
Kaip rasa kvapios svėrės!

Nuo gyvybės žalio medžio
į purvyną nenukritęs,
geismo vaisius juoksis, noks — —
Bučinius saulytės vogs — —

Mano rytas
jaunas toks —
saule ritas;
meilės mitas,
vėjo sparnas
nematytas — —

Nepralenkis jo rytas joks!

JAUNYSTEI

Vis į priekį,
vis į priekį —
saulės ir žvaigždynų sieki!

Nusirieki
saulės riekę —
žemei alkanai patieki!

Vis į priekį,
vis į priekį —
priespaudą, apgaulę
pieki!

Naujas saules
meilės karštyje nulieki!
Prie širdies priglausk pasaulį.

Vis į priekį!
Vis į priekį —
kaip erelis laisvės sieki!
Te šliužai purvuos palieka!

DOBILĖLI!

Dobilėli, dobiluži pievos baltas, —
ar tau žiemos pustančios nešaltos?

Ar galvelės tau baltos neskauda,
kai girdi aplinkui vėjų raudą?

Dobilėli, broli baltas, dobilėli, —
nenumiręs pūgų baltasniegiams šėly,
išmiegojęs gilų žiemkentėlio miegą, —
vėl pavasarį prisikeli palieges!

ATOMAS

Koks stebuklingas mažas, mažytėlis atomas,
nuoga akim nematomas, —
elektros pilnas!
Aplink nuklea-širdį sukasi įkaitę, —
greitesnės už planetų greitį, —
protonų, elektronų vilnys
ir buria, traukia magnetu! — —
Žmogau, tai tu!
Koks stebuklingas mažas, mažytėlis atomas —
plika akim nematomas!

ŽAIBAS

Žaibas raibas uolaskaldis,
debesų skaras praardęs, —
trankos, baldos —
stogą nuo namų nuspardė,
aukštyn kojom verčia žardą.
Dūksta. Darda.
Žalio pykčio putom verda,

kol išsisemia, išsenka — —
Tiesia žemei, žmogui ranką
ir — apanka — —
Nebedunda. Nebetranko:
— Ei, tebus taika! Pakanka.

ROMANSAS

Numylėta, saule mano, —
nieks nežino, neišmano,
kokia tu brangi!

Kur einu — regiu vis veidą,
girdžiu balsą, žingsnių aidą —
dieną baltą ar miegę.

Išsvajota! Žvaigžde mano, —
niekas, niekas neišmano,
kokia tu brangi!

Tik norėčiau sužinoti,
ar ir tu, miglų užklota,
mėlės ilgesiu degi?

Mus mylavo marių vėjai — —
Krūtine karšta mylėjai
tu mane andai.

O dabar — kas mato, žino:
gal už marių, vandenyno
kitą sau radai.

Kitą jauną, numylėtą —
žvaigždžių, ilgesio poetą —
juokias tau žiedai? — —

Palikai mane vėl vieną
vysti ilgesiu kaip šieną — —
Kur gi prižadai?

TRAUKINY

Viskas bėga šiandien.
Aitrios tėkmės,
Žolės
Veja rytą.
Diena nardo sode —
Virš žiedų sužoruoja.
Skalbiniai už tvoros
Skrenda —
It didelės
Minkštasparnės žąsys.

— — — — —

Nesvarbu, ar liūdnas esi,
Ar namų ilgesys širdį rakina —
Vėsi jūra — žolė yra gyva bėgimu.

NAMAI

Dabar pastatysiu sau namą —
Girios šerdyje.
Ir dainą padainuosiu
Rugiui ir žemei.

Kiek daug judėjimo,
Keitimosi
Atgaudžia iš
Tylos!
Sužvanga girioje
Grausme ir grožiu

Rugys plaukia,
Želmuo auga:
Žemė dulksta
Skaidrume —

Eisiu,
Pastatysiu sau namą —
Tylos šerdyje.

ATOSTOGOS

1.

Nekantriai laukiau atostogų.
Atsakau pieną.
Laikraštį, kurį teskaitau
Sekmadieniais.
Išvažiuoju
(Visada ton pačion vietovėn).
Labai mažai su savim tepasiimu.

Stalą,
Patogų krėslą,
Kuriuos įtaisau verandoje,
Ir knygą,
Kasmet tą pačią
Eilėraščių knygą.

Nuo pirmo šviesos kritimo
Visa esu dėmesys
Žolei —
Vabzdžiams, kurie vaikšto
Ant mano kojų.
Ir saulei —
Saulei ugnies apskritime.

2.

Nekantriai laukiu atostogų.
Atsakau pieną.
Laikraštį, kurį teskaitau
Sekmadieniais — — — —
Metai po metų,
Diena iš dienos
Visa esu dėmesys
Tau žolėje —
Vabzdžiuose, kurie vaikšto
Ant mano kojų.
Saulėj —
Ugnies apskritime.

Nekantriai laukiu atostogų.
 Susidūrimai su Tavimi
 Krėslo ir stalo
 Trumpuose šešėliuose
 Trina mane ir dildo,
 Kol pamažu
 (Čia turiu šoktelėti
 Iš aštraus džiaugsmo) —
 Virstu į mažą dulkių guburėlį.
 Ir tada —
 Tampi man artimesnis už ranką.

GEROJI PONIA

1.

Žiemą ir vasarą
 Skubėdavo ji
 Suodžiais aprūkusia
 Nelsono gatvele.
 Nešina
 Ar tai uogomis našlei,
 Ar tai darbo rekomendacija —
 Vaistais.
 Ir pastatydavo ji savo dovaną
 (Uogas, laišką, vaistą)
 Tarp žmogaus ir liūdesio —
 Nepriteklio, ligos.

Žiemą ir vasarą
 Būdavo ji lygiai užimta.
 Žiemą ir vasarą
 Girdėdavom ją bekaušinėčią
 Ilgu mūsų gatvės grindiniu...
 Kol netikėtai —
 Vakare
 Mirtis pas ją įėjo.
 Senutė krūptelėjo, išsigando.
 Jos rankos buvo tuščios, tuščios...
 — — — — —
 Mirtis gi Tiesą —
 Rankosna įdėjo.

MŪSŲ KAIMYNAS DIEVAS

1.

„Dievas neateis
 Į Tretininkų Susirinkimą.
 Į Katalikių Moterų
 Draugijos posėdį
 Neapsilankys.
 Dievas skubiais,
 Griežtai neatšaukiamais
 Reikalais —
 Iškeliaivo
 Į gilią provinciją“.

Vikaras Labutis,
Perskaitęs telegramą —
Metė rankas oran,
Betgi sutikęs
Rimtą rūstų
Švento Gabrieliaus
Žvilgsnį —
Nusileido.
Gyvenimas yra gyvenimas.

2.

Tęsdamas sapną
Jisai regėjo
Viešpatį —
Sédintį žemoje,
Nuzulintoj
Kaimo kavinėj —
Ir su dideliu
Pasitenkinimu
Bežvelgiantį —
Į minkštai žalią
Vėjo burną...

Mažų vėjų
Burna
Sušvelnino
Aštriai kampuotas —
Nerimą keliančias
Linijas —
Kovo mėnesio pradžioje
Sulaužančias

Orą ir vandenį,
Žolę ir gojų.

Matė, kaip Viešpats
Sėdėjo ir klausėsi,
Su nežymia
Šypsena veide —
Ramių bruožų
Ir lėtų rankų
Kaimiečių,
Kurie tarpusavy
Su meile šnekučiavo
Apie pirmąją
Pavasario dieną
(Tarytum apie tikrai
Reikšmingą įvykį).

3.

Ir staiga
Jam pasirodė,
Jog pats Dievas
Susilaužo
Į daugelį,
Nesuskaitomą daugelį
Liaunų gyvybės piūvių.

Pats Dievas
Atšokuoja
Pavasariu:
It jaunu, vėsuma

Drebančiu žvėreliu —
Į pilką ir kasdienišką
Žemdirbių buitį —

Ir viskas buvo Dievas.

ŽIEMA

Dideli paukščiai
Vaikšto
Didelėj tyloje.
Juodi raižiniai
Sniego pilnatvėj.
Vaikšto ir lesa
Diendaržį —
Didelėj tyloje.

— — — — —

Tiek mažai
Reikalauju
Iš gyvenimo —
Vieną
Užmarštin
Nuskendusį
Popietį —
Nepajusti
Laiko sunkumo.

LIEJYKLOS DARBININKO SAVAITĖ

Tikėjau į metalą, išsivadavusį žemės,
ir į jo patvarumą,
sulydytą iš septynių —
gėrėjausi ragaudamas naująjį vaisių,
išaugintą iš septynių
sukryžiuotų vaismedžių —
džiaugiausi savo trumpa daina,
panašia į lelijimą
septynių dainų —
ir vaikiškai pasitikėjau savim,
išaugusiu iš septynių tautų.
Ir buvo gera.
Buvo taip tingiai ramu.
Iki dabar —
iki ramuma
išlankstė lydyto metalo tiltus
ir namų skliautus,
sudalino naująjį vaisių
į nelygius kšnius,
sukapojo mano paprastą dainą
septyniais svetimais skambėjimais
ir prakalbino, ir prarikdė mano naktis
septyniom kalbom —

AME Metalas ilsisi.

Vasaros popietė klega
zoologijos sode margom papūgom
ir kvėpuoja tvankiai ir sunkiai
uždarytais žvėrim —
Liesos panteros glaustos prie narvo virbų,
išsiilgę šuolio įtampos, ir primerktom akim
seka praeinančių judesius. Nutrypta veja
prie užtvaros atbėga vilkai,
nešini nasruose
garuojančia, rėkiančia popiete —
ir šalta, šiurpiai šalta drėgme
aprasoja mano delnai —

Vienas mano protėvių,
ūkaujant medžioklės ragam,
įsmeigė ietį stumbro tarpuragėn
ieties kietumo ranka —

Metalas laukia manęs.
Laukia būti sulydomas
nauju ir skambiu vardu —
šiandieną paežeryje vardą renku
savo vaiko žaisliniam burlaiviui,
plaukiančiam rasti naujų salų —
šiandieną mudu užmiršę jaukumą namų.
Ežeras kyla ir plečiasi,
su kiekviena banga
tolsta krantas ir miestas —
šiandieną mudu apsvaigę nuotykių drąsa —

Kuris mano protėvių,
angelais išskaptuotu laivu
plaukęs ieškoti žemės naujos,
dabar juokiasi iš manęs —

Metalas nebekantrus.
Liejyklos plačios žiotys
greitai žiežirbų srovėm prasiverš
ir nudegins kylančią saulę,
pirmadienio balzganą saulę
ir ryto gaivumą —
Kodėl gi šitaip skubu —
mano žingsniai nespėjo pakeisti dar ritmo
vakar dienos,
pasišokėdamas einu —

Vienas mano protėvių
buvo laimingu vergu —
ir niūniuodamas užmigdydavo saulę,
ir niūniuodamas pažadindavo ją.

Metalas buvo skaudus.
Įsmigę aštrios atplaišos
tvinkčioja mano veide —
Miestą ir vakarą raižo greiti traukiniai,
ir geliančiai blyksinti raudona šviesa
griausia smėliu akis. Apstulbę krinta
prijaukinti balandžiai, ir gręžiasi smailios antenos
į pirmąsias žvaigždes.
Kodėl taip liguistai godžiai
renku visą aštrumą savin —

Kuris mano protėvių
nekaltumo spalva išrašytu veidu
paleido taiklią strėlę
misijonieriaus širdin
ir nusilenkė savo dievam.

Metalas įkaitęs.
Žinau, vidudienis. Ir miestas spindi
bauginančia jėga, nustelbęs visus šešėlius
ir vienintelę žalią plaštaką žolės
liejyklos kieme,
sutrynė metalo nuolaužos —
šį kartą prieš valgant duoną
nepaklusni ir sunki ranka žegnonei,
ir spindintis vidudienis dusina mane —

Vienas mano protėvių,
pašventintais šarvais
tviskėdamas saulėj ir pilnaty,
kalavijum rėžė kryžius
stabmeldžių odoje.

Metalas atvėsta.
Žinau, pavakarys. Lėtėjančios mašinos žlega
kastanječių ritmu. Ir nekantrus troškulys
vaikšto po vynuogynų šlaitus,
neesančius, niekadoms nematytus,
nekantrus troškulys
išdžiovinęs mano burnoj žodžius
— aš esu —

lėtėjančios mašinos žlega
kastanječių ritmu —
prakalbintas atsakyt negalėčiau,
kas esu —

Kuris mano protėvių
degėsiais kvepiančioj aikštėj
žarstė koja vėstančius pelenus,
sudeginęs ieškančią ir abejojančią
Visagalio vardu —

Metalas atpirktas.
Įkyriai skambėdami vėjuje, auga
užmiesty nauji, metaliniai namai —
Metalas atpirktas, ir penkios mano dienos,
augančios vasaros dienos,
atpirktos metalu —
Šią pavakarę nebejaučiu palaimos
paliekant vėstančias liejyklos žiotis,
tik skauda nuovargis atplaišų aštrumu —

Vienas mano protėvių
buvo auksakalys, netikėjęs atpirkimu —
ir pardavęs žėrintį metalo grynumą,
blūsčiojant žvakių liepsnom šakotoj žvakidėj,
dėkingas raudojo maldas —

Ieškau metalo grynumo.
Nebetikiu į jo patvarumą,
sulydytą iš septynių —
Ilgisi lūpos paprasto, pirmojo vaisiaus,
springstu naująja atmaina,

sukryžiuota iš septynių —
Renkuosi skambėjimą dainai
ir žodžiams tikrumą,
renkuosi ir tyliu —
ir neramu,
nejaukiai neramu —
nebepasitikiu daugiau savim
ir nepajėgiu išsižadėti
nei vieno savo protėvio,
nei vieno iš septynių —

MANO NELAIMĖ IR MANO LAIMĖ

Negerai,
kad aš nuolat nušneku ne pagal savo nosį,
tai yra,
aš pasakau taip daug,
kad vėliau išsigastu,
jog niekados nepasieksiu taip baisiai tolimo kranto,
kurį buvau užsibrėžęs.

Pavyzdžiui,
aš esu sakęs:
aš neprašau sveikatos,
arba esu sakęs:
duok, kad stovėčiau, kaip didelis deimanto kalnas
tarp tamsių vandenių,
idant skrosčiau arčiau už peilį
aukšto vandens bangą.
Žodžiu,
aš nušneku ne pagal savo nosį
arba
(paprastai šnekant)
bandau iššokti aukščiau savo bambos.

Tai yra mano nelaimė
ir kartu mano laimė,

nes visa tai,
ką esu vieną kartą pasakęs,
taip amžinai ir palieka širdy gulėti,
idant ieškočiau šioj žemėj to, ko negalima
šitoj žemėj pasiekti.

TARTUM ČIGONAS

**Mūsų širdys buvo Tau sutvertos. Jos yra
neramos, iki neras Tavyje poilsio, o! Dieve.**

Š v. A u g u s t i n a s

Aš iš tikrųjų esu tik skurdus prašalaitis šiame pasaulyje:
nei savo krašto aš neturiu,
nei savo žemės,
nei savo pastogės.

Tartum čigonas

tik trumpam laikui teapsistuju vienoje vietoje,
idant kelčiaus į kitą vietą ir vėl keliaučiau.

Kartais atrodo, lyg susiradęs būčiau nuosavą savo vietą;
esu kaip kregždė,
kuri lipdo lizdelį.

Gi iš tikrųjų man visa šitai taip tik atrodo,
nes nėra niekur tikros ramybės šiame pasauly
be Tavęs, mano Dieve.

TEATEINIE TAVO KARALYSTĖ

Aš nesu vien tik Senojo Įstatymo išpažinėjas,
tai yra,
aš nesu apipiaustytas,

tačiau didesnę savo gyvenimo pusę
aš meldžiausi, kaip žydas,
ta prasme,
jog prašiau,
kad man Dievas leistų ilgai gyventi
ir kad man būtų gera gyventi.

Savo metu mane gąsdino žodžiai:

Ne ramybės atnešti aš atėjau,
bet kalavijo.

Arba:

Kas neima savo kryžiaus ir manęs neseka,
tas manęs nevertas.

Arba:

Jei jie mane persekiojo,
persekios ir jus.

Štai aš šiandieną nešu savo kryžių.

Taipgi daugiau ar mažiau esu persekiojamas.

Taip kad šiandieną
aš neprašau nei ilgo gyvenimo,
nei kad man būtų gera gyventi.

Aš tik prašau:

Teateinie Tavo karalystė.

Teesie Tavo valia,
kaip danguje, taip ir žemėje.

MEDALJONAS

Pirm,

nei tave pabučiavau,
aš jau žinojau,

kad tu ne man buvai skirta,
o aš — ne tau,
nes per anksti tos mano vyšnių rausvos lūpos
pažino purvą.
(Tu pažiūrėjai į mane tokiom akim,
kokiom numirėliai apžiūri medaljoną
ant savo kaklo).

Šiandieną sėdžiu ir galvoju:
ar galėjau
pakeisti nuosavą likimą?
ar galėjo
nebūti tai, kas buvo buvę,
arba būti
tik visa tai,
ko niekados nebuvo buvę?
Aš nežinau.
Aš tik žinau, kad taip ir liko
mano širdis, kaip sulankstytas medaljonas.

TRUMPAS EILĖRAŠTIS

Takš,
takš
ir takš.
Mažytė pertrauka.
Po to ir vėl po valandėlės kitas „takš“.
Tai „dangaus ašaros“ arba „lietus ant stiklo“.
(Kaip tau geriau patinka, taip vadink).

METAMORFOZĖ

Pasižiūrėjau kartą — burokėlis,
ir kitą kartą — burokėlis,
ir taip daug kartų burokėlis, burokėlis.
Gi kai po daugelio dienų
buvau išbėgęs vėl ir į daržą pažiūrėt,
jau burokėlio nebebuvo:
jo vietoj buvo didelis raudonas
Jo Ekscelencija Burokas.

VAIŽGANTAS APELIUOJA Į AUDITORIJĄ

Auditorijoje šutas ir tvanku. Sėdinčių ir stačių galva prie galvos, kaip malkų rietuvė. Prikimštas koridorius, užblokuota atlapų durų anga. Pasieniuose, takuose irgi spūstis. Net palangės apkarusios — studentai ir studentės vargsta pusiau sėdomis. Taip visada. Gal humanitarams ir užtektų vietos, bet kad čia visas universitetas: juristai, ekonomistai, medikai, technikos institutas.

Visiems aišku, kad tai docento Tumo - Vaižganto paskaita. Kursas—XIX ir XX amž. pradžios lietuvių literatūros istorija. Taip bent universiteto nuostatuose užrašyta ir paskaitų lentelėje rodoma. Iš tikrųjų ne tiek čia istorija esminių požiūriu, kiek gausybė surinktos ir skelbiamos faktinės medžiagos, savo paties išpūdžių, atsiminimų apie to meto rašytojus.

Moksliškumo bei sistemos nedaug, bet užtat patraukia faktų gausumas, gyvas vaizdavimas, nepamirštami literatūriniai portretai, taiklios rašytojų charakteristikos, daugybė spalvingų jų buities smulkmenų.

Su daugeliu lietuvių literatūros veikėjų Vaižgantui teko pačiam susidurti, ilgą laiką dirbti laikraščiuose, palaikyti asmeninį kontaktą, aktyviai susirašinėti. Juk jis skersai ir išilgai yra išvažinėjęs visą Lietuvą. Ir vis ne tuščiomis, vis su pluoštu retų iki tol nežinomų rankraščių.

Katedroj šviesiaplaukė maloni draugiška užtekančio ir daug žadančio mėnulio galva — tarytum Rubenso angelėlis. Galva talpi, ap-sunkusi, kaip linkstančios rudeniop vaismedžių šakos. Džiaugiasi proga palengvėti, išsiskirti — palikti Lietuvos jaunimui, kas tautiškai šventa, brangu, sektina.

Žodžiai skalsūs, traškūs, gyvosios kalbos — tikras aukštaitiškas temperamentas. Pats docentas irgi nenusėdi vietoj. Čia jis atsistoja — tiesus, išpūdingas, lyg sakykloj skelbtų grasantį išpėjimą. Čia jis persisveria per katedros briauną, tarytum stengiasi arčiau pasiekti savo klausytojus ir giliau, jausmingiau įdiegti sakomą žodį. Čia jis viena koja tartum priklaupia ant sėdynės ir atkiša į užpakalį bato padą. Kulnis nutrinta, padas kiauras visu platumu. Studentai mato. Ir aplink katedrą sausakimšai. Vieni jų nusišypso, kiti susimąstę, graudūs. Juodoji civilinė eilutė irgi prašosi į skudurus.

Katedroj jokių užrašų nei popieriaus sklypelių su pasižymėjimais. Dėsto sklandžiai, lyg čia pat matytų gyvą vaizduojamąjį rašytoją, o jo veikalai būtų sklaidomi lapas po lapo.

Kas gi nežino, kad Vaižgantas gyva kalbanti ano meto enciklopedija. Juk Dédé Atanazas, Margalis, Vienažindys, Strazdelis, Baranauskas, Povilas Višinskis, Maironis, Jonas Biliūnas, Vincas Kudirka ir visos Pelėdos, Bitė, šatrijos Ragana, Žemaitė beveik amžininkai. Tais pat sunkiaisiais rusinimo ir spaudos draudimo metais glaudžiai santykiavo, išvien dirbo, kovojo ir džiaugėsi laimėjimais. Juk tai Aušros, šviesos, Apžvalgos, Tėvynės Sargo, Varpo gadynė. Pats Vaižgantas skalsaus savo derliaus nemažai yra sudėjęs į tuos aruodus.

Štai. Papurto šviesių kudulių pavydėtino išpūdžio galvą. Veidas malonus, švelniai besišypsas. Toks mielas, savas, nors prie širdies glausk ir bučiuok, bučiuok, kaip gerąją savo motiną ar tėvą. Valandėlę pasitampo dar, patrauko pečiais, lyg didieji paukščiai išsimaigindami skristi. Bematant ir pabyra žodžiai:

— Iš eilės turėtumėm pakalbėti apie Vincą Kudirką. Bet pirmiausia reikėtų prisiminti, kas toks realizmas. Kai Biliūną nagrinėjom, buvom sustoję ties romantizmu. Bet Kudirka, kaip nuluptas, tikras realistas nuo galvos iki kojų.

— Dabar... Kas gi tasai realizmas? Kas tai per literatūrinė srovė? O žinot ką? Gana problematinis ir, sakyčiau, reliatyvus dalykas. Iš tikrųjų! Štai realizmas, o čia tuoju natūralizmas. Kur gi tos ribos, kur tikslus nusakymas? O gi vėl ir pornografija.

— Jūs stebitės — keistoka? Išties! Nagi pa-

sakykit: katros srovės Mopasanas ar Balzas? Vieni laiko realistais, kiti natūralistais. Ir vieno ir antro raštuose atranda daug pornografijos. Beveik visos mūsų mokyklos draudžia jaunimui skaityti. O gi ir senosios rusų taip pat drausdavo. Tik pasivogdami skaitydavom...

Žodis nutrūkęs. Auditorija pasimetusi. Nesusipratimo grimasos, klaidžiojančios akys. Docentas irgi tartum pritrenktas, pasimetęs. Iš lėto barbena pirštais į katedros paviršių.

— Taip... taip... Juk ir mano Pragiedručiuose surado pornografijos... Ir ką gi jūs sakysit? Taigi... Ir mano raštai nebešvankūs... Beveik index librorum prohibitorum... Ir kas gi tai padarė? Niekad neatspėsit. Ir kodėl jis toks mano priešas? Dar konfratras. Kodėl aš nepatinku jam? Ar aš koks laisvamanis? Ar nesilaikau kanonų?

— Kodėl, girdi, Rotušės aikštėj ar Nemuno pakrantėj išeinu pasivaikščioti su šuniuku? Tai didžiausia esanti gėda ir doriems žmonėms pasipiktinimas. Na, sakykit jūs man: koks čia pasipiktinimas? Taksiukas kaštaninės spalvos, labai meilus ir protingas sutvėrimas. Ištikimiausias mano draugas. Taksiukas ir kanarėlė narvely vienintelė man paguoda, kai pasilieku vienas. O vienumos dažnai neišvengiu...

Vėl stabtelėjimas. Giedrasis docento veidas apsinaukęs. Sieloje aiškėja gilus liūdesys, įsisietriję skauduliai.

— Jūs nežinot, kaip man kartais skaudu. Širdis draskosi, kaip pasiutusi katė. Ir kodėl mane visi puola? Dvasininkams aš nerimtas kunigas, beveik atskalūnas. Ir mano pamokslai kažkokia nesąmonė. Na, kaip aš taip atvirai ir viešai iš sakyklos kalbėjęs apie abortus? Sutuokias bet kokią pasipainiojusią porą, be jokio ištyrimo. Kairiesiems aš juodašimtis, klerikalas, o krikdemams — parmazonas. O man visi geri, ir visus myliu, bile tik dirbtų ir tarnautų Lietuvos pažangai. Ar žydas, ar liuteronas — man vis taja, kai matau, kad padorus žmogus.

Balsas smarkiai pakeltas, ryžtingas:

— O aš lietuvis gimiau ir mirsiu! Toks buvau ir būsiu! Nieko man nepadarysit! Ir žinot: nesuprantu tokio lietuvio, kuris dėl dangaus išsižadėtų savo lietuviškumo!

Auditorijoje nuostabi tylą. Net alsavimas suveržtas. Vien tik akys ir ausys, kaip hipnozė, sukoncentruotos į vieną tašką. Kontaktas glaudžiausias. Docentas jaučia, kad klausytojai su juo, kad jam pritaria, užjaučia. Jo tonas iš draminio darosi epiškesnis.

— Taigi... Dėl tos pornografijos... Istorija nėra tokia paprasta ir eilinė. Jūs žinot, kad Marija Pečkauskaitė, kitaip Šatrijos Ragana, pasenusi pana, labai susidomėjo jaunimo auklėjimu. Ėmė populiarinti Šveicarijos profesiaus raštus. Išvertė jo Jaunuomenės Auklėjimą. Storoka didžiulė knyga. Dailiai įrišo į kietus apdarus, padabino spalvotais kaspinėliais,

jautrią dedikaciją prirašė ir padovanojo vyskupui Karevičiui.

— Jo ekscelencija taip pat jautrus žmogus. Pasijuto tartum skolingas, lyg įpareigotas atsilyginti. Kuo gi daugiau — tik knyga. Bet kieno, kurio autoriaus? Veikiai sumetė, kad geriausiai tiks Vaižganto Pragiedruliai. Juk tai kunigo, išgarsėjusio Juozo Tumo.

— Pasitarti pasikvietė prelatą Dambrauską, kitaip Adomą Jakštą. Juk tai literatūros žinovas, kritikos žiurkė. Jakštas, kai išgirdo, tik suspiegė plonu senio balseliu:

„Ką, Jūsų Ekscelencija! Šitą pornografiją tokiai padoriai nekaltai panai?“

— Vyskupas, kaip sėdėjo fotely, taip ir pašoko, abiem rankom susigriebdamas sau už krūtinės:

„Negali būti? Taip išgirtas, išgarsintas veikalas... Tai šedevras esąs, klasikinė mūsų buities epopėja?“

„Aš tuojau, Jūsų Ekscelencija...“

Jakštas paskubom nusitvėrė nuo stalo tomą. Bematant atvertė puslapį. Aštrios truputį įdubusios jo akys tik šmižinėja. Kaulėtu rodomuoju pirštu baksnoja:

„Štai, Jūsų Ekscelencija, kaip aprašyta jo meilė: — Napalys, išvydęs lankoje begrėbiančią Vidmantaite, šoko prie jos, kaip dveigys buliukas, ištrūkęs pavasarį iš tvarto“.

— Na, ką gi? Teko aiškintis. Vyskupas pasišaukė. Nei sėstis, nei toliau nuo durų — piktas, gana rūstus. Aš ir jam, kaip dabar

jum, pasakau. Dievaži, niekad nepamaniau, kad čia kas blogo. Man patiko gyvas, stiprus palyginimas ir vaizdas. Juk Napalys jaunas tvirtas — gaivalinė jėga, trykštąs gyvenimo džiaugsmu, energija. O Vidmantaitė pirmoji jo meilė — karšta, pasiilgta.

Docentas nutilo. Nusiėmė akinius, išsitraukė švarią nosinaitę ir pradėjo valyti. Besidarbuodamas vėl prabilo:

— Kad Jakštas, tasai esketiškas scholas-tikas, taip padarė, aš nei kiek nesistebiu. Bet Vienuolis! Suprantat jūs, Vienuolis, Antanas Žukauskas, ir tasai man prikišo. Sutinka kartą Laisvės Alėjoj ir sako. Ale taip su priekaištu, rimtai pabardamas: „Na, kunige Juozai, kaip gi tu taip rašai? Kokie tavo gyvuliški meilės palyginimai!“

— O jo, pasakykit, jo Paskenduolė — tikriausia pornografija.

— Tai matot!

Santa Monica, 1963.IX.25.

ARIVISTAS

Niekas nebūtų manęs, kad našlė jau penkiasdešimt metelių. Kaip ji sugebėjo taip ilgai išlikti jauna ir išsaugoti rožinį veido rausvumą, buvo mįslė, tiesiog paslaptis, kurios nepavyko išgauti net artimiausioms jos draugėms.

Vyras mirdamas jai paliko dvidešimt tūkstančių dolerių banke ir penkių butų namus San Francisko mieste, neminint jau gražios rezidencijos, kurioje dabar ji pati leido nerūpestingą savo gyvenimą. Indėlių nuošimčiai ir pajamos iš butų nuomos ne tik padengė visas pragyvenimo išlaidas, bet dar didino jos sąskaitas bankuose.

Tačiau ne jos grožis ir turtas traukė viengungį Vladą Valiūną, bet jos gera širdis. Iki šiol jis nebuvo sutikęs savo gyvenimo keliuose kitos tokios moters, kuri turėtų tiek pasiaukojimo ir galestingumo artimui. Šita jos dorybė taip jį sužavėjo, kad jis nusprendė atsižadėti viengungiškos savo laisvės. Našlė pasipiršimą priėmė be didelio svarstymo.

Pradėjus skelbti bažnyčioje iš sakyklos užsakus, Vladas Valiūnas gavo anoniminį laiškėlį, kurio turinys jį sukrėtė. Slapukas ra-

šė: „Palik našlę ramybėje. Nutrauk užsakus. Priešingu atveju mirsi“.

Valiūnas susimąstė. Kas galėtų jam pavydėti našlės? Apsvarstė visus pažįstamus ir draugus, bet jų tarpe nerado nė vieno įtartino asmens.

Praėjus savaitei, vėl trumpas laiškelis: „Tuoju nutrauk užsakus, arba priešingu atveju, lauk mirties!“

Tačiau Valiūnas ir dabar neketino atsisakyti našlės. Abu laiškeliu perdavė policijai ir prašė išaiškinti jų autorių.

Po trečio užsako vėl atėjo laiškelis: „Yra tik dvi išeitys: arba jos nevesi ir gyvensi, arba vesi ir mirsi“.

Nė vieno laiškelių Valiūnas nerodė našlei, kad jos neišgąsdintų. Tik, nuėjęs pas ją, pasiteiravo:

— Nele, ar nežinai, kas mums pavydi vedybinės laimės? Sklinda gandai, kad kažkas rengiasi mane nužudyti, jei vesčiau tave.

— Argi gali būti tokių blogų žmonių mūsų mieste?

— Matyt, yra. Gal turi kokių gobšių gimių, kurie tikisi paveldėti tavo turta?

— Neturiu. Ar pranešei apie tai policijai?

— Taip: ji tiria dalyką.

Vieną šeštadienio vakarą, kai iki vestuvių beliko tik savaitė laiko, San Francisko mieste įvyko vietinės lietuvių kolonijos balius, surengtas labdarybės tikslais. Susirinko daug žmonių, tarp kurių buvo ir Vladas Valiūnas su

našle. Jis čia susitiko su pažįstamais, kurie vis priminė nepamiršti pakviesti jų į vestuves ir vaišino jų visokiais gėrimais, linkėdami laimingo vedybinio gyvenimo. Nors jis nebuvo alkoholio mėgėjas, bet gerti neatsisakė, tarsi norėdamas paskandinti užmaršty tuos anoniminius laiškėlius.

Baigiantis baliui, Vladas tarė Nelei:

— Man labai bloga. Matyt, draugai per daug nugirdė. Būk gerutė pašaukti taksį.

Našlė parvežė ją namo. Iššauktas gydytojas nieko pavoingo nerado.

— Išsipagiriosi ir būsi sveikas, — pasakė jis išvykdamas.

Kitą dieną Vladas Valiūnas buvo rastas savo kambary negyvas. Skrodimas parodė, kad jis buvo nunuodytas arseniku. Policijai nepasisekė surasti kaltininko. Visi reiškė našlei užuojautą, o ji nuolat verkė ir kasdien lankė sužadėtinio kapą. Ypač ją užjautė Augustas Valevskis, iš Varšuvos kilęs apsukrus lenkiukas. Jis buvo gyvanašlis: jo žmona tebegyveno Lenkijoje, palikta su dviem vaikais prieš keliolika metų.

Augusto Valevskio guodžiama, našlė padėjo gedulo drabužius po metų. Šeštadieniais jis nupiaudavo žolę jos rezidencijos kieme, nuplaudavo jos automobilį, sutvarkydavo sugedusius vandentiekio vamzdžius ir atlikdavo kitus darbus, kuriems buvo reikalingos vyriškos rankos. Jeigu ji susirgdavo sloga nuo nepastovaus San Francisko oro, jis nupirkdavo

jai efektingų vaistų, tik jam vienam žinomų. Toks jo atidumas pradėjo našlei patikti. Ji palygino jį su mirusiuoju Vladu ir rado, kad jis žymiai daugiau jai rodė visokeriopo dėmesio.

Pagaliau našlė susituokė su juo civiliška, nepaisydama, kad jis turėjo žmoną ir buvo bent dešimčia metų už ją jaunesnis.

Augustas Valevskis dabar apsigyveno savo naujosios žmonos rezidencijoje ir liovėsi dirbęs fabrike.

Nelė jautėsi laiminga ir pamažu ėmė užmiršti prieš metus su viršum palaidotą Vladą.

Praėjus keleriems vedybinio gyvenimo metams, Nelė Valevskienė pradėjo sirguliuoti. Veide pasirodė išblyškimas, kurį ji dabar stengėsi užslėpti dažais. Gydytojas negalėjo surasti ligos.

— Augustai, man atrodo, kad aš ilgai negyvensiu; be reikalo ištekėjau, būdama menkos sveikatos, — kartą prasitarė Nelė.

— Taip nekalbėk, mano miela; tu ir mane pragyvensi, — guodė Augustas.

— Ar tu mane myli?

— Toks klausimas skaudžiai mane įžeidžia. Aš juk vedžiau tave iš meilės. Norėjau tave padaryti laimingą ir pats būti laimingas.

— Žmonės kalba, kad tu vedei mane dėl turto.

— Nereikia klausyti, ką žmonės tauškia. Jei tavęs nemylėčiau, argi tavimi taip rūpinčiausi?

— Atsiprašau, kad tave įtarinėju. Šlaip ar taip, aš vis tiek jaučiuosi smagiai tavo globojama.

Nelė Valevskienė nežymiai silpo ir menko. Pradėjo net širdis trikti. Gydytojai visokiais vaistais stengėsi atstatyti sveikatą, vis dar nerasdami tikrosios jos pašlijimo priežasties.

Praėjus metams nuo vedybų, Nelė buvo nuvežta į ligoninę. Netrukus ji ten mirė, užrašiusi turtą vyrui, kuris tiek ją sielojosi. Ligoninė išdavė raštą, kad ji mirusi nuo širdies priepuolio.

Netikėtai tapęs turtingu, Augustas Valevskis ėmė rūpintis atsikviesti iš Varšuvos žmoną ir vaikus. Per dideles pastangas jam tai pasisekė. Atvykusi žmona tarė:

— Nemaniau, kad tu taip greit Amerikoje prasigyvenai. Aš tokios gražios rezidencijos kaip gyva nesu mačiusi.

— Aš ją įsigijau iš meilės tau, Sofija. Gyvenk joje kaip karalienė ir niekuo nesirūpink.

Abu jos vaikai — septyniolikmetė mergaitė ir aštuoniolikmetis berniukas — irgi stebėjosi tėvo turtingumu. Jie negalėjo suprasti, kaip tėvas per tokį trumpą laiką įsigijo penkių butų namus ir sutaupė keliolika tūkstančių dolerių. Tik vėliau žmona sužinojo iš vietinių lietuvių, kad jos vyras tiek turto įsigijęs vedybomis. Ji nepriekaištavo, kad jis buvo sulaužęs moterystės šventumą, bet piktinosi, kad jis tai nuo jos slėpė.

Kalbos apie įtartiną ir netikėtiną Nelės

Valevskienės mirtį plito visoje San Francisko lietuvių kolonijoje. Pagaliau jos pasiekė ir teisingumo deivės Temidės ausis. Buvo atkastas Nelės karstas. Ištyrus kūną, rasta nedidelis kiekis arseniko. Augustas Valevskis tuojau buvo suimtas. Iš braižo policija susekė, kad jis buvo taip pat ir anoniminių laiškų autorius. Nors teisme neprisipažino kaltu, bet vis tiek buvo pasmerktas mirti elektros kėdėje.

Turto ir sąskaitų banke paveldėtojais teismas pripažino Nelės gimines. Sofija Valevskienė verkdama turėjo palikti gražiąją rezidenciją.

MUSĖS

Įvažiavome į Birminghamo miestą. Pirmą sykį. Nors teko kelis kartus keliauti pro šalį ir džiaugtis jo topografija, kuri atrodo, kaip aras išskėstais sparnais. Didelis miestas, didelis amerikietišku mastu, pietinių steitų pažiba, žiburys, progreso garsas. Gražus miestas. Kalnuotas, išsimėtęs, išsiplėtojęs Kumberlando kalnų papėdėje. Iš visko matyti, kad čia veikia didelė, stambi industrija, yra darbų, iniciatyvų, yra laimė. Amerikietišškai tariant, yra prosperity. Griaunama, statoma, šviečia didžiulės reklamos, mirga neono šviesos, užia automobiliai, trokai, autobusai, parduotuvių dideli langai prikimšti visokių gėrybių. Ir jo žmonės, kuriuos teko gatvėse matyti, yra gražūs, turi malonius, švelnius veidus, atsargiai apsitaisę ir laikosi tvarkos ligi smulkmenų.

Įvažiavome ir tuoju įlindome į nežinomą karčiamą atvėsti. Buvo jau naktis, metas rasti šitokią užėigą prisikimšusią, bet radom tuščią. Prie baro, prieš nustalbusius stiklus alaus, vienas šalia kito, sėdėjo aštuoni jauni, stambūs vyrai, už baro stovėjo du bartenderiai, taip pat stambūs ir jauni, žvaliomis akimis. Už jų

nugarų, prieš degtinės butelius, ant lentynos viešai pupsojo revolveris, kuris atrodė stambesnis ir už šiuos vyrus, o gale salės ir baro stovėjo du dideli šunes. Aštrios jų akys sekė mus, mane su žmona. Karčiama didelė, talpinanti apie keturis šimtus kėdžių, baras per visą salę, architektūra puiki, baldai tviska-žiba. Tačiau karčiamą šmeižė keturkampiu pristatyta krūva mažyčių stalelių dviems atsisėsti. Staleliai buvo nauji, bet nedažyti, labai pigūs, tarp puikių ir brangių stalų ir kėdžių jie buvo aitrūs šiukšlės, usnys tarp žibučių. Ir jų buvo ne dešimtis, bet kelios dešimtys, jais užkimštas visas skveras, skirtas šokiams. Matyti, kad šokių čia nebėra. Matyti, kad kartą čia grota, šokta, užta, dainuota — čia, kur dabar šoka šitieji staleliai, šitos skiedros.

Mes atsisėdome būdelėje, kur buvo vietos keturiems, kaip ir kitose būdelėse, buvo minkšti suolai, minkštos atramos. Atskubėjo bartenderis ir, plačiai nusišypsojęs, pasveikinęs, prabilo — švelniai, maloniai pasiūlė mums nedažytą stalelį ten, vidury salės.

— Mes esame ilgoje kelionėje, šiandien sumušę septynis šimtus mylių, esame labai pavargę, norime minkščiau atsilošti, — tariau.

— Aš matau. Bet vis tiek prašau užimti vietą tenai, — bartenderis tarė žodį tvirčiau.

— Kodėl? Kas per reikalas? — Priešinaus. — Jūsų tavernas ar naktinis klubas yra tuščias. Žmogus gali atsisėsti, kur jam patinka, kur jis nori. O pats reikalas yra tas, kad

mūsų gyvenimo gija neleidžia mums atsisėsti tenai. Prie tokio stalelio mums nepasitaikė atsisėsti savo gyvenime. Mes įėjome čia, tikėdamiesi respekto. Ir mes stebimės, kaip galėjo šitokioje užėjoje atsirasti anos skiedros.

— Reikalas, gerbiamasis pone, yra kitas, kitas — ne tas, ką tu manai. Mes čia gyvename pereinamąjį momentą, gal jums negirdėtą. Reikalas kitur, — švelniai dėstė bartenderis.

— Kas tas jūsų reikalas, pereinamasis momentas? Kalbėk suprantamai, ne abstraktu, juk matai, kaip mes priimame tavo reikalavimą, matai, kad mes jaučiamės užgauti, — aš pykau.

Pykau, kalbėjau per visą salę. Šunų akys buvo nukrypusios į mane, bet anie vyrai prie baro nė vienas neatsukė akių į mane.

— Toks momentas, apie kurį mes gėdinamės kalbėti su svečiais. Tegu to bus gana. Prašau atsisėsti prie ano stalelio, — jis rodė į stalielį, kuris buvo arčiausiai prie aštuonių vyrų nugarų.

Jis nemanė gaišti, pakišo ranką man po pažasčiu.

— Išeiname. Čia... čia dar atsiras juoda katė su balta pakakle. Matai, kad jis nekenčia mūsų veidų, — prabilo mano žmona.

— Ne, ne, ne! Ne, miela ponია! Reikalas kitas, reikalas kitas. Prašau, prašau atleisti man, kad aš negaliu suprantamai pasakyti mūsų bėdos. Bet... bet, kaip anoje arijoje: Ar bėdoje, ar... nusijuok, kapitone... Sugrįš tavo

vėjas, — bartenderis jau maišėsi, jaudinosi. O atrodė, kad tas vyras negali šitaip suklysti.

Vis tiek jis pasodino mus prie nedažytos skiedros, kuri buvo arčiausiai prie aštuonių vyrų nugarų.

Vyrai nė vienas neatsukė savo veido į mus, bet išsitempę pulti du šunes gale salės laikė akis įbedę.

Aštuoni vyrai sėdėjo prie to paties stiklo alauso, neprikišę nė lūpų prie stiklo. Jie kalbėjo, bet labai lėtai, mums nenugirstamai.

Kai bartenderis atnešė mūsų gėrimus, aš vėl klausiau:

— Gal dabar galite pasakyti, kas čia yra?

— Bijome mūsų, — pašnabždėjo bartenderis.

Jo veidas buvo rimtas.

— Kas tos tavo musės? Gal negrai?

— Jie, jie, jie! Jie, kurie veisiasi, kaip kiškiai Australijoje. Gal kada jie buvo žmonės, bet dabar jie musės, nuo kurių negalima apsiginti. Mūsų proseneliai, plantacijų lordai, kaip australai, nežinojo, ką jie paleidžia į savo rojų, kas ateis, ką negras atneš jų vaikų vaikams. Mes visus negrus sugrūsime į galvijų vagonus, užplombuosime ir išsiųsime į Čikagą, į Niujorką, į Bostoną ir kitus miestus, tegu jankių miestai ir steitai bankrutuoja, šelpdami negres su tuzinais vaikų. Tas, kurios nežino, kas yra jų vaikų tėvas. Reikalas išėjęs iš ribų, ištrūkęs iš rankų. Jų vadai jau šaukia: Mes neprašome pynatų, mes reikalaujame

metinių dvylikos tūkstančių dolerių darbų. Tuos gavę, jie reikalaus užimti fabrikantų vietas be savo kapitalo. Jų reikalavimams nematyti galo, jo nėra. Jie reikalauja, kad aš čia samdyčiau vieną bartenderį negrą. Jau tada išmintingasis Sokratas yra pasakęs: Duosi vergui siūlą, rytoj jis ateis pas tave reikalauti virvės tau pakarti. Tie musės ateina, maldas giedodamos, ateina „su Dievu“, bet, jei tai nepadėsia, jos ateisiančios su skustuvais! Į šią vietą aš idėjau pusantro šimto tūkstančių dolerių, turiu septyniasdešimt tūkstančių dolerių skolos, paskolos. Ir jie reikalauja, kad aš čia išileisčiau negrą bartenderį. Reikalas išslydęs iš iniciatorių rankų. Jie nenumatė, kad taip bus. Tegu mūsų, viso kontinento, vizijos skrenda į ateitį, kad padarytume išmintingą, Dievo duotą sprendimą dabar. Aš čia idėjau pusantro šimto tūkstančių pinigų. Čia mano duona, mano namai, juos aš ginsiu. Mes dar nepadėjome rankų. Birminghamas dar prisikels!

Vyras pabraukė delną per aprasojusią savo kaktą.

Mes labai stebėjomės, kad šitas santūrus, trumpų, tikslų sakinių žmogus šitaip prakiuro.

Girdėjome negrų vadų skundus ir teigimus, kad Birminghamas tebesąs bestija dar nepalaužtu nugarkauliu. Matėm kita.

Gėrimą srėbėm gaišdami, dairėmės ir

spėliojome, kodėl šitokia puošni vieta stovi tuščia, kaip išmirusio kaimo takelis.

Niekas neįeina. Aštuoni vyrai prie nustalbusių stiklų rymo, kažin ko laukia, neištrūksta jiems nei juokelis, nei garsesnis žodis. Gale salės šunes stovi išsitempę, kaip kareiviai, garbės sargyboje pastatyti. Atrodo, kad ir jie yra pasiruošę kokiai nors staigmenai.

— Jis, sako, įdėjęs pusantro šimto tūkstančių dolerių į šią vietą, sako, turįs septyniasdešimt tūkstančių dolerių skolos, — taria žmona.

— Nekas. Jo dangus apsiniaukęs, gal amžinai bus tamsus. Negras bartenderis ateina, sueina baltieji ir juodieji gerti ir šokti. Tokiose vietose Niujorke ar Čikagoje to nėra, kaip gali čia? — kalbu aš.

— Kas yra laisvė? Kur jos ribos? — tarė žmona.

— Taip, kur bus padėtas taškas? Kas jį padės? — tariau aš.

Pamojau bartenderiui, paprašiau daugiau atnešti ir tariau:

— Tu esi į baisią kertę įvartytas. Kaip ilgai šią vietą turi?

— Penkiolikti metai.

— Kam įkišai šiuos stalelius?

— Poroms atsisėsti, kad nekiltų muštynių.

— Kodėl, kaip čia yra, kad tuo laiku tokia vieta tuščia?

— Žmonės sėdi namie — bijo įžeidimų, muštynių.

Iėjo graži, jauna, ištemptais kūnais pora. Vyras ir moteris puošniai apsitaisę. Jų veidai buvo gražūs ir malonūs, gražios jų figūros. Greitos, lanksčios. Aristokratiški veidai. Iš visko buvo matyti, kad tas vyras yra aukštų pareigų žmogus, kad jo ponia yra ponia. Vyras buvo vidutinio ūgio, aukštokas, bet nestambus. Šie žmonės atsisėdo būdelėje, iš kurios bartenderis mus išvarė.

Bartenderis pasitraukė nuo mūsų ir nubėgo pas gražiąją porą. Tuoju atnešė jiems gėrimus ir skubino skersai kambario į užbarę.

Mostelėjau ir sušukau:

— Čia!

Ir klausiu, kodėl anai gražiai porai galima tenai atsisėst, o mums ne.

— Gal pamatysit, — tarė bartenderis ir nubėgo už baro.

Po kelių minučių įėjo du aukšti, jauni ir platūs negrai. Jie buvo gerai apsitaisę ir gražūs vyrai. Be niekur nieko, nė nežvilgterėję į aštuonis vyrus prie baro, atsisėdo prie tos gražios poros. Pora sėdėjo vienas prieš kitą. Negrai atsisėdo vienas šalia moters, o kitas šalia jos vyro. Tas šalia moters pajudino platų savo klyną, išskėtė šlaunis. Jauna moteris ramiai pasitraukė į kertę, kiek tik galima. Negras plačiau išskėtė savo kojas ir keliu vėl siekė jos kūną. O tas kitas negras taip pat pasiran-gė, pakėlė pečius, jais stumdamas baltąjį vyrą į kertę.

Didelių šunų aštrios akys mėtėsi į būdą

ir į bartenderius. Buvo matyti, kad šunes laukia mirksnio ar mostelėjimo. Buvo matyti, kad šunes mato, jog čia atsirado netvarka. Tačiau aštuoni vyrai prie baro nė vienas neatsukė savo galvos į būdą, kur baltoji moteris buvo stumdoma negro.

Palyginti, plonas, smulkaus veido vyras būdoje atsistojo ir ramiai prabilo į negrus:

— Vyrai, jūs provokuojate muštynes, kurių aš nenoriu. Gerbiamieji, tą patį aš pasakyčiau ir padaryčiau ir nepažįstamiems baltveidžiams, prisimetusiems prie mūsų šlaunių. Vieta tuščia, prašau tuojau pasitraukti.

Vyras kalbėjo ramiai, šaltai, nekeldamas balso, betgi jo žodžiai aiškiai pasiekė barą. Aštuoni vyrai prie baro, aišku, girdėjo aną aristokratą protestuojant, bet nė vienas neatšukė savo galvos į jo pusę. Tik šunes mėtė akis.

Ir kai tą mirksnį mano akys nubėgo į aštuonių vyrų pakaušius, lyg klausdamos, kodėl jūs nieko nedarote, kažin kas atsitiko. Susibeldė, grindys sudrebėjo. Mano akys šovė į būdą ir pamatė tik tiek: du negrai drybsojo ant grindų, išvirtę iš būdos, o graži pora atsistojus išeiti.

Graži pora ramiai atėjo tiesiai prie mūsų stalo. Vyras žemu balsu prabilo:

— Einame. Mes jus palydėsime iki jūsų mašinos.

Buvo labai aišku, kad mes turime išeiti.

Graži pora išsivedė mus pro užpakalines duris.

Spėjus mums išeiti iš karčiamos, šviesa užgeso.

Rytą, tuojau atsikėlęs, pačiupau laikraštį, bet nė eilutės neradau apie vakarykštį spektaklį.

MIRŠTANČIOS TULPES

Raudonosios tulpės, vazono narvely išaugę,
skaidriojom liepsnelėm salono kalėjimą puošę,
nuleidę galvutę, jūs laukiate baugiai,
kai mirtį likimas jum ruošia...

Žavingų taurelių karališkas purpuras juosta;
vainiklapiai skečias, kaip oro bestingančios burnos;
ir linksta galvutės lyg geđulo mostu,
kai tolyje verkia noktiurnas...

O buvote jūs kaip gracingas Mozarto kvintetas,
beliejamas tų nuostabiųjų gėlių - instrumentų...
Stebėjos priglūdęs ir klausės poetas,
kaip ko žavesingo ir švento...

Štai vystate jūs, palytėtos marinamo piršto,
nuleidę rubinais liepsnojusią taure - galvytę...
Taip, vysta pasaulio grožybės ir miršta...
Bet Grožis nenykstamai švyti!

Peace Dale
63. IV. 27

BEATRIČĖ PRIE STULPO

Beatričė ir Dantė savo sarkofaguos,
žemės kelią pabaigę, miega amžių miega,
kai palengva į tolį tiesias metų vagos
ir momentų mirksneliai šiurpuliais jom bėga.

Nepaliečiamai miega dieviškas poetas.
Nesišaukia jam niekas nei prikelt nebando.
Gal per didis mum Dantė, nér jam žemėj vietos.
Šiaipjau, kas susidomi, vadovėliuos randa.

Bet kas kita kilnioji Dantės Beatričė:
Ją svajoja, Jon veržias, kelia Ją iš grabo
liepsnaširdžiai poetai (burtininkai vyčiai),
ir atgyja Ji kūnu dėlei grožio labo...

Sužavėti, nustebę, vyrai Jon sužiura.
„Beatriče, būk mano“ — geidulingai šaukia.
„Beatriče, būk mano!“ — ūžia aistrų jūra.
Ir klekvienas savęs pi Ją už rūbo traukia.

Kas belikę drabužio, gėdingai Ji dangstos.
„Kur man dingti? Štai stoviu lyg prie gėdos stulpo.
Vai, matau, kad į grožį durys žemos, ankštos...
Gal žemi vien tie žmonės?.. O gal mea culpa?

Beatričės jie šaukės — Ieva pasirodžiau...
Koks painus mūs likimas — lyg piktos patyčios...
Gal sugrižt sarkofagan?.. Bet viena dar guodžia:
be Ievos amžinosios nėra Beatričės“...

Peace Dale

63. VI. 2

IR VĖL TAMSU IR ŠALTA

Plevena siela pasakų šviesiuos miražuos.
Vaivorykščių žavai voratinkliuos rasotuos.
Aušrų atodūsiais vilčių tolybės dažos.
Liepsnoja sieloje kūrybos svaigios puotos...

Bet štai plėšrus šiaurys speigų sparnais atskrido.
Nuplėšė pasakų - miražų - burtų skydą,
vaivorykščių sapnų voratinklius išdraskė
ir skaudžiai užgesino vilčių aušrinę tvaskią...

Ir stoviu aš šitai toks vienišas, apkartęs,
o mano sieloje taip liūdna, šalta, tuščia...
Nebematau aplink, kur sielvarte priglūščiau...
Ir stovi prieš akis mirties gelmingas artis...

Peace Dale
63. VII. 13

ŽAVESIO VERPETA

Glūdėjo siela prieblandos apatijoj.
Pabust? Ar verta? Prošvaistės nematė joj.

Mirksniai skrenda, skris ir skris...
Lapai krinta, lig visi nukris...
Snaudžia siela... lig ateis mirtis...

Bet kas gi tai? Ūmai tingioj glūdybėje
žvaigžde įspindo kibirkštis ir įžiebė ją —

ar iš žmogaus gelmės,
ar iš svečios širdies,
ar iš daugų šalies?..

Išsitiesė siela, apatiją metusi,
sušvytėjo liepsnų slėpininguos verpetuose;
išsiveržė himnas žaibuojančiu debesiu,
ir suskambo daina ilgesinguoju stebesiu...
Ir vibruoja dvasia, spinduliuoja ir džiaugiasi,
iš žemybių rūkų į žvaigždynus išaugusi...

Peace Dale

63. VII. 13

KAIP DRĖSTAM?

Būties pradžioj Šviesanešys išdrįso Dievui mesti:
„Tau netarnausiu niekuomet, nors teks per amžius kęsti!“

O Viešpats tenorėjo vien (kaip neša amžių knygos),
kad Meilei vien paklustų jis ir būtų tuo laimingas...

Ir mums Praamžis kartais tars: „Brangus sūnau, dukrele,
Aš myliu jus, aš laikiu jūs! Pakluskit Meilės valiai!

Nepagailėkit žengt aukštyn laipsnelį pas mane!“
Ką paprastai atsakome? Vien trumpą, šaltą „Ne!“

Warwick Neck

63. VI. 24

DRAUGO RANKA

Palaimos ranka, ranka tikro draugo,
kurio su oru nuotaika nekinta,
kuris kaip dūšią meilės auksą saugo,

ištiesk paguodos švytintį žibintą,
suspauski delną drąsiai, stipriai, jaukiai —
širdis tešyla, siela tenušvinta.

Ach, kaip ji godžiai draugo žodžio laukia,
kurs jai aušrinį chorą sugražintų
vilčių - svajonių, kur naktin nuplaukė:

„Sparnus ištieskim, ilgesingas drauge —
žvaigždėsna kilkim drąsiai, šviesiai, saugiai!“

Warwick Neck
63. VI. 25

TYLOS GLĖBY

Sausas triukšmas, grumzdžias užmas,
sprogstas bildesys
dvasiai rimtį, širdžiai laimę
gūsiai užgesys.

Dervos gatvės, nervų minios,
dūmų fabrikai...
Mesk, sesute, Babiloną,
kol gyva likai!

Ten, kur aukšty tyras mēlis,
kur giružiu svajos,
kur smaragdo ežerēlis,
kur pievelēs gajos —

ten tyla tave apims
rimčiai ir mintims.
Tartum mylimo žmogaus
meile ji apsiaus —

Ir po josios glamone
intymia, švelnia
tykliai tirpsi tu visa,
kaip aušros rasa...

Providence
63. VIII. 23

VALANDĖLĖ

Ežerėlio vėsa
ir giraitės gaiva,
ir padangiu šviesa,
ir svajonė laisva...

Mus užtvino rimtis
nebylė, bet gyva...
Praeitis, ateitis —
vien tolybė melsva...

Valanda, kaip mintis,
tu nyksti amžinai...
Dabartis? praeitis?
kas nūnai — nežinai...

Ežerėlio vėsa
ir giraitės gaiva,
ir svajonių šviesa...
Ir rintis... ne sava...

Roger Williams park
63. VII. 25

EMIGRANTAS

Emigrantas didmiesčiu eina,
Kurį tėvo pastogėj sapnavo.
Emigrantas dainuoja dainą,
Kurį motina jam dainavo.

Emigrantas armoniką girdi
Ir šulinio svirtį.
Emigrantas paliko ten širdį,
Svetur iškeldamas mirti.

Emigrantui kepurė netinka prie veido.
Nepažįsta jis erdvės nei laiko.
Į platų pasaulį jį Dievas išleido
Ir neleidžia keliauti ir laiko

Prie tų durų, kurių jau nė slenksčio nėra likę.
Liko tik uosiai, dar vis nepalūžę.
Ten pempės vis klykia ir klykia.
Ten girios ūžia ir ūžia.

ŽAIZDA

Riekiau aš duonos riekę paskutinę.
Paslydo peilis. Rankoje žaizda.
Aš palikau tą valandą tėvynę.
Žaizda, negyk tu niekada.

Bet ji užgijo. Vėl dangus gražus.
Ir svetimoj padangėj laimė randas.
Bet randas rankoj liko. Jis nežus.
Gera, kad liko randas.

VAIDUOKLIS

Aš atsivežiau kaimo vaiduoklį
Į šį didelį miestą.
Aš vaiduoklį ištraukiau iš jaujos
Į platų pasaulį,
Kuris nesibaigia kalnais nei žvaigždėm.

Vaiduoklis valgo pyragą
Ir geria šampaną.
Vaiduoklis bučiuoja šio miesto merginą,
Gražesnę už mergiščią kaimo.

Vaiduoklis juokias ir šoka.
Ir verkia.
Jam gaila jaujos.
Žibėjo ten žvaigždės,
It mergiščios akys.

Ir beldės Perkūnas,
Užpykęs, kad mėnuo
Aušrinę pamylėjo.

Negali žibėti
Nei žvaigždės, nei akys
Be jaujos tamsos.
Vaiduoklis bučiuoja šio miesto merginą
Ir verkia.
Ir laukia, ir vis nesulaukia
Perkūno bausmės.

Aš vaiduoklį ištraukiau iš jaujos.
Aš nukėliau
Vaiduoklį nuo aukšto dangaus
Į žemę, kurioj astronautai
Gesina žvaigždes,
Mirtingais dievaičiais pakeitę Perkūną
Ir senuosius Olimpo dievus.

Vaiduokliui nėra kur vaidentis
Nei kur dėti širdies poeto.
Šarvuotas erdviažmogis naktį ateina
Pas miegantį vaiką.
O vaiduoklis eina per minią,
Apsivilkęs minios drabužiu,
Ir kelio į žmogų neranda.
Ir nežino žmogus nei dievaičiai,
Kad jis vaiduoklis.

T U R I N Y S

Su Pirmąja Pradalge	6
V. Alantas — Atėjo laikas viešpatystei	9
P. Andriušis — Romualdas Juknevičius: asmuo ir kūryba	31
O.B. Audronė — Tavo meilės šilumoje, Nukritę sapnai, Lizdelis verandoje, Marija	65
B. Auginas — Tušti gandrų lizdžiai: Sapnų gulbė, Žemės trauka, Poringė, Šeimos žuvimas, Žydinti taika	69
M. Aukštaitė — Iševio siela	73
K. Barėnas — Kilogramas cukraus	77
A. Baronas — Netiksliai pranašystė	89

V. Bogutaitė — Lietus ir ryžiai, Melancholija, Veidas ir akys, Kelionė, Sugrįžimas	99
K. Bradūnas — Pirmą pavasarį	103
A.N. Dičpetris — Aleliuja	107
J. Gailius — Nešvari dvasia	121
A. Giedrius — Rachelė	127
B. Gražulis — Smarkuoliai	161
K. Grigaitytė — Melas, Visata, Užkris	179
Dr. J. Grinius — J. Gliaudos šviesuoliai „Šikšnosparnių soste“	181
A. Gustaitis — Lenktinis peilis	213
J.A. Jūragis — Paskutiniai lašai, Mergaitė su balandžiais, Sunkios varpos, Tėviškės šventas Jonas, Kelias į gimtą kaimą	219
K. Jurgelionis — Meilės rytas	227
M. Katiliškis — Gėlės žmonos gimtadieniui	235

J. Kuzmickis — Egocentrinė Antano Vienažindžio lyrika	254
A. Mackus — Ištraukos iš Chapel B	279
J. Mikuckis — Trys broliai, Jaunas bernelis, Avinėliai debesėliuos, Motinai, Erelio mirtis, Nerimsti ilgiesi, Aš laukiau	283
P. Orintaitė — Liepalotų medynuose	289
A. Rūta — Poetai ir Lakštutė	299
B. Rutkūnas — Kas man porino?, Sugrižęs vėjas, Linksma rytas, Jaunystei, Dobilėli!, Atomas, Žaibas, Romansas	311
D. Sadūnaitė-Sealey — Traukiny, Namai, Atostogos, Geroji ponia, Mūsų kaimynas Dievas, Žiema	319
L. Sutema — Liejyklos darbininko savaitė	327

V. Šlaitas — Mano nelaimė ir mano laimė, Tartum čigonas, Teateinie tavo karalystė, Medaljonas, Trumpas eilėraštis, Metamorfozė	333
J. Švaistas — Vaižgantas apeliuoja į auditoriją	339
J. Tininis — Arivistas	347
A. Tulys — Musės	353
M. Vaitkus — Mirštančios tulpės, Beatričė prie stulpo, Ir vėl tamsu ir šalta, Žavesio verpetai, Kaip drįstam?, Draugo ranka, Tylos glėby, Valandėlė	363
L. Žitkevičius — Emigrantas, Žaizda, Vaiduoklis	371

71-

KAINA: nariams — minkštais viršeliais 10 šil., arba 2 dol., arba 6.00 DM.; kietais — 14 šil., arba 3 dol., arba 8.40 DM.; nenariams — minkštais — 15 šil., arba 3 dol., arba 8.40 DM.; kietais — 21 šil., arba 4 dol., arba 12 DM.